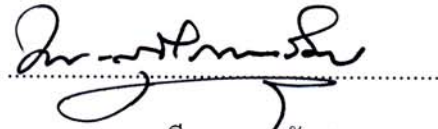

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี)

กรรมการ

(นายวิที พานิชพันธ์)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี

กรรมการ

นายวิที พานิชพันธ์

กรรมการ

การศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

**A STUDY OF FORMS AND BELIEFS OF TAI-LUE'S TEXTILES
IN CHIANGKHAM AS USED IN BUDDHISM**

พระอัมภากรณ์ กิตติภุโท (ฉัตรนันท์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงใหม่

พระอัมภากรณ์ กิตติภุโท (ฉัตรนันท์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF FORMS AND BELIEFS OF TAI-LUE'S TEXTILES
IN CHIANGKHAM AS USED IN BUDDHISM**

Phra Adsadakorn Kittibhaddo (Chadtranan)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนา
ของชาวไทลื้อเชียงคำ

ผู้วิจัย : พระอภัยการณ กิตติภุโท (ฉัตรนันท์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. พธ.บ. (รัฐศาสตร์), M.A. (Buddhist Studies),
M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: นายวิถิ พานิชพันธ์ B.A. (Art), M.A. (Environmental Design),
ศป.ด. กิตติมศักดิ์ (ศิลปะไทย)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒ เมษายน ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษารูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ (๓) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ โดยเน้นค้นคว้าในคัมภีร์พระไตรปิฎกและลงพื้นที่เพื่อสำรวจเก็บข้อมูลพร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มชาวไทลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ผลการศึกษายืนยันว่าในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏข้อมูลเรื่องรูปแบบและรายละเอียดของผ้าอยู่น้อยมาก เท่าที่พบข้อมูลก็มักจะแสดงเป็นเชิงอรรถขยายความ ซึ่งได้อ้างมาจากคัมภีร์ในชั้นนอรรถกถาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคติการถวายผ้าแด่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก พบว่าปรากฏเฉพาะในพระวินยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกแต่ไม่พบในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งโดยมากมูลเหตุของการถวายผ้าเกิดจากความเลื่อมใสที่ผู้นั้นได้รับฟังพระธรรมเทศนา โดยผ้าที่ถวายมีทั้งผ้าที่ทอเอง ซื้อมารวมทั้งการสละผ้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่มของตนเพื่อถวายเป็นทาน และอานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้าหรือวัตถุที่ประกอบขึ้นด้วยผ้าอันมี พุก หมอน และธง เป็นต้นนั้น ทำให้ได้รับอานิสงส์ ๒ ระดับ คือ โลกียสมบัติและโลกุตระสมบัติ และไม่ใช่ว่าเฉพาะแต่การถวายทานเท่านั้น หากแต่ต้องมีการรักษาสีลและเจริญภาวนาอีกด้วย จึงจะให้ผลเป็นสมบัติทั้งสองประการ

ส่วนรูปแบบของผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน ยังคงแสดงถึงเอกลักษณ์ดั้งเดิม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนใช้วัสดุอุปกรณ์ไปตามยุคสมัย แต่พบว่าผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาบางอย่างก็ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ผ้าตุ่ง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ และผ้าเช็ดน่อง เป็นต้น เฉพาะตุ่งปราสาทและผ้าเช็ดน่องยังสามารถรักษารูปแบบดั้งเดิมได้มากที่สุด ทั้งยังคงสร้างงานด้วยการทอมือโดยใช้กี่พื้นบ้าน และเนื่องจากผ้าเช็ดน่อง ทอได้ง่าย ราคาไม่แพง ชาวไทลื้อจึงนิยมใช้ถวายพระ ส่วนตุ่งปราสาทแม้จะมีราคาแพงและทอได้ยาก แต่ด้วยความปรารถนาในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าจากการถวายตุ่งของชาวไทลื้อ จึงทำให้ยังมีการทอตุ่งปราสาทเพื่อถวายไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ส่วนผ้าห่อคัมภีร์แบบไทลื้อพบว่าไม่มีการสร้างถวายมานานกว่า ๔๐ ปีแล้ว

นอกจากนี้ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ชาวไทลื้อเชียงคำจึงเชื่อว่าพระรัตนตรัยยังคงเป็นที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริง ยังถือเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจ แม้ว่าจะไม่ปรากฏออกมาในคำตอบจากการสัมภาษณ์ แต่ก็สะท้อนออกมาจากผ้าทอที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ดังปรากฏเป็นผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาอันมีมากมายหลายชนิด ผนวกเข้ากับคติความเชื่อเรื่องการให้ทานอันถือเป็นการสร้างและสะสมบุญกุศลให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งคติความเชื่อเรื่องการอุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ล้วนเป็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวไทลื้อเชียงคำอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการถวายผ้าในประเพณีต่างๆ ที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทานตุ่งในประเพณีปีใหม่ สงกรานต์ และการทานห่อผ้าหรือมณฑกในประเพณีตานธรรม เป็นต้น

Thesis Title : A Study of Forms and Beliefs of Tai-Lue's Textiles
in Chiangkham as Used in Buddhism

Researcher : Phra Adsadakorn Kittibhaddo (Chadtranan)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakru Pisalsorakicca, B.A. (Political Science), M.A. (Buddhist
Studies), M.Phil. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst.Prof.Dr. Wanchai Pholmaungdee, B.A. (Religions),
M.A.(Buddhist Studies),
Ph.D.(Buddhist Studies)

: Mr.Vithi Phanichphant, B.A. (Art), M.A. (Environmental Design -
UCLA), Honorary Doctorate in Thai Art
(CMU, Thailand)

Date of Graduation : 2nd April 2012

ABSTRACT

This thesis has 3 major objectives; 1) to study faith and beliefs toward textiles in Buddhism 2) to study forms and patterns of textiles in Buddhism among Tai-Lue people in Chiangkham and 3) to study religious textiles in Buddhism of Tai-Lue people in Chiangkham. This study has the approach as a documentary research focusing on the study of the Tipitaka and in-depth interviews of Tai-Lue people living in Chiangkham District, Phayao Province, Thailand.

Information regarding types and details of textiles was found in limited amount in the Tipitaka. The informative contents are found in terms of the explanatory records. The practices of donating textiles are found only in Vinaya Pitaka and Sutta Pitaka, but not in Abhidhamma Pitaka. The motive of textile donation originated from personal admiration of the faith and the merits from practicing Buddhism. There are two levels of the merits; namely in this world and other existence. This is not only in merits of donation, but also requires the serious

observation of the Buddhist precepts and pursues of dhamma. The offering of religious textiles could be of personally made, purchased, or family heirloom.

Regarding pattern of textiles, there are several distinctive and traditional motifs, even though the weaving material has been changed. Some textiles keep the traditional pattern such as Tung, Pha Mung-Bon, and Pha Sangha. Tung Prasat and Pha Ched Noi are two textiles that are usually home-made and kept in their traditional pattern. Pha Ched Noi is more popular for donation because it is rather simple in making and affordable. On the contrary, Tung Prasat is more costly and difficult to weave. However, with the beliefs in Buddhist cosmology, Tung Prasat remains as important donation. There seem to be no practice of scripture covering cloths offering among Tai-Lue in the last 40 years.

With strong faith in Buddhism, Tai-Lue seems to take serious respects to the Triple Gem. Although it is not shown in the interviews, the respect can be found from the way they make textiles offerings for the Buddha, the Dhamma, and the Sangha. There are various types of textiles used for offering in Buddhism as a result of beliefs in good merits from donation. The merits also are distributed to the deceased ancestors. All above are the results traditional beliefs in Buddhism which affect Tai-Lue's lifestyle up to now. For example, Tarn-Tung, which is Tung Prasat offering hoping to gain wellness in the next life happen during Songkran festival. Tarn-Horpha which is the small model house offering during Tarn-Dham traditional ceremony in the month of March is another example.

กิตติกรรมประกาศ

คุณความดีแห่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมถวายเป็นเครื่องสักการบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมครูผู้สถาปนาองค์ความรู้พระพุทธศาสนา อันเป็นประโยชน์สูงสุดเท่าที่มนุษย์จะแสวงหาและเรียนรู้ได้

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะความเมตตาและคำแนะนำอย่างดียิ่งจากพระอาจารย์พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้เป็นเสมือนไฟส่องสว่างในยามที่ศิษย์มืดมิดคิดอะไรไม่ออก และเป็นทั้งน้ำที่ให้ความชุ่มชื้น ให้กำลังใจในยามที่ศิษย์เกิดความลังเลไม่มั่นใจ ขอขอบคุณ ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี อาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยเสนอแนวคิดในมุมมองที่คาดไม่ถึง และคอยกระตุ้นเตือนให้รีบเดินทางในยามที่มีกำลังใจ

ขอขอบคุณอาจารย์วิธิ พานิชพันธ์ ปราชญ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ที่ผู้วิจัยไม่เคยคิดว่า ท่านอาจารย์ผู้เป็นต้นธารแห่งศิลปล้านนายุคใหม่ทั้งหลาย จะมีเมตตาและกรุณารับเป็นที่ปรึกษา ทั้งที่ทราบว่าอาจารย์มีภาระงานมากมายอยู่แล้ว อาจารย์เป็นผู้จุดประกายให้ศิษย์ได้เกิดแนวความคิดในการศึกษาค้นคว้าที่กว้างขวางยิ่งขึ้น และทำให้กล้าที่จะออกเดินทางไปตามคำแนะนำที่ยังจำได้ขึ้นใจว่า “ของดีมีอยู่ที่บ้านนอก” การตัดสินใจก้าวเดินออกไปสำรวจบ้านเมืองในครั้งนั้น ก่อปรกับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากอาจารย์นริศ ศรีสว่าง ก็ได้เปลี่ยนทัศนะของผู้วิจัยไปอย่างสิ้นเชิง

ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตากรุณาของพระครูสุภัทรพรหมคุณ เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ เจ้าอาวาสวัดห้วยน ที่หลวงพ่อก็ได้แนะนำและเป็นธุระประสานให้ผู้วิจัยได้พบกับปราชญ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรทุกรูปที่ได้ให้การต้อนรับอย่างเป็นมิตร ขอขอบคุณครอบครัวของอาจารย์ปณิธาน ประมูล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ได้อำนวยความสะดวกสถานที่พำนักอาศัยเมื่อผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลที่เชียงคำ จนทำให้เกิดเป็นงานเขียนเล่มนี้ และขออนุโมทนาขอบคุณ คุณแม่ปานิณี ชมภูสุภกุล คุณแม่เสาวนีย์ วัฒนะวงศ์ขจร และคุณแม่นันญาธิกา ยามาวดีกูร ที่ได้สนับสนุนทุนจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ทั้งหมด

ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์พระครูศรีวรพินิจ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตพะเยา ที่เมตตาให้ผู้วิจัยมาศึกษาอยู่ด้วยในขณะอุปสมบทได้เพียง ๗ วันและยังได้แนะนำให้ผู้วิจัยเข้ามาศึกษาต่อในสถาบันอันทรงเกียรติแห่งนี้ ขอขอบพระคุณหลวงพ่พระอธิการประหยัด อาจารย์สมบุญโน เจ้าอาวาสวัดภูมินทร์ ที่เมตตาให้ผู้วิจัยได้มีเวลาค้นคว้าศึกษาโดยไม่ต้องกังวลกับ

ภาระงานต่างๆ ภายในวัด รวมทั้งพระภิกษุสามเณรทุกรูปที่ได้ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจในการศึกษาแก่ผู้วิจัด้วยดีเสมอมา

แรงบันดาลใจและที่มาซึ่งความเป็นตัวตนของผู้วิจัในวันนี้ ต้องยกให้เป็นคุณความดีแต่อาจารย์ทศพร สุวรรณชาติ อาจารย์จารี สุขบุญสังข์ อาจารย์อมรา สุขบุญสังข์ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้และปลูกฝังให้ผู้วิจัเป็นคนมีความมานะอดทนและมีนิสัยไม่ย่อท้อต่องานหนัก ขอขอบคุณ รศ.ภญ.สาริณีย์ กฤตยานันต์ อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมผู้สอนให้ทำงานเพื่องานและยังเป็นครูต้นแบบให้ผู้วิจัเป็นคนทำงานอย่างละเอียดรอบคอบ ขอขอบคุณอาจารย์วิชัย พรรณเชษฐ์ อาจารย์ผู้เป็นที่รักและให้โอกาสผู้วิจัได้ทำงานในศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่จะลืมไม่ได้คือ คณาจารย์ฝ่ายกิจการนิสิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่มีความเมตตาต่อผู้วิจัพิจารณาให้ทุนการศึกษาตลอดหลักสูตรเมื่อครั้งที่ผู้วิจัศึกษาในระดับปริญญาตรี ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ช่วยสร้างฐานความรู้และความดีให้แก่ศิษย์ จนทำให้สามารถยืนได้อย่างมั่นคงจนถึงทุกวันนี้

การศึกษาเล่าเรียนย่อมต้องใช้ทั้งกำลังกายและกำลังใจอย่างยิ่งยวด จึงมีอาฆาตทั้งพลังกายใจและสติปัญญา ที่จะเป็นเครื่องส่งให้ถึงเป้าหมายจนสำเร็จได้ พลังกายใจเหล่านั้นล้วนแต่ได้จากโยมพ่ออำนวย โยมแม่อรุณศรี จัตรนันท์ บุพการีผู้มีพระคุณทั้งสอง พร้อมทั้งญาติพี่น้องและเหล่ากัลยาณมิตรทุกคน จึงขออนุโมทนาในความดีของท่านทั้งหลาย ที่มีอาจออกนามได้ครบถ้วน หากแต่จะมีความทรงจำไว้ทุกครั้งทีอ่านงานวิจัเล่มนี้

ประโยชน์อะไรที่จะมีได้จากงานเขียนนี้ ขอยกให้เป็นคุณความดีแก่พ่อครูแม่ครูผู้สืบทอดภูมิปัญญาไทลื้อทุกท่าน แม้ว่าจะล่วงถึงวัยชราที่ควรหยุดพักผ่อนแล้ว แต่ตุงปราสาทที่ค้างอยู่บนกั้ทอผ้า กลับส่งพลังให้แม่เฒ่าลุกขึ้นมาถักทอได้อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ด้วยแววตาที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ที่จะได้นำผ้าตุ่งผืนนั้น ขึ้นแขวนบูชาพระแก้วเจ้าทั้งสาม ก่อนจะถึงคราวสิ้นชีพไปจากโลกตราบนานเท่านาน

พระอัฐภากรณ์ กิตฺติภุโท (จัตรนันท์)

๒ เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	๗
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ คติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	
๒.๑ คติการถวายทานในพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๒ รูปแบบผ้าทอที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก	๑๖
๒.๒.๑ ผ้าที่ทอด้วยวัสดุต่างๆ	๑๘
๒.๒.๒ ผ้าทอที่แสดงแหล่งที่มา	๒๐
๒.๒.๓ ผ้านุ่งห่มของพระภิกษุ	๒๑
๒.๒.๔ ผ้าบริวาร (ผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ)	๒๕
๒.๒.๕ ผ้าอื่นๆ	๒๕
๒.๓ การถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก	๓๑
๒.๔ การถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก	๓๕
๒.๕ การถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก	๕๕

๒.๖ อานิสงส์จากการถวายผ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๖๐
๒.๖.๑ อานิสงส์ที่เป็นโลกียะสมบัติ	๖๑
๒.๖.๒ อานิสงส์ที่เป็นโลกุตระสมบัติ	๖๒
๒.๗ ผ้าและสิ่งทอในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๖๒
๒.๗.๑ สมณบริวาร (เครื่องใช้ของพระภิกษุ)	๖๓
๒.๗.๒ ผ้าทอแห่งศรัทธาอามิสบูชาของพุทธศาสนิกชน	๖๓

บทที่ ๓ รูปแบบผ้าทอที่ใช้พระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อเชียงคำ	๓๐
๓.๑.๑ ประวัติการอพยพและการตั้งถิ่นฐานใหม่ ของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ	๓๑
๓.๑.๒ วิถีชีวิต สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม	๓๓
๓.๑.๓ ความเชื่อดั้งเดิมและการนับถือพระพุทธศาสนา	๓๔
๓.๒ ชาวไทลื้อกับวัฒนธรรมการทอผ้า	๓๕
๓.๒.๑ การศึกษาวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในประเทศไทย	๓๖
๓.๒.๒ เทคนิคการทอผ้าและวิธีการสร้างลวดลายบนผ้าทอไทลื้อ	๓๗
๓.๒.๓ ความหมายและลวดลายบนผ้าทอไทลื้อ	๓๘
๓.๓ รูปแบบผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน	๔๒
๓.๓.๑ ผ้าทอสำหรับพระพุทธ	๔๓
๑) ผ้าห่มพระเจ้า (ผ้าทรงพระพุทธรูป)	๔๓
๒) ผ้ามุงบน (ผ้าเพดานสี่แฉ่ง)	๔๓
๓) ผ้าห่มพระธาตุ	๔๕
๓.๓.๒ ผ้าทอสำหรับพระธรรม	๔๖
๑) ผ้าห่อคัมภีร์	๔๖
๒) ผ้าทอที่ใช้ปิดห่อธรรม (ธรรมมาสน์)	๔๘
๓.๓.๓ ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์	๔๘
๑) ผ้าทอที่มาจากถวายตามประเพณี	๔๘
๒) ผ้าที่มาจากครัวทาน (ไทยทาน)	๕๑
๓.๓.๔ ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะ	๕๒
๑) ตุ้ง	๕๒

๒) ผ้าจีวร (ผ้ามณฺญะ)	๕๖
๓) ผ้าเช็ดหลวง	๕๗
๔) ผ้าพระบฏ	๕๘
๓.๓.๕ ผ้าอื่นๆ	๑๐๐
๓.๔ สรุปท้ายบท	๑๐๐
บทที่ ๔ ความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ	
๔.๑ การถวายเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ	๑๐๒
๔.๑.๑ การถวายเป็นประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์)	๑๐๓
๔.๑.๒ การถวายเป็นประเพณีตานก๋วยสลาก	๑๐๕
๔.๑.๓ การถวายเป็นปราสาทผ้าขาวในประเพณีตานธรรม (ตั้งธรรม)	๑๐๖
๔.๒ คติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ	๑๐๘
๔.๒.๑ คติความเชื่อเรื่องตุ่ง	๑๐๘
๔.๒.๒ คติความเชื่อในการถวายเป็นตุ่งไว้ในพระพุทธศาสนา	๑๐๙
๔.๒.๓ คติความเชื่อในการถวายเป็นปราสาทผ้าขาว (มณฑก)	๑๑๐
๔.๒.๔ คติความเชื่อในการถวายเป็นผ้าทอเพื่อเป็นพุทธบูชา	๑๑๑
๔.๓ คติและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อเชียงคำ	
๔.๓.๑ บุญ – บาป	๑๑๓
๔.๓.๒ ศรัทธา	๑๑๔
๔.๓.๓ การให้ทาน	๑๑๕
๔.๓.๔ การอุทิศกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ	๑๑๖
๔.๔ สรุป	๑๑๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๒
บรรณานุกรม	๑๒๔
ภาคผนวก ก	๑๓๒
ภาคผนวก ข	๑๔๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๕/๑ = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ ๒ ข้อ ๔๕๕ หน้า ๑

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี	(ไทย) = วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย) = วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) = วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)

ช.ชา.ศีลติ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	บุททกนิกาย	ติงสตันิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ชา.ม.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	บุททกนิกาย	มหานิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ป.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	บุททกนิกาย	ปฏีสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ช.อป.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	บุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ช.พุทธ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	บุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)
ช.จริยา.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	บุททกนิกาย	จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภ.ป.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผ้าเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานสี่อย่างของมนุษย์ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้สอยในครัวเรือนแล้ว ผ้ายังเป็นงานศิลปะที่สะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิด และแสดงออกถึงจิตวิญญาณของผู้ทอได้ นอกจากนี้ผ้าทอยังเป็นเครื่องบันทึกเรื่องราวในอดีต ผ่านสายตาและมุมมองของสตรีผู้ทอผ้า ผ้าทอจึงบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ทำให้เราเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อ และความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ดังบทนำตอนหนึ่งในหนังสือ World Textiles กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ของโลกอ่านได้จากผ้าทอ ความรุ่งเรืองและความล่มสลายแห่งอารยธรรมของประเทศได้ถูกถ่ายทอดผ่านเส้นพุ่งเส้นยืน ภายใต้การเดินทางที่ยิ่งใหญ่ในท่ามกลางศาสนาและการค้า”^๑

บทความของ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล นักวิชาการด้านผ้าทอ รายงานว่าในแถบเอเชียอาคเนย์ ผ้ามีบทบาทที่สำคัญมากในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ นอกจากจะใช้ผ้าในการตกแต่งประดับประดาแล้ว ผ้ายังเป็นสื่อกลางระหว่างผู้คนในพิธีกรรมและบรรดาสังค์ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย^๒ เช่นเดียวกับความเห็นของ วิถี พานิชพันธุ์ นักสะสมผ้าและนักวิชาการด้านศิลปะไทย กล่าวว่า “นอกจากคนไทยจะใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังใช้ผ้าในพิธีความเชื่อตลอดจนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย และแม้ว่าหลายแห่งจะเลิกใช้ผ้าทอแบบดั้งเดิมไปแล้ว แต่ก็ยังมีอีกหลายพื้นที่ในภาคเหนือและภาคอีสาน ที่ยังคงดำรงชีวิตด้วยผ้าทอตามแบบโบราณอยู่”^๓ ซึ่งในวงวิชาการด้านผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ต่างยอมรับกันว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าที่โดดเด่นมากและยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าไว้ได้ก่อนข้างสมบูรณ์กลุ่มหนึ่ง นั่นก็คือ ชาวไทลื้อ^๔

^๑ John Gillow and Bryan Sentence, World Textiles a Visual Guide to Tradition Techniques, (London : Thames Hudson Ltd., 1999), อ้างใน ประไพ ทองเชิญ, *นี่คือผ้าทอพื้นบ้าน โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาฯ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘.

^๒ ร็อบบิน แม็คเวล, “ความหวัง ศรัทธาและเนื้อนาบุญ”, ใน *ผ้าเอเชีย-มรดกร่วมทางวัฒนธรรม*, รวบรวมโดย ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๓) : ๒๐๗.

^๓ วิถี พานิชพันธุ์, *ผ้าและสิ่งอภิปทาน*, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^๔ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า ชาวไทลื้อมีถิ่นฐานอยู่ในเขตสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของประเทศจีน ต่อมาบางส่วนได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศพม่า ประเทศลาว และกระจายตัวโดยทั่วไปในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เช่น อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นต้น^๕ และเมื่อเปรียบเทียบกับชาวไทลื้ออพยพกลุ่มอื่นๆ ในประเทศไทยแล้ว พบว่ากลุ่มชาวไทลื้อในพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าและเอกลักษณ์โดยส่วนใหญ่ของผ้าทอแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้ ในขณะที่ชาวไทลื้อบางกลุ่มได้เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทอผ้า ตลอดจนบางกลุ่มก็เลิกกิจกรรมการทอผ้าไปแล้ว^๖

เมื่อกล่าวถึงผ้าทอไทลื้อในมิติทางพระพุทธศาสนา อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว นักวิชาการด้านล้านนาคดี กล่าวไว้ว่า “ชาวไทลื้อนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อคล้ายคลึงกับชาวไท-ขวนในล้านนา” ชาวไทลื้อจะมีประเพณีการทำบุญถวายทานในแต่ละเดือนที่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในกลุ่มอื่นๆ สิ่งของในเครื่องไทยทานเหล่านั้นก็มักจะมี “ผ้าทอ” เป็นส่วนประกอบเสมอ เช่นในช่วงวันสงกรานต์มีการทอ “ตุ่ง” ไปถวายวัด ในช่วงก่อนออกพรรษามีประเพณีทอ “ผ้าพันใจ” หลังออกพรรษาไปแล้วก็มีประเพณีการทำบุญที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ เรียกว่า “ประเพณีทานสลาก” โดยมีเครื่องไทยทานที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงามเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ ส่วนในพิธีการบวชก็มีการประดับตกแต่งร่างกายให้ผู้บวชด้วยผ้าทอแบบพิเศษ^๗ จึงอาจกล่าวได้ว่านอกเหนือไปจากการใช้ผ้าในครัวเรือนเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว วัฒนธรรมการทอผ้าของผู้หญิงไทลื้อส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

อย่างไรก็ตาม หากจะกล่าวถึงความสนใจของนักวิชาการไทยในเรื่องผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท มีรายงานว่าเริ่มต้นขึ้นราว พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงได้ผลิตความรู้เชิงวิชาการเรื่องผ้าล้านนาขึ้นมาเป็นครั้งแรก

^๕ ทบวงมหาวิทยาลัย, *ลวดลายบนผืนผ้า สืบสานภูมิปัญญาไทย*, (กรุงเทพฯ : บริษัทพรินท์โพร จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

^๖ ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๒๕-๓๑.

^๗ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “ไทลื้อในสิบสองปันนาและล้านนา”, ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง *มรดกลึงทอไทลื้อกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในล้านนา*, (เชียงราย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕) : ๗.

^๘ ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๑๐๗-๑๒๖.

เพื่อประกอบการจัดนิทรรศการเรื่อง “ผ้าล้านนา : ขวน ลื้อ ลาว” ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการค้นคว้าความรู้ทั้งด้านเทคโนโลยี การออกแบบ ศิลปะการทอ และการใช้สอยประโยชน์จากผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท^๙ นับเป็นระยะเวลาเพียง ๒๔ ปีที่ผ่านมาเท่านั้น ข้อมูลจากนิทรรศการดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การค้นคว้าเรื่องผ้าโบราณต่างๆ เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง โดยเฉพาะการแต่งกายโบราณ เพราะขาดหลักฐานตัวอย่าง แม้จะมีข้อมูลจากวรรณกรรมแต่ก็ไม่ได้กล่าวไว้อย่างละเอียด นักวิชาการต้องใช้การคาดคะเนโดยอาศัย จิตรกรรม ประติมากรรม หรือรูปภาพโบราณในกลุ่มวัฒนธรรมใกล้เคียง^{๑๐} ยิ่งไปกว่านั้น เรื่องผ้าและลวดลายของผ้าเป็นพื้นที่เปิดให้ศึกษาตีความได้ค่อนข้างกว้าง ในบางครั้งจึงอาจจะหาข้อสรุปได้ยากยิ่ง เช่นเดียวกับที่ เอกวิทย์ ฌ กลาง นักวิชาการด้านวัฒนธรรม กล่าวว่า “ในงานวิจัยเกี่ยวกับหัตถกรรมและประดิษฐกรรมนั้น ไม่ได้ศึกษาเรื่องผ้า เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องกว้างขวาง ซับซ้อน และได้พิจารณาเห็นว่า เรื่องผ้าเรื่องเดียวก็มีความลึกซึ้งพิสดาร เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทและชาติพันธุ์ต่างๆ ในอุษาคเนย์อย่างมากมาย”^{๑๑}

ยิ่งไปกว่านั้น จากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบการศึกษาสมัยใหม่ ทำให้ระบบการเรียนรู้วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิมค่อยๆ สูญหายไป แม้ว่าจะมีการด้านทานต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงอยู่บ้างจากการปรับตัวให้เข้ากับระบบใหม่ แต่ก็คงไม่เพียงพอที่จะรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิมให้ดำรงอยู่ได้^{๑๒} นอกจากนี้แล้ววัสดุที่ใช้ในการทอผ้าก็แปรสภาพได้ง่าย กอปรกับลักษณะดินฟ้าอากาศในภูมิภาคนี้ สามารถกัดกร่อนเนื้อผ้าได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ผ้าทอโบราณเกิดการชำรุดเสียหาย จึงคงเหลือหลักฐานผ้าทอต่างๆ น้อยมาก^{๑๓} หากไม่รีบค้นคว้าศึกษาและอนุรักษ์ไว้ ก็อาจจะทำให้ภูมิปัญญาแขนงนี้สูญหายไปได้ในอนาคต

^๙ รุจยา อาภากร, ม.ร.ว., ผ้าล้านนา ขวน ลื้อ ลาว, อ้างใน ปราโมทย์ ภักดีณรงค์, “การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นดินจกกับกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแม่แจ่ม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๗-๑๑๐.

^{๑๐} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, ผ้าล้านนา ขวน ลื้อ ลาว, (เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๑} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย : ภาพรวมภูมิปัญญาไทย, ๒๕๔๔, อ้างใน นพพร พวงสมบัติ, “กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าขึ้นดินจก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมบริโภคนิยม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๑๒} ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม, (เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๑.

^{๑๓} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, ผ้าล้านนา ขวน ลื้อ ลาว, หน้า ๘.

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อโดยเฉพาะผ้าทอในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาในกลุ่มชาวไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เนื่องจากเป็นแหล่งทอผ้าไทลื้อแหล่งใหญ่ อีกทั้งยังคงดำเนินกิจกรรมทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน อนึ่ง ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลและงานวิจัยเกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อในเบื้องต้นพบว่า ข้อมูลส่วนใหญ่เน้นไปที่เรื่อง พัฒนาการ วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ และลักษณะผ้าทอไทลื้อแบบต่างๆ โดยเฉพาะ “ผ้าซิ่น” อันมีเป้าหมายส่วนใหญ่ของการวิจัยเพื่อเน้นการส่งเสริมการทอผ้าในเชิงเศรษฐกิจ ส่วนเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนานั้น มีกล่าวเฉพาะเรื่อง “ตุ่ง” ซึ่งก็กล่าวไว้โดยรวมในตำนานเท่านั้น ยังไม่มีรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงเรื่องผ้าทอไทลื้อเชียงคำในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นหลักในงานวิจัยชิ้นนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ด้านเนื้อหา : ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าถึงร่องรอยความเป็นมาของคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาโดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก เพื่อจะเชื่อมโยงไปสู่ รูปแบบและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ในยุคปัจจุบัน โดยมีประเด็นสนใจ ๒ เรื่องหลัก คือ (๑) รูปแบบผ้าทอที่สำรวจพบในวัดของชาวไทลื้อและเป็นผ้าทอที่ยังใช้งานอยู่จริงในปัจจุบัน และ (๒) คติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ

๑.๓.๒ ด้านเอกสาร : โดยการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนา จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ชาติพันธุ์ไทลื้อ การทอผ้าไทลื้อ และเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ทั้งภาคภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

๑.๓.๓ ด้านพื้นที่และประชากร : เมื่อศึกษาภาคเอกสารเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยจะสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม โดยการบันทึกข้อมูลเรื่องผ้าทอที่สำรวจได้ในวัดของชาวไทลื้อขณะทำงานวิจัยเป็นหลัก และในส่วนข้อมูลของคติเรื่องผ้าในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอไทลื้อในท้องถิ่น พระภิกษุสามเณร ปู่อาจารย์ (มัคทายก) ผู้อาวุโส ช่างทอผ้า กลุ่มละประมาณ ๕ รูป/ท่าน

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เบื้องต้นตามแหล่งทอผ้าไทลื้อที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน อันประกอบไปด้วย ๑๐ หมู่บ้าน ใน ๔ ตำบล ดังนี้

- ตำบลหย่วน ได้แก่ บ้านหย่วน บ้านธาตุ บ้านแคนเมือง บ้านม่วง บ้านคอนไชย
- ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านทุ่งมอก
- ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนอง (ลือ)
- ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านสถาน (ห้วยไฟ)

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ คติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างไร

๑.๔.๒ รูปแบบและการใช้งานผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ ความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ไทลื้อเชียงคำ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในมณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของประเทศจีน และต่อมาชาวไทลื้อบางส่วนได้อพยพโยกย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่า บางส่วนอยู่ในประเทศลาว และบางส่วนอยู่กระจายตัวโดยทั่วไปในดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาไปที่ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ในการทอผ้าและยังมีการใช้ผ้าในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในปัจจุบัน

๑.๕.๒ ผ้าทอไทลื้อ หมายถึง ผ้าทอด้วยมือประเภทต่างๆ ของชาวไทลื้อ ในงานวิจัยนี้มุ่งเฉพาะไปที่ผ้าทอไทลื้อแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ผ้าทอที่ใช้มือสอคเพิ่มเส้นด้าย หรือ วัสดุอื่นๆ ลงบนพื้นผ้าในขณะที่ทอเป็นสำคัญ ตลอดจนถึง ผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าทอไทลื้อ หรือผ้าที่ประดับตกแต่งส่วนใดส่วนหนึ่งด้วยผ้าทอไทลื้อ โดยมีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและคติดั้งเดิมเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเท่านั้น ในงานวิจัยนี้จึงไม่รวมผ้าที่ผลิตเป็นแบบสำเร็จรูปจากโรงงาน เช่น ผ้าไตรชุด ผ้าจีวร ผ้าบังสุกุล กุญแจม เป็นต้น เว้นไว้แต่เป็นผ้าที่มีคติการถวายเป็นผ้าทอแบบดั้งเดิมแต่ในปัจจุบันใช้ผ้าสำเร็จรูปแทนเท่านั้น

๑.๕.๓ ผ้าทอในพระพุทธศาสนา หมายถึง ผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ผ้าทอที่ใช้ถวายสำหรับ พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึง ผ้าทอที่อุทิศถวายหญิงใช้ประกอบเมื่อมาร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัด ตลอดจนถึงผ้าทอที่ถวายไว้เพื่อประดับตกแต่งศาสนสถานอีกด้วย

๑.๕.๔ รูปแบบ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของผ้าทอ เช่น รูปร่าง รูปทรง ขนาด สีเส้น วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ ลวดลายที่ปรากฏ ประเภทการใช้งานของผ้าทอ และแหล่งที่มาของผ้าทอ เป็นต้น

๑.๕.๕ คติเรื่องผ้า หมายถึง ความเชื่อต่างๆและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

วิธี พานิชพันธ์ นักสะสมผ้าและนักวิชาการด้านศิลปะไทย ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน กล่าวว่า นอกเหนือไปจากการนำผ้ามาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว มนุษย์โดยทั่วไปยังจำเป็นต้องใช้ผ้าประกอบเพื่อการต่างๆ อีกมากมาย เช่น งานพิธีกรรมทางความเชื่อและพระพุทธศาสนา ใช้ในเทศกาลต่างๆ ใช้ต้อนรับแขกคนดูๆ ใช้ในการเดินทาง แม้ว่าหลายแห่งจะเลิกการใช้ผ้าทอดั้งเดิมไปแล้ว ตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ก็ยังมีอีกหลายพื้นที่ในภาคเหนือ ภาคอีสานของประเทศไทย และในประเทศลาว ยังคงดำรงชีวิตด้วยการใช้ผ้าทอตามแบบโบราณอยู่ และจากการศึกษาเรื่องการใส่ผ้าในอดีตพบว่า ผ้าเป็นตัวกำหนดกิจกรรมและสถานภาพของผู้หญิงในชุมชน ซึ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งในสายสกุลหนึ่งๆ ผู้หญิงมักจะสืบทอดรูปแบบการทอผ้าแบบดั้งเดิมของบรรพบุรุษไว้ หากมีการแยกย้ายกระจัดกระจายออกจากชุมชนเป็นเวลานาน สิ่งที่จะบ่งบอกถึง

ความสัมพันธ์ว่าเป็นสายสกุลเดียวกัน ก็คือ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า รูปแบบผ้า และการใช้สอยผ้านั้นๆ ตลอดจนรสนิยมในการเลือกกลุ่มสีย้อมผ้าอีกด้วย^{๔๔}

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน สองนักวิชาการด้านผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ได้จัดนิทรรศการ “ผ้าล้านนา : ยวน ลื้อ ลาว” ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ก่อนที่จะมีกระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนาต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองครบรอบ ๗๐๐ ปีเมืองเชียงใหม่ งานดังกล่าวเป็นการริเริ่มค้นคว้า รวบรวม และเผยแพร่ข้อมูลด้านเทคโนโลยี การออกแบบ ศิลปะการทอ และการใช้สอยประโยชน์จากผ้า ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในดินแดนล้านนา โดยเน้นไปในผ้าทอของ ๓ กลุ่มหลัก คือ ไทยวน ไทลื้อ และ ลาว ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันอยู่ในดินแดนล้านนา มีการอพยพ โยกย้ายถิ่นฐาน มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน . . . ชาวไทลื้อโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาในดินแดนล้านนาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้ว แต่มีหลักฐานเด่นชัดก็คือในช่วง ๒๐๐ ปีที่ผ่านมาเอง เจ้าผู้ครองนครน่านได้กวาดต้อนชาวไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนาเข้ามาอยู่ในล้านนาเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาวไทลื้อเหล่านี้อาศัยอยู่โดยทั่วไปในล้านนา โดยเฉพาะที่ อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน บางส่วนอยู่ในอำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา และในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย . . . ในส่วนการทอผ้าที่เป็นแบบดั้งเดิมนั้น ได้แก่ ลักษณะของลวดลายและวิธีการทอ แต่สำหรับส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่งนั้น ได้แก่ การจัดลวดลายที่แสดงถึงภูมิปัญญาและสถานภาพของช่างผู้ทอและผู้ใช้ ผ้าทอเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสร้างสรรค์ของผู้ทอโดยเฉพาะ^{๔๕}

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล ได้รวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบเรื่องผ้าทอไทลื้อและด้วยประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในชนบทนานเกือบ ๒ ทศวรรษ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา จึงได้เขียนหนังสือเรื่อง “มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ” เล่มล่าสุด พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการรวบรวมข้อมูลเรื่องผ้าทอไทลื้อที่สมบูรณ์ที่สุดของผู้เขียน^{๔๖} โดยมีเนื้อหาเรื่องผ้าในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ กล่าวโดยย่อว่า สิ่งของที่ชาวไทลื้อใช้ในการทำบุญถวาย

^{๔๔} วิถี พานิชพันธุ์, *ผ้าและสิ่งอภิปทาน*, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, *ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว*, หน้า ๑-๑๒.

^{๔๖} ผู้วิจัยตรวจทานเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้พบว่าผู้เขียนได้รวบรวม งานเขียน งานวิจัย สรุปการเสวนา ตลอดจนข้อมูลการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อทั้งหมดของผู้เขียน มาประมวลความแล้วเล่าใหม่อยู่ในหนังสือเล่มนี้ทั้งสิ้น

ทานมักจะมี “ผ้า” เป็นส่วนประกอบเสมอ เช่น ในช่วงวันสงกรานต์มีการทอดุงไปถวายวัด ช่วงก่อนออกพรรษามีประเพณีทอดผ้าทันใจ ในการบวชมีการประดับตกแต่งร่างกายด้วยผ้าทอพิเศษและเครื่องเงินเครื่องทองต่างๆ วัฒนธรรมการทอผ้าของผู้หญิงไทลื้อจึงเกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ตัวอย่างผ้าทอในพระพุทธศาสนาก็มีเช่น (๑) ดุงผ้าแบบต่างๆ (๒) ผ้ามูญจนะหรือผ้าจีวร (๓) ผ้าเช็ดหลวง (๔) ผ้าเช็ดน้อย (๕) ผ้ามุงบน (๖) ผ้ามุงสังฆะ (๗) ฟ้านั่งหรืออาสนา (๘) หมอนอิง (๙) ผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น^{๑๖}

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์

ภัทริน กุสุพลนนท์ ได้ศึกษาเรื่องการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน บ้านธาตุสบแวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้สรุปผลไว้ตอนหนึ่งว่า การทอผ้าของชาวไทลื้อทั้งในอดีตและปัจจุบันยังคงใช้ทอมือเป็นอุปกรณ์หลัก ใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งฝ้ายและการย้อมสี ในอดีตมักทอผ้าไว้ใช้ในชีวิตรประจำวัน แต่ในปัจจุบันเป็นการทอผ้าเพื่อการจำหน่าย ลวดลายผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์คือลายผักแว่น และ ลายน้ำไหล นอกจากนี้ก็ยังมีลวดลายใหม่ๆ ขึ้นมาโดยเรียกชื่อตามลักษณะที่ปรากฏ เช่น ลายก้างปลา ลายเล็บมือนาง ลายภูเขาขาว ลายภูเขาสั้น เป็นต้น การสืบทอดการทอผ้าจะมีผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเป็นผู้ฝึกสอนให้ ผู้ทอจะต้องเรียนรู้และฝึกหัดด้วยตนเอง ต้องมีความคิดสร้างสรรค์และต้องมีความอดทนมาก ผู้สืบทอดเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์การทอผ้าไม่ให้สูญหายไป และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากผ้าทอไทลื้อที่นิยมที่สุดคือ ผ้าซิ่น^{๑๗}

รมิดา รอดสุข ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทอผ้าห่มไทลื้อลายคำก๊าว ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการทอผ้า และเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าห่มลายคำก๊าวของชาวไทลื้อเชียงคำ โดยมีข้อมูลเรื่องสภาพภูมิศาสตร์และผ้าทอไทลื้อเชียงคำ ดังนี้

พื้นที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีเทือกเขาล้อมรอบเป็นวงกลม ตรงกลางเป็นที่ราบมีแม่น้ำ ๓ สายไหลผ่าน คือ แม่น้ำยวน แม่น้ำลาว และแม่น้ำแวน มีพื้นที่ประมาณ ๖๕๕ ตารางกิโลเมตร มี ๑๐ ตำบล ๑๑๕ หมู่บ้าน ประชากรแบ่งเป็น ๔ กลุ่ม ตามสภาพทางวัฒนธรรมและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ คือ ชุมชนเมือง ชุมชนไทลื้อ ชุมชนไทยภูเขา และชุมชนลาวอีสาน . . . ชาวไทลื้ออพยพมาจากสิบสองปันนา อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านม่วง บ้านห้วยน บ้านธาตุ ชาวไทลื้อโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวไทลื้อมีศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๑๐๗-๑๒๖.

^{๑๗} ภัทริน กุสุพลนนท์, “การทอผ้าไทลื้อ กลุ่มแม่บ้านบ้านธาตุสบแวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า จ.

ตลอดจนภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ . . . อีกอย่างหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์คือการแต่งกายด้วยชุดไทลื้อ ซึ่งปัจจุบันจะสวมใส่เฉพาะเวลาที่มีงานประเพณีเท่านั้น จึงทำให้การทอผ้าในกลุ่มชาวไทลื้อลดน้อยลงไป^{๑๙}

เดือนนภา ปัญญาวงศ์ ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านของชาวไทลื้อใน ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา^{๒๐} ได้ผลสรุปว่า ในปัจจุบันผ้าทอที่ใช้ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทลื้อมีบทบาทลดน้อยลงไปมาก เนื่องจากมีการลดความสำคัญและลดขั้นตอนในพิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับผ้าทอลงไป เห็นได้จากผ้าทอในพิธีการบวช การทำบุญบ้าน การทำบุญกฐินผ้าป่า และประเพณีงานสลากภัตต์ ตลอดจนการใช้ผ้าในงานศพ ก็มีบทบาทลดลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เพราะความเจริญแบบสมัยใหม่เข้ามามีอิทธิพลต่อคตินิยมของชาวบ้านมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในด้านจิตใจก็ยังพบว่า ยังมีการทอผ้าเพื่อใช้ในการทำบุญ มีการทอผ้าเพื่อมอบให้ลูกหลาน หรือมอบให้ผู้ที่ตนเคารพนับถือในโอกาสต่างๆ แต่ก็พบได้น้อยลงไปในทุกขณะ^{๒๑}

ศุภฤกษ์ กุลสุ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงลวดลายของผ้าทอไทแดงในเวียงจันทน์ พบว่าปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงลวดลายผ้าทอ มาจากความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม ผลวิจัยรายงานว่าชาวไทแดงเลิกใช้ผ้าทอในการแต่งกายแบบดั้งเดิม และเลิกใช้ผ้าทอในครัวเรือน โดยปรับเปลี่ยนการทอผ้าเพื่อใช้สอยมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและขายให้แก่กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมมากขึ้น โดยลำดับ ส่งผลให้เกิดการปรับตัวลักษณะของผ้าทอไทแดงอย่างมาก ผ้าทอแบบดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นสินค้าแบบใหม่ โดยการพัฒนาและปรับเปลี่ยนลวดลายตามความต้องการของตลาด ตลอดจนถึงการเปลี่ยนชื่อลวดลายและความเชื่อดั้งเดิมที่เคยสัมพันธ์กับลวดลายอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นผลอัน

^{๑๙} รมิดา รอดสุข, “การทอผ้าลวดลายแบบดั้งเดิมของไทลื้อ : กรณีศึกษาลายผ้าห่มดำก๊าว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒.

^{๒๐} กิ่งอำเภอภูซาง เดิมเป็นเขตปกครองของ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และต่อมาได้แยกออกเป็น อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

^{๒๑} เดือนนภา ปัญญาวงศ์, “การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษา ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๗๐-๗๑.

เนื่องมาจากประโยชน์ทางการค้าแล้ว พบว่ามีผลเนื่องมาจากอิทธิพลคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย^{๒๒}

นาวัน ปัญญาหาญ ได้ศึกษาเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์หรือความงามที่ปรากฏในผ้าทอไทลื้อของเมืองน่าน ผลการศึกษาพบว่า การทอผ้าภายใต้วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาแบบพื้นบ้านของชาวเมืองน่าน มีจุดมุ่งหมายประการหนึ่ง เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์สุนทรียะของช่างผู้ทอผ้า และประสบการณ์สุนทรียะนี้หากแต่เป็นประสบการณ์สุนทรียะทางพระพุทธศาสนา โดยมีความศรัทธาเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์ผ้าทอตลอดจนลวดลายบนผ้าทอ ความศรัทธาดังกล่าวนี้นี้มาจากวิถีชีวิตที่ยึดมั่นในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น คำสอนที่เกี่ยวกับมนุษย์ เทพเทวดา นรกสวรรค์ และชีวิตหลังความตาย ความเชื่อเหล่านี้สามารถสังสมเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียะของช่างผู้ทอผ้า แล้วได้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ปรากฏเป็นลวดลายบนผืนผ้าทอนั่นเอง^{๒๓}

๑.๖.๓ งานวิจัย

อรไท ผลดี ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลวดลายรูปสัตว์บนผ้าทอไทโบราณ และความเชื่อของกลุ่มคนชาติพันธุ์ไท จากการค้นคว้าหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ วรรณคดี และงานวิจัยลวดลายรูปสัตว์บนผ้าทอไท ผลการวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอหลักฐานใหม่เกี่ยวกับลวดลายรูปสัตว์ในผ้าไทโบราณที่มีมาก่อนยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่ามีลวดลายรูปสัตว์ ๘ ตระกูล คือ ตระกูลงูหรือนาค ตระกูลนก คือ นก นกยูง และ หงส์ ตระกูลกบ ตระกูลเต่า ตระกูลวัว ตระกูลกวาง ตระกูลช้าง และ แมงป่อง ที่เป็นลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะปรากฏหลักฐานการทอลวดลายดังกล่าวในกลุ่มชาติพันธุ์ไทแทบทุกเผ่าสะท้อนถึงความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทก่อนที่จะอิทธิพลพระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในสุวรรณภูมิ^{๒๔}

^{๒๒} ศุภฤกษ์ กุลสุ, “การเปลี่ยนแปลงของลวดลายผ้าทอไทแดง บ้านหนองบัวทอง แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๒๓} นาวัน ปัญญาหาญ, “สุนทรียศาสตร์เชิงพุทธ ในผ้าทอเมืองน่าน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

^{๒๔} คุรยละเอียดใน อรไท ผลดี, “ผ้าไทโบราณลวดลายรูปสัตว์กับความเชื่อของชนเผ่าไท”, ใน ผลงานวิจัยโครงการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑) : ๑-๑๓.

สุภาพร นาคบัลลังก์ และ ภัทธา จันทราพิทย์ ได้ศึกษาวิจัยและรวบรวมลวดลายผ้าทอพื้นบ้านของชาวไทลื้อ บ้านดอนไชยและบ้านหัวน้ำ ตำบลศิลาแลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นงานวิจัยในโครงการฝ้ายแกมไหมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพผ้าทอพื้นบ้าน ตลอดจน เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านและส่งเสริมอาชีพของเกษตรกร จากรายงานการวิจัยพบว่า ชาวไทลื้อในตำบลศิลาแลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นกลุ่มที่ยังคงรักษาความเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมไว้ได้ ทั้งในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้า กล่าวคือ ตั้งแต่การย้อมสีธรรมชาติ การรักษาวิธีการทอและลวดลายแบบเดิม ไปถึงการบริหารจัดการกลุ่ม ที่สามารถพัฒนาไปเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสิ่งทอพื้นบ้านครบวงจร” จากการเก็บข้อมูลช่างทอผ้าที่ทอเป็นประจำ ๓๓ ท่าน สามารถรวบรวมลายผ้าทอไทลื้อไว้ได้ทั้งสิ้น ๓๘ ลาย แบ่งเป็น ๕ กลุ่มคือ กลุ่มลายรูปสัตว์ ลายกาบ ลายขอลายสถาน และ ลายอื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นลวดลายที่ยังใช้ทอในปัจจุบันแต่ได้ปรับเปลี่ยนขนาดของลวดลายให้เล็กลงเพื่อการผลิตที่เน้นประโยชน์ทางการค้า^{๒๕}

จากการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จะเห็นได้ว่าในส่วนหนังสือตำราต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผ้าทอที่มีต่อพิธีกรรมและความสำคัญของผ้าในฐานะเครื่องใช้ความสัมพันธของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะผ้าทอไทลื้อนั้น มีความผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหนังสือดังกล่าวจะเขียนขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอไทลื้อโดยเฉพาะ แต่ก็ไม่ได้ชี้ชัดลงไปในกลุ่มไทลื้อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่เป็นการรวบรวมข้อมูลผ้าทอไทลื้อโดยรวมแล้วแบ่งเป็นประเภทต่างๆ เท่านั้น และในส่วนข้อมูลสรุปผลจากงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัย ก็แสดงให้เห็นว่า ชาวไทลื้อบางส่วนในอำเภอยังคำ จังหวัดพะเยา ยังมีความสามารถในการทอผ้าและยังสามารถสืบทอดวิธีการทอผ้ามาได้จนถึงปัจจุบัน แต่ในรายงานดังกล่าวก็ชี้ชัดว่า ความนิยมในการทอผ้าได้ลดน้อยลงไป นอกจากนี้ ชาวไทลื้อก็ลดบทบาทในการใช้ผ้าทอแบบดั้งเดิมในพิธีกรรมต่างๆ เรื่อยมาในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมา กอปรกับข้อมูลเรื่องการเปลี่ยนแปลงลวดลายของผ้าทอไทแดงในปัจจุบัน ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของกลุ่มทอผ้า ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนอย่างมากเพื่อเอาตัวรอดในท่ามกลางกระแสของโลกยุคทุนนิยมในปัจจุบัน เห็นได้ชัดเจนว่า การพัฒนากระบวนการทอผ้าเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจและการค้าดังกล่าวเป็นผลทำให้ชาวไทแดงต้องสูญเสียเอกลักษณ์ในผ้าทอของตนเองไปอย่างน่าเสียดาย

^{๒๕} สุภาพร นาคบัลลังก์, ดร. และ ภัทธา จันทราพิทย์, การรวบรวมลวดลายผ้าทอพื้นบ้านจังหวัดน่าน, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ก.

ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิจัยในเรื่องผ้าทอไทลื้อ เพราะนอกจากจะเป็นการศึกษาเรื่องผ้าทอในมิติทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องรูปแบบและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชิงคำในยุคปัจจุบันอีกด้วย นอกจากนี้แล้ว ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้อาจจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ สืบทอด และสืบสาน งานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทผ้าทอ ให้สามารถดำรงคงอยู่คู่กับสังคมไทลื้อต่อไปในอนาคต

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น ๔ ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

๑.๗.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) : ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวไทลื้อเชิงคำ ทั้งเรื่องประวัติความเป็นมาของการอพยพตั้งถิ่นฐานในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา รวมไปถึงข้อมูลเรื่องรูปแบบผ้าทอและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ โดยใช้เอกสารอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือเอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ทั้งเอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูล : ดำรวจพื้นที่ในขอบเขตที่กำหนดไว้เบื้องต้นโดยไม่มีการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมากำหนดพื้นที่ที่จะเข้าสำรวจอย่างชัดเจน แล้วจึงประสานงานกับศูนย์บัณฑิตศึกษา ให้ออกหนังสือราชการเพื่อขอเข้าสำรวจเก็บข้อมูลในวัดต่างๆ ตลอดจนขอสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รู้ในท้องถิ่น โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยตามที่ได้กำหนดไว้

๑.๗.๓ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) : ดำรวจเก็บข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ ที่ยังคงใช้งานอยู่จริงในปัจจุบันตามพื้นที่ที่กำหนด โดยผู้วิจัยจะสำรวจเก็บข้อมูลใน ๒ ประเด็นหลัก คือ

(๑) รูปแบบของผ้า คือ ลักษณะทางกายภาพของผ้า ที่สามารถเห็นประจักษ์ได้ด้วยตา เช่น รูปร่าง รูปทรง ขนาด สี สัน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ ลวดลายที่ปรากฏ และประเภทการใช้งานของผ้า ในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

(๒) คติเกี่ยวกับผ้า คือ ความเชื่อต่างๆและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

โดยทำการสำรวจผ้าทอในวัดของชาวไทลื้อเชียงคำ มีการถ่ายภาพ บันทึกข้อมูล และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอไทลื้อในท้องถิ่น พระภิกษุสามเณร ปู่อาจารย์ (มัคนายก) ผู้อาวุโส ช่างทอผ้า กลุ่มละประมาณ ๕ รูป/ท่าน

๑.๗.๔ วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล : โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและข้อมูลที่สำรวจได้ในภาคสนาม จากนั้นจึงประมวลความ สรุปผล แล้วนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ในส่วนข้อมูลภาพถ่ายของผ้าทอในพระพุทธศาสนาจะจัดเรียงไว้เป็นหมวดหมู่ในภาคผนวกต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาของคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของผ้าทอไทลื้อ รูปแบบ ประเภท และการใช้งานผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน

๑.๘.๓ ทำให้ทราบคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนา ทราบถึงความเชื่อต่างๆ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

คติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑ คติการถวายทานในพระพุทธศาสนา

การถวายทานในพระพุทธศาสนาถือเป็นหลักการปฏิบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชน ดังมีหลักธรรมที่ปรากฏโดยตรงคือเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งกล่าวถึงหลักการทำความดี ๓ ประการ คือ (๑) ทานมัย - บุญสำเร็จด้วยการให้ (๒) สีลมัย - บุญสำเร็จด้วยการรักษาสีล และ (๓) ภาวนามัย - บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา^๑ โดยเฉพาะการให้ทาน ถือเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในบรรดาการทำความดีทั้งหลาย ดังจะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธเจ้าเองในขณะเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส เมื่อได้รับการพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระองค์ก็ทรงแสวงหาหลักธรรมเพื่อจะบำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้า และได้ทรงพิจารณาเห็นว่าควรเริ่มบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก^๒

นอกจากนี้แล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป พระองค์ก็มักจะแสดงอนุปุจฉาเรื่องการให้ทานก่อน แล้วจึงทรงแสดงเรื่อง สีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์การออกบวช เป็นลำดับต่อมา จนเมื่อทรงทราบว่าผู้รับฟังมีจิตควรจะบรรลุธรรม จึงทรงประกาศธรรมที่ลุ่มลึกจนผู้ฟังได้บรรลุธรรมนั่นเอง” เรื่องการให้ทาน หรือการถวายทานในพระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นที่พุทธศาสนิกชนต่างยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในคัมภีร์สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ทานสูตร กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องการให้ทานไว้ ๒ ประเภท คือ (๑) อามิสทาน - การให้สิ่งของเป็นทาน และ (๒) ธรรมทาน - การให้

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^๒ ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๒๕-๒๔๕. อ้างใน พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^๓ อนุปุจฉา หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับเพื่อฟอกอริยาสัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้นๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจต่อไป ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้วควรรับน้ำย้อมต่างๆ ได้ด้วยดี (ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๖๕/๖๘.) อ้างใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๖๕.

ธรรมเป็นทาน^๔ เมื่อกล่าวเฉพาะอามิสทาน คือ การให้สิ่งของเป็นทานนั้น สามารถแยกประเภทสิ่งของที่ควรให้เป็นทานออกเป็นวัตถุต่างๆ ๑๐ ประการดังนี้

๑. ข้าว รวมไปถึงของเคี้ยวกินทุกชนิด (อนุน)
๒. น้ำดื่ม น้ำผลไม้ และน้ำหวาน (ปาน)
๓. ผ้า (วัตถุ)
๔. ยานพาหนะ (ยาน)
๕. ดอกไม้ทุกชนิด (มालา)
๖. ของหอมทุกชนิด (คนฺโร)
๗. เครื่องอุปโภค (วิเลปน)
๘. ที่นอน มีเตียงและตั้งเป็นต้น (เสยยา)
๙. ที่พักอาศัย (อาวาสถ)
๑๐. ประทีปและโคมไฟต่างๆ (ปติเปยฺย)

จะเห็นได้ว่าวัตถุทั้ง ๑๐ ประการ ล้วนเป็นวัตถุสิ่งของที่พุทธศาสนิกชนคนไทยนิยมถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น กล่าวโดยเฉพาะเรื่อง “การถวายผ้า” ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในงานวิจัยนี้ ก็พบว่า คติเรื่องการถวายผ้าในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นคติความเชื่อที่พบได้ในทุกกลุ่มชน ทุกภูมิภาค ดังจะเห็นได้จากประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการถวายผ้าในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น การถวายผ้าพระเวศ^๖ ในประเพณีบุญห่มแห่ทางภาคอีสาน การถวายผ้าคลุมพระธาตุในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือ การถวายตุง (ธง) ในภาคเหนือ^๗ และโดยเฉพาะกลุ่มชนที่มีการผลิตผ้าทอด้วยตนเองอย่างชาวไทลื้อ ก็พบว่าการทอผ้าแบบพิเศษต่างๆ เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากเช่นกัน^๘

^๔ ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๔๗๓.

^๕ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๓๕๓. อ้างใน พระมหาดานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มรอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๖-๒๗.

^๖ ผ้าพระเวศ คือ ผ้าที่เขียนเรื่องราวพระเวศสันดรชาดก ใช้ประดับศาลาในการเทศน์มหาชาติของภาคอีสาน

^๗ กรมศิลปากร, **มรดกล้ำค่าในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕-๒๖.

^๘ ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗-๑๒๖.

ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์และมีความสมบูรณ์ในด้านเนื้อหา ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้ค้นหาร่องรอยเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง “ผ้าทอในพระพุทธศาสนา” จากหนังสือต่างๆ และได้ค้นหารายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ และบทความที่เกี่ยวข้อง ในฐานะข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ของโครงการพัฒนาเครือข่ายห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย (ThaiLIS : Thailand Library Integrated System) จำนวนทั้งสิ้นประมาณ ๓๐๐ รายการ^๙ ซึ่งพบว่ายังไม่มีเอกสารหรืองานวิจัยใดๆ ที่รวบรวมข้อมูลเรื่องผ้าทอที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และโดยเฉพาะเรื่องราวการถวายเป็นผ้าในพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงเรื่องอานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้าโดยตรง ทั้งนี้แม้ว่ากองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้จัดทำหนังสือเรื่อง “มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา” ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งกล่าวถึงผ้าและสิ่งทอในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่หนังสือดังกล่าวได้เน้นให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และรูปแบบลักษณะสิ่งทอที่พบในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย มากกว่าจะกล่าวถึงความเป็นมาของผ้าทอในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ตัวอย่างผ้าและสิ่งทอที่นำเสนอในหนังสือเล่มดังกล่าว ก็จำกัดแคบลงไปเฉพาะผ้าและสิ่งทอที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้เก็บรักษาไว้เท่านั้น

ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องรูปแบบและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้ใช้วิธีค้นคำในพระไตรปิฎก (ออนไลน์)^{๑๐} ทีละเล่มจนครบทั้งสิ้น ๔๕ เล่ม โดยเริ่มค้นจากคำว่า “ถวายเป็นผ้า” เป็นอันดับแรก ซึ่งข้อมูลที่พบในส่วนนี้จะได้ประมวลความและนำเสนอทั้งหมดโดยไม่มีการคัดออก ในขั้นตอนต่อมาจึงค้นเฉพาะคำว่า “ผ้า” และวัตถุอันประกอบขึ้นด้วยผ้าเพื่อใช้ถวายในพระพุทธศาสนา อันมีความเกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อ เช่น “รง” “หมอน” “พูก” เป็นต้น แล้วคัดเลือกเอาเฉพาะข้อมูลที่น่าสนใจ มาแสดงเป็นตัวอย่างพอสังเขป ในส่วนที่กล่าวซ้ำกันเป็นจำนวนมาก ผู้ศึกษาวิจัยจะสรุปเอาเฉพาะใจความสำคัญ ไม่อาจยกตัวอย่างประกอบได้ทั้งหมด ทั้งนี้เรื่องผ้าในประเด็นอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องรูปแบบและคติการถวายผ้า จะไม่นำมาเสนอในงานวิจัยเล่มนี้

^๙ ผู้ศึกษาวิจัยใช้คำค้น เช่น “ผ้า” “ผ้าทอ” “ผ้าทอในพระพุทธศาสนา” “กฐิน” “จุลกฐิน” “จีวร” “ผ้าบังสุกุล” เป็นต้น

^{๑๐} สามารถดาวน์โหลดพระไตรปิฎก (ออนไลน์) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ที่ www.4shared.com/file/epbG12OO/_Version_10.html ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยตรวจทานแล้วพบว่าเลขข้อและเลขหน้าตรงกันกับฉบับที่จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และการค้นคำในพระไตรปิฎกออนไลน์ สามารถค้นหาได้ละเอียดมากกว่าวิธีค้นคำจากครุฑที่แสดงไว้ในตอนท้ายของพระไตรปิฎกแต่ละเล่ม

อนึ่ง เพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยจึงได้เรียบเรียงและจัดแบ่งเนื้อหาเรื่องผ้าในพระพุทธศาสนาที่ค้นคว้าจากพระไตรปิฎกออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) รูปแบบของผ้าและรายละเอียดเกี่ยวกับผ้า (๒) เรื่องราวของการถวายผ้า และ (๓) อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้า โดยในส่วนแรกจะเรียงลำดับเนื้อหาตามตัวอักษร (ก-ฮ) ส่วนที่เหลือเรียงตามลำดับที่พบก่อนหลังในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒ รูปแบบผ้าทอที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของผ้าอยู่หลายตอน เช่น ในจิตรวรรค กล่าวถึงเรื่องพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีจีวรได้เพียง ๓ ผืน คือ ผ้านุ่ง ผ้าม้วน และผ้าม้วนซ้อนที่เรียกว่า สังฆาฏิ^{๑๑} ในกฐินขันธกะกล่าวถึงรูปแบบจีวรที่มีขัณฑ์ ๕ คือ จีวรที่ตัดเย็บปรากฏกระทง (ผ้าท่อนหนึ่งๆ มีลักษณะเหมือนกระทงนา มีรูปสี่เหลี่ยม) มีกระทงใหญ่ กระทงเล็ก โดยมีจุดคัน คุจคันนาขึ้นระหว่างกระทงจีวร ซึ่งแบ่งเป็น ๕ กระทง^{๑๒} บางตอนได้ระบุแหล่งที่มาของผ้าท่อนั้นๆ เช่น ผ้าทอด้วยฝ้ายเมืองปัตตุมณะ ผ้าทอแคว้นกาสิ ผ้าทอจากแคว้นพาหิตี^{๑๓} บางตอนได้กล่าวถึงผ้าว่าทอด้วยวัสดุประเภทต่างๆ เช่น ผ้าม้วนสี่เหลี่ยมทอด้วยด้ายขนสัตว์ ผ้าที่ทอด้วยเปลือกไม้ และผ้าที่ทอด้วยฝ้ายเมืองจิน^{๑๔} เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าในพระไตรปิฎกพบว่า รูปแบบและรายละเอียดของผ้าเหล่านั้น โดยส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกนำเสนอให้เป็นประเด็นสำคัญ เช่น ในพระวินัยปิฎกตอนที่กล่าวถึงเรื่องผ้าก็เน้นไปที่ข้อห้ามและข้อกำหนดสำหรับการปฏิบัติ ส่วนในพระสุตตันตปิฎกก็เน้นไปที่เรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยมีเรื่องผ้าเป็นส่วนประกอบในพระสูตรเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นคำอธิบายรายละเอียดของผ้า เท่าที่ปรากฏก็มักแสดงเป็นเชิงอรรถขยายความ ซึ่งได้อ้างมาจากคัมภีร์ในชั้นอรรถกถาเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อค้นคว้าในส่วนพระอภิธรรมปิฎกด้วยแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยไม่พบเรื่องรูปแบบของผ้าทอปรากฏอยู่เลย

ทั้งนี้เรื่องผ้าที่มีการกล่าวถึงบ่อยครั้ง และพบเป็นส่วนมากในพระไตรปิฎก คือ การกล่าวถึง ผ้านุ่ง ผ้าม้วน ของพระภิกษุ ซึ่งการใช้ชื่อเรียก ผ้านุ่ง ผ้าม้วน ดังกล่าว จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า มีชื่อเรียกปรากฏแตกต่างกันออกไปเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ผ้านุ่ง ผ้าม้วน จีวร ไตรจีวร

^{๑๑} วิ.มท. (ไทย) ๒/๔๕๕/๑.

^{๑๒} คุรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๘/๑๔๘.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๖๒/๔๔๘.

^{๑๔} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๘/๔.

ผ้าซ้อน ผ้าพาด ผ้าสังฆาฏิ ผ้ากาสาเยะ ผ้ากาสาเวะ ผ้ากาสาวพัสดุ์ ผ้ากาสิกพัสดุ์ และผ้าบังสุกุล เป็นต้น ในบางตอนก็กล่าวถึงอย่างเจาะจงว่าเป็นผ้าที่ใช้งานอย่างไร เช่น ผ้ากาสาเยะใช้นุ่ง กล่าวไว้ในคัมภีร์จุฬวรรค ภิกษุณีขันธกะ ว่า “พระนางมหาปชาบดีโคตมีปลงพระเกศา ทรงนุ่งผ้ากาสาเยะ”^{๑๕} ในบางตอนก็กล่าวโดยรวม เช่น ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย คหปติวรรค กล่าวว่า “การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤดิพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควร โทณผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสดุ์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”^{๑๖} คำว่า “ผ้ากาสาวพัสดุ์” ในที่นี้กล่าวโดยรวมหมายถึง ผ้าที่ใช้ทั้งนุ่งและห่มของพระภิกษุอย่างนี้เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้เพื่อความเข้าใจในเรื่องรูปแบบของผ้าทอที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความมุ่งหมายที่จะนำเสนอให้เห็นรูปแบบและประเภทของผ้าทออย่างกว้างๆ โดยการคัดเอาคำเรียกชื่อผ้าต่างๆ พร้อมทั้งรายละเอียดประกอบเท่าที่มีหลักฐานปรากฏ ตลอดจนถึงประเภทของเครื่องใช้ไม้สอยที่มีผ้าเป็นส่วนประกอบและเกี่ยวข้องกับงานวิจัยมาแสดงพอสังเขป และเพื่อความเข้าใจตามลำดับของเรื่อง จึงได้เรียบเรียงจัดแบ่งเนื้อหาเรื่องรูปแบบของผ้าออกเป็น ๕ ส่วนย่อย คือ (๑) ผ้าที่ทอด้วยวัสดุต่างๆ (๒) ผ้าทอที่แสดงแหล่งที่มา (๓) ผ้านุ่งห่มของพระภิกษุ (๔) ผ้าบริวาร (ผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ) และ (๕) ผ้าอื่นๆ รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ผ้าที่ทอด้วยวัสดุต่างๆ

๑) **ผ้ากัมพล** คือ ผ้าทอด้วยขนสัตว์^{๑๗} บางตอนกล่าวเจาะจงลงไปด้วยว่าหมายถึงขนสัตว์ชนิดใด เช่น **เกสกัมพล** คือ ผ้ากัมพลทอด้วยผมของมนุษย์ ดังตัวอย่างชื่อของ อชิตะเกส กัมพล ผู้เป็นหนึ่งในเจ้าลัทธิกฐ์ทั้ง ๖ โดยคำว่า อชิตะ คือชื่อของเขา และได้ชื่อว่าเกสกัมพล ก็เพราะนุ่งผ้าที่ทำด้วยผมของมนุษย์^{๑๘}

๒) **ผ้าเกสกัมพล** คือผ้าที่มีเนื้อหยาบกว่าผ้าอื่นๆ ผ้าชนิดนี้น่าหนาวก็เย็นเยือก หน้าร้อนก็ร้อนระอุ เป็นผ้าที่มีค่าน้อย สีไม่สวย ทั้งกลิ่นก็เหม็น และมีสัมผัสไม่สบาย^{๑๙}

^{๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๓๑๓.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐/๑๑.

^{๑๗} วิ.อ. ๓/๓๓๘/๒๐๘. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๘/๒๐๐.

^{๑๘} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๕๓/๑๓๑., ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๑๒/๑๔๑. อ้างใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๓๘/๒๘๑.

^{๑๙} “อชิตะเกสกัมพล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=70&t=27170> [๒๕ มกราคม ๒๕๕๕].

โดยส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงผ้ากัมพลในเรื่องจิรที่พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาต ๖ ชนิด^{๒๐} นอกจากนี้ผู้ศึกษาวิจัยยังพบคำว่า “กัมพละ”^{๒๑} และ “ก่าพล”^{๒๒} ซึ่งหมายถึงผ้าขนสัตว์ เช่นเดียวกันอีกด้วย

๓) ผ้าโกเชาว์ คือ ผ้าทำด้วยขนแพะ ทรงมีพุทธานุญาตเรื่องจิรที่ทำด้วยผ้าโกเชาว์ว่า “ผ้าโกเชาว์ผืนใหญ่ไม่ควร ส่วนผ้าโกเชาว์ปกติทั่วไปควรแก่ภิกษุ”^{๒๓} นอกจากนี้หากกล่าวถึงผ้าโกเชาว์ที่ใช้สำหรับปูลาดบนบัลลังก์ จะมีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า ผ้าโกเชาว์ที่ใช้ปูลาดบนบัลลังก์ หมายถึง ผ้าที่ทำด้วยขนแพะหรือขนแกะผืนใหญ่ที่มีขนยาวเกิน ๔ นิ้ว^{๒๔} บางตอนก็หมายถึงพรมขนแกะ^{๒๕}

๔) ผ้าโฆมะ คือ ผ้าที่ทอด้วยเปลือกไม้ โดยการนำเปลือกไม้มาทอเอาแต่เส้น แล้วนำเส้นนั้นมาทอเป็นผ้า^{๒๖} โดยส่วนใหญ่พบว่ามักจะกล่าวถึงผ้าโฆมะในเรื่องจิรที่ทรงอนุญาต ๖ ชนิด อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าพบข้อมูลว่า “โฆมะ” เป็นชื่อของไม้ชนิดหนึ่ง^{๒๗} ดังนั้นผ้าโฆมะจึงน่าจะหมายถึงผ้าที่ทำจากเปลือกไม้โฆมะนั่นเอง

๕) ผ้าโฆมพัสตร์ เป็นผ้าที่ไม่ปรากฏรายละเอียด แต่มักกล่าวไว้หลายตอนในพระไตรปิฎก พบข้อมูลเพียงเล็กน้อยว่าในเวสสันดรชาดก กล่าวถึงสีดอกบัวในสระมุจลินท์ว่าชาวคังผ้าโฆมพัสตร์”^{๒๘} ผู้ศึกษาวิจัยพิจารณาจากบริบทและอาศัยหลักฐานในบางตอนของพระไตรปิฎก ที่กล่าวถึงผ้ากาสาเว ใช้คำว่า “กาสาพัสตร์” ผ้าไหม ใช้คำว่า “โกไสยพัสตร์” และ ผ้าฝ้าย ใช้คำว่า “กัปปาสิกพัสตร์”^{๒๙} จึงคาดว่า โฆมพัสตร์ ก็คือ ผ้าโฆมะ หรือ ผ้าเปลือกไม้ชนิดหนึ่ง

^{๒๐} คุรยละเอียดเรื่องจิรที่ทรงอนุญาต ๖ ชนิดได้ในหัวข้อเรื่องผ้าห่มของพระภิกษุ หน้า ๒๑.

^{๒๑} วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๓๔๔/๘๓.

^{๒๒} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๑๑/๓๐๓.

^{๒๓} วิ.อ. ๓/๓๓๓/๒๐๘. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๓/๑๕๕.

^{๒๔} วิ.อ. ๓/๒๕๔/๑๖๕ อ้างใน อ.ก.ก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๑๕๐.

^{๒๕} พ.เปด. (ไทย) ๒๖/๓๕๔/๒๒๓.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ : บริษัทธนรัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓๖/๓๖๓.

^{๒๘} คุรยละเอียดใน พ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๒๐๓๔/๕๐๑.

^{๒๙} คุรยละเอียดใน พ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๒๔๑๓/๕๕๖.

๖) **ผ้าคารอง** คือ ผ้าที่ถักทอด้วยหญ้าคา เป็นผ้าที่พวกราชบัณฑิตใช้นุ่งห่ม^{๓๐} และเป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุใช้^{๓๑}

นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องราวของผ้าที่ทอด้วยวัสดุต่างๆ ที่นำมานุ่งห่มได้อีกหลายประเภท เช่น ผ้าแผ่นกระดานกรอง^{๓๒} ผ้าเปลือกปอกรอง ผ้าผลไม้กรอง ผ้ากัมพลพมมนุษย์ ผ้ากัมพลขนสัตว์ ผ้าขนปีกนกเค้า^{๓๓} และยังมีผ้าที่ทอจากวัสดุธรรมชาติที่รู้จักกันโดยทั่วไป เช่น ผ้าฝ้าย (ผ้ากัปปาสะ) ผ้าไหม (โกเสยยะ) ผ้าป่าน (สาณะ) และผ้าที่ทำด้วยวัสดุต่างๆ ผสมกัน (กังคะ)^{๓๔} บางครั้งใช้คำว่า “ผ้าแกมกัน” เช่น ผ้าฝ้ายแกมไหม ซึ่งผ้าเหล่านี้ไม่ปรากฏคำอธิบายแต่สามารถเข้าใจได้โดยชื่อเรียก

๒.๒.๒ ผ้าทอที่แสดงแหล่งที่มา

๑) **ผ้าแคว้นกาฬี** คือ ผ้าที่ทอจากเมืองกาฬี ในพระไตรปิฎกบางตอนก็ใช้คำว่า ผ้าเมืองพาราณสี^{๓๕} ซึ่งเป็นผ้าอย่างดีเนื้อละเอียด มีทั้งที่ทอจากฝ้ายและไหม ในสังยุตตนิกาย มหาวรรค จันทิมาทิสุตตคิกะ กล่าวว่าผ้าแคว้นกาฬีเป็นผ้าที่เลิศกว่าผ้าใดๆ^{๓๖}

๒) **ผ้าแคว้นโฆมะ และ ผ้าแคว้นโกทุมพร** ในเวสสันดรชาดกพบข้อมูลว่า พระนางมัทรีนุ่งห่มผ้าแคว้นกาฬี ผ้าแคว้นโฆมะ และผ้าแคว้นโกทุมพร^{๓๗} แต่ไม่มีรายละเอียดปรากฏว่า ผ้าแคว้นโฆมะและแคว้นโกทุมพรมีลักษณะอย่างไร จากบริบทของเรื่องผู้ศึกษาวิจัยจึงคาดว่า ผ้าดังกล่าวน่าจะเป็นผ้าที่มีเนื้อละเอียด คุณภาพดี เป็นผ้าราคาแพง และมีคุณลักษณะเช่นเดียวกับผ้าแคว้นกาฬี ซึ่งเหมาะสมที่จะเป็นผ้านุ่งห่มของนางกษัตริย์^{๓๘}

^{๓๐} ที.สี. (ไทย) ๕/๓๕๖/๑๖๕

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๗๑/๒๔๖.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๑/๖๗/๕๕.

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘/๗.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๒/๔๖๓/๔.

^{๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๕/๒๕๖., อญ.เอกาทศก. (ไทย) ๒๔/๒๕/๗๒.

^{๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๘-๑๐/๖๖.

^{๓๗} บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๗๖๒/๔๖๓., บุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๘๕๑/๔๗๕.

^{๓๘} ผ้าโฆมะ ที่หมายถึง ผ้าเปลือกไม้ มักจะกล่าวถึงพร้อมกันกับผ้าไหมและผ้าฝ้าย ส่วนผ้าแคว้นโฆมะจะกล่าวถึงพร้อมกันกับผ้าแคว้นกาฬีและผ้าแคว้นโกทุมพร ผู้ศึกษาวิจัยจึงคาดว่า ผ้าโฆมะกับผ้าแคว้นโฆมะน่าจะไม่ใช่ชื่อเดียวกัน

๓) **ผ้าในแคว้นพระเจ้าันนทราช** ปรากฏข้อมูลเฉพาะในคัมภีร์ขุททกนิกาย เปตวัตถุ เมื่อมีการเปรียบเทียบจำนวนผ้าที่มากมายมหาศาลที่แปรตได้ รับจากการอุทิศส่วนกุศลให้ โดยมักจะกล่าวว่า “ผ้านั้นบริบูรณ์กว่าผ้าในแคว้นพระเจ้าันนทราช”^{๓๙}

๔) **ผ้าพาหิติกา** คือ ผ้าทอจากแคว้นพาหิติ มีคำอธิบายไว้ว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลจะถวายผ้าพาหิติกานี้แก่พระอานนท์ ซึ่งผ้ามีความยาว ๑๒ สอก กว้าง ๘ สอก ซึ่งเป็นผ้าที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงใส่ในหลอดไม้ไผ่สำหรับทำฉัตรส่งมาถวายพระองค์^{๔๐}

๕) **ผ้าสีไวยกะ** คือ ผ้าเนื้อดีเลิศประเสริฐสุด เยี่ยมกว่าผ้าอื่นเป็นอันมาก^{๔๑} กล่าวไว้ในตอนที่หมอชีวกโกมารภัจจะนำผ้าคู่นี้ไปถวายแด่พระพุทธเจ้า ซึ่งในอรรถกถาให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า ผ้าสีไวยกะเป็นผ้าที่ชาวแคว้นอุตตรกุรุใช้ห่อศพไปทิ้งไว้ในป่าช้า พวกนกหัสติลิงค์^{๔๒} คาบซากศพพร้อมทั้งผ้านั้นไปที่ยอดเขาหิมาลัย ดึงผ้าออกแล้วกินซากศพ พวกนายพรานเห็นผ้านั้นจึงนำมาถวายพระเจ้าปชโชต และพระองค์ได้พระราชทานให้หมอชีวกโกมารภัจเป็นรางวัลที่รักษาโรคผอมเหลืองของพระองค์ให้หายได้^{๔๓}

นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกยังกล่าวถึงผ้าที่ทอจากแหล่งต่างๆ หรือทอด้วยวัสดุที่มาจากแหล่งต่างๆ อีกเช่น ผ้าเมืองจิน^{๔๔} ผ้าทอด้วยฝ้ายเมืองจิน และผ้าทอด้วยฝ้ายเมืองปัตตุนนะ^{๔๕} ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในการค้าขายค้าขาย ไหม และผ้าในอดีตอีกด้วย

๒.๒.๓ ผ้านุ่งห่มของพระภิกษุ

๑) **บังสุกุลจีวร** คือ ผ้านุ่งห่มของพระภิกษุซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บผ้ามาจากผ้าห่อศพแล้วนำมาเย็บต่อกันเป็นผืนเรียกว่า “บังสุกุลจีวร” จากการศึกษาค้นคว้า

^{๓๙} บุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๑๐-๑๑๒/๑๘๖., บุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๔๒๔/๒๓๔.

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓-๒๑/๑๕-๒๓.

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๐๘/๑๕๔.

^{๔๒} นกหัสติลิงค์ (หูดิลิงคสกุล) คือ นกมีเพศเพียงครึ่งตัว เป็นสัตว์หิมพานต์ชนิดหนึ่ง ตัวเป็นนกหัวเป็นช้าง มีขนาดใหญ่โตมาก มีพลกำลังมหาศาลเท่าช้างสาร ๕ ตัว ชาวสันนาเรียกสั้นๆว่า “นกหัต” อ้างในจดหมายเหตุพญานกหัสติลิงค์ การออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสุโล), (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

^{๔๓} วิ.อ. ๓/๓๓๕/๒๐๖ อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๕/๑๕๔.

^{๔๔} บุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๑/๗๐๗.

^{๔๕} บุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๘/๔.

พบว่าในพระไตรปิฎกมีคำใช้เรียกหลายแบบ หากเรียงตามลำดับคำที่พบจากมากไปน้อย จะเริ่มจากคำว่า “จีวร” เป็นอันดับแรก รองลงไปคือ “ไตรจีวร ผ้าบังสุกุล ผ้ากาสาวพัสตร์ ผ้ากาสาวะ ผ้ากาสาเยะ ผ้ากาสิกพัสตร์ ผ้าย้อมน้ำฝาด ผ้าเปื้อนฝุ่น” ตามลำดับ คำเรียกดังกล่าวไม่มีคำอธิบายปรากฏเฉพาะในแต่ละคำ แต่ส่วนใหญ่สื่อความหมายอย่างมีนัยเดียวกันหมายถึง ฝ้านุ่งห่มของพระภิกษุ

นอกจากนี้ในพระไตรปิฎกบางตอน ยังใช้คำเรียกผ้าดังกล่าวเป็นเครื่องหมายแสดงถึงการเปลี่ยนสถานภาพจากฆราวาสมาเป็นพระภิกษุด้วย เช่น ในมหาปทานสูตร ตอนที่พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จประพาสอุทยานได้ทอดพระเนตรเห็นบุรุษศิระโสนนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ จึงตรัสถามนายสารถิว่า “ชายคนนี้ถูกใครทำอะไรให้ ทั้งศิระและเครื่องนุ่งห่มของเขาจึงไม่เหมือนของคนอื่นๆ” นายสารถิทูลตอบว่า “ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าบรรพชิต”^{๔๖} ดังนั้นบุคคลผู้ที่โกนผม นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ จึงหมายความว่าผู้บวชเป็นพระภิกษุนั่นเอง

๒) คหบดีจีวร หมายถึง ผ้าจีวรที่พวกคหบดีถวายแก่ภิกษุเพื่อใช้เป็นผ้าบังสุกุลสำหรับนุ่งห่ม^{๔๗} กล่าวคือ พระภิกษุไม่ได้ทำขึ้นเองแต่มีผู้ถวายมาให้ คหบดีจีวรทำมาจากผ้าหลายประเภท เช่น ผ้าป่าน ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ฯลฯ ดังที่ระบุในเรื่อง “จีวรที่ทรงอนุญาต ๖ ชนิด” มีความว่า

สมัยนั้น จีวรทั้งชนิดที่มีเนื้อละเอียดและเนื้อหยาบได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ครั้นนั้น ภิกษุมีความคิดว่า “พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตจีวรอะไรบ้าง ไม่ทรงอนุญาตจีวรอะไรบ้าง” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตจีวร ๖ ชนิด” คือ

๑. โขมะ (ผ้าเปลือกไม้)	๒. กัปปาลิกะ (ผ้าฝ้าย)
๓. โกเสยยะ (ผ้าไหม)	๔. กัมพล (ผ้าขนสัตว์)
๕. สาณะ (ผ้าป่าน)	๖. กังคะ (ผ้าที่ทำด้วยของผสมกัน) ^{๔๘}

อย่างไรก็ตามแม้พระองค์จะทรงใช้คหบดีจีวรบ้าง แต่ก็ทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้^{๔๙} นอกจากจีวรทั้ง ๖ ชนิดแล้ว ในจีวรชั้นหยาบ พระพุทธเจ้ายังทรงอนุญาตผ้าป่าวาร ผ้าป่าวารแถมไหม และผ้าโกเชวอีกด้วย^{๕๐}

^{๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๓/๒๕.

^{๔๗} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๘/๑๕๑.

^{๔๘} วิ.อ. ๒/๔๖๒-๔๖๓/๑๔๒. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๒/๔๖๓/๔.

^{๔๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๒/๒๘๖.

^{๕๐} วิ.อ. ๓/๓๓๓/๒๐๘. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๓/๑๕๕.

๓) **รูปแบบจีวร** - ในกฐินชั้นแรกกล่าวถึงรูปแบบจีวรที่มีชั้น ๕ คือ จีวรที่ตัดเย็บปรากฏกระหง (ผ้าท่อนหนึ่งๆ มีลักษณะเหมือนกระหงนา มีรูปสี่เหลี่ยม) มีกระหงใหญ่ กระหงเล็ก โดยมีจุดคันคูดันน้ายันระหว่างกระหงจีวร ซึ่งแบ่งเป็น ๕ กระหง^{๕๑} จีวรชั้น ๕ นี้เป็นจีวรที่มีพุทธานุญาตให้ใช้กรานกฐินได้

ก) **ที่มาของรูปแบบจีวร** - รูปแบบจีวรมีมูลเหตุเกิดจากคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังทักขิมาคีรี (เขตภูเขาภาคใต้ของอินเดีย) ทอดพระเนตรเห็นนาของชาวมคธมีขอบคันและกระหงนา จึงตรัสให้พระอานนท์ทดลองตัดจีวรเป็นรูปคันนานั้น เมื่อพระอานนท์ทำจีวรรูปคันนานั้นเสร็จก็ทูลถวายให้ทอดพระเนตร พระองค์จึงตรัสสรรเสริญพระอานนท์ว่าฉลาด จากนั้นจึงทรงอนุญาตให้ใช้จีวรตัดตามแบบคันนา และทรงอนุญาตให้ใช้ไตรจีวรต่อมา โดยมีรายละเอียดชื่อเรียกส่วนต่างๆ ของจีวร ดังนี้

ผ้ากฐิ คือ ผ้ายาวที่ติดขอบจีวรทั้งด้านยาวและด้านกว้าง (อนุวาด)

ผ้าอัทธกฐิ คือ ผ้าสั้นที่แทรกอยู่เป็นตอนๆ ในระหว่างผ้ายาว

ผ้ามณฑล คือ ผ้ามีบริเวณกว้างใหญ่ในแต่ละตอนของจีวร ๕ ตอน (จีวร ๕ ชั้น)

ผ้าอัทธมณฑล คือ ผ้ามีบริเวณเล็กๆ

ผ้าวิวัฏฐะ คือ ตอน (ชั้น) ของผ้าที่อยู่ตรงกลางซึ่งเย็บผ้ามณฑลและอัทธมณฑลเข้าด้วยกัน

ผ้าอนุวิวัฏฐะ คือ ผ้า ๒ ตอน (ชั้น) ที่อยู่ ๒ ด้านของจีวร

ผ้าคิเวยยะ คือ ผ้าที่เอาด้ายเย็บเล็มทาบเข้ามาที่หลังเพื่อทำให้แน่นหนา บริเวณที่พันรอบคอ

ผ้าซังเขยยะ คือ ผ้าที่เอาด้ายเย็บทาบเข้าที่หลัง บริเวณที่ปิดแข้ง

ผ้าพาหันทะ คือ ผ้าทั้ง ๒ ด้าน (ของจีวร) ที่ภิกษุเมื่อห่มจีวรขนาดพอดี จะม้วนมาพาดไว้บนแขนหันหน้าออกด้านนอก^{๕๒}

ข) **ขนาดของจีวร** - ไม่ได้ระบุไว้ในพระวินัยปิฎกโดยตรง แต่มีมูลเหตุเรื่องพระภิกษุนันทะนุ่งห่มจีวรขนาดเท่ากับ “สุตจีวร” ทำให้ภิกษุอื่นเข้าใจว่าท่านคือพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดในหมู่สงฆ์ ด้วยเหตุนี้จึงทรงมีพระวินัยบัญญัติว่า “ถ้าภิกษุทำจีวรมีขนาดเท่ากับสุตจีวร หรือใหญ่กว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าเจทนกะ ขนาดเท่าสุตจีวรของสุตในข้อนั้น คือ ยาว ๕ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดยคืบสุต นี้เป็นขนาดเท่าสุตจีวรของพระสุต”^{๕๓}

^{๕๑} คุราญละเอียดใน วิ.อ. ๓/๓๐๘, ๓๔๕/๑๕๓, ๒๑๓. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๘/๑๔๘.

^{๕๒} วิ.อ. ๓/๓๔๕/๒๑๓. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๕/๒๑๔.

^{๕๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๔๘/๖๒๔.

๔) ไตรจีวร คือ จีวรที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต กล่าวในพระวินัยปิฎก ปฐมกฐิน สิกขาบทว่า พระองค์ทรงอนุญาตให้มีผ้าใช้ได้ ๓ ผืน เรียกว่า “ไตรจีวร” อันประกอบไปด้วย อันตรวาสก (ผ้านุ่ง) อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อนนอก)^{๕๔} และครั้งหนึ่งเมื่อประทับอยู่ที่เมืองเวสาลี พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุหอบจีวรพระรุ่งพระรัง จึงทรงดำริว่าจำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์เรื่องผ้า โดยในช่วงนั้นเป็นฤดูหนาว เดือน ๓ เดือน ๔ จึงทรงลองห่มผ้าทีละผืน ดูอาการ จนกว่าไม่รู้สึกลหนาวพระวรกาย จากนั้นจึงทรงอนุญาตผ้า ๓ ผืน แก่ภิกษุทั้งหลายว่า “เราอนุญาต ไตรจีวร คือ สังฆาฏิ ๒ ชั้น อุตตราสงค์ชั้นเดียว อันตรวาสกชั้นเดียว”^{๕๕}

๕) ผ้าอังสะและประคดเอว มีกล่าวไว้ในพระวินัยปิฎกว่า “ภิกษุขอผ้ามาทำผ้าอังสะและประคดเอวไม่ต้องอาบัติ”^{๕๖} แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดของผ้าอังสะ พบแต่คำอธิบายของประคดเอวว่า “ประคดเอวมี ๒ ชนิด ได้แก่ (๑) ประคดเอวผ้า (๒) ประคดเอวไผ่สุกร”^{๕๗} สำหรับพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์อธิบายเพิ่มเติมว่า “ประคด คือ ผ้าใช้คาดเอวหรือคาดอกสำหรับพระภิกษุ เรียกว่า ประคดอกหรือประคดเอว มี ๒ ชนิด คือ ประคดแผ่นและประคดไผ่สุกร”^{๕๘}

๖) ผ้านุ่งห่มอื่นๆ

ก) อติเรกจีวร คือ ผ้าส่วนเกินที่เขาลวดยกษุเพิ่มเข้ามาจากผ้าที่อธิษฐานเป็น ไตรจีวร^{๕๙} นอกจากนี้ยังมีพุทธบัญญัติเรื่องการปะผ้าจีวรที่ขาดโดยกำหนดชั้นของผ้าด้วยว่า

ภิกษุทั้งหลาย สำหรับผ้าใหม่และผ้าเทียมผ้าใหม่ เราอนุญาตสังฆาฏิ ๒ ชั้น อุตตราสงค์ชั้นเดียว อันตรวาสกชั้นเดียว สำหรับผ้าที่เก็บไว้ค้างฤดูเราอนุญาตสังฆาฏิ ๔ ชั้น อุตตราสงค์ ๒ ชั้น อันตรวาสกชั้นเดียว ภิกษุพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลได้ตามต้องการ หรือในผ้าที่เก็บมาจากร้านตลาด ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตผ้าปะ การชุน รังคุม ลูกคุม การทำให้แน่น^{๖๐}

^{๕๔} วิ.อ. ๒/๔๕๕/๑๓๕. อ้างใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๕/๑.

^{๕๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๖/๒๑๖-๒๑๗.

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๐/๑๕๕.

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๗๕/๔๕๘.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๕.

^{๕๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๕/๑.

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๘/๒๑๗-๒๑๘.

ข) **ผ้าจํานำพรรษา** คือ ผ้าที่ทายกถวายแก่พระสงฆ์ผู้อยู่จําพรรษาแล้ว^{๖๑}
พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ใช้คำว่า **วัสสาวาสิกสาฎก** หรือ **ผ้าวัสสาวาสิก**^{๖๒}

ค) **อัจเจกจิวร** คือ จีวรร้อนหรือผ้าจํานำพรรษาที่ทายกผู้มีเหตุร้อนขอ
ถวายก่อนกำหนดเวลาปกติ โดยมีพุทธานุญาติให้ภิกษุรับเก็บไว้ได้ แต่ต้องรับก่อนวันปวารณาไม่
เกิน ๑๐ วัน^{๖๓}

๒.๒.๔ ผ้าบริวาร (ผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ)

ผ้าบริวาร คือ ผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ ประกอบไปด้วย ผ้าไตรจีวร ผ้าอาบนํ้าฝน ผ้ากรองนํ้า ฟ่านีสีทนะ ผ้าปูลาด ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดฝี ผ้าเช็ดปาก และถุงผ้า เป็นต้น

คำอธิบายเรื่องผ้าบริวาร ไม่มีปรากฏอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎกว่าประกอบไปด้วยผ้าชนิดใดบ้าง พบเพียงแต่ว่ามีพุทธบัญญัติทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าบริวาร เช่น ผ้ากรองนํ้า ถุงผ้า^{๖๔} ต่อมา
มีภิกษุถามถึงการอธิษฐานใช้ผ้าบริวารความว่า “ผ้าที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต คือไตรจีวร ผ้าอาบนํ้าฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดฝี ผ้าเช็ดปาก หรือผ้าบริวาร ต้องอธิษฐานทั้งหมดหรือหรือว่า
ต้องวิกัป”^{๖๕} แสดงให้เห็นว่า ผ้าบริวารน่าจะประกอบไปด้วยผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยอยู่หลายชนิด

ทั้งนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายไว้ในพจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์
พอสรุปใจความได้ว่า ผ้าบริวาร คือ ผ้าที่เป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ ในอัฐบริวาร (บริวาร ๘) มี
ของที่เป็นผ้า ๔ รายการ คือ ไตรจีวร ๓ และผ้ากรองนํ้า ๑ นอกจากนี้มีคำอธิบายลักษณะของภิกษุผู้
สันโดษว่า ภิกษุผู้สันโดษซึ่งจะเดินทางไปไหนก็ได้ตามปรารถนาคือท่านที่มีบริวาร ๘
นอกจากนี้ผู้มีบริวาร ๕ (เพิ่มผ้าปูลาดหรือลูกกัญแจ) มีบริวาร ๑๐ (เพิ่มฟ่านีสีทนะหรือแผ่นหนัง) มี
บริวาร ๑๑ (เพิ่มไม้เท้าหรือทะนํ้านํ้ามัน) มีบริวาร ๑๒ (เพิ่มร่มหรือรองเท้า) ก็เรียกว่ามักน้อย
สันโดษ แต่ไม่ใช่ผู้ที่ทรงมุ่งหมายในพระสูตรดังกล่าว เช่นใน สัมมัญญผลสูตร^{๖๖}

^{๖๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๕/๑๖๗.

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๒.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน., รายละเอียดเพิ่มเติมอยู่ในเรื่องมหาอมาตย์ถวายผ้าอาบนํ้าฝน หน้า ๑๖.

^{๖๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๗/๒๒๕.

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๘/๒๒๕.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล
ศัพท์, หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

นอกจากนี้ยังมีเรื่องผ้าที่ปรากฏเป็นเครื่องใช้สอยนอกเหนือไปจากที่ได้กล่าวไว้แล้วอีก เช่น ผ้าปาวาร ผ้าเช็ดเท้า ผ้าปิดฝี ผ้าสาฎก ผ้าปลอกฟูก ผ้าปูพื้น ผ้าปูรักษาผิวพื้น ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปูเตียง ผ้าลาด ผ้าคลุมอาสนะ ฟูก หมอน สายโยกบาตร ถูบาตร เป็นต้น และในพจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์ เรียกชื่อผ้าที่ใช้เป็นบริวาร คือ ผ้ากรองน้ำ ถูบาตร ยาม และผ้าห่อของ ว่า “**บริวารโกล**”^{๖๗}

ในส่วนนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะยกตัวอย่างนำเสนอเฉพาะเรื่องรูปแบบผ้าบริวารที่ปรากฏ คำอธิบายในพระไตรปิฎก และเรื่องที่พอจะหาข้อมูลมาประกอบได้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) **ผ้านิสิตนะ** หมายถึง ผ้าที่ใช้รองนั่งซึ่งอาจทำจากวัสดุอะไรก็ได้ เช่น ท่อนหนังสำหรับใช้เป็นผ้านรองนั่ง^{๖๘} บางตอนกล่าวว่าหมายถึงผ้าปูนั่งของสมณะ เช่นในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย จูฬราหุโลวาทสูตร พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมแก่พระราหุลจึงตรัสว่า “ราหุลเธอจงถือผ้านิสิตนะ (ผ้าสำหรับปูนั่งของสมณะ) เราจักเข้าไปยังป่าอันธวัน เพื่อพักผ่อนกลางวัน”^{๖๙} ฉะนั้น ผ้านิสิตนะจึงหมายถึงผ้าอะไรก็ได้ที่ใช้ปูนั่งหรือรองนั่ง แต่สำหรับผ้านรองนั่งที่เรียกว่า “**สันถิต**” ไม่ใช่ผ้าทอ แต่หมายถึง ผ้านรองนั่งที่ทำขึ้นด้วยการหล่อ โดยการใช้อย่างเหนียวเช่นน้ำข้าว เกลบบนพื้นที่เรียบแล้วเอาขนโปรยลาดลงบนยางเหนียว^{๗๐}

๒) **ผ้าปัจฉัตถณะ** ไม่ปรากฏคำอธิบายในพระไตรปิฎกโดยตรง แต่พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายว่า ผ้าปัจฉัตถณะ คือ ผ้าปูนอนหรือบรรจถรณ์^{๗๑} โดยปรากฏเรื่องผ้าปัจฉัตถณะในตอนที่ถูกกล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุว่าได้รับการอัญเชิญไปบรรจุในสถูปเจดีย์ต่างๆ และบริวารของพระพุทธเจ้าก็ไปประดิษฐานอยู่ในที่ต่างๆ โดยผ้าปัจฉัตถณะประดิษฐานอยู่ที่สถูปหรือกรุงกบิลพัสดุ์^{๗๒}

๓) **ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน** เรื่องนี้มีความน่าสนใจเนื่องจากผู้ศึกษาวิจัยพบว่า ในบางตอนได้กล่าวถึงผ้าที่ใช้ปูนั่งที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะ คือ ผ้าปูนั่งที่เรียกว่า “**ผ้านิสิตนะ**” และ **ผ้าปูนั่งมิชาย** ซึ่งพระวินัยปิฎก ระบุว่ามิชขนาดยาว ๒ คืบ กว้างคืบครึ่ง และมีอนุบัญญัติให้ทำชายผ้าได้อีก คืบหนึ่ง

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๘} ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๘๒๒/๓๒๓. อ้างใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๘๒๒/๓๘๖.

^{๖๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๓๖/๔๑๐.

^{๗๐} วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๔๔/๓๒.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๘.

^{๗๒} ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๓/๓๒๖.

โดยคืบสุคต^{๓๓} แต่ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยพบว่า มีการกล่าวถึงการใช้ผ้าสังฆาฏิปูลาดขึ้นเพื่อใช้เป็น
ผ้าปูนั่งหรือนอนอีกด้วย ซึ่งกล่าวไว้ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าจะประทับนั่งหรือนอนมักจะทรงปูลาดที่
ประทับด้วย “ผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น” โดยปรากฏข้อมูลอยู่ในหลายตอนของพระไตรปิฎก เช่น ใน
เทวคาสยุดกล่าวไว้ว่า “พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น ทรงสำเร็จสีหไสยา (นอนดุจ
ราชสีห์) โดยพระปรีศวเบื้องขวา (ตะแคงขวา) ทรงซ้อนพระบาทเหนือพระบาท มีพระ
สติสัมปชัญญะ”^{๓๔} เป็นต้น

๔) ผ้าปาวาร คือ ผ้าห่มใหญ่ อาจเป็นผ้าฝ้ายมีขน หรือผ้าชนิดอื่นก็ได้^{๓๕}

๕) ผ้าปิดฝี คือ ผ้าที่ทรงอนุญาตสำหรับภิกษุผู้อพาธ ผู้เป็นโรคฝีสุกใส โรคมีน้ำ
หนอง โรคน้ำเหลือง หรือโรคฝีดาษ ได้สะดือลงไปเหนือหัวเข่าขึ้นมาเพื่อใช้ปิดแผล และพึงให้ทำ
ให้ได้ขนาดคือ ยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบสุคต^{๓๖} ซึ่งมีคำอธิบายว่า คืบสุคต เท่ากับ ๓ คืบของ
คนปานกลางในบัดนี้ หรือเท่ากับ ๑ สอกคืบของช่างไม้^{๓๗} แต่บัดนี้ไม่สมจริง ในปัจจุบันจึงมีมติให้
ถือตามไม้เมตร คือ ๑ คืบสุคตเท่ากับ ๒๕ เซนติเมตร^{๓๘} สรุปว่า ๔ คืบพระสุคตเท่ากับ ๒ สอกช่าง
ไม้ เท่ากับ ๑ เมตร

๕) ผ้าสาฎก ไม่ปรากฏคำอธิบายโดยตรง จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าในบางตอน
หมายถึงผ้าใช้เปลี่ยนเพื่อสรงน้ำ^{๓๙} บางตอนใช้คำว่า ผ้าสาฎกผืนน้อย หมายถึง ผ้าปิดแผล^{๔๐} และ
เฉพาะคำว่า “สาฎก” พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์กล่าวว่าหมายถึง ผ้า ผ้าห่ม หรือผ้าคลุม^{๔๑}

๖) ผ้าอาบน้ำฝน คือ ผ้าที่ทรงอนุญาตไว้ให้ใช้ได้ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน และ
สำหรับภิกษุต้องให้ทำให้ได้ขนาด คือ ยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง โดยคืบสุคต^{๔๒}

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๔/๖๑๖.

^{๓๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๘/๕๑., ม.ม (ไทย) ๑๓/๒๒/๒๔-๒๕.

^{๓๕} วิ.อ. ๓/๓๓๗/๒๐๘. อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗/๑๕๘.

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๕/๖๑๘.

^{๓๗} วิ.อ. ๒/๓๔๘-๘/๖๑. อ้างใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๑/๖๑๕.

^{๓๘} วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๘๘๘/๑๘๗.

^{๓๙} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๔๕-๒๔๖/๕๕๕.

^{๔๐} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๗/๒๘๕.

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๘.

^{๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๕-๕๔๔/๖๒๑.

ผ้าอาบน้ำฝนสำหรับภิกษุณีให้มีขนาดยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบสุดท้าย^{๘๓} และในคัมภีร์วิสาขาวัตถุ เรียกผ้าอาบน้ำฝนว่า “ผ้าวัสสิกสาฎก”^{๘๔}

๗) ผ้าเช็ด พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ ผ้าเช็ดปาก^{๘๕} ผ้าเช็ดตัว^{๘๖} ผ้าเช็ดเท้า ผ้าเช็ดธุลี^{๘๗} แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดรูปแบบของผ้า

๘) หมอนผ้า เรื่องหมอนมีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายแห่ง กล่าวไว้ว่ามีทั้งที่เป็นหมอนไม้และหมอนหุ้มด้วยผ้า แต่ไม่ได้กล่าวไว้เฉพาะเรื่อง ในส่วนที่กล่าวถึงหมอนผ้า ผู้ศึกษาวิจัยพอจะประมวลความเข้าใจเห็นรูปแบบได้เป็น ๓ ประเด็น คือ

ก) หมอนที่ทรงอนุญาต มีกำหนดในพระวินัยปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สานุ่นแล้วทำเป็นหมอน ปุยนุ่นมี ๓ ชนิด คือ นุ่นจากต้นไม้ นุ่นจากเถาวัลย์ นุ่นจากหญ้า . . . เราอนุญาตให้ทำหมอนพอเหมาะกับศีระะ”^{๘๘}

ข) หมอนที่ใช้เป็นวัตถุทาน ไม่ปรากฏรายละเอียดรูปแบบของหมอน

ค) หมอนที่กล่าวถึงในบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรม มีปรากฏเฉพาะในคัมภีร์ทีฆนิกาย และ อังคุตตรนิกาย โดยระบุว่าเป็นหมอนสีแดงที่วางไว้ ๒ ข้างบนบัลลังก์ที่ปูลาดด้วยเครื่องลาดอย่างดี เช่น เครื่องลาดขนแกะสีขาว เครื่องลาดมีลายรูปดอกไม้ เครื่องลาดยัดนุ่น เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตนะ^{๘๙} ซึ่งมีคำอธิบายว่า “หมอนสีแดงวางไว้ทั้ง ๒ ข้างนี้ หมายถึงหมอนที่ใช้สำหรับหนุนศีรษะ ๑ ใบ และใช้หนุนเท้า ๑ ใบ วางไว้ส่วนศีรษะและส่วนเท้า”^{๙๐}

นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยยังพบว่า ในหลายตอนของพระไตรปิฎกเมื่อกล่าวถึง บัลลังก์ที่จะทรงแสดงธรรมก็ดี บัลลังก์ที่ประทับก็ดี บัลลังก์ที่ดีเยี่ยมที่จะใช้เป็นวัตถุทานก็ดี มักจะกล่าวว่าเป็นบัลลังก์ที่ปูลาดด้วยผ้าอย่างดีและมีพาดานพร้อมทั้งมีหมอนสีแดง ๒ ใบเสมอๆ

^{๘๓} วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๑๘๕/๑๘๗.

^{๘๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

^{๘๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๕/๒๒๘.

^{๘๖} วิ.จู. (ไทย) ๓/๒๖๒/๔๑.

^{๘๗} วิ.จู. (ไทย) ๓/๓๒๔/๑๕๒., วิ.จู. (ไทย) ๓/๔๔๕/๓๘๕-๓๘๖.

^{๘๘} วิ.จู. (ไทย) ๓/๒๕๓/๕๕.

^{๘๙} ที.สี. (ไทย) ๕/๑๕/๖-๗.

^{๙๐} วิ.อ. ๓/๒๕๔/๑๖๕-๑๖๖) อ้างใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๑๕๐.

๕) ฟูก พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ฟูก ๕ ชนิด คือ ฟูกขนสัตว์ ฟูกผ้า ฟูกเปลือกไม้ ฟูกหญ้า ฟูกใบไม้ และอนุญาตให้หุ้มฟูกได้ด้วยผ้า^{๕๑} ส่วนรูปแบบของฟูกที่ใช้เป็นวัตถุธาณเครื่องถวายไม่ปรากฏรายละเอียด

๒.๒.๕ ผ้าอื่นๆ

๑) ผ้าคู่ คือ ผ้าจำนวน ๒ ผืน ผืนหนึ่งใช้สำหรับนั่งและอีกผืนหนึ่งใช้สำหรับห่ม ในพระไตรปิฎกพบคำว่า “ผ้าคู่” ได้โดยทั่วไป แสดงให้เห็นว่าในสมัยโบราณยังไม่มี การตัดเย็บเสื้อผ้า แต่ใช้ผ้าเป็นผืนเพื่อนั่งและห่ม ผู้ที่จะถวายผ้าแก่พระภิกษุจึงนิยมนถวายผ้าเป็นคู่^{๕๒}

๒) ผ้าห่อพระบรมศพ - ในมหาปริณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบพระอานนทว่าให้จัดพระบรมศพของพระองค์อย่างพระเจ้าจักรพรรดิ โดยตรัสถึงการใช้ผ้าความว่า

พวกเขาใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น . . . พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ อย่างนี้แล^{๕๓}

๓) ผ้าเพดาน - ในพระไตรปิฎกพบทั้งคำว่า “ผ้าเพดาน” และ “เพดานผ้า” ซึ่งปรากฏเรื่องราวที่แตกต่างกัน หากกล่าวถึง “ผ้าเพดาน” โดยส่วนใหญ่จะปรากฏในพระวินัยปิฎก โดยจะหมายถึง ผ้าที่พระภิกษุใช้คาดเป็นเพดานในกุฏิที่พัก^{๕๔} คาดว่าคงมีไว้เพื่อกันฝุ่นผงต่างๆ แต่สำหรับคำว่า “เพดานผ้า” พบในคัมภีร์จุททกนิกาย พุทธปทาน ว่าด้วยเรื่องประวัติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า โดยกล่าวถึงปราสาทที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่า “มีเพดานผ้าติดดวงดาวทองมีแสงแวววาว^{๕๕} มีพวงมาลัยห้อยอยู่ทั่ววงดงามตระการตา เพดานผ้าทั้งหมด จงคาดอยู่เหนือศีรษะ”^{๕๖}

นอกจากนี้ยังพบว่าในหลายตอนของพระไตรปิฎกเมื่อกล่าวถึง บัลลังก์ที่จะทรงแสดงธรรมก็ดี บัลลังก์ที่ประทับก็ดี บัลลังก์ที่ดีเยี่ยมที่จะใช้เป็นวัตถุธาณก็ดี มักจะกล่าวว่าเป็น

^{๕๑} วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๗/๕๕.

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๗๕/๒๕๗., ถ.ศ. (ไทย) ๑๕/๒๕๐๑๓๕๖., พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๐/๔๕๖.

^{๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒.

^{๕๔} คุรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๘.

^{๕๕} ในการปริณิพพานของพระมหาปชาบดีเถรี ก็พบเรื่องเพดานที่ประดับด้วยทองคำซึ่งทำเป็นรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาว อังใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๒๖๕/๔๒๒.

^{๕๖} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๓๗-๓๘/๖-๗.

บัลลังก์ที่ปูลาดด้วยผ้าอย่างดีและมีเพดานพร้อมหมอนสีแดง ๒ ใบเสมอๆ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีในบางครั้ง แม้ว่าจะไม่ได้กล่าวถึงบัลลังก์ที่ดีเยี่ยม เช่นในคัมภีร์ขุททกนิกาย อุทาน ตอนที่อุบาสกชาวปาฐลิคาม จะนิมนต์พระพุทธเจ้าให้ทรงแสดงธรรม ก็ระบุมีการจัดเตรียมสถานที่อย่างดี ต้อนรับพระองค์ พร้อมพระสาวกจำนวนมากที่ตามเสด็จ ความว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายปูลาด อาสนะ คาดเพดานทั่วอาคารที่พัก จัดอาสนะ ตั้งหมอนน้ำ ตามประทีปน้ำมันไว้แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิดพระพุทธเจ้าข้า”^{๕๗} แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มีคติเรื่อง การคาดเพดานถวายเป็นพระพุทธเจ้าและพระสาวก เพียงแต่ไม่ได้ระบุว่าเพดานนั้นทำด้วยวัสดุอะไร แต่เมื่อพิจารณาในพระวินัยปิฎกที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุทำเพดานด้วยผ้า กอปรกับเรื่องเพดานผ้าใน ประวัติดีตชาดของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวไว้แล้ว ก็น่าจะอนุมานได้ว่า เพดานที่กล่าวถึงในที่นี้ น่าจะทำด้วยผ้านั่นเอง

นอกจากนี้ข้อมูลนี้อาจจะช่วยสนับสนุนเรื่องนี้อีกส่วนหนึ่ง ปรากฏในมหา ปรินิพพานสูตร ตอนบูชาพระพุทธสรีระที่กล่าวถึงการใช้ผ้าคาดเพดานว่า “พวกเจ้ามีละผู้ครอง กรุงกุสินาราทรงคาดเพดานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ เพื่อบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาค เจ้า”^{๕๘}

๔) ธง – ธงผ้าที่ใช้เป็นวัตถุแทนเครื่องถวายไม่ปรากฏคำอธิบายรูปแบบของธง พบเพียงแต่ว่าเป็นธงที่ทำด้วยผ้า เช่นตอนที่กล่าวถึงประวัติในอดีตชาติของพระอุปวานเถระ กล่าวว่า “เราก็จักทำสักการบูชาพระโลกนาถ . . . จึงใช้ผ้าห่มของข้าพเจ้าที่ช่างย้อมซักไว้อย่างดี คล่องไว ที่ปลายไม้ไผ่แล้วจึงยกขึ้นเป็นธงในท้องฟ้า”^{๕๙}

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาวิจัยพบว่า มีคติเรื่องการประดับธงอยู่หลายตอน โดย ส่วนใหญ่จะเป็นการประดับธงที่รถ หรือพาหนะที่จะใช้เดินทาง^{๖๐} ส่วนการประดับธงในสถานที่ พบในตอนที่เกี่ยวข้องกับการปรินิพพานของพระมหาปชาบดีเถรี ซึ่งกล่าวว่ามีการประดับธงปกาก (ธง ผ้า) เป็นอันมาก^{๖๑} และนอกจากนี้ยังพบว่า เมื่อกล่าวถึงวิมานของเทพบุตรเทพธิดาที่อยู่ในเทวโลก

^{๕๗} พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๓๓๑.

^{๕๘} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๕๙} พ.อุป. (ไทย) ๓๓/๑๕๘-๑๕๙/๓๕๕.

^{๖๐} พ.อุป. (ไทย) ๓๓/๑๖/๓.

^{๖๑} พ.อุป. (ไทย) ๓๓/๒๖๖/๔๒๒.

มักจะมีการประดับธงสีต่างๆ ในวิมานนั้นอีกด้วย^{๑๐๒} ส่วนรายละเอียดรูปแบบของธงนั้นไม่ปรากฏแน่ชัด จะพบแต่เพียงมีการกล่าวถึงสีของธง ดังที่คัมภีร์พุทธทศนิกาย พุทธาปทาน กล่าวถึงปราสาทที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่า “ที่ปราสาทนั้นจึงธงทิวซึ่งย้อมด้วยสีน่านาชนิด คือ ธงสีหงสบาท^{๑๐๓} สีแดง สีเหลือง สีทองชมพู^{๑๐๔}...”^{๑๐๕}

๒.๓ การถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก

จากที่ได้กล่าวถึงรูปแบบของผ้าไปแล้ว ในส่วนนี้จะนำเสนอเรื่องราวของการถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก โดยจากการศึกษาพบว่ามีเรื่องการถวายผ้าทั้งสิ้น ๑๓ เรื่อง ปรากฏอยู่ครบทุกหมวด โดยส่วนใหญ่มูลเหตุของการถวายผ้าเกิดขึ้นจากความเลื่อมใสที่ผู้นั้นได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก จึงได้ทูลถวายผ้าและของอุปโภคบริโภคต่างๆ อันเป็นมูลเหตุของการบัญญัติพระวินัย เว้นแต่ในคัมภีร์มหาวรรค มหาขันธกะ ไม่ได้กล่าวถึงการถวายผ้าโดยตรง แต่เป็นเรื่องการจัดการเกี่ยวกับผ้าที่ผู้เป็นศิษย์ได้ทำถวายแด่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ ซึ่งการถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎกนี้ โดยส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงอานิสงส์ที่ได้รับ เว้นแต่เรื่องนางวิสาขาถวายผ้าอาบน้ำฝน พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาว่าการให้ทานซึ่งเป็นหนทางสวรรค์นั้นย่อมได้กำลังและอายุทิพย์ รายละเอียดเรื่องการถวายผ้าในพระวินัยปิฎกมีดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ มหาวิภังค์ ภาค ๑ เวัณฺณขกัณฺท์ - เวัณฺณขพราหมณ์ถวายผ้าไตรจีวร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่เววัณฺณพราหมณ์จนเกิดความเลื่อมใส และได้ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ครั้นแล้วจึงกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาอยู่ที่เมืองเววัณฺณา เมื่อถึงกาลออกพรรษาแล้ว เววัณฺณพราหมณ์จึงได้ทูลถวายภัตตาหารและถวายผ้าไตรจีวรให้พระพุทธเจ้าทรงครอง อีกทั้งได้ถวายผ้าคู่ให้ภิกษุครองรูปละสำหรับ^{๑๐๖} แต่ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของผ้าที่ถวายและไม่ได้กล่าวถึงอานิสงส์ที่ได้รับ

^{๑๐๒} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๖๔/๓๔๕.

^{๑๐๓} สีหงสบาท คือ สีคล้ายเท้าหงส์ สีแดงปนเหลือง สีแดงเรื่อ หรือสีแดงก็ว่า (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕) อ้างใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๖๒/๑๑๖. บางตอนกล่าวว่าหงสบาท คือ สีดอกชงหรือดอกหงอนไก่ อ้างใน พุ.ชา.คัสติ. (ไทย) ๒๓/๑๐๒/๕๕๕.

^{๑๐๔} ทองชมพูหมายถึงทองคำเนือบริสุทธ์ (อง.ติก.อ. ๒/๖๔/๑๕๑.) ที่เรียกว่า ชมพูท เพราะเป็นทองที่เกิดขึ้นในแควของแม่น้ำมหาชมพู (อง.ติก.ฎีกา ๒/๖๔/๑๕๕.) อ้างใน พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๔/๑๒๕.

^{๑๐๕} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๖-๑๘/๔.

^{๑๐๖} คูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒/๑๕.

๒.๓.๒ มหาวิภังค์ ภาค ๒ นิสสัคคิกกัณฑ์ พบข้อมูลการถวายผ้า ๓ เรื่อง ดังนี้

๑) เรื่องการถวายผ้าห่ม – บุตรเศรษฐีเลื่อมใสในพระอุปนันทะศากยบุตร จึงปวารณาให้ขออะไรก็ได้ ท่านจึงขอให้บุตรเศรษฐีถวายผ้าห่มให้ ทั้งที่เขาไม่เต็มใจถวายในตอนนั้น เนื่องจากไม่มีผ้า จะมีก็เฉพาะผ้าที่นุ่งห่มอยู่เท่านั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้ามขอจีวร^{๑๑๗} ต่อคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติ ถ้าขอมาต้องนิสสัคคิยาปาจิตตีย์^{๑๑๘} ต่อมาภายหลังจึงทรงบัญญัติเพิ่มเติมมีเงื่อนไขว่าให้ขอได้ในเวลาจีวรถูกโจรชิงเอาไปหรือจีวรหาย^{๑๑๙}

๒) เรื่องขอให้ชาวบ้านถวายผ้าอาบน้ำฝน - พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ให้แสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้ภายใน ๑ เดือนก่อนฤดูฝน และให้ทำนุ่งได้ภายใน ๑๕ วันก่อนฤดูฝน ถ้าขอให้ชาวบ้านถวายมาก่อนนั้น ต้องนิสสัคคิยาปาจิตตีย์

... ภิกษุเข้าไปหาพวกชาวบ้านที่เคยถวายผ้าอาบน้ำฝนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ถึงเวลาผ้าอาบน้ำฝนแล้ว ถึงคราวผ้าอาบน้ำฝนแล้ว พวกชาวบ้านแม่อันก็พากันถวายผ้าอาบน้ำฝน” แต่ไม่ควรกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่อาตมา จงนำผ้าอาบน้ำฝนมาให้อาตมา จงแลกเปลี่ยนผ้าอาบน้ำฝนมาให้อาตมา จงซื้อผ้าอาบน้ำฝนมาให้อาตมา”. . .^{๑๒๐}

๓) เรื่องมหาอมตยถวายผ้าจำนำพรรษา - สิกขาบทว่าด้วยอัจเจกจีวร มีคำอธิบายว่า (๑) ผ้าจำนำพรรษา คือผ้าที่ทายกถวายแก่พระสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาแล้ว (๒) อัจเจกจีวร หมายถึงจีวรบริบูรณ์หรือผ้าจำนำพรรษาที่ทายกผู้มีเหตุบริบูรณ์ ขอถวายก่อนกำหนดเวลาปกติ^{๑๒๑} ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุรับเก็บไว้ได้ แต่ต้องรับก่อนวันปวารณาไม่เกิน ๑๐ วัน^{๑๒๒}

^{๑๑๗} คำเรียกผ้าที่ใช้นุ่งห่มของพระภิกษุในพระไตรปิฎกปรากฏหลายอย่าง เช่น ผ้านุ่ง ผ้าห่ม จีวร ผ้าสังฆาฏิ ผ้าซ้อน ผ้ากาสาชะ ผ้ากาสาวะ ผ้ากาสาวพัสดุ ผ้ากาสิกพัสดุ ผ้าบังสกุล เป็นต้น ในบางตอนก็กล่าวถึงอย่างเจาะจงว่าเป็นผ้าที่ใช้อย่างไร บางตอนก็กล่าวโดยรวมหมายถึงผ้าที่ใช้ทั้งนุ่งและห่มของพระภิกษุ

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๕/๔๐-๔๑.

^{๑๑๙} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๑๕๗.

^{๑๒๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๖-๖๓๐/๑๔๗-๑๕๑.

^{๑๒๑} กำหนดเวลาปกติสำหรับถวายผ้าจำนำพรรษา คือ จีวรกาลนั่นเอง กล่าวคือ ต้องผ่านวันปวารณาไปแล้ว เริ่มตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ถ้ากรานกฐินแล้ว นับต่อไปอีกถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ส่วนเหตุที่ต้องบริบูรณ์นั้น เช่น เขาจะไปทัพ หรือเจ็บไข้ไม่ไว้วางใจชีวิต หรือมีศรัทธาเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่ อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๒๗-๕๒๘.

^{๑๒๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๖-๖๕๑/๑๖๗-๑๗๒.

๒.๓.๓ ภิกขุนิวัธน์ นิสัคคิยกันท์ – เรื่องการถวายผ้าห่มหน้าหนาวและหน้าร้อน

ในปิตตวรรค สิกขาบทที่ ๑๑ และ ๑๒ ว่าด้วยการขอผ้าห่มหน้าหนาวในฤดูหนาว เรื่องภิกษุณีอุลลันทาขอให้พระเจ้าปเสนทิโกศลถวายผ้ากำพลราคาแพง^{๑๑๑} และในสิกขาบทต่อมานางก็ได้ขอผ้าเปลือกไม้ (ผ้าห่มบางสำหรับฤดูร้อน) พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติราคาที่เหมาะสมของผ้าที่จะขอถวายได้ คือ ไม่เกิน ๒ กังสะครึ่งหรือ ๑๐ กหาปณะ^{๑๑๒} (๑ กหาปณะ เท่ากับเงินไทย ๔ บาท)^{๑๑๓}

๒.๓.๔ มหาวรรค มหาขันธกะ

ผู้วิจัยพบข้อมูลการจัดการเกี่ยวกับผ้า ๔ เรื่อง คือ (๑) อุปัชฌาย์วัดตกลา ข้อที่ ๖๖ (๒) สัทธวิหริกวัดตกลา ข้อที่ ๖๗ (๓) อาจริยวัดตกลา ข้อที่ ๗๘ (๔) อันเตวาสิกวัดตกลา ข้อที่ ๘๙^{๑๑๔}

กล่าวโดยสรุปในหมวดนี้ว่าด้วยเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีอุปัชฌายะ เพราะสมัยนั้นภิกษุทั้งหลายไม่มีผู้ให้อโวาทสั่งสอน จึงนุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีอาภักิริยาไม่เหมาะสมเที่ยวไปบิณฑบาต ครั้นแล้วจึงทรงบัญญัติอุปัชฌาย์วัตร คือ ข้อที่สัทธวิหริกจะพึงปฏิบัติต่อผู้เป็นอุปัชฌายะ^{๑๑๕} มีการรับใช้ต่อท่าน การจัดสิ่งของต่างๆ ให้ท่าน เป็นต้น ครั้นแล้วจึงทรงบัญญัติสัทธวิหริกวัตร คือ ข้อที่อุปัชฌายะจะปฏิบัติต่อสัทธวิหริก^{๑๑๖} มีการสั่งสอน การสงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร การพยาบาลเมื่อป่วยไข้ เป็นต้น และในสมัยต่อมาเมื่ออุปัชฌายะต้องเดินทางไปทีอื่นบ้าง สิกข้าง ถึงมรณภาพบ้าง จึงทรงอนุญาตให้มีอาจารย์ แล้วทรงแสดงอาจารย์วัตร คือ วัตรที่อันเตวาสิก^{๑๑๗} จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ และสุดท้ายคือ อันเตวาสิกวัตร คือ วัตรที่อาจารย์จะพึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิกให้มีถ้อยทีปฏิบัติชอบต่อกัน ข้อวัตรมีไม่น้อยกว่าฝ่ายละ ๑๐๐ ข้อ

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๓๘๓-๓๘๔/๑๑๘-๑๑๙.

^{๑๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๓๘๘-๓๘๙/๑๒๒-๑๒๕.

^{๑๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕.

^{๑๑๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖-๖๘/๘๒-๑๑๖.

^{๑๑๕} อุปัชฌายะ, อุปัชฌาย์ หมายถึง ผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่ เป็นทั้งผู้ปกครองและดูแลรับผิดชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไป อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๖๕.

^{๑๑๖} สัทธวิหริก หมายถึง ศิษย์ ผู้อยู่ด้วย เป็นคำเรียกผู้ที่ได้รับอุปสมบท ถ้าอุปสมบทต่อพระอุปัชฌายะองค์ใด ก็เป็นสัทธวิหริกของพระอุปัชฌายะองค์นั้น, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๕.

^{๑๑๗} อันเตวาสิก หมายถึง ผู้อยู่ในสำนัก ภิกษุผู้ขออยู่ร่วมสำนัก ส่วนภิกษุผู้รับให้อยู่ร่วมสำนักเรียกว่า อาจารย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๓.

ในคัมภีร์มหาวรรค จึงพบเรื่องการจัดผ้า และการจัดการเกี่ยวกับผ้าที่ศิษย์ทำถวายผู้เป็น
อุปัชฌายะหรืออาจารย์ มีผ้าต่างๆ เช่น ฟ້านุ่ง ฟ້านุ่งอาศัย^{๑๒๐} สังฆาฏิ ฟ້าปูนั่ง ฟ້าปูนอน ฟูก หมอน
 เป็นต้น ไม่ได้กล่าวถึงการถวายทานด้วยผ้าแต่ประการใด

๒.๓.๕ มหาวรรค จีวรชั้นชกะ – พบข้อมูลการถวายผ้า ๒ เรื่อง ดังนี้

๑) หมอชีวกโกมารภัจถวายผ้าสีไวยกะ – หมอชีวกโกมารภัจกราบทูลว่า “ผ้าสี
ไวยกะคู่นี้เป็นผ้าเนื้อดีเลิศ ประเสริฐสุด มีชื่อเด่นเยี่ยมกว่าคู่ผ้าเป็นอันมาก หลายร้อยหลายพันหลาย
แสนคู่ พระเจ้าปัสโชตทรงส่งมาพระราชทาน พระองค์โปรดรับผ้าสีไวยกะคู่ ๑ ของข้าพระองค์เกิด
พระพุทธเจ้าข้า และโปรดทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุสงฆ์” ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรง
อนุญาต “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคหบดีจิวร รูปใดปรารภนาจะถือผ้าบังสุกุลก็ได้ รูปใดปรารภนา
จะรับคหบดีจิวรก็ได้ แต่เราสรรเสริญการยินดีปัจจัยตามที่ได้”^{๑๒๑}

๒) นางวิสาขาถวายผ้าวัสสิกสาฎก - ในวิสาขาวัตถุ ว่าด้วยนางวิสาขปรารภนา
จะถวายความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ จึงทูลขอพร ๘ ประการเพื่อจะถวายสิ่งต่างๆ แก่พระภิกษุ
โดยอ้างเหตุผลที่เคยประสบมาว่าภิกษุมีความเดือดร้อนต่างๆ อันพระพุทธเจ้าควรจะทรงอนุญาต
และพระองค์ก็ทรงอนุญาตตามที่ขอร้องทั้งหมด พระนางกล่าวว่า

พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันประสงค์จะถวายผ้าวัสสิกสาฎก ถวายอาคันตุกภัต ถวายคัมภีถ
ถวายคิลานภัต ถวายคิลานุปัฏฐากภัต ถวายคิลานเภสัช ถวายธูยาถู^{๑๒๒} แก่พระสงฆ์ และ
ถวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุณีสงฆ์จนตลอดชีวิต . . . พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาว่าการให้ทาน
ซึ่งเป็นหนทางสวรรค์เป็นเครื่องบรรเทาความโศก . . . ย่อมได้กำลังและอายุทิพย์ เธอผู้
ประสงค์บุญ มีความสุขมีพลานามัย ย่อมปลื้มใจในชาวสวรรค์ตลอดกาลนาน^{๑๒๓}

^{๑๒๐} ไม่ปรากฏคำอธิบาย “ฟ້านุ่งอาศัย” ในพระไตรปิฎก แต่พิจารณาบริบทแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยคาดว่า
น่าจะหมายถึง ฟ້านุ่งที่มีสำรองไว้เปลี่ยน

^{๑๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๗/๑๕๗-๑๕๘.

^{๑๒๒} ผ้าวัสสิกสาฎก คือ ผ้าอาบน้ำฝน อาคันตุกภัต คือ อาหารสำหรับภิกษุที่มาขอพักอาศัย ไม่ใช่ที่
อยู่ประจำ คัมภีถ คือ อาหารสำหรับภิกษุที่เตรียมจะเดินทางไป คิลานภัต คือ อาหารสำหรับภิกษุไข้ คิลานุปัฏฐาก
ภัต คือ อาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาลภิกษุไข้ คิลานเภสัช คือ เภสัชสำหรับภิกษุไข้ ธูยาถู คือ ข้าวต้มที่ถวายเป็น
ประจำ

^{๑๒๓} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๑/๒๒๐-๒๒๔.

นอกจากนี้แล้วนางวิสาขามหาอุบาสิกา ยังได้ทูลถวายผ้าอีกหลายชนิดแก่พระภิกษุสงฆ์ เช่น ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าเช็ดปาก และผ้าเช็ดเท้า^{๑๒๔}

๒.๓.๖ จุลวรรค ภาค ๒ ปัญจสตติกขันธกะ – พระเจ้าอุเทนและพระมหีสถิตถวายผ้าห่ม

ในพรหมทัตตกถา - พระมหีสถิตของพระเจ้าอุเทนได้ถวายผ้าห่ม ๕๐๐ ผืน ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของท่านพระอานนท์ ต่อมาพระเจ้าอุเทนทรงดำริว่า “โผนสมณะอานนท์จึงรับผ้ามากมายนั่นเล่า สมณะอานนท์จะทำการค้าขายผ้าหรือตั้งร้านค้ากรรมัง” พระเจ้าอุเทนจึงตรัสถามพระอานนท์ว่า “ผ้ามากมายนั่น ท่านจะเอาไปทำอะไร” พระอานนท์ถวายพระพรว่า

... เาแจกภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่า ... จีวรเก่าที่มีอยู่เดิมนั้นให้ทำเป็นผ้าเปดาน ... ผ้าเปดานเก่าให้ทำเป็นปลอกฟูก ... ผ้าปลอกฟูกเก่าทำเป็นผ้าปูพื้น ... ผ้าปูพื้นเก่าทำเป็นผ้าเช็ดเท้า ... ผ้าเช็ดเท้าเก่าทำเป็นผ้าเช็ดธูลี ... ผ้าเช็ดธูลีเก่าเอาไปโขลกขยักกับโคลนแล้วฉาบทาฝา ... พระเจ้าอุเทนจึงทรงดำริว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรทั้งหมดนี้นำผ้าไปใช้คุ้มค้ำ ไม่ใช่เก็บเข้าคลัง” จึงได้ถวายผ้าอีกจำนวน ๕๐๐ ผืนแก่ท่านพระอานนท์ อนึ่ง เวลานั้นบริขารคือจีวร ๑,๐๐๐ ผืน เกิดขึ้นแก่ท่านพระอานนท์เป็นครั้งแรก^{๑๒๕}

๒.๔ การถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการถวายผ้าในพระสุตตันตปิฎก พบว่าโดยส่วนใหญ่เป็นการถวายผ้าที่เกิดจากความเลื่อมใสหลังจากที่ได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ซึ่งมีทั้งการถวายผ้าแด่พระพุทธเจ้าโดยตรง และการถวายผ้าแด่พระสาวก ทั้งนี้ไม่ได้ระบุอานิสงส์ที่ได้รับ หากแต่กล่าวว่ขอให้พระพุทธเจ้าและพระสาวกรับผ้าเพื่อเป็นการอนุเคราะห์แก่ผู้ถวาย เว้นแต่ใน คัมภีร์ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ และ คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน ซึ่งได้กล่าวถึงการถวายผ้าและอานิสงส์ที่ได้รับ โดยจำแนกมูลเหตุและผลที่ได้รับออกให้เห็นอย่างละเอียด เรื่องราวการถวายผ้าเรียงตามลำดับที่พบในพระสุตตันตปิฎก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ทิมนิกายนิกาย มหาวรรค – ปุกกุสะมัลลบุตร ถวายผ้าเนื้อละเอียดสีทอง

ในมหาปริณิพพานสูตร ปุกกุสะมัลลบุตร ได้นำมถวายผ้าเนื้อละเอียดสีทองนำใช้คู่หนึ่ง (๒ ผืน) แด่พระพุทธเจ้า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดรับคู่ผ้าเนื้อละเอียดสี

^{๑๒๔} รุยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑., วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๖๕/๕๓-๕๔.

^{๑๒๕} รุยละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๗-๓๘๘.

ทองนำใช้คุณนี้ เพื่ออนุเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด” พระพุทธองค์ตรัสให้ถวายให้พระองค์ครองผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งให้ถวายพระอานนท์ จากนั้นจึงทรงแสดงธรรมให้ ปุณณาสะ มัลลบุตร ก่อนจะเสด็จไปสู่แม่น้ำกุสุมา และในปัจฉิมยามแห่งราตรีนั้น พระองค์ก็จะทรงปริณิพพานในระหว่างไม้สาละทั้งคู่ ในสวนวันของมัลลสะ อันเป็นทางเข้าด้านทิศใต้ ของกรุงกุสินารา ^{๑๒๖}

๒.๔.๒ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ - พบข้อมูลเรื่องการถวายผ้า ๒ เรื่อง ดังนี้

๑) ทสมคหบดี ถวายผ้าไตรจีวรแก่พระอานนท์ - ในอัฐกนาคสูตร กล่าวว่า ครั้งนั้นพระอานนท์อยู่ ณ เวฬุคาม ใกล้กรุงเวสาลี ทสมคหบดีชาวอัฐกนคร ได้ไปพบท่านและถามถึงธรรมะของพระพุทธองค์ พระอานนท์ได้แสดงธรรม ทำให้ทสมคหบดีเกิดความเลื่อมใส จึงได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์ชาวเมืองปาตลีบุตรและเชษฐชาวเมืองเวสาลีให้ประชุมกันถวายอาหารของเคี้ยวของฉันอันประณีต ถวายผ้าคู่แก่ภิกษุทุกรูป ถวายไตรจีวรแก่พระอานนท์ และได้ให้สร้างวิหาร ๕๐๐ ^{๑๒๗} หลังถวายท่านพระอานนท์ ^{๑๒๘}

๒) พระเจ้าปเสนทิโกศล ถวายผ้าพาหิติกาแก่พระอานนท์ - ในพาหิติกสูตร กล่าวถึง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสนทนารธรรมกับพระอานนท์แล้วเกิดความเลื่อมใส จึงได้ถวายผ้าทอจากแคว้นพาหิติ ยาว ๑๒ ศอก กว้าง ๘ ศอก ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูทรงใส่ในหลอดไม้ไผ่สำหรับทำฉัตรมาถวาย แต่พระอานนท์กล่าวปฏิเสธว่ามีไตรจีวรครบแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสว่า

... พระคุณเจ้า มหาเมฆยังฝนให้ตกบนภูเขา ภายหลังแม่น้ำอจิรวดีนี้ย่อมไหลเอ่อล้นฝั่งทั้งสอง ฉันใด ท่านพระอานนท์ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักทำไตรจีวรของตนด้วยผ้าพาหิติกานี้ และจักแบ่งไตรจีวรแก่กับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย เมื่อเป็นอย่างนี้ ทักษิณของพวกโยมนี คงจักแผ่ไปจุจแม่น้ำเอ่อล้นฝั่ง ขอพระคุณเจ้าอานนท์โปรดรับผ้าพาหิติกาเถิด ... ^{๑๒๙}

เมื่อพระอานนท์รับผ้าไปแล้ว ก็กราบทูลเรื่องทั้งปวงให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ แล้วได้ถวายผ้าพาหิติกานั้นแด่พระพุทธเจ้า

^{๑๒๖} คุรยละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๔-๑๕๕/๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๒๗} คำว่า ๕๐๐ นี้ไม่จำเป็นต้องหมายความว่าจำนวนตามตัวเลขจริง แต่หมายความว่ามามากมายหลายแห่งก็ได้ อ้างใน สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๔๑๕.

^{๑๒๘} คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๗-๒๑/๑๕-๒๓.

^{๑๒๙} คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๘-๓๖๓/๔๔๒-๔๔๕.

๒.๔.๓ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ - พระนางมหาปชาบดีโคตมี ถวายผ้าที่ทรงกรอด้วย และทองเอง ๑ คู่ แต่พระพุทธเจ้า

ในทักขิณวิภังคสูตร ว่าด้วยการจำแนกทักษิณาทาน กล่าวถึงพระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้นำผ้าคู่ใหม่ซึ่งทรงกรอด้วยทองเองไปถวายพระพุทธเจ้า พระนางขอให้พระองค์ทรงรับเพื่อเป็นการอนุเคราะห์ แต่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้อวยในสงฆ์ อันจะชื่อว่าได้บูชาทั้งพระองค์และสงฆ์ แต่พระนางก็ทรงยืนยันขอถวายพระพุทธองค์ตามเดิมถึง ๓ ครั้ง พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำตามเดิมแม้ครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ พระอานนทจึงได้กราบทูลขอให้ทรงรับผ้าเพื่อเป็นการตอบแทนอุปการคุณที่พระนางเคยมีต่อพระองค์ สมัยนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมจำแนกเรื่องทักษิณาทานว่าด้วยการถวายทานเจาะจงบุคคล ๑๔ ประการ และการถวายทานในสงฆ์ ๗ ประการ^{๑๑๐}

๒.๔.๔ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค - บุคคลควรให้ทานด้วย ข้าว น้ำ ของเคี้ยว ผ้า และ เสนาสนะ

ในโกศลสังยุต คือ ประมวลเรื่องราวการโต้ตอบระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระเจ้าปเสนทิโกศล พบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการถวายผ้าใน อีสักกสูตร ว่าด้วยเรื่องทานที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ซึ่งมีใจความว่า กุลบุตรผู้ละได้ซึ่งนิรณ ๕ (กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจ วิกิฉิณา) และ ประกอบด้วย องค์ ๕ คือ ประกอบไปด้วย (๑) สิลขันธ (๒) สมาริขันธ (๓) ปัญญาขันธ (๔) วิมุตติขันธ และ (๕) วิมุตติญาณทัสสนขันธ ของพระอเสชะ^{๑๑๑} ทานที่ให้แล้วในกุลบุตรผู้ละได้ซึ่งองค์ ๕ และประกอบด้วยองค์ ๕ นั้นย่อมมีผลมาก นอกจากนี้ยังทรงแสดงเรื่องทานที่ควรให้อีกประการหนึ่งว่า

... สิลปะธุกำลัง อีกทั้งความเพียรในทางกายและจิต มีอยู่ในชายใด พระราชาควรชุบเลี้ยงชายผู้นั้น เช่นเดียวกันกับ ธรรม คือ ขันติและโสรัจจะ ตั้งอยู่ในบุคคลใด บุคคลพึงบูชาบุคคลผู้มีปัญญา มีความประพฤติเยี่ยงพระอริยะนั้น ... บุคคลพึงสร้างอาศรม พึงสร้างบ่อน้ำ ไว้ในป่าที่กั้นดาร์น้ำ และสร้างสะพานในที่ที่เป็นหล่ม พึงถวายข้าว น้ำ ของเคี้ยว ผ้าและ เสนาสนะในท่านผู้ซื้อตรงทั้งหลาย ด้วยใจอันเลื่อมใส เมฆมีสายฟ้าแลบแปลบปลาบมิยอด้ง ร้อย คำรามอยู่ ตกรดแผ่นดินทำที่ดอนและที่ลุ่มให้เต็ม แม้ฉนใด ทายกผู้มีศรัทธาเป็นบัณฑิต ได้ฟังแล้ว ตกแต่งโภชนาหาร เลี้ยงวนพิศด้วยข้าวน้ำให้อิ่มหนำเที่ยวไปในโรงทาน สั่งว่า

^{๑๑๐} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๖-๓๘๒/๔๒๔-๔๓๒.

^{๑๑๑} อเสชะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา เพราะศึกษาสำเร็จสิ้นแล้ว ได้แก่ พระอรหันต์ อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๒๔.

ท่านทั้งหลายจงให้ ท่านทั้งหลายจงให้ และทายนั่นบันลือเสียงเหมือนเมฆคำรามเมื่อฝนกำลังตก สายธารแห่งบุญอันไพบูลย์นั้นย่อมหลั่งรดทายกผู้ให้ ฉะนั้น^{๓๒}

๒.๔.๕ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค - ว่าด้วยการแลกจีวรของพระมหากัสสะปะเถระกับ พระพุทธเจ้า

ในกัศสปสังยุต ประมวลเรื่องราวของพระมหากัสสะปะ พบเรื่องการถวายผ้าใน จีวรสูตร ว่าด้วยการแลกจีวรของพระมหากัสสะปะกับพระพุทธเจ้า มีใจความโดยสรุปว่า

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาท ๓ แล้ว^{๓๓} ต่อมาในวันที่ ๘ พระมหากัสสะปะจึงบรรลุนิพพาน ในคราวนั้นพระมหากัสสะปะจึงปลาดผ้าสังฆาฏิที่ทำด้วยผ้าเก่าซ้อนเป็น ๔ ชั้น ถวาย เมื่อพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนอาสนะแล้วจึงตรัสว่า “กัสสะปะ สังฆาฏิที่ทำด้วยผ้าเก่าของเธอผืนนี้อ่อนนุ่ม” พระมหากัสสะปะทราบดังนั้นจึงทูลถวายผ้าสังฆาฏิของตนแด่พระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า

“เธอจักทรงผ้าปานบังสกุลของเราที่ใช้สอยแล้วหรือ” ผมก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักทรงผ้าปานบังสกุลที่ใช้สอยแล้วของพระผู้มีพระภาค” ผมได้ถวายผ้าสังฆาฏิที่ทำด้วยผ้าเก่าแด่พระผู้มีพระภาค และได้รับผ้าปานบังสกุลที่ใช้สอยแล้ว^{๓๔}ของพระผู้มีพระภาคมา . . . “บุตรของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอษฐ์ เกิดแต่พระธรรม อันพระธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาทได้รับผ้าปานบังสกุลที่ใช้สอยแล้ว” ผมสังัดจากกามและจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ตราบเท่าที่ผมต้องการ^{๓๕}

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๕/๑๖๘-๑๗๑.

^{๓๓} โอวาททั้ง ๓ คือ พึงศึกษาว่า ๑. เราจักเข้าไปตั้งหิริและโอตตปโยอย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเถระ ผู้เป็นนวกะ ผู้เป็นมัชฌิมะ ๒. เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล จักกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เป็นประโยชน์ มนสิการถึงธรรมนั้นทั้งหมด จักประมวลจิตมาทั้งหมด เญยโสตตดับธรรม ๓. เราจักไม่ละกายคตาสติที่ประกอบด้วยความยินดี อ้างใน ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๘.

^{๓๔} คัมภีร์นิทานวรรคอรรถถา อธิบายว่า ผ้าปานบังสกุลที่ใช้แล้วในที่นี้ หมายถึงผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงเคยใช้นุ่งห่มมาก่อน

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๖-๒๖๐.

๒.๔.๖ สังยุตตนิกาย มหาวรรค – สายธารแห่งบุญย่อมหล่อไหลไปสู่บัณฑิต ผู้ให้ ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน ที่นั่ง และเครื่องปลูก

ในโศดาปัตติสังยุต คือ ประมวลเรื่องว่าด้วยการจะเป็นพระโศดาบัน พบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการถวายผ้าในปฐมอภิสังกตสูตร และ ทุติยอภิสังกตสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรว่าด้วยห้วงบุญกุศล มีใจความโดยย่อว่า

การที่จะกำหนดประมาณบุญของอริยสาวกผู้ประกอบด้วยห้วงบุญกุศล ๔ ประการ^{๓๓๖} เป็นกองบุญใหญ่ที่นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ เช่นแม่น้ำหลายสายไหลบ่าไปยังมหาสมุทร อันเป็นที่ซึ่งน้ำขนาดใหญ่ประมาณไม่ได้ฉันใด . . . สายธารแห่งบุญย่อมหล่อไหลไปสู่รชนผู้เป็นบัณฑิต ผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน ที่นั่ง และเครื่องปลูก เปรียบเหมือนแม่น้ำไหลไปยังมหาสมุทรฉันนั้น”^{๓๓๗}

๒.๔.๗ ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ - พบเรื่องวิมานที่ได้จากการถวายผ้า ๗ เรื่อง ดังนี้

กัมภีร์ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ คือ เรื่องที่แสดงว่าใครทำความดีอย่างไร ทำให้ได้วิมานอย่างไร โดยมีคาถา ๒ ส่วน คือ คาถาคำถาม และ คาถาคำตอบ ในส่วนคำตอบนั้น เทพบุตร เทพธิดา เป็นผู้ตอบ ส่วนคำถามนั้น มีทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงถาม ท้าวสักกะถาม พระสาวกถาม แต่โดยส่วนใหญ่เป็นการถามตอบระหว่างพระโมคคัลลานะเถระกับเทพบุตร เทพธิดาผู้ได้วิมานนั้น^{๓๓๘}

๑) กุญชรวิมาน – วิมานเกิดจากการถวายอาสนะปูด้วยผ้า

เทพธิดาได้เห็นพระเถระผู้สมบูรณ์ด้วยคุณ คือ สาวกบารมีญาณ กล่าวคือ ผู้ได้ฌาน ยินดีในฌาน สงบ จึงได้ถวายอาสนะที่ปูด้วยผ้า โปรยปรายดอกไม้ไว้ นางจึงได้วิมานมีช้างเป็นพาหนะ^{๓๓๙}

^{๓๓๖} ในปฐมอภิสังกตสูตร ห้วงบุญ ๔ ประการ หมายถึง เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ไม่ขาด เป็นไปเพื่อสมาธิ แต่ในทุติยอภิสังกตสูตร เปลี่ยนศีลเป็นจาคะ ความว่า “มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว ยินดีในการสละ ยินดีในการให้ทานและการแจกทาน”

^{๓๓๗} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๓๗/๕๖๐-๕๖๑.

^{๓๓๘} พระมหาสิงห์คำ รักป่า, “การศึกษาวิเคราะห์กัมภีร์อานิสงส์ล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕.

^{๓๓๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๑-๓๘/๖-๗.

๒) कुตลวิमान – วิमानของเทพธิดา ๔ องค์

พระมหาโมคคัลลานะถามถึงวิमानของเทพธิดา ๔ องค์ ซึ่งเป็นคำถามแบบเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าครั้งเมื่อเสวยพระชาติเป็นคุตติลโพธิสัตว์ที่ได้มีโอกาสขึ้นไปยังเทวโลก ได้ถามเทพธิดาจำนวน ๓๑ องค์ แต่ละองค์ได้กล่าวอย่างเดียวกันว่า จากการถวายสิ่งต่างๆ เป็นผลให้ได้วิमानที่สวยงามและมีรูปร่างสวยงามกว่านางอัปสรอื่นๆ วิमानของเทพธิดาที่เกิดจากการถวายผ้า มี ๒ เรื่องดังนี้

๑. วัตถุตตมทายิกาวิमान (๑) – วิमानเกิดแก่หญิงผู้ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม^{๔๐}

๒. กายพันธนทายิกาวิमान (๑๕) - วิमानเกิดแก่หญิงผู้ถวายประคดเอว^{๔๑}

... ขอนิมนต์พระคุณเจ้าดูวิमानของดิฉันนั้นเกิด ดิฉันเป็นนางอัปสรผู้มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารักใคร่ ทั้งยังเลอเลิศกว่านางอัปสรนับพันอีกด้วย ขอนิมนต์พระคุณเจ้าดูผลของบุญทั้งหลายเกิด เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิमानนี้และโกศทั้งหมดล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน^{๔๒}

๓) วิสาลักขวิमान – วิमानเกิดจากการถวายผ้าห่ม ผ้าห่ม ภัตตาหาร เสนาสนะ และเครื่องตามประทีป ทั้งยังบูชาสตูไปด้วยพวงมาลัย^{๔๓}

... หม่อมฉันอุบาสิกามีนามว่าสุนันทาอยู่ในกรุงราชคฤห์อันน่ารื่นรมย์ เป็นผู้มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล ยินดีแจกจ่ายทานเป็นนิตย์ มีจิตเลื่อมใสในเหล่าภิกษุผู้ปฏิบัติตรง จึงได้ถวายผ้าห่ม ผ้าห่ม ภัตตาหาร เสนาสนะ และเครื่องตามประทีป ทั้งได้เข้าจำอุโบสถศีล ... สำรวมระวังในศีลตลอดเวลา และแจกจ่ายทานด้วยความเคารพ จึงได้ครอบครองวิमानนี้

... หม่อมฉันงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักขโมย การประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังจากการพูดเท็จ และจากการดื่มน้ำเมา หม่อมฉันยินดีในศีล ๕ นลาคนในอริยสัจ เป็นอุบาสิกาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า โคดม ... อนึ่ง ในวันอุโบสถ หม่อมฉันมีจิตเลื่อมใส ได้ถือมาลัยของหอมและเครื่องลูบไล้ ไปบูชาที่พระสตูของพระผู้มีพระภาคนั้นด้วยมือทั้งสองของตน ... หม่อมฉันจึงมีรูปงาม บังเกิดในเทวโลก มีฤทธิ์และอานุภาพเช่นนี้ อนึ่ง การที่

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๓๔-๓๓๕/๕๓-๕๔.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๓๓-๕๔๐/๖๕.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๓๔-๓๓๕/๕๓-๕๔.

^{๔๓} ในวิสาลักขวิमानนี้พบว่า เทพธิดาองค์นั้นนอกจากจะได้อันิสงส์ที่เป็นโลกิยะ คือ ทิพยสมบัติในเทวโลกแล้ว นางยังได้บรรลุลูกุตตรธรรมขั้นพระสัทกาคามีด้วย

หม่อมฉันรักษาศีลเป็นปกติ จะอำนวยผลเพียงเท่านั้นก็หามิได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ
หม่อมฉันมีความหวังว่า อย่างไรเสีย เราพึงได้เป็นพระสกทาคามี^{๔๔}

๔) นาควิมาน – วิมานเกิดจากการถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า

ครั้งเมื่ออยู่ในมนุษยโลกนางได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงพาราณสี และได้ถวาย
ผ้าคู่หนึ่งแด่พระองค์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอริยสัจ ๔ จนรู้ชัดแก่นาง เมื่อถึงแก่กรรมจึงได้บังเกิด
ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ มีบริวารยศเป็นปชาบดีองค์หนึ่งของท้าวสักกะมีนามว่ายุสตรา^{๔๕}

๕) อัมพวิมาน – วิมานเกิดแก่หญิงผู้ถวายวัดสวนมะม่วงและได้ตกแต่งสถานที่ ด้วยผ้าเมื่อจัดการฉลองเสนาสนะ

เรื่องอัมพวิมานมีความน่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะได้กล่าวถึงการประดับตกแต่ง
สถานที่ด้วยผ้าเมื่อทำการฉลองเสนาสนะในพระพุทธศาสนา การตกแต่งสถานที่ด้วยผ้าเพื่อ
ประกอบการถวายทานเสนาสนะนี้ มีอานิสงส์ให้ได้ซึ่งทิพยสมบัติในเทวโลกอีกด้วย

... ชาติก่อนดิฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษยโลก ดิฉันได้สร้างวิหารแวดล้อม
ด้วยต้นมะม่วงถวายสงฆ์ เมื่อให้สร้างวิหารสำเร็จเรียบร้อยแล้ว จะทำการฉลอง จึงใช้ผ้า
ประดับต้นมะม่วงทั้งหลาย แล้วแต่งให้เป็นผลมะม่วง ดิฉันเลื่อมใสตามประทีปไว้ที่ต้น
มะม่วงเหล่านั้น ... แล้วได้มอบถวายวิหารนั้นแด่สงฆ์ด้วยมือทั้งสองของตน เพราะบุญนั้น
ดิฉันจึงมีส่วนมะม่วงที่นำเร็นรมย์ ในสวนนี้มีปราสาทกว้างใหญ่ก็ก้องไปด้วยเสียงดนตรี
ต่างๆ เหล่าเทพอัปสรก็ส่งเสียงเจื้อยแจ้ว ปราสาทของดิฉันนี้มีประทีปทองดวงใหญ่สว่างไสว
อยู่เป็นนิตย์ แวดล้อมโดยรอบด้วยต้นมะม่วงที่มีผลเป็นผ้า เพราะบุญนั้นดิฉันจึงมีผิวพรรณ
งามเช่นนี้ ฯลฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้^{๔๖}

๖) เรวตีวิมาน – นางเรวตีฝากผู้จากเทวโลกไปบอกแก่ชาวมนุษย์โลกให้ถวาย ทานด้วย ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ที่นอน ที่นั่ง ข้าวและน้ำ

เรื่องเรวตีวิมานไม่ได้กล่าวถึงวิมานที่ได้จากการถวายผ้าโดยตรง แต่มีพุทธพจน์
ที่น่าสนใจ คือ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ญาติมิตรและสหายผู้มีใจดี ย่อมยินดีต้อนรับบุคคลผู้สร้างกรรม
ไปนานแล้วกลับมาจากที่ไกลโดยสวัสดิ์ว่า “มาแล้ว” ฉันทใด ... บุญทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อม

^{๔๔} คุรยละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๖๖-๖๗๕/๓๖-๘๑.

^{๔๕} คุรยละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๐๕-๓๑๐/๘๑-๘๒.

^{๔๖} คุรยละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๘๓-๓๘๔/๕๐-๕๑.

ต้อนรับเฉพาะบุคคลผู้ทำบุญไว้แล้วซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เหมือนญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับมาฉันนั้น^{๑๔๗}

นางเรติแม้จะเป็นภรรยาของนันทิยะอุบาสกผู้เป็นเจ้าของวิมาน แต่ก็ไม่สามารถอยู่ร่วมวิมานได้ เพราะไม่ได้ทำบุญไว้ในมนุษยโลก ทั้งยังเป็นคนตระหนี่ มักโกรธ มีบาปกรรม จึงไม่ได้อยู่ร่วมกับผู้เกิดในสวรรค์ และด้วยบาปในการกล่าวเท็จลงสมณพราหมณ์ นางจึงต้องตกถุนรกชื่อว่า สังสกนรก แม้ว่านางจะขอโอกาสจากนายนิรบาลให้ได้กลับโลกมนุษย์ เพื่อจะสร้างกุศลกรรม ด้วยการให้ทาน ประพฤติธรรมสม่ำเสมอ การสำรวม และการฝึกอินทรีย์ แต่นายนิรบาลกล่าวว่า “เมื่อก่อน เจ้าประมาทมัวเมา บัดนี้จะมาร้าให้ทำไมเล่า เจ้าจักต้องเสวยผลกรรมทั้งหลายที่เจ้าทำไว้เอง” นางจึงได้กล่าวว่า

ใครจากเทวโลกไปยังมนุษยโลก เมื่อถูกถาม ฟังกล่าวถ้อยคำของดิฉันอย่างนี้ว่า ขอท่านทั้งหลายจงถวายทาน คือ ฝ้านุ่ง ฝ้าห่ม ที่นอน ที่นั่ง ข้าวและน้ำ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ปล่อยวางอาชญา เพราะว่าคนตระหนี่ มักโกรธ มีบาปกรรม ย่อมไม่ได้เกิดร่วมกับผู้ไปสวรรค์^{๑๔๘}

๓) ตติยนาควิมาน – วิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะเกิดด้วยการถวายอาคารที่มุงบังด้วยผ้า

เทพบุตรเจ้าของวิมานกล่าวว่า “ผู้ใดพึงถวายอาคารมุงบังด้วยใบอ้อย อาคารมุงบังด้วยหญ้า และอาคารมุงบังด้วยผ้า ผู้นั้นครั้งถวายอาคารอย่างใดอย่างหนึ่งในอาคารสามอย่างแล้ว จึงจะเกิดเป็นเทพชาวสุธัมมาได้”^{๑๔๙} โดยอาคารที่มุงบังนี้มุ่งหมายให้เป็นกุฎิที่พักของพระภิกษุ

๒.๔.๘ ขุททกนิกาย เปตวัตถุ – พบเรื่องเปรตรับส่วนบุญจากการถวายผ้า ๖ เรื่อง ดังนี้

กัมภีร์ขุททกนิกาย เปตวัตถุ กล่าวถึงเรื่องของเปรต ในบางตอนเป็นคำสอนปรารภผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยให้คิดว่าควรทำบุญอุทิศไปให้เปรตเหล่านั้น สุชีพ ปุญฺญานุภาพให้ทัศนะว่า คำว่า “เปรต” ในที่นี้ แปลว่า ผู้ล่วงลับไปแล้วทั่วๆ ไปก็ได้ อีกอย่างหนึ่งหมายถึง ผู้ที่เกิดในสภาพที่ได้รับความทุกข์ทรมานที่เรียกว่า เปรตก็ได้^{๑๕๐}

^{๑๔๗} พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๖๑-๘๖๒/๑๐๑.

^{๑๔๘} คุราลละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๖๑-๘๖๒/๑๐๑-๑๐๓.

^{๑๔๙} คุราลละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๖๑-๘๖๒/๑๐๑-๑๐๓.

^{๑๕๐} สุชีพ ปุญฺญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๖๑๑.

สำหรับเรื่องการถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย เปตวัตถุ พบว่ามีลักษณะคล้ายกันทุกเรื่อง กล่าวคือ เปตจะรับเอาวัตถุสิ่งของ จากผู้ให้โดยตรงไม่ได้ ดังนั้นเปตเหล่านั้นจึงขอให้ถวายทานด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ แก่พระภิกษุ หรือ ให้ทานแก่อุบาสกในพระพุทธศาสนา แล้วขอให้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ถึงแก่เปตทั้งหลายเหล่านั้น

จากการศึกษาวิจัยพบเรื่องเปตที่เกี่ยวข้องกับการถวายทานด้วยผ้าทั้งสิ้น ๕ เรื่อง โดยแต่ละเรื่องแสดงผลของการอุทิศส่วนกุศลไว้อย่างชัดเจนว่าเปตนั้นๆ ได้รับผลอย่างไร แต่ไม่ปรากฏว่าผู้ถวายได้รับอานิสงส์อะไร เว้นแต่เรื่องอัมพลักขรเปตวัตถุในลำดับสุดท้ายแสดงอานิสงส์ว่าการสดับรับฟังพระธรรมเทศนาอันมีเหตุมาแต่เปตขอส่วนบุญนั้น ได้ผลถึงโลกุตระสมบัติ คือผู้ถวายได้บรรลुพระโสดาบัน รายละเอียดเรื่องการถวายผ้าในคัมภีร์เปตวัตถุทั้ง ๖ เรื่อง มีดังต่อไปนี้

๑) ขัลลาภียเปตวัตถุ – นางเวมานิกเปตขอให้อุทิศส่วนบุญที่ได้จากการสังเคราะห์ผ้าแก่อุบาสกในพระพุทธศาสนา

นางเวมานิกเปต เป็นหญิงเปลือยกาย มีแต่ผมปิดบังไว้ หลบอยู่ในวิมานไม่ยอมออกมา หัวหน้าพอคำจึงกล่าวว่าจะให้ผ้าเนื้อดีแก่นาง นางเวมานิกเปตตอบว่า

ผ้านั้นถึงท่านจะหยิบยื่นให้ที่มือของดิฉันเอง ก็ไม่สำเร็จแก่ดิฉัน ถ้าในหมู่มชนนี้มีอุบาสกผู้มีศรัทธา เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอท่านจงให้อุบาสกนั้นนุ่งห่มผ้าที่ท่านจะให้ดิฉัน แล้วอุทิศส่วนบุญให้ดิฉัน เมื่อทำอย่างนั้น ดิฉันจักถึงความสุข พรั่งพร้อมด้วยสมบัติตามปรารถนาทุกอย่าง... พอคำเหล่านั้นให้อุบาสกนั้นอาบน้ำ ลูบไล้ด้วยของหอม ให้นุ่งห่มผ้า แล้วอุทิศส่วนบุญไปให้นางเวมานิกเปตนั้น ในลำดับที่พวกพ่อค้าอุทิศส่วนบุญให้กันเอง วิกาก คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่ม ก็เกิดขึ้นแก่นางเวมานิกเปตนั้น นี่เป็นผลแห่งทักษิณา^{๕๑}

๒) สังสารโมจกเปตวัตถุ – นางเปตสังสารโมจิกาขอให้พระสารีบุตรถวายข้าว ผ้า และน้ำ แก่ภิกษุ แล้วจึงอุทิศส่วนบุญให้นาง คราวนั้นทิพยสมบัติเกิดขึ้นแก่นางอย่างอัศจรรย์

พระสารีบุตรเถระถามนางเปตตนหนึ่ง ซึ่งเปลือยกาย มีผิวพรรณและรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว ชูบพอม มีร่างกายสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็นว่าทำกรรมชั่วอะไร นางเปตจึงตอบว่า เพราะไม่ได้ให้ทานในสมณพราหมณ์ผู้เจริญทั้งหลาย จากนั้นจึงได้ขออนุเคราะห์พระสารีบุตรให้อุทิศส่วนบุญให้นางว่า

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๕๘-๗๒/๑๗๓-๑๗๕.

พระองค์เจ้าผู้แก้วกัลา มีอานุภาพมาก ดิฉันมีจิตเลื่อมใส ขอไหว้ท่าน และขอท่านจงอนุเคราะห์ดิฉัน พระองค์เจ้าผู้เจริญ ขอท่านจงให้ไทยธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วอุทิศส่วนบุญแก่ดิฉันบ้าง ขอจงช่วยดิฉันให้พ้นจากทุกข์ด้วยเถิด . . . พระสารีบุตรเถระซึ่งเป็นผู้อนุเคราะห์นั้น รับค่านางเปรตนั้นแล้ว จึงถวายข้าวปั้นหนึ่ง ผ้ามียขนาดเท่าฝ่ามือผืนหนึ่ง และน้ำดื่มถ้วยหนึ่ง แก่ภิกษุแล้วอุทิศส่วนบุญให้นางเปรตนั้น ในลำดับที่อุทิศส่วนบุญให้นั้นเอง วิบาก คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่ม ก็เกิดขึ้นแก่นางเปรตนั้น นี่เป็นผลแห่งทักษิณ^{๕๒}

ในเรื่องนางเปรตสังสารโมจิภา มีประเด็นน่าสนใจว่า การถวายทานด้วยวัตถุสิ่งของเพียงเล็กน้อยของพระสารีบุตรเถระแล้วอุทิศผลให้นางเปรตนั้น สามารถบันดาลทิพยสมบัติให้แก่นางได้มากมายอย่างอัศจรรย์ ดังที่นางเปรตกล่าวสรุปผลของทานที่พระสารีบุตรอุทิศให้ว่า

พระองค์เจ้าเป็นมุนีมีความกรุณาในโลก ได้เห็นดิฉันชุ่มชื้นผอมเหลือง หิวโหย เปลือยกาย มีผิวแตกเป็นริ้วรอย ได้รับความทุกข์ ได้ถวายข้าวปั้นหนึ่ง ผ้ามียขนาดเท่าฝ่ามือผืนหนึ่ง และน้ำดื่มถ้วยหนึ่ง แก่ภิกษุแล้วอุทิศส่วนบุญให้ดิฉัน

. . . ขอพระองค์เจ้าจงดูผลแห่งคำข้าว ดิฉันสมบูรณ์ด้วยกามที่น่ารื่นรมย์ บริโภคข้าวมีกับข้าวซึ่งมีรสหลายอย่าง ถึง ๑,๐๐๐ ปี

. . . ขอพระองค์เจ้าจงดูวิบากแห่งผ้าที่มีขนาดเท่าฝ่ามือว่าเป็นเช่นใด ผ้าในแคว้นของพระเจ้านั้นทราชมียประมาณเท่าใด พระองค์เจ้าผู้เจริญ ผ้านุ่งผ้าห่มของดิฉันมีมากกว่านั้น คือ ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน และผ้าฝ้าย ผ้าเหล่านั้นทั้งยาว ทั้งกว้าง มีราคาแพง ห้อยอยู่ในอากาศ ดิฉันเลือกเอาแต่ผืนที่พอใจนุ่งห่ม

. . . อนึ่ง ขอพระองค์เจ้าจงดูวิบากแห่งการถวายน้ำดื่มถ้วยหนึ่ง ว่ามีผลเช่นใด สระโบกขรณี ๔ เหลี่ยม ลึก ที่สร้างไว้ดีแล้ว มีท่าเรียบ มีน้ำใสเย็น มีกลิ่นหอม หาล้างบริขารมิได้ หนาแน่นไปด้วยดอกปทุมและดอกอุบล เต็มด้วยน้ำซึ่งคารคาสด้วยเกสรดอกบัว^{๕๓}

๓) นันทาเปติวัตถุ – นางนันทาเปรตอำนวยพรให้นันทิเสนอุบาสกได้ไปสู่โลกสวรรค์หลังจากที่ขอให้เขาถวายผ้าแก่สงฆ์แล้วอุทิศส่วนกุศลให้

ด้วยนางนันทาเปรต ผู้เคยเป็นภรรยาของนันทิเสนอุบาสก เป็นหญิงชั่วร้าย หยาดกาย และไม่เคารพสามี จึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก นันทิเสนอุบาสกตั้งใจจะสงเคราะห์นาง จึง

^{๕๒} คุรยละเอียดใน พ.เปต. (ไทย) ๒๖/๕๕-๑๑๕/๑๙๓-๑๙๗.

^{๕๓} คุรยละเอียดใน พ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๐๗-๑๑๕/๑๙๖-๑๙๗.

กล่าวว่า “เอาละ เราจะให้ผ้าอย่างดีแก่เธอ เธอจงนุ่งผ้านี้ นุ่งเสร็จแล้วจงมา เราจักนำเธอไปเรือน เธอไปเรือนแล้ว จักได้ผ้า ข้าว และน้ำ ทั้งจักได้เห็นบุตรและลูกสะใภ้ทั้งหลายของเธอ”

นางเปรตนั้นตอบว่า “ผ้านั้นถึงท่านจะหยิบยื่นให้ที่มือของนั่นเอง ก็ไม่สำเร็จแก่ฉัน ท่านจงเลี้ยงภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลสมบูรณ์ ปราศจากราคะ เป็นพหูสูตให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ จงอุทิศส่วนบุญให้ฉัน เมื่อนั้น ฉันจักมีความสุข สำเร็จความปรารถนาทุกอย่าง”

นันทิเสนอุบาสกนั้นรับคำแล้วได้ถวายทานเป็นอันมาก คือ ข้าว น้ำ ของเคี้ยว ผ้าเสนาสนะ รม ของหอม ดอกไม้ และรองเท้าต่างๆ และเลี้ยงภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลสมบูรณ์ ปราศจากราคะ เป็นพหูสูตให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ แล้วอุทิศส่วนบุญให้นาง ในลำดับที่นันทิเสนอุบาสกอุทิศส่วนบุญให้นั้นเอง วิบาก คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่ม ก็เกิดขึ้นแก่นางเปรตนั้น นี่เป็นผลแห่งทักษิณฯ ครั้นแล้วนางเปรตก็อำนวยพรว่า

ฉันบังเกิดอยู่เพราะทานที่ท่านอุทิศให้แล้วจึงไม่มีภัยแต่ที่ไหน ท่านคบดี ขอบท่านพร้อมด้วยหมู่ญาติทุกคนจงมีอายุยืนนานเถิด จงเข้าถึงสถานที่ที่ไม่มีความเศร้าโศก ปราศจากธุลี มีความสำราญซึ่งเป็นที่อยู่ของท้าวสวรรค์ ท่านคบดี ท่านประพฤติธรรม ให้ท่านในโลกนี้กำจัดมลทินคือความตระหนี่พร้อมทั้งเหตุได้แล้ว ไม่มีใครตำหนิติเตียนได้ จงเข้าถึงโลกสวรรค์^{๑๕๔}

๔) สาธุวาปีเถระปตวัตถุ – เปรตญาติของพระสาธุวาปีเถระ ขอให้ถวายทานด้วยอาหาร ผ้านุ่งผ้าห่ม บ้านเรือน น้ำดื่ม และรองเท้า แล้วให้อุทิศส่วนกุศลให้

มารดา บิดา และพี่ชายของพระสาธุวาปีเถระได้เกิดในเปตโลก มีร่างกายเศร้าหมอง อืดอืดด้วยของบูดเน่า เปลือยกาย ชุบผอม ทำงานหนัก เปรตผู้มารดาและบิดาไม่กล้าปรากฏตัว มีเพียงเปรตพี่ชายกล้าเปลือยกาย คลานไปแสดงตนและขอให้พระเถระอนุเคราะห์ด้วยการให้ทานแล้วอุทิศส่วนกุศลให้ โดยเปรตได้ขอพระเถระอนุเคราะห์ถวายทานในพระสงฆ์ที่ละอย่าง ครั้นพระเถระถวายทานแล้ว จึงอุทิศส่วนกุศลให้ว่า “ขอผลทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย คือ มารดา บิดา และพี่ชายของเรา ขอญาติทั้งหลายจงมีความสุขเถิด”

ในลำดับที่พระเถระถวายภัตตาหารแก่สงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญให้นั้นเอง โภชนะสะอาด ประณีต สมบูรณ์ พร้อมด้วยกับมียรสต่างๆ ก็เกิดขึ้นแก่เปรตเหล่านั้น

^{๑๕๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๖๘-๑๘๕/๑๕๔-๑๕๗.

... พระเถระเลือกเก็บผ้าเก่าจากกองขยะ เย็บผ้าเก่าให้เป็นจีวร แล้วได้ถวายสงฆ์ผู้มาจาก
ทิศทั้ง ๔ ... ในขณะที่อุทิสส่วนบุญให้นั่นเอง ผ้าทั้งหลายก็เกิดมีแก่เปรตเหล่านั้น

... พระเถระสร้างกุฏิใบไม้แล้วได้ถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ ... ในขณะที่อุทิสส่วนบุญ
ให้นั่นเอง เรือนทั้งหลาย คือ ปราสาท และที่อยู่อาศัยอย่างอื่น ซึ่งจัดสร้างไว้เป็นสัดส่วน ก็เกิด
มีแต่เปรตเหล่านั้น

... พระเถระจึงตักน้ำเต็มชมกรกแล้ว ได้ถวายสงฆ์ซึ่งมาจากทิศทั้ง ๔ ... ในขณะที่อุทิส
ส่วนบุญให้นั่นเอง น้ำดื่มก็เกิดขึ้นเป็นสระ โบกขรณิมีรูปสี่เหลี่ยม ลึก ซึ่งบุญกรรมจัดสร้างไว้
ดีแล้ว มีน้ำเย็น มีท่าราบเรียบ เย็นสบาย มีกลิ่นหอมหาที่เปรียบมิได้ ธารคายด้วยดอกปทุม
และอุบล ผิวน้ำเต็มด้วยละอองเกสร ก็เกิดขึ้นแก่เปรตเหล่านั้น

... พระเถระได้รองเท้าแล้ว ได้ถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ ในขณะที่อุทิสส่วนบุญให้
นั่นเอง เปรตทั้งหลายได้มาปรากฏพร้อมกับรถ แล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ พวกเราได้รับ
อนุเคราะห์ด้วยอาหาร ฝ้านุ่งผ้าห่ม บ้านเรือน ด้วยการให้น้ำดื่ม และยานทั้งสอง เพราะฉะนั้น
พวกเราจึงมาเพื่อไหว้ท่าน ผู้เป็นมุนีมีความกรุณาในโลก”^{๕๕}

๕) อัมพลักขรเปตวัตถุ – เปรตเปลือยกายขอให้พระเจ้าอัมพลักขรลิขณวิธวายผ้า ๘ คู่แก่พระอรหันต์ แล้วให้อุทิสส่วนกุศลให้

ในนครไพศาลนั้น มีกษัตริย์ลิขณวิ พระนามว่าอัมพลักขระ ผู้เป็นมิจาภิภูริและ
นับถือลัทธินัตติกาว่า “ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย ทำดีทำชั่วไม่มีผล” ได้ทอดพระเนตรเห็นเปรตเปลือย
กายที่ภายนอกพระนคร จึงถามถึงสาเหตุ เปรตนั้นกล่าวตอบว่า “ข้าพระองค์มิได้มีบุญกรรมที่ทำไว้
ด้วยตนเอง ทั้งไม่มีผู้ที่พึงถวายฝ้านุ่ง ผ้าห่ม ที่นอน ข้าวและน้ำ แล้วอุทิสให้ เหตุนี้ข้าพระองค์จึง
เป็นเปรตเปลือยกาย มีความเป็นอยู่อย่างฝืดเคือง” พระเจ้าอัมพลักขรลิขณวิตรัสว่าจะช่วย เปรตนั้น
ตอบว่า “ถ้าพระองค์ทรงถวายผ้าคู่หนึ่งหรือสองคู่แก่พระมุนีนั้น ทรงอุทิสส่วนบุญให้ข้าพระองค์
พระมุนีนั้นจะพึงรับคู่ผ้าเหล่านั้น และพระองค์ก็จะทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์ผู้นุ่งห่มผ้า
เรียบร้อย” พระเจ้าอัมพลักขรลิขณวิจึงถวายผ้า ๘ คู่และอุทิสกุศลนั้นให้แก่เปรต

พระเถระผู้เป็นอรหันต์นั้นได้ถวายพระพรว่า “เพราะบัณฑิตทั้งหลายมีพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น สรรเสริญการให้ทานไว้โดยมากแท้ และเมื่อมหาบพิตรทรงถวายทาน

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๔๐๘-๔๓๘/๒๓๒-๒๓๖.

ขอให้ท่านอย่าหมดเปลืองไป อาตมภาพรับผ้าของมหาบพิตรทั้ง ๘ คู่ ขอทักษิณาทานเหล่านี้จึงสำเร็จแก่เปรต” ลำดับนั้นเจ้าถิณวิก็ทอดพระเนตรเห็นเปรตนั่งห่มผ้าอย่างเรียบร้อย

ในตอนท้ายพระสูตร พระกัปปิตกเถระอนุเคราะห์ด้วยการแสดงธรรมด้วยว่า

ให้เลื่อมใส ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง . . . ให้ศึกษาสมาทานสิกขาบท ๕ ประการ ไม่ให้ขาดและไม่ให้บกพร่อง . . . ให้สมาทานอุโบสถศีลทั้ง ๘ ประการ . . . ให้ถวายจีวร บิณฑบาต คิลานปัจจัย ที่นอน ที่นั่ง ข้าว น้ำ ของกิน ของเคี้ยว ผ้า และที่อยู่อาศัย ในท่านผู้ปฏิบัติตรงทั้งหลาย . . . ผู้ที่ประพฤติธรรมสม่ำเสมอโดยเคารพ ไม่ประมาททั้งคืนทั้งวันอย่างนี้ พึงพ้นจากภพนั้น และกรรมที่เว้นการให้ผลพึงมีได้ . . . คราวนั้นพระเจ้าอัมพลักขรถิณวิได้บรรลุโสดาปัตติผล^{๕๖}

๒.๔.๕ ขุททกนิกาย เถรคาถา เถรีคาถา

คัมภีร์ขุททกนิกาย เถรคาถา เถรีคาถา เป็นเรื่องว่าด้วย ภาษิต อันเป็นคติสอนใจของพระเถระและพระเถรีต่างๆ จากการศึกษาวิจัยพบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผ้าที่น่าสนใจ ๒ เรื่อง ดังนี้

๑) จูพปันถกเถรคาถา – พระพุทธเจ้าทรงประทานผ้าเช็ดพระบาทให้พระจูพปันถกเป็นกุศโลบายในการพิจารณาธรรม

พระจูพปันถกมีญาณคติเกิดช้า จึงถูกดูหมิ่น ถูกขบไล่ แต่ยังคงมีความเชื่อในพระศาสนาอยู่ จึงได้ไปยื่นเสียใจใกล้ซุ้มประตูสังฆาราม พระผู้มีพระภาคได้เสด็จมา ณ ที่นั้น ก็ทรงลูบศีรษะ ทรงจับแขน ทรงพาเข้าไปสู่สังฆาราม ทรงอนุเคราะห์โดยประทานผ้าเช็ดพระบาท ด้วยรับสั่งว่า “เธอจงอธิษฐานผ้าที่สะอาดนี้ให้มั่นคง ณ ที่สมควร เราฟังพระดำรัสของพระองค์ ยังยินดีอยู่ในพระศาสนา ได้ทำสมาธิให้เกิดเพื่อบรรลุประโยชน์สูงสุด เรารู้ถึงขั้นที่อาศัยอยู่มาก่อน ชำระทิพยจักขุให้หมดจดแล้ว เราบรรลุวิชา ๓ ได้ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว”^{๕๗}

๒) ปุณณเถรีคาถา – พราหมณ์ชอบใจในธรรมเทศนาของพระปุณณเถรีจึงขอถวายผ้าสาฎก

พระปุณณเถรีได้พบกับพราหมณ์กำลังลงอาบน้ำในหน้าหนาว จึงกล่าวถามถึงเหตุ พราหมณ์นั้นตอบว่า “ผู้ใดไม่ว่าแก่หรือหนุ่มก่อบาปกรรมไว้ แม้ผู้นั้นยอมพ้นจากบาปกรรมได้

^{๕๖} คุรยละเอียดใน ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๕๑๓-๖๐๓/๒๕๐-๒๖๕.

^{๕๗} คุรยละเอียดใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๕๓-๕๖๖/๔๓๖-๔๓๗.

อย่างสิ้นเชิงก็เพราะการอาบน้ำ” พระปุลณเถรีกล่าวว่า “ถ้าแม่น้ำเหล่านี้จะพื้งนำบาปที่ท่านก่อไว้แต่ก่อนไปได้ แม่น้ำเหล่านี้ก็จะพื้งนำทั้งบุญของท่านไปด้วย . . . ท่านพราหมณ์ ท่านกลัวบาปใด ท่านก็อย่าได้ทำบาปอันนั้น” คราวนั้นพราหมณ์จึงขอถวายผ้าสาฎกสำหรับสรงน้ำนี้แก่พระปุลณเถรี แต่พระปุลณเถรีไม่รับและกล่าวว่า

ผ้าสาฎกจะเป็นของท่านตามเดิมเถิด เราไม่ต้องการผ้าสาฎก ถ้าท่านกลัวทุกข์ ท่านก็อย่าได้ก่อกรรมชั่ว ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ ถ้าท่านจะทำหรือกำลังทำกรรมชั่ว ท่านถึงจะเหาะหนีไป ก็ไม่พ้นจากทุกข์ไปได้เลย ถ้าท่านกลัวทุกข์ ท่านจงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้คนที่ ว่าเป็นที่พื้งที่ระลึกเถิด จงสมาทานศีล ข้อนั้นแหละจะเป็นความหลุดพ้นแก่ท่าน...^{๑๕๘}

พราหมณ์กล่าวว่า “ฉันขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พื้งที่ระลึก ขอสมาทานศีล ข้อนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ฉัน เมื่อก่อน ฉันเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระพรหมวันนี้ ฉันเป็นพราหมณ์จริง ฉันได้วิชา ๓ มีความสวัสดี จบเวท และเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว”

๒.๔.๑๐ ขุททกนิกาย อปทาน – พบข้อมูลการถวายผ้า ๒๐ เรื่อง ดังนี้

ในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน มี ๒ ภาค ประกอบด้วยพุทธาปทาน ๑ เรื่อง ปัจเจกพุทธาปทาน ๔๑ เรื่อง และเถราปทาน ตอนต้น ๔๑๐ เรื่อง ภาค ๒ ประกอบด้วย เถราปทาน ตอนปลาย ๑๕๑ เรื่อง และเถรียาปทาน ๔๐ เรื่อง รวมทั้ง ๒ ภาค เป็น ๖๔๑ เรื่อง^{๑๕๙} ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึง การสั่งสมบารมีของเจ้าของอปทานนั้นๆ ตั้งแต่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก พระอรหันตสาวิกา^{๑๖๐}

ในคัมภีร์เล่มนี้พบเรื่องการถวายผ้ามากที่สุด โดยพบเรื่องการถวายผ้าในคัมภีร์อปทาน ภาค ๑ ทั้งสิ้น ๑๓ เรื่อง ในคัมภีร์อปทานภาค ๒ อีก ๗ เรื่อง รวมเป็น ๒๐ เรื่อง ส่วนเรื่องราวของการถวายผ้าก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป เช่น พระเถระบางท่านถวายผ้าเพียงอย่างเดียว บางท่านถวายผ้าร่วมกับวัตถุสิ่งของอื่นๆ ในบางตอนกล่าวถึงการถวายผ้าเป็นเพียงเรื่องประกอบเท่านั้นและ

^{๑๕๘} ดูรายละเอียดใน พุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๒๓๖-๒๕๑/๕๔๔-๕๕๕

^{๑๕๙} รายละเอียดการแบ่งเรื่องของคัมภีร์ สามารถดูเพิ่มเติมได้ในบทนำของพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๒

^{๑๖๐} เนื่องจากผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้เนื้อเรื่องย่อบางส่วนจากพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน ซึ่งพบว่า มีข้อมูลที่คลาดเคลื่อนอยู่ คือ จำนวนเรื่องในคัมภีร์ แต่ในที่นี้ได้สรุปจำนวนตามพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘ ดูรายละเอียดใน สุชีพร บุญญาณภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๖๒๗-๖๓๑.

โดยส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของผ้าที่ถวาย หากแต่แสดงเฉพาะอันประสงค์ของการถวายผ้า ซึ่งบางเรื่องได้แสดงไว้อย่างละเอียดและกล่าวคล้ายกันว่า

... ด้วยการถวายผ้า (ชื่อผ้า) ... ไว้ในครั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่รู้จักทุกขิเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้า และในกัปที่ ... นับจากกัปนี้ไป จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ... จะได้เป็นพระเจ้าประเทศราช ... แม้ตายเกิดอยู่ในเทวโลกหรือในมนุษย์โลก จักเป็นผู้มีรูปงาม สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติมีกายน่าใคร่ยิ่งนัก ฯลฯ...

ในส่วนนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะยกตัวอย่างเรื่องการถวายผ้าที่พระไตรปิฎกได้กล่าวถึง โดยเฉพาะ และเรื่องการถวายผ้าที่ระบุอันประสงค์ไว้แตกต่างจากเรื่องอื่นๆ จำนวน ๑๔ เรื่อง รายละเอียดการถวายผ้าโดยย่อในคัมภีร์อปทานมีดังต่อไปนี้

๑) พระนันทะถวายผ้าเปลือกไม้แด่พระปทุมุตตระพุทธเจ้า

พระนันทเถระในอดีตชาติเคยได้ถวายผ้าเปลือกไม้แด่พระปทุมุตตระพุทธเจ้า และได้รับพยากรณ์ว่า

ด้วยการถวายผ้านี้ ท่านจักเป็นผู้มีผิวพรรณดังทอง ท่านจักได้เสวยสมบัติทั้ง ๒ ... จักไปเกิดเป็นพระอนุชาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าโคดม ... ครั้นออกบวชในศาสนา ... ถูกกุศลมูลตัดเดือนแล้วกำหนดรู้อาสวะทั้งปวง เป็นผู้ไม่มีอาสวะแล้วนิพพาน ...^{๑๖๑}

๒) พระโฆมทาทกถวายผ้าเปลือกไม้ผืนหนึ่งแด่พระวิปัสสีพุทธเจ้า

พระโฆมทาทกเถระในอดีตชาติเป็นพ่อค้าอาศัยอยู่ในกรุงพันทุมดี เป็นผู้มีปกติให้ทาน รักษาศีล มีประวัติในอดีตว่า “ข้าพเจ้าต้องการบุญกุศลจึงได้ถวายผ้าเปลือกไม้ผืนหนึ่งแด่พระศาสดาทรงพระนามว่าวิปัสสีซึ่งเสด็จจำนินอยู่ที่นี่ ... ในกัปที่ ๕๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าเปลือกไม้ไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกขิเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าเปลือกไม้...”^{๑๖๒}

๓) พระวัตถทาทกถวายผ้าผืนหนึ่งแด่พระอัทธทัสสีพุทธเจ้า

พระวัตถทาทกเถระในอดีตชาติเกิดเป็นพญาครุฑ เมื่อพบพระอัทธทัสสีพุทธเจ้า จึงแปลงร่างเป็นมาณพแล้วถวายผ้าผืนหนึ่งแด่พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสว่า “ด้วยการถวายผ้านี้

^{๑๖๑} ดูรายละเอียดใน พ.อุป. (ไทย) ๓๒/๒๗-๓๔/๑๐๖-๑๐๗.

^{๑๖๒} ดูรายละเอียดใน พ.อุป. (ไทย) ๓๒/๑๘๔-๑๘๘/๑๔๘.

และด้วยการตั้งใจไว้มัน ผู้นี้ละกำเนิดครุฑแล้ว จักรันมรยอยู่ในเทวโลก” พระวัดทาทายกกล่าวว่า “ในภพที่ข้าพเจ้าเกิด ข้าพเจ้ามีผ้าสมบุรณ์ ผ้าเป็นหลังคาอยู่ในอากาศ นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้า”^{๑๖๓}

๔) พระอัทธมเจลกเถระถวายผ้าเครื่องผืนแด่พระคิสสะพุทฺธเจ้า

พระอัทธมเจลกเถระในอดีตเกิดเป็นคนเชื่องใจ ถึงอาการน่าสงสารอย่างยิ่งได้ถวายผ้าเครื่องผืนแด่พระผู้มีพระภาคพระนามว่าคิสสะ ครั้นถวายผ้าเครื่องผืนแล้ว ได้บันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอด ๑ กัป ท่านกล่าวว่า “ในกัปที่ ๕๒ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้า”^{๑๖๔}

๕) พระมหาปริวารเถระถวายผ้าทิพย์แด่พระวิปัสสิพุทฺธเจ้า

พระมหาปริวารเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสิกับภิกษุสงฆ์ ๖๘,๐๐๐ รูป เสด็จเข้าไปยังพันธุรมวิหาร ... ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าทิพย์^{๑๖๕}แด่พระพุทธเจ้า ... ครั้นทำจิตให้เลื่อมใสแล้วได้ถวายผ้าทิพย์แด่พระศาสดาจึงพร้อมทั้งอำมาตย์และบริวารจนถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสวณะอย่างมั่นคงในกัปที่ ๕๑ นับจากกัปนี้ไปข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกคติเลย. . .”^{๑๖๖}

๖) พระทุสสทายกเถระถวายผ้าแด่พระสิทธิทัตตะพุทฺธเจ้า

พระทุสสทายกเถระ เมื่อเกิดเป็นราชโอรสอยู่ในทิวรานคร ได้เครื่องบรรณาการแล้วจึงได้ถวายพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิทธิทัตตะ “... ในกัปที่ ๕๔ นับจากกัปนี้ไป การได้ถวายผ้าไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกคติเลยนี้เป็นผลแห่งการถวายผ้า ในกัปที่ ๖๑ นับจากกัปนี้ไปจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีพระนามว่าปริสุทธะเป็นจอมมนุษย์ มีพลานุภาพมาก ...”^{๑๖๗}

^{๑๖๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๖-๕๒/๒๐๕-๒๑๐.

^{๑๖๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๔-๑๘/๒๔๐-๒๔๑.

^{๑๖๕} ไม่ปรากฏคำอธิบายเรื่องผ้าทิพย์ แต่ในคัมภีร์ขุททกนิคาย พุทธปทาน กล่าวว่า ในเทวโลกมีต้นกัลปพฤกษ์ทิพย์ สามารถนำผ้าทุกอย่างมาได้ ซึ่งเป็นผ้าทิพย์ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๖-๒๘/๕. แต่ในปัจจุบัน คำว่า ผ้าทิพย์ หมายถึง ผ้าห้อยหน้าตักพระพุทธรูปโดยมากมีรูปปูนปั้นต่างๆ อ้าใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๒.

^{๑๖๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑-๑๐/๒๖๑-๒๖๒.

^{๑๖๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๘-๔๓/๓๓๔-๓๓๕.

๓) พระอภัยมณีเสกธนูธนูกระป๋องผ้าสาฎกให้พระคิณาสีพระพุทธรูปเจ้าทรงเหยียบ

พระอภัยมณีเสกธนูธนูกระป๋องผ้าสาฎก เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้าหิบบผ้าสาฎกผืนน้อย (ผ้าปิดแผล) ในผ้าห่มของพระอุปฌาย์กำลังพำนักศึกษามนตร์เพื่อบรรลุนิสาณญาณ ได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าคิณาสี . . . ทรงเหยียบผ้าสาฎกผืนน้อยที่ข้าพเจ้าลาดไว้ . . . จึงได้ถวายอภิวัตพระบาทของพระศาสดาด้วยจิตที่ผ่องใส ในกัปที่ ๕๔ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าสาฎกผืนน้อยไว้จึงไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าสาฎกผืนน้อย . . .^{๑๖๘}

๔) พระโปตททนายกระถางผ้าเปลือกไม้ไว้ในพระรัตนตรัย

พระโปตททนายกระถาง เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า “ข้าพเจ้าปรารถนาพระศาสดา ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ พระธรรมและพระสงฆ์ ได้ถวายผ้าเปลือกไม้ไว้ในพระรัตนตรัย ผู้เป็นทักษิณบุคคลผู้เลิศ ในกัปที่ ๕๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าเปลือกไม้ . . .”^{๑๖๙}

๕) พระเอกทศทนายกระถางผ้าสาฎกแด่พระปทุมุตตรพระพุทธเจ้า

พระเอกทศทนายกระถางเมื่อเกิดเป็นคนเกี่ยวหญ้าขายอยู่ในกรุงหงสวดี มีความต้องการจะถวายทาน จึงทำจิตของตนให้เลื่อมใสและได้ถือผ้าผืนหนึ่งไปถวายพระปทุมุตตรพระพุทธเจ้า ครั้นถวายผ้าผืนนั้นแล้วได้ประกาศก้องขึ้นว่า “ขอพระพุทธเจ้าได้ทรงโปรดช่วยข้าพระองค์ให้ข้าม (วัฏสงสาร) ด้วยเถิด” พระพุทธเจ้าอนุโมทนาว่า

ด้วยผลแห่งการถวายผ้าผืนเดียวนี้และด้วยการตั้งเจตจำนงไว้ ผู้นี้จะไม่ตกวิบาตกรเลศตลอด ๑๐๐,๐๐๐ กัป จักเกิดเป็นจอมเทพครองเทวสมบัติ ๓๖ ชาติ จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๓๓ ชาติ จักเป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพศาล นับชาติไม่ถ้วน ท่านเมื่อเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในเทวโลกหรือในมนุษยโลกจักเป็นผู้มีรูปงาม สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติมีกายนำใครยิ่งนัก ผ้า นับไม่ได้ ประมาณมิได้จักเกิดมีตามความปรารถนา

ในเรื่องนี้มีการกล่าวถึงอานิสงส์ที่น่าสนใจว่า เมื่อถวายผ้าก็ได้รับอานิสงส์เป็นผ้าทั้งในเทวโลกและมนุษยโลก โดยมีรายละเอียดว่า

^{๑๖๘} ดูรายละเอียดใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๓๓-๔๓/๓๕-๓๖.

^{๑๖๙} ดูรายละเอียดใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๒๔-๒๖/๔๓๗-๔๓๘.

... ข้าพเจ้าเกิดในกำเนิดใดๆ ก็จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตามในกำเนิดนั้นๆ ความพร่องในโภกสมบัติไม่มีแก่ข้าพเจ้าเลยนี้เป็นผลแห่งการถวายผ้าผืนหนึ่ง

... ฝ่ายย่อมบังเกิดแก่ข้าพเจ้าทุกๆ อย่างเท่า เบื้องล่างข้าพเจ้ายืนอยู่บนผ้า เบื้องบนข้าพเจ้ามีผ้าเป็นหลังคา วันนี้ถ้าข้าพเจ้าปรารถนา ก็จะพึงใช้ผ้าปกปิดกระทั่งจักรวาลพร้อมทั้งป่าพร้อมทั้งภูเขาคือ ด้วยผลแห่งการถวายผ้าผืนเดียวนั้นนั่นแล

... เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภavn้อยภavnใหญ่เป็นผู้มีผิวพรรณดังทองคำจะเวียนว่ายตายเกิดในภavn้อยภavnใหญ่ ผลแห่งการถวายผ้าผืนเดียวไม่ถึงความสิ้นไปในที่ไหนๆ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของข้าพเจ้า ฝ่ายย่อมให้ผลแก่ข้าพเจ้าแม้ในชาตินี้

... ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกคติเลยนี้เป็นผลแห่งการถวายผ้าผืนเดียว ก็เสททั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้วอยู่อย่างไม่มีอาสวะดุจช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ ... ^{๑๓๐}

๑๐) พระอุตตเรยทายกเถระถวายผ้าเพื่อบังแดดฝนแก่พระปทุมุตตระพุทธเจ้า

พระอุตตเรยทายกเถระเมื่อเกิดเป็นพราหมณ์อยู่ในกรุงหงสวดี ได้พบพระปทุมุตตระพุทธเจ้าพร้อมพระชีนาสพ (พระอรหันต์) หลายพันองค์ ได้ถวายผ้าห่มโดยประคองผ้าสาฎกนั้นด้วยมือทั้ง ๒ แล้วยกขึ้นเพื่อบังแดดฝน เมื่อหมู่ภิกษุจำนวนมากเที่ยวจาริกไปบิณฑบาตในเวลา นั้น ผ้าสาฎกได้กั้นเป็นหลังคา พระพุทธเจ้าจึงทรงพยากรณ์ว่า

... ผู้นั้นจักมีนรมย์ในเทวโลก ๓๐,๐๐๐ กัป จักเป็นจอมเทพครองเทวราชสมบัติในเทวโลก ๕๐ ชาติ เมื่อเขาผู้พร้งพร้อมด้วยบุญกรรมอยู่ในเทวโลกจักมีผ้าเป็นหลังคาบังแดดฝนตลอด ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ และจักเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๓๖ ชาติ จักเป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบุลย์นับชาติไม่ถ้วน เมื่อเขาผู้พร้งพร้อมด้วยบุญกรรมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภavnสิ่งที่เขาปรารถนาด้วยใจทุกอย่างจักบังเกิดขึ้นทันที ... คนผู้นี้จักได้ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าเปลือกไม้ผ้าฝ้าย และผ้าทั้งหลาย ซึ่งมีค่ามาก คนผู้นี้จักได้สิ่งที่ตนปรารถนาด้วยใจทุกอย่าง จักเสวยวิบากแห่งผ้าผืนเดียว ในกาลทุกเมื่อ ภายหลังจักได้ออกบวชและบรรลุพระอรหันต์ในศาสนาพระผู้มีพระภาคพระนามว่า โคดม ...

ในเรื่องนี้มีการกล่าวถึงอานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้าอย่างละเอียดว่า

^{๑๓๐} คุรายละเอียดใน บ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๕-๓๓/๕๐๓-๕๐๕.

ด้วยข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้แล้วแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้บรรลุมตบถ (บรรลुพระอรหันต์) เพราะถวายผ้าสาฎกผืนเดียว ผ้าเป็นหลังคาบังแดดฝนให้แก่ข้าพเจ้าผู้อยู่ในมณฑปที่โคนไม้หรือในเรือนว่าง โดยรอบข้างละ ๑ วา ข้าพเจ้านุ่งห่มจีวรและใช้สอยปัจจัยซึ่งไม่ได้ทำวิญญูติ (ไม่ได้ขอปากขอมมา) ได้ข้าวและน้ำ นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าห่มผืนเดียว ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกข์เลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้า...^{๑๑๑}

๑๑) พระพุทธเจ้าถวายผ้าแก่ผืนหนึ่งแก่ภิกษุ ยังผลให้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อมา

ในพุทธชาปทานชื่อปุพพกัมมปิโลติ พระอนนทกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์บุพกรรมของพระองค์ว่า “เราเห็นภิกษุ ผู้อยู่ป่าเป็นวัตรจึงได้ถวายผ้าแก่ผืนหนึ่ง ในกาลนั้น ข้าพเจ้าปรารถนาการตรัสรู้เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก ผลของการถวายผ้าแก่ให้ผลในความเป็นพระพุทธเจ้า”^{๑๑๒} ในพระสูตรนี้แสดงถึงกรรมชั่วที่พระพุทธเจ้าทรงเคยทำไว้ในอดีตและได้ส่งผลร้ายแก่พระองค์ต่อมา เช่น “ในกาลก่อน เคยฆ่าน้องชายต่างมารดาเพราะเหตุแห่งทรัพย์ โดยผลักลงไปในชอกเขา เอาหินทุ่ม ด้วยผลแห่งกรรมนั้น เทวทัตจึงเอาหินทุ่มเรา สะเก็ดหินมาถูกหัวแม่เท้าเรา”^{๑๑๓}

๑๒) พระปิลินทวัจฉเถระถวายทานด้วยสิ่งวัตถุของจำนวนมากแด่พระปทุมุตตระพุทธเจ้า

เรื่องนี้มีที่น่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะได้กล่าวถึงการจัดเตรียมวัตถุทานจำนวนมากในคราวเดียวกัน เมื่อพิจารณาตามเนื้อความจะพบว่าคล้ายกับการจัดเตรียมต้นสลากในประเพณีตานกัวยสลาก (งานบุญสลากภัต) ในภาคเหนือ ผิดกันแต่เพียงไม่ได้กล่าวถึงการอุทิศส่วนกุศลเหมือนในประเพณีตานกัวยสลากเท่านั้น รายละเอียดของเรื่องโดยย่อมีดังนี้

พระปิลินทวัจฉเถระครั้งเมื่อเกิดเป็นคนเฝ้าประตูที่กรุงหงสวดี ได้ถวายทานด้วยวัตถุสิ่งของจำนวนมากแด่พระปทุมุตตระพุทธเจ้า โดยปรารภว่า “ข้าพเจ้าจักถวายบริวารในพระสงฆ์ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุด การถวายบริวารที่คนเหล่าอื่นยังไม่เคยถวาย ข้าพเจ้าจักเป็น

^{๑๑๑} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๐-๑๑๐/๕๑๓-๕๑๕.

^{๑๑๒} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๖๔-๖๖/๕๓๔.

^{๑๑๓} คุรยละเอียดใน สุริย ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๖๒๕-๖๓๐.

คนแรก” ท่านได้ว่าจ้างช่างฝีมือให้จัดทำวัตถุทานต่างๆ มากมาย จากการศึกษาวิจัยสามารถนับแบ่งโดยประเภทได้มากถึงประมาณ ๕๐ รายการ ดังนี้^{๑๗๔}

... ร่ม ๑๐๐,๐๐๐ คัน ผ้า ๑๐๐,๐๐๐ ผืน บาตร ๑๐๐,๐๐๐ ใบ มีดโกน มีดเล็ก เข็ม มีดตัด เล็บ พัดใบตาล พัดขนปีกนกยูง แฉ้จามร ผ้ากรองน้ำ ภาชนะน้ำมัน กล่องเข็ม ผ้าอังสะ ประคดเอว เเชิงรองบาตร รองเท้า เขียงเท้า ผ้าสำหรับเช็ดน้ำ ไม้เท้าคนแก่ ยารักษาไข้ ยาหยอดตา ไม้ป่ายยาตา กระบอกกรองน้ำ ลูกกุญแจ กล่องลูกกุญแจซึ่งเย็บด้วยด้าย ๕ สี สายโยก กระบอกเป่าคว้นไฟ ตะเกียงตั้ง คนโทน้ำ ผอบ แหนบ กรรไกร วัตถุขัดสนิม กระจกสำหรับใส่เกสร แก้วอื่นอน ตั้ง บัลลังก์ ๔ เท้า พุกยัดด้วยขนสัตว์ พุกยัดด้วยขนุน พุกตั้ง หมอนทำอย่างดี กระจกสำหรับอาบจี๊ผึ้ง น้ำมันที่หุงด้วยมือ เตียงที่ปูด้วยแผ่นกระดานเล็กๆ อันสะอาดพร้อมด้วยเครื่องลาด เสนาสนะ ผ้าเช็ดเท้า ที่นอน ที่นั่ง ไม้เท้า ไม้ชำระฟัน กระเบื้อง ของหอมสำหรับใส่ทาสิริษะ ไม้สีไฟ ตั้งแผ่นกระดาน ฝาบาตร กระจก กระจกบวตักน้ำ เครื่องอบ (สี ผงย้อมผ้า) รางย้อมผ้า ไม้กวาด ผ้าอาบนํ้า ผ้าอาบนํ้าฝน ผ้าสีทนะ (ผ้าปูนั่ง) ผ้าปิดฝี ผ้าอันตรายส (ผ้าถุง) ผ้าอุตราสงค์ (ผ้าห่ม) ผ้าสังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) ยานัตถุ น้ำบ้วนปาก น้ำสัมน้ำปลา น้ำผึ้ง นมสัมน น้ำปานะ จี๊ผึ้ง ผ้าเก่า ผ้าเช็ดปาก ด้าย โดยให้บรรจุกุศลเจตนาเต็มภาชนะสำหรับใส่ของบริโภคและบรรจุขึ้นสำริดให้วางไว้ภายใต้ร่ม ให้บรรจุน้ำ หญาคา ชะเอม ตีปตี พริก ผลสมอและจิงสด จนเต็มภาชนะทุกอย่าง จัดเตรียมของให้สมควร แก่สมณบริโภคแล้วให้ตั้งไว้ภายใต้ร่ม^{๑๗๕}

สรุปอานิสงส์ที่พระปิตินทวัจนเถระได้รับจากการถวายผ้าแต่ละชนิด

ก) อานิสงส์ของการถวายผ้ากรองน้ำคือธมกรก – ได้อานิสงส์ ๕ ประการ คือ ถ่วงพื้นอันตรายทั้งปวงได้ ๑ ได้อายุทิพย์ ๑ โจรหรือข้าศึกข่มไม่ได้ทุกเมื่อ ๑ ศัสตราหรือยาพิษไม่เบียดเบียน ๑ ไม่มีความตายในระหว่าง (ไม่ตายก่อนอายุขัย) ๑^{๑๗๖}

ข) อานิสงส์ของการถวายผ้าอังสะ – ได้อานิสงส์ ๓ ประการ คือ ได้ความมั่นคงในพระสัทธรรม ๑ ระลึกชาติได้ ๑ เป็นผู้มีผิวพรรณงดงามในที่ทุกแห่ง ๑^{๑๗๗}

^{๑๗๔} คุรยละเอียดใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑-๒๐๓/๕๓๕-๖๐๘.

^{๑๗๕} คุรยละเอียดใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๕-๒๓๓/๕๘๐-๕๘๒.

^{๑๗๖} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๑๕-๑๒๐/๕๕๕.

^{๑๗๗} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๒๕-๑๒๖/๕๕๖.

ค) อานิสงส์ของการถวายประคดเอว – ได้้อานิสงส์ ๖ ประการ คือ มีสมาธิแน่น ๑ เป็นผู้ชำนาญในสมาธิ ๑ มีบริวารไม่แตกแยกกัน ๑ มีถ้อยคำที่เชื่อถือได้ทุกเมื่อ ๑ มีสติตั้งมั่น ๑ ไม่มีความสะดุ้งกลัว ๑ คุณเหล่านี้ติดตามไปทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก^{๑๗๘}

ง) อานิสงส์ของการถวายผ้าเช็ดหน้า – ได้้อานิสงส์ ๕ ประการ คือ เป็นผู้มีความผิพรรณดุจดั่งทองคำปราศจากธุลี ๑ มีรัศมีผ่องใส ๑ มีตบะ ๑ ร่างกายมีผิวเกลี้ยงเกลา ๑ ผุ่นละอองไม่ติดร่างกาย ๑^{๑๗๙}

จ) อานิสงส์ของการถวายฟูก – ได้้อานิสงส์ ๖ ประการ คือ มีร่างกายสมส่วนที่บุญกรรมก่อให้เกิดเป็นผู้อ่อนโยน มีรูปงาม น่าดู ๑ ได้ญาณอันประเสริฐ ๑ ได้ฟูกที่ยัดด้วยขนอันวิจิตรด้วยรูปสัตว์ต่างๆ มีรูปราชสีห์และเสือโคร่งเป็นต้น ด้วยผ้าไหมแกมด้นที่ปักเพชรพลอย ๑ ได้ผ้าปานอย่างดีและผ้ากัมพลต่างๆ จำนวนมาก ๑ ได้ผ้าปาวารที่มีขนอ่อนนุ่ม ผ้าทำด้วยขนสัตว์อ่อนนุ่มในที่ต่างๆ ๑ เมื่อใดข้าพเจ้าระลึกถึงตน เมื่อใดข้าพเจ้าเป็นผู้รู้เพียงสา เมื่อนั้นข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่เปล่า มีฉันทเป็นเพียงนอน ๑ นี่เป็นผลแห่งการถวายฟูก^{๑๘๐}

ฉ) อานิสงส์ของการถวายหมอน – ได้้อานิสงส์ ๖ ประการ คือ หมอนที่ยัดด้วยเกสรบัวหลวงและหมอนที่ยัดด้วยจุกจันทน์แดงหนุนศีรษะของข้าพเจ้าทุกเมื่อ ๑ ข้าพเจ้าทำญาณให้เกิดในอภิญ्ञกัมมรรคอย่างประเสริฐและในสามัญผล ๔ เหล่านั้น อยู่ตลอดเวลาเป็นนิตย์ ๑ ข้าพเจ้าทำญาณให้เกิดในทาน ทมะ ศัญญะ อปัมัญญา และรูปฌานเหล่านั้น อยู่ตลอดเวลาทั้งปวง ๑ ข้าพเจ้าทำญาณให้เกิดในวัตร คุณ การปฏิบัติอาจารย์และกิริยา อยู่ตลอดเวลาทั้งปวง ๑ ข้าพเจ้าทำญาณให้เกิดในการจกกรมในความเพียรที่เป็นประธานและในโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้น อยู่ตามปรารถนา ๑ ข้าพเจ้าทำญาณให้เกิดในศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติและในวิมุตติญาณทัสสนะเหล่านั้น แล้ว อยู่เป็นสุข ๑^{๑๘๑}

๑๓) พระสัพพทายกเถระถวายผ้าคู่แด่พระสุเมธะพุทธเจ้า

พระสัพพทายกเถระในอดีตชาติได้ถวายผ้าคู่แด่พระสุเมธะพุทธเจ้าพร้อมพระอรหันต์ ๒๐๐,๐๐๐ องค์ พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า ท่านจักมีนรมย์ในเทวโลกตลอด ๑๑๘ กัป

^{๑๗๘} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๒๓-๑๒๔/๕๕๖-๕๕๗.

^{๑๗๙} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๔๓-๑๔๔/๕๕๘-๕๕๙.

^{๑๘๐} ดูรายละเอียดใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๓๖-๑๓๗/๖๐๔.

^{๑๘๑} ดูรายละเอียดใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๘๐-๑๘๑/๖๐๔-๖๐๕.

และจักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑,๐๐๐ ชาติ และจะเกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม ในกำเนิดนั้นๆ หลังจากทองคำล้วนจักกางกั้นให้ตลอดเวลา... ในกัปที่ ๓๐,๐๐๐ (นับจากกัปนี้ไป) จะได้บรรลุมรรหัตถ์ในศาสนาของพระศาสดาพระนามว่าโคดม^{๑๘๒}

๑๔) พระอุปัฏฐกทูสสทายกเถระถวายผ้าเครื่องผืนแก่พระสาวกของพระปทุมุตตระพุทธเจ้า

พระอุปัฏฐกทูสสทายกเถระ ในอดีตชาติเคยถวายผ้าเครื่องผืนแก่พระสาวกของพระปทุมุตตระพุทธเจ้า ที่กำลังแสวงหาผ้าบังสุกุลที่กองหยากเยื่อใกล้ถนน “ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีนั้นและด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่นข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์... ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไปที่ได้ถวายผ้าเครื่องผืนไว้ในครั้งนั้นจึงไม่รู้จักทุกคิดเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าเครื่องผืน”^{๑๘๓}

นอกจากนี้ยังมีประวัติพระสาวกที่มีการกล่าวถึงการถวายผ้าปรากฏอยู่เป็นส่วนประกอบในบางตอนของเรื่องอีกจำนวน ๖ เรื่อง คือ (๑) พระสุปฏฐกทูสสทายกเถระถวายผ้าทออย่างดีเนื้อเบาแด่พระวิปัสสิพุทธเจ้า^{๑๘๔} (๒) พระยสเถระถวายผ้าคู่แด่พระสุเมธะพุทธเจ้าพร้อมพระอรหันต์ ๑๐๐,๐๐๐ องค์^{๑๘๕} (๓) พระมหากัปปีนเถระถวายผ้าไตรจีวรแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์^{๑๘๖} (๔) พระอุปปลวณณาเถรีถวายผ้าทออย่างดีสีเหลืองเนื้อเกลี้ยงแก่พระอรหันต์^{๑๘๗} (๕) พระมหาปชาบดีโคตรมีเถรีถวายผ้าไตรจีวรแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์^{๑๘๘} และ (๖) พระภัททกาปิธานิเถรีถวายผ้าไตรจีวรแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์^{๑๘๙} โดยพระเถระและพระเถรีเหล่านี้ล้วนมีอานิสงส์สูงสุดคือได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

^{๑๘๒} คุรายละเอียดยใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๔๕๖-๔๕๗/๖๔๔-๖๔๗.

^{๑๘๓} คุรายละเอียดยใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๓๑-๔๐/๑๗๑-๑๗๒.

^{๑๘๔} คุรายละเอียดยใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๓๑-๓๕/๒๒๑.

^{๑๘๕} คุรายละเอียดยใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๘-๑๖/๓๓๖-๓๓๗.

^{๑๘๖} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๘๓/๒๘๕.

^{๑๘๗} คุรายละเอียดยใน พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๔๓๑-๔๓๘/๔๔๕.

^{๑๘๘} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๒๑๑-๒๑๓/๔๑๕.

^{๑๘๙} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๒๕๓/๔๕๓.

๒.๔.๑๑ ขุททกนิกาย อปทาน (เรื่องการถวายอาสนะ หมอน และรง)

ในกัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน พบว่ามีเรื่องการถวายอาสนะ หมอน และรง ปรากฏทั้งหมด ๗ เรื่องโดยอธิบายอานิสงส์ที่ได้รับไว้เช่นเดียวกันกับการถวายผ้า กล่าวคือ จากการถวายของนั้นๆ ทำให้ได้รับอานิสงส์เสวยทิพยสมบัติมากมายในเทวโลก และเมื่อกลับมาเกิดในมนุษยโลกก็ได้ผลเป็นมนุษย์สมบัติมากมาย ได้เป็นพระมหากษัตริย์ พระเจ้าประเทศราช พระเจ้าจักรพรรดิ และในที่สุดได้บรรลุพระอรหันต์ในศาสนาพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าโคดม

ประวัติในอดีตชาติของสาวกต่างๆ ที่เคยได้ถวายอาสนะ หมอน และรง มีดังนี้

๑. พระสุวรรณพิพโพทนิยเถระเคยถวายอาสนะผืนหนึ่งและหมอนทอง^{๑๕๐}
๒. พระอุปัฏฐกเถระบูชาพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระปทุมุตตรพระพุทธเจ้าโดยได้อาสนะของตนคล้องปลายไม้แล้วยกขึ้นเป็นธงถวายบูชา^{๑๕๑}
๓. พระสุภัททเถระเคยถวายรงบูชาพระสถูปของพระกัสสปะพุทธเจ้า^{๑๕๒}
๔. พระชชทายกเถระได้ปักธงบูชาต้นโพธิ์ของพระปทุมุตตรพระพุทธเจ้า^{๑๕๓}
๕. พระปทุมเถระได้โยนดอกบัวพร้อมด้วยธงขึ้นไปในอากาศ เพื่อบูชาพระปทุมุตตรพระพุทธเจ้า แม้อยู่ห่างจากพระองค์ถึง ๒๕๐ ชั่ววัน^{๑๕๔} พระพุทธรูปทรงทราบความคิดนั้นและทรงรับไว้และพยากรณ์ว่า พระปทุมเถระจะได้บรรลุพระอรหันต์ขณะที่มีอายุได้ ๕ ขวบในศาสนาของพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าโคดม^{๑๕๕}
๖. พระวิธิสัมมชชกเถระเคยได้กวาดถนนและใช้ธงยกขึ้นบูชาพระพุทธรูปเจ้าที่เสด็จผ่านพร้อมพระอรหันต์ ๖๘,๐๐๐ รูป^{๑๕๖}
๗. พระชชทายกเถระยกธงขึ้นบูชาพระตีสสะพุทธเจ้า มีอานิสงส์ที่กล่าวเป็นพิเศษคือ “วันนี้ถ้าข้าพเจ้าปรารถนาที่จะพึงใช้ผ้าไหมะปกปิดแผ่นดินพร้อมทั้งป่าและภูเขาได้”^{๑๕๗}

^{๑๕๐} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑-๔/๔๓๓.

^{๑๕๑} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๒-๑๐๕/๑๒๕-๑๓๕.

^{๑๕๒} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๐๑-๑๒๔/๑๘๑-๑๘๔.

^{๑๕๓} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๗-๖๖/๑๕๖-๑๕๗.

^{๑๕๔} ระยะเวลา ๒๕๐ ชั่ววัน คือ ๒๕๐ วา อังใน ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๒๕/๒๓๓.

^{๑๕๕} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๖๗-๗๗/๑๕๘-๑๕๙.

^{๑๕๖} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๕-๒๐/๓๑๕-๓๒๐.

^{๑๕๗} คุรยละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๐-๒๖/๕๒๔.

ส่วนเรื่องความเป็นมาของการถวายธง (ตุ่ง) ที่เห็นเป็นประเพณีนิยมในภาคเหนือ นั้น ในคติของชาวไทลื้อมีกล่าวไว้ในตำนานเรื่องพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ซึ่งเป็นตำนานในคติความเชื่อร่วมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในล้านนา โดยผู้ศึกษาวิจัยจะนำเสนอในบทต่อไป

๒.๔.๑๒ ขุททกนิกาย พุทธวงศ์

ในคัมภีร์พุทธวงศ์ กล่าวถึงเรื่องราวประวัติการบำเพ็ญบารมีต่างๆ ของพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ เริ่มจากพระทีปังกรพุทธเจ้าเป็นต้น ไปจนถึงพระโคตมเป็นที่สุด เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโคตมพระพุทธเจ้าที่ได้เริ่มตั้งปณิธานการเป็นพระพุทธเจ้าในสมัยพระทีปังกรพุทธเจ้า^{๑๙๘} และจากการศึกษาวิจัยพบเรื่องการถวายผ้าของพระโคตมพระพุทธเจ้าในประวัติพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ จำนวน ๕ เรื่อง รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) สุมณพุทธวงศ์ – ถวายภัตตาหารและผ้าคู่

ในสมัยนั้นได้เกิดเป็นพญานาคชื่อว่าอตุละ ได้พร้อมด้วยหมู่ญาติออกจากนาคพิภพ เพื่อบำรุงพระชินเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์ด้วยคนตรีทิพย์ของพวคนาคและจัดถวายข้าวน้ำพระสงฆ์สาวก ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ โกฏิ ให้อิ่มหนำ แล้วถวายผ้ารูปละหนึ่งคู่ ได้ถึงพระชินเจ้าพระองค์นั้นเป็นสรณะ แม้พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุมณะพระองค์นั้นทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก ก็ทรงพยากรณ์เราว่าในกัปอันประมาณมิได้นับจากกัปนี้ไปอตุลพญานาคนี้ จักเป็นพระพุทธเจ้า^{๑๙๙}

๒) เรวตพุทธวงศ์ – ถวายผ้าห่มตามกำลัง

ในสมัยนั้นได้เกิดเป็นพราหมณ์มีนามว่าอดิเทพ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพระนามว่าเรวตะ แล้วถึงพระองค์เป็นสรณะ ได้กล่าวสวดอิติสคุณ สมာธิคุณ และปัญญาคคุณ อันยอดเยี่ยมของพระองค์ แล้วได้ทูลถวายผ้าห่มแด่พระองค์ตามกำลัง . . .^{๒๐๐}

๓) ปทุมุตตรพุทธวงศ์ – ถวายผ้าแด่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน

ในสมัยนั้นเกิดเป็นชฎิลมีชื่อว่าวัฏฐิเก ได้ถวายผ้าพร้อมภัตตาหารแด่พระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน^{๒๐๑}

^{๑๙๘} ดูรายละเอียดใน สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๖๓๑.

^{๑๙๙} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๕-๑๘/๖๐๘-๖๐๙.

^{๒๐๐} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๐-๑๑/๖๑๓-๖๑๔.

^{๒๐๑} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๘-๑๑/๖๔๐.

๔) ลิขีพุทธวงศ์ – ถวายผ้าอย่างดีมากมายหลายโกฏิผืน

พระสิขีพุทธเจ้าได้มีการประชุมพระภิกษุสงฆ์ ๓ ครั้ง มีพระภิกษุสงฆ์ประชุมรวมจำนวน ๒๕๐,๐๐๐ องค์ สมัยเกิดเป็นกษัตริย์มีนามว่าอรินทมะ ได้อังคาสพระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธานให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ ได้ถวายผ้าอย่างดีมากมายหลายโกฏิผืน ได้ถวายพาหนะคือช้างซึ่งประดับแล้วอย่างดีแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๐๒}

๕) โกนาคนพุตรวังศ – ถวายผ้าปัตตุนณะ ผ้าเมืองจิน ผ้าไหม ผ้ากำพล

ในสมัยนั้นได้เกิดเป็นกษัตริย์มีนามว่าปัพพะตะไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมอันยอดเยี่ยมแล้ว นิมนต์พระสงฆ์พร้อมทั้งพระชินเจ้า ได้ถวายทานตามที่ตนปรารถนา ได้ถวายผ้าปัตตุนณะ ผ้าเมืองจิน ผ้าไหม ผ้ากำพล และฉลองพระบาททองคำแด่พระศาสดาและสาวก แม้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับนั่งท่ามกลางสงฆ์แล้วทรงพยากรณ์เราว่า “ในภัทธกัปนี้ ผู้จักเป็นพระพุทธเจ้า”^{๒๐๓}

๒.๕ การถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก

จากการศึกษาวิจัยไม่พบเรื่องการถวายผ้าที่กล่าวไว้โดยตรงในพระอภิธรรมปิฎก แต่มีเรื่องที่น่าสนใจ ๒ เรื่อง คือ ในคัมภีร์ปุคคัลบัญญัติได้กล่าวถึงอานิสงส์ของทานที่ถวายในภิกขุ ๓ พวก โดยเปรียบเทียบภิกขุ ๓ พวกนั้นกับเนื้อผ้าเปลือกไม้และผ้าแคว้นกาสิว่ามีอานิสงส์ต่างกัน จึงพอจะอนุมานได้ว่าในสมัยพุทธกาลนั้นผ้าที่ดีที่สุดคือผ้ากาสิ ส่วนผ้าที่เลวที่สุด (ที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ได้) คือ ผ้าโฆมะ หรือผ้าเปลือกไม้ ดังปรากฏรายละเอียดในพระอภิธรรมปิฎกดังนี้

๒.๕.๑ ทานที่ถวายแก่ภิกษุเปรียบเหมือนผ้าเปลือกไม้ ย่อมไม่มีอานิสงส์มาก

ผ้าเปลือกไม้ ๓ ชนิด คือ

๑. ผ้าเปลือกไม้ใหม่ มีสีไม่สวย สัมผัสหยาบทั้งราคาก็ถูก
๒. ผ้าเปลือกไม้ปานกลางมีสีไม่สวย สัมผัสหยาบ ทั้งราคาก็ถูก
๓. ผ้าเปลือกไม้เก่า มีสีไม่สวย สัมผัสหยาบ ทั้งราคาก็ถูก

ภิกษุเปรียบเหมือนผ้าเปลือกไม้ ๓ จำพวก เป็นโชน แม้ถ้าภิกษุผู้เป็นนวกะ ... ผู้เป็นมัชฌิมะ ... ผู้เป็นเถระ แต่เป็นผู้ทูลีล มีธรรมอันเลวทราม ... ผู้นี้เปรียบเหมือนผ้าเปลือกไม้ไม่มีสีที่

^{๒๐๒} บ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖-๑๐/๖๕๑.

^{๒๐๓} บ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๐-๑๒/๗๐๗.

ไม่สวยงาม ... ก็ภิกษุนี้รับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารของคนเหล่าใด
ทานของบุคคลเหล่านั้น ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก^{๒๐๔}

๒.๕.๒ เปรียบภิกษุเหมือนผ้าแคว้นกาฬิ

ผ้าแคว้นกาฬิ ๓ ชนิด คือ

๑. ผ้าแคว้นกาฬิที่ยังใหม่ มีสีสวย สัมผัสสบาย และมีราคาแพง
๒. ผ้าแคว้นกาฬิแม็กกลางเก่ากลางใหม่ มีสีสวย สัมผัสสบาย และมีราคาแพง
๓. ผ้าแคว้นกาฬิแม้จะเก่า แต่ก็สีสวย สัมผัสสบาย และมีราคาแพง

คนทั้งหลายย่อมทำผ้าแคว้นกาฬิแม้เก่าให้เป็นผ้าห่อแก้ว หรือเอาใส่ไว้ในผอบของหอม
บุคคลเปรียบเหมือนผ้าแคว้นกาฬิ ๓ จำพวก เหล่านี้มีปรากฏอยู่ในภิกษุทั้งหลายอย่างนี้เหมือนกัน
ภิกษุ ๓ จำพวก เป็นโชน ... แม้ถ้าภิกษุผู้เป็นนวกะ ... ผู้เป็นมัชฌิมะ ... ผู้เป็นเถระ^{๒๐๕} แต่เป็นผู้มี
ศีล มีธรรมอันงาม นี่เป็นเหตุให้ภิกษุนี้มีผิวพรรณงาม ผู้ที่เปรียบเหมือนผ้าแคว้นกาฬิที่มีสีสวยนั้น
ภิกษุนี้รับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เภสัชบริวารของบุคคลเหล่าใด ทานของ
บุคคลเหล่านั้นย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก นี่เป็นเหตุให้ภิกษุนี้มีค่ามาก ผู้ที่เปรียบเหมือนผ้า
แคว้นกาฬิที่มีราคาแพง^{๒๐๖}

๒.๖ อานิสงส์จากการถวายผ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

จากการศึกษาค้นคว้าในพระไตรปิฎก พบว่าเรื่องอานิสงส์ของการถวายผ้าพบมากที่สุด
ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ คือคัมภีร์ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ และพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๒, ๓๓ คือ
คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน และพุทธวงศ์ ซึ่งได้แสดงอานิสงส์ไว้โดยละเอียดว่า มีการถวายผ้าอะไร
และได้รับอานิสงส์อย่างไร ดังที่ได้ยกตัวอย่างประกอบไปแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา นอกจากนี้จาก
รายงานการวิจัยเรื่องแนวคิดอานิสงส์ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระมหาสิงห์คำ รักป่าได้สรุปเรื่อง
อานิสงส์ในส่วนคัมภีร์อปทานและ คัมภีร์วิมานวัตถุไว้ว่า คัมภีร์อปทาน มุ่งแสดงอานิสงส์ของการ

^{๒๐๔} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๑๖/๑๓๕-๑๓๗.

^{๒๐๕} ผู้เป็นนวกะ คือ พระใหม่มีระดับอายุ คุณธรรม ความรู้ที่ยังนับว่ายังใหม่ถึง แม้จะมีอายุ ๖๐ ปีแต่
มีพรรษาไม่ครบ ๕ ก็ยังนับว่าเป็นผู้ใหม่ ผู้เป็นมัชฌิมะ คือ พระระดับปานกลาง มีระดับอายุ คุณธรรม ความรู้ที่ยัง
นับว่าพระปานกลาง คือมีพรรษาดั้งแต่ ๕ จนถึง ๙ แต่ยังไม่ถึง ๑๐ ผู้เป็นพระเถระ คือ พระผู้มีระดับอายุ คุณธรรม
ความรู้ที่นับว่าเป็นพระผู้ใหญ่คือมีพรรษาดั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไปและรู้ปาติโมกข์ เป็นต้น อ้างใน อภิ.ปญจ.อ. ๑๑๖/๑๓

^{๒๐๖} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๑๗/๑๓๗-๑๓๘.

ประกอบกุศลกรรมของพระสาวกในอดีตกาลไกลโพ้น เรียกว่า ทูเรนิตาน คือมีการกล่าวถึงอดีตชาติ และอานิสงส์ที่ได้รับเป็นจำนวนกัป ซึ่งมีความยาวเหลือคณานับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจะเป็นพระอรหันตสาวกที่มีความชำนาญเฉพาะด้านนั้นไม่ใช่ได้มาโดยง่าย จะต้องบำเพ็ญบารมีมานานหลายชาติภพมาก ส่วนในคัมภีร์วิมานวัตถุ เสนอเรื่องราวในสมัยพุทธกาล เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใกล้กว่า เรียกว่า สันติเกนิทาน แม้จะแตกต่างกันในลักษณะ แต่ก็มุ่งยืนยันหลักการของพระพุทธศาสนาเรื่องการทำดีย่อมได้ดี จากการศึกษาเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวอาจจะสรุปแบ่งเป็น ๒ ระดับหลักๆ คือ

๒.๖.๑ ผลอานิสงส์ที่เป็นโลกียสมบัติ

โลกียสมบัติ แบ่งเป็น มนุษย์สมบัติและทิพยสมบัติ มนุษย์สมบัติสามารถแบ่งได้อีก ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับชนชั้นปกครองสูงสุด ได้แก่ พระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์ปกครองประเทศราช (๒) คหบดีผู้มั่งคั่ง และ (๓) ชนชั้นสามัญที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้มีการศึกษา ทิพยสมบัติ คือ การได้ไปเกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น แบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ การเสวยสมบัติในฐานะเป็นเทวดาชั้นปกครอง คือ เทวราชในสวรรค์แต่ละชั้น เช่น ตำแหน่งพระอินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น และการเกิดเป็นเทวดาที่มีอำนาจ มีวิมานสวยงาม มียศบริวารมากมายเหนือล้ำกว่าเทวดาอื่นๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลของกุศลกรรมที่ประกอบไว้ในขณะเป็นมนุษย์

๒.๖.๒ ผลอานิสงส์ที่เป็นโลกุตระสมบัติ

โลกุตระสมบัติ คือ สมบัติที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์สมบัติและทิพยสมบัติ ได้แก่การบรรลุอริยธรรมเป็นพระอริยบุคคล คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ส่วนการบรรลุพระอริยธรรมเป็นพระอริยบุคคลนั้น ผู้บรรลุสามารถกระทำได้ในขณะมีกำเนิดในโลกมนุษย์และในสวรรค์^{๒๐๗}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้าและวัตถุอันประกอบขึ้นด้วยผ้า มี พุก หมอน อาสนะ และธง เป็นต้นนั้น ทำให้ได้รับอานิสงส์ทั้ง ๒ ระดับ คือทั้งโลกียสมบัติและโลกุตระสมบัติ ในคัมภีร์วิมานวัตถุส่วนใหญ่กล่าวว่าผู้ถวายผ้าได้รับอานิสงส์ไปเกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่ก็มีบางท่านได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลด้วย เช่น นางสุนันทา เทพธิดาได้บรรลุพระสกิทาคามี ส่วนในคัมภีร์อุปทานซึ่งเล่าเรื่องประวัติในอดีตชาติของพระสาวกต่างๆ โดยส่วนใหญ่กล่าวว่า จะได้เสวยทิพยสมบัติในเทวโลกก่อน หลังจากนั้นเมื่อได้กลับมาเกิด

^{๒๐๗} ดูรายละเอียดใน พระมหาสิงห์คำ รักป่า, “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, หน้า ๕๕-๕๘.

ในมนุษย์โลกจึงได้เสวยมนุษย์สมบัติอีกจำนวนมาก กล่าวคือ ได้เกิดในตระกูลที่ดี เป็นผู้มีการศึกษา เป็นคหบดี เป็นพระมหากษัตริย์ เป็นพระเจ้าประเทศราช จนถึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และได้บรรลुพระนิพพานเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นอานิสงส์ของการถวายผ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธวงศ์ซึ่งเป็นการกล่าวถึงประวัติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ก็แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า ด้วยการถวายผ้าในคราวนั้น บุคคลผู้นี้จักได้เป็นถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่า “โคดม” ในภพที่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงอานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้า จะพบว่าในบางตอนของพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ เพียงเล็กน้อย จนอาจจะทำให้เข้าใจได้ว่า เพียงเพราะการถวายผ้าผืนน้อยผืนเดียว มีอานิสงส์ให้ได้วิมานในเทวโลกอย่างอัศจรรย์ หรือกระทั่งบรรลुเป็นพระอริยบุคคลชั้นต่างๆ ได้ ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้คงไม่ถูกต้องทั้งหมด เพราะมีข้อมูลปรากฏชัดเจนในพระไตรปิฎกส่วนอื่นๆ ด้วยว่า ผู้ที่ได้อานิสงส์เป็นวิมานหรือได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลนั้น ต่างก็ได้ประกอบกุศลกรรมมามากมายนับไม่ถ้วน ไม่ใช่เฉพาะแต่การถวายทานเท่านั้น หากแต่มีการรักษาศีลและเจริญภาวนาอีกด้วย เช่น นางสุนันทาเทพธิดาได้ถวายผ้านุ่งห่มพร้อมปัจจัยสี่แก่พระภิกษุผู้ปฏิบัติตรง มีอานิสงส์ได้เกิดเป็นเทพธิดาผู้มีรูปกายงดงามพร้อมวิมานทิพย์และได้บรรลุโลกุตระธรรมชั้นพระสกิทาคามี นั่นก็ด้วยเพราะเป็นผู้ที่ปฏิบัติศีล ๕ ศีล ๘ บริสุทธบริบูรณ์ประกอบการถวายทานนั้นด้วย^{๒๐๘}

นอกจากนี้เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่กล่าวถึงการถวายผ้าแด่พระศาสดาองค์ก่อนๆ ทำให้ได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ต่อมานั้น ก็มีได้เป็นเพราะการถวายผ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังที่คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงพุทธจริยาของพระองค์ว่า “ใน ๔ อสงไขยแสนกัป ความประพฤติดิในระหว่างนี้ ความประพฤตินั้นทั้งหมดเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ”^{๒๐๙} จะเห็นว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีมามากมายนับไม่ถ้วนทั้ง ทาน ศีล และภาวนา เป็นเวลาถึง ๔ อสงไขยแสนกัปกว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสมพุทธเจ้านั่นเอง

๒.๓ ผ้าและสิ่งทอในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ในส่วนนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่กรมศิลปากรได้รวบรวมไว้ในหนังสือ “มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นข้อมูลเก่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องสิ่งทอในพระพุทธศาสนาของไทย ที่สมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและภาพประกอบเล่มหนึ่ง อย่างไรก็ตามเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่เป็นปัจจุบัน ผู้ศึกษาวิจัยจะมิวงเลืบกักกับในส่วนที่เป็น

^{๒๐๘} คุราญละเอียดใน พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๖๖-๖๗๕/๗๖-๘๑.

^{๒๐๙} พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑/๗๒๗.

ข้อมูลเพิ่มเติม สำหรับเนื้อหาทั้งหมดผู้ศึกษาสามารถอ่านได้จากหนังสือเล่มดังกล่าว เฉพาะในส่วนนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะนำมาแสดงไว้โดยย่อ พอที่จะให้เห็นรายละเอียดของรูปแบบและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยพอสังเขป^{๒๐๐}

๒.๓.๑ สมณบริขาร (เครื่องใช้ของพระสงฆ์)

สมณบริขาร คือ เครื่องนุ่งห่มและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ของพระภิกษุ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ มักจะมีผ้าเป็นวัสดุสำคัญ บริขารที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ไตรจีวร รัตประคด และผ้าอาบน้ำฝน ส่วนบริขารที่เป็นเครื่องใช้ ได้แก่ ย่าม ถลกบาตร ตาลปัตร-พัชรอง ผ้ากราบ ร่ม กลด ผ้ากรองน้ำ ผ้าเช็ด ผ้าปูลาด หมอน และมุ้ง เป็นต้น บริขารทั้งหลายเหล่านี้มีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย แต่โครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยยังคงยึดตามหลักพุทธบัญญัติ^{๒๐๑}

๑) ไตรจีวร เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ในปัจจุบันจีวรโดยส่วนใหญ่ ที่ใช้ถวายแก่พระสงฆ์ ผู้ถวายจะซื้อจากร้านสังฆภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งผลิตเป็นแบบสำเร็จรูปจากโรงงาน มีรูปแบบถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ ทั้งยังมีหลากหลายขนาด หลากหลายชนิด เช่น ผ้าป่าน ผ้าโทเร ผ้าฝ้าย ผ้ามัสลิน ผ้าไหม ฯลฯ สี่จีวรก็มีให้เลือกหลายสี มีทั้งแบบย้อมด้วยสีธรรมชาติและสีเคมี ราคาซื้อขายก็แตกต่างกันออกไปตามวัสดุที่ใช้ อาจจะกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้พระภิกษุนุ่งห่มผ้าจีวรที่ผลิตสำเร็จจากร้านค้าแทบทั้งสิ้น ในส่วนผ้าทอพื้นบ้านที่ทอเป็นผ้าจีวรเพื่อถวายพระภิกษุนั้น แทบจะไม่ปรากฏในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน (เพิ่มเติมข้อมูลโดยผู้ศึกษาวิจัย)

แต่อย่างไรก็ตามผ้าทอพื้นบ้านก็ยังมีความเกี่ยวข้องอยู่บ้าง กล่าวคือ ก่อนเข้าสู่เพศบรรพชิตผู้ขอบวชหรือที่เรียกกันว่า “นาค” จะนิยมนุ่งห่มด้วยผ้าขาว เมื่ออยู่ในขบวนแห่ก็นิยมใส่ครุยสีขาวบางที่เดินเส้นด้วยผ้าทองแบบเทวดาหรือบัณฑิต ที่พิเศษและน่าสนใจ คือ ในบางท้องที่ยังรักษาวิธีการแต่งกายของนาคที่ได้แรงบันดาลใจจากพุทธประวัติตอนมหาภิเนษกรรม (การออกบวช) ไว้ด้วย เช่น การแต่งกายของนาคเชื้อสายมอญบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จะนุ่งผ้าม่วง ห่มสไบ ใส่เครื่องประดับมีค่า นั่งบนหลังม้าซึ่งตกแต่งอย่างงดงามในขบวนแห่วันสุกดิบ ส่วนนาคเชื้อสายไทพวนบ้านหาดเลี้ยว อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย นาคจะนุ่งผ้าม่วง สวมแว่นตาดำ สวมกระโจม (เทริด) ซึ่งเชื่อว่าเป็นเครื่องทรงของพระอินทร์ และกระโจมนั้นมีลักษณะเป็นหงอนศีรษะนาค เช่นเดียวกับชาวกูยที่จังหวัดสุรินทร์ จะสวมเทริดซึ่งมียอดเป็นหยักแหลม

^{๒๐๐} ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, *มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑-๕๒.

^{๒๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

คล้ายพังพานาค^{๒๑๒} วัฒนธรรมการใช้กระโจมหัวนาคยังพบเห็นได้ในบางส่วนของภาคเหนือในปัจจุบัน เช่นที่อำเภอเถินและอำเภอแม่พริกในจังหวัดลำปางเรียกว่า “กะจุ่ม” โดยจะต้องใส่หางนาคก่อน คือการสวมผ้าขาวแล้วใช้ด้ายมัด จากนั้นจึงสวมกะจุ่มทับลงไปบนศีรษะ^{๒๑๓} นอกจากนี้ยังพบเห็นการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับแบบพิเศษพร้อมกับการสวมกระโจมคล้ายกันนี้ในประเพณีบวชนาคของชาวไทใหญ่ที่เรียกว่า “ปอยส่างลอง” ซึ่งสามารถพบเห็นได้อย่างแพร่หลายในหมู่ชาวไทใหญ่ที่อาศัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และจากกระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างจริงจังในเวลาต่อมา จึงสามารถพบเห็นประเพณีนี้ได้ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ ในภาคเหนือ ที่มีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน (เพิ่มเติมโดยผู้ศึกษาวิจัย)^{๒๑๔}

๒) ตาลปัตร – พัตรอง คำว่า “ตาลปัตร” หรือ “ตาลปัตร” แปลว่า พัดใบตาล สันนิษฐานว่าคงเป็นพัดที่พระภิกษุในแถบเอเชียอาคเนย์ใช้มาแต่เดิม สำหรับในประเทศไทยปรากฏหลักฐานว่าใช้พัดใบตาลเรื่อยมาหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งประมาณรัชกาลที่ ๔ – ๕ จึงมีการประดิษฐ์พัดที่ทำด้วยผ้า โดยเอาไม้ผูกขึ้นเป็นโครงรูปทรงของพัดตามที่ต้องการแล้วใช้ผ้าหุ้ม มีด้ามขามทำด้วยไม้หรือาง้างใช้สำหรับถือ จนเป็นที่ยอมรับและนิยมใช้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าพัดใบตาลจะเลิกใช้ไปนานแล้ว จนมีคำว่า “พัตรอง” ซึ่งหมายถึง พัดรูปทรงใดก็ได้ ที่พุทธศาสนิกชนที่มีจิตศรัทธาสร้างขึ้นเพื่อถวายพระภิกษุในโอกาสพิเศษต่างๆ หรือแม้แต่พัตรองที่ทำด้วยผ้ามีรูปเป็นหน้านาง คือ มีรูปวงรีคล้ายวงหน้าของสตรีที่เรียกว่า “พัดหน้านาง” ซึ่งนิยมเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ด้วยความเคยชินในการใช้คำเรียกว่า “ตาลปัตร” มาแต่แรก จึงยังคงใช้คำเรียกพัตรองรูปหน้านางว่า “ตาลปัตร” มาจนถึงปัจจุบัน

ในระยะแรก ผ้าที่ใช้ทำตาลปัตรเป็นผ้าเส้น คือ ผ้าพื้นเรียบไม่มีลวดลาย ต่อมาจึงนิยมผ้าชนิดอื่น เช่น แพร ไหม กำมะหยี่ ลินิน เป็นต้น และมีการตกแต่งด้วยการปัก^{๒๑๕} หรือพิมพ์

^{๒๑๒} ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, *มรดกลี้่งทอในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๖-๘.

^{๒๑๓} “กะจุ่มสำหรับใส่แห่นาค”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.songsakam .com/forum/viewthread.php?tid=5451&extra=&page=1\[๕\]](http://www.songsakam .com/forum/viewthread.php?tid=5451&extra=&page=1[๕]) กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

^{๒๑๔} ดูรายละเอียดใน “ปอยส่างลอง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : th.wikipedia.org/wiki/ประเพณีปอยส่างลอง [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

^{๒๑๕} การปักด้วยไหมแบบนูนสูงนั้น ในยุคแรกสั่งมาจากเมืองจีน ภายหลังสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๕ ทรงจ้างครูญี่ปุ่นเข้ามาสอนและจ้างช่างปักญวนเข้ามาเป็นช่างเสด็จหลวง จึงเกิดเป็นการปักแบบเรียบ และผู้ที่ออกแบบพัตรองต่างๆ ที่มีฝีมือเป็นเลิศในยุคสมัยนั้น คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อ้างใน กรมศิลปากร, *มรดกลี้่งทอในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๔.

เป็นลวดลายรูปสัญลักษณ์ต่างๆ สำหรับสีของผ้าสามารถใช้สีใดก็ได้ เช่น สีวันเกิด สีประจำสถาบัน หรือสีขาวสีดำเพื่อไว้อาลัย เป็นต้น^{๒๑๖} ส่วนผ้าที่ใช้ในการห่มตาลปัตรในปัจจุบันก็มีหลายชนิด เช่น ผ้าแพร ผ้าสักหลาด ผ้ากำมะหยี่ ผ้าเยียรบับ ผ้าอัดลัด ผ้าตาด และผ้าต่วน เป็นต้น (เพิ่มเติมโดยผู้ศึกษาวิจัย)^{๒๑๗}

๓) ย่าม - ย่ามเป็นถุงใส่สิ่งของเล็กๆ น้อยๆ ทำด้วยผ้ามีหูหรือสายในตัวสำหรับถือหรือสะพายบ่า ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้ถุงหรือย่ามใส่ยา สนับมือ และรองเท้า ปัจจุบันพระภิกษุใช้ใส่สิ่งของส่วนตัว เช่น ผ้ากราบ ผ้าเช็ดหน้า ช้อนส้อม เครื่องเขียน สมุด หนังสือ ฯลฯ เมื่อได้รับนิมนต์หรือเดินทางไปทำกิจธุระนอกวัดหรือเวลาออกธุดงค์

ผ้าที่ใช้ทำย่ามในสมัยพุทธกาล คงใช้ผ้าขาวหรือผ้าสีเข้ากับจีวร และพระภิกษุคงต้องเย็บย่ามใช้เอง ต่อมาภายหลังเมื่อพุทธศาสนิกชนมีจิตศรัทธาประดิษฐ์ย่ามขึ้นถวายพระภิกษุ ย่ามจึงมีสีสันและลวดลายงดงามตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ปัจจุบันย่ามนิยมทำด้วยผ้าต่วน ผ้ากำมะหยี่ มีลวดลายปักหรือพิมพ์เป็นรูปภาพ สัญลักษณ์ หรือตัวหนังสือตามที่ผู้ถวายต้องการให้เป็นของที่ระลึกเนื่องในโอกาสพิเศษ

๔) ผ้ากราบ - ผ้ากราบ คือ ผ้าที่พระสงฆ์ใช้สำหรับรองรับอวัยวะทั้งห้าในการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ เมื่อกราบพระพุทธรูป กราบพระเถระชั้นผู้ใหญ่ และยังสามารถใช้รับพระเคนสิ่งของจากญาติโยมด้วย แม้ว่าจะไม่ปรากฏการใช้ผ้ากราบในพระวินัยปิฎก แต่ผ้ากราบก็น่าจะจัดอยู่ในประเภทผ้าอื่นๆ ที่ทรงอนุญาตให้ใช้ ผ้ากราบเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพระสงฆ์เวลาออกไปปฏิบัติศาสนกิจภายนอกวัด พระสงฆ์ไทยสมัยก่อนนิยมนิพาทผ้ากราบบนบ่า ผ้ากราบส่วนใหญ่ยาวประมาณ ๑๒๐-๑๔๐ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๘๐-๙๐ เซนติเมตร เวลาพาดบ่าจะพับให้เหลือความกว้างประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร แต่ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในรัชกาลที่ ๕ ทรงให้พระภิกษุทั้งฝ่ายธรรมยุติกและมหานิกายเลิกใช้ผ้ากราบพาดบ่า เพราะทรงเห็นว่าคล้ายผ้ารองนั่ง จึงคงมีพกไว้ในย่ามเท่านั้น

นอกจากนี้ผ้ากราบไม่ได้มีใช้เฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น ขุนนางในสมัยก่อนเวลาเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินก็ต้องคาดผ้ากราบสำหรับใช้ปูวางศีรษะเวลาถวายบังคม คนไทยสูงอายุในชนบท

^{๒๑๖} คุรุยละเอียดใน กรมศิลปากร, มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๑๗} คุรุยละเอียดใน พระมหานิรุทธิ์ จิตสวโร, คู่มือสมณศักดิ์ พัตยศ ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑-๗๐.

ชาวมอญ พม่า ที่เคร่งครัดในประเพณีทางพระพุทธศาสนา ยังคงใช้ผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าเฉียงบ่าเป็นผ้ารองกราบพระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ และพระสงฆ์กันอยู่จนถึงปัจจุบัน

ผ้ากราบนิยมทำด้วยผ้าสีเหลือง หากเป็นผ้ากราบที่ทำถวายในโอกาสต่างๆ มักปักหรือพิมพ์ ชื่อหรือรูปสัญลักษณ์ของผู้ถวายหรือของผู้ที่ต้องการอุทิศส่วนกุศลให้ ตัวอย่างผ้ากราบที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ส่วนใหญ่เป็นของหลวงที่เจ้านายสร้างถวาย บางงานจะสร้างทั้ง พัดรอง ย่าม และผ้ากราบเป็นชุดเดียวกัน เช่น ในงานฉลองพระอารามหลวง งานสมโภชพระพุทธรูปสำคัญ หรือกระทั่งงานสมโภชช้างเผือก ผ้าที่ใช้ทำผ้ากราบมีทั้งผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าไหมยกดอก ผ้าแพร ผ้ากำมะหยี่ ส่วนใหญ่เป็นผ้าพื้นสีเหลือง ส่วนลวดลายที่ปรากฏก็มีทั้งที่ปักด้วยไหมและด้น บางชิ้นพิมพ์ลายด้วยสีโคลีหนึ่ง อาทิ แดง ดำ เขียว

๕) ผ้าบริวารอื่นๆ - ผ้าบริวารอื่นๆ เช่น ร่ม กลด ถลกบาตร ผ้าเช็ด ที่นอน หมอน มุ้ง ในปัจจุบันสามารถหาซื้อได้โดยทั่วไปในท้องตลาด วัสดุที่ใช้ทำก็มีลักษณะคล้ายๆ กันเป็นส่วนใหญ่ คงมีบริวารบางอย่างที่ได้รับการฟื้นฟูให้มีลักษณะแบบท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น จากการใช้ร่มผ้าพลาสติกก็กลับมาใช้ร่มกระดาษสาหรือร่มห่มด้วยผ้าแบบกันฝน ที่มีแหล่งผลิตใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ หรือการใช้ผ้ารัดดอกของพระภิกษุที่ทอด้วยวัสดุพื้นบ้าน มีทั้งที่เป็นผ้าฝ้ายและผ้าไหม มีทั้งที่ทอเป็นผ้าพื้นและแบบยกดอกทอลาย บางผืนก็มีการสอดเส้นพุ่งพิเศษเป็นผ้าด้นเงินด้นทอง ดังที่พบเห็นโดยทั่วไปเป็นต้น (เพิ่มเติมโดยผู้ศึกษาวิจัย)

ส่วนถลกบาตรก็นิยมทำด้วยผ้าพื้นเรียบตัดเย็บเป็นรูปทรงบาตร มีชายผ้าทำเป็นฝาเปิดปิดคลุมฝาบาตรได้ หากเป็นถลกบาตรที่เจ้านายสร้างขึ้นถวายจะทำจากผ้าอย่างดี เช่น ผ้าเข้มขบ ผ้าไหมเทศ ผ้าสักหลาดแดง เป็นต้น นอกจากนี้ในปัจจุบันยังพบถลกบาตรที่ถักขึ้นด้วยไหมพรมหรือด้ายญี่ปุ่น มีทั้งสีพระราชนิยม สีแก่นขนุน สีน้ำตาลจนถึงน้ำตาลเข้มเกือบดำ โดยถักแยกชิ้นคือสำหรับหุ้มบาตรชิ้นหนึ่ง สำหรับหุ้มฝาบาตรอีกชิ้นหนึ่ง การถักมีลวดลายแน่นไม่มีช่องว่าง เมื่อสวมเข้ากับบาตรและฝาบาตรก็รัดแน่นไม่หลุด ส่วนสายโยกบาตรนิยมเป็นแบบผ้าถักที่ทำด้วยใยสังเคราะห์ (เพิ่มเติมโดยผู้ศึกษาวิจัย)^{๒๑๔}

นอกจากนี้ยังมีถุงที่ถักด้วยด้ายหรือไหมเป็นตาโปร่ง มีหูรูดส่วนบน เรียกว่า “ถุงตะเกียบ” ซึ่งใช้เฉพาะพระบวชใหม่ในพิธีอุปสมบท ก็ยังมีให้เห็นในปัจจุบันด้วยเช่นกัน

^{๒๑๔} ข้อมูลจากการสำรวจในเว็บไซต์โฆษณาขายเครื่องบริวารของร้านสังฆภัณฑ์ต่างๆ ดูรายละเอียดใน “ถลกบาตร” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/283300> [๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

๒.๓.๒ ผ้าทอแห่งศรัทธาามิสบูชาของพุทธศาสนิกชน

๑) **ผ้าพระบฏ** คือ ผ้าที่เขียนภาพพระพุทธเจ้าสำหรับไว้แขวนบูชา คำว่า “บฏ” คือ ผ้าทอหรือผืนผ้า ส่วนใหญ่มักวาดเป็นรูปพระพุทธเจ้าหรือเรื่องราวพุทธประวัติลงผืนผ้าสีขาวย^{๒๑๕} เพื่อเป็นสิ่งบูชาแทนพระพุทธเจ้า การเขียนภาพแบบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากจีนซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คาดว่าเป็นการสร้างงานจิตรกรรมในพระพุทธศาสนาระยะแรกก่อนที่จะมีการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบถาวรในเวลาต่อมา

๒) **ผ้าพระเวส** คือ ผ้าพระบฏชนิดหนึ่งที่นิยมวาดรูปเรื่องราวในมหาเวสสันดรชาดก โดยในภาคอีสานนิยมวาดทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ต่อเนื่องกันลงบนผืนผ้าเดียว และจะใช้แห่ไปประดับศาลาในงานบุญเทศน์มหาชาติ ที่เรียกว่า บุญผะเหวด แต่ในภาคกลางวาดแยกออกไปเป็นกัณฑ์ละ ๑ ผืน รวม ๑๓ ผืน ซึ่งในเวลาต่อมา ได้พัฒนามาเป็นภาพพิมพ์ลงกระดาษแทน

๓) **ผ้าห่อคัมภีร์** ในสมัยโบราณพุทธศาสนิกชนนิยมทำบุญด้วยการสร้างหนังสือหรือคัมภีร์ถวายวัดเพื่อเป็นตำราสำหรับศึกษาเล่าเรียน พร้อมกันนี้จึงได้สร้างผ้าห่อคัมภีร์ขึ้นอย่างวิจิตรบรรจงด้วย ผ้าห่อคัมภีร์นอกจากจะทำหน้าที่ห่อคัมภีร์แต่ละเรื่องออกจากกันแล้ว ยังทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองคัมภีร์มิให้ชำรุดเสียหายก่อนเวลาอันสมควรอีกด้วย คัมภีร์ที่อยู่ภายในผ้าห่อจึงยังมีสภาพสมบูรณ์แม้จะมีเวลาล่วงเลยมานานเป็นร้อยปีแล้วก็ตาม ผ้าห่อคัมภีร์ในประเทศไทยมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับความนิยมและเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย มีทั้งผ้าทอแบบพื้นบ้านและผ้าที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศ ผ้าเหล่านี้แสดงถึงวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีสิ่งทอ และความสัมพันธ์ระหว่างการค้าผ้าในท้องถิ่นต่างๆ เป็นอย่างดีจึงสมควรที่จะศึกษาอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของชาติอย่างยิ่ง

๔) **ผ้าม่าน (ผ้าประดับผนัง)** คือ สิ่งทอชนิดหนึ่งที่นิยมใช้แขวนไว้ที่ผนังด้านหลังของที่นั่งพระสงฆ์ บางครั้งก็สอดแทรกเรื่องราวพุทธประวัติหรือชาดกต่างๆ ด้วยการปักหรือการทอพิเศษ เช่น ผ้าม่านที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เป็นผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งเป็นผ้าที่ทอขึ้นโดยคนเชื้อสายเขมร ลักษณะคล้ายกับผ้าม่านที่ใช้ประดับหลังอาสนะสงฆ์ในบ้านที่มีงานแต่งงานของชาวเขมร อีกผืนหนึ่งเป็นผ้าปักแบบพม่าที่เรียกว่า “GALAGA” ปักเป็นรูปเทพดาตามความเชื่อท้องถิ่นและเป็นเรื่องราวในพระพุทธศาสนาตอนมหาภิเนษกรรม หรือเจ้าชายสิทธัตถะทรงออกผนวช โดยนักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าเป็นผ้าปักแบบอยุธยา ที่ได้ถูกกวาดต้อนไปตอนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบและวัสดุที่ใช้ไป

^{๒๑๕} ในภาคเหนือปัจจุบันพบว่า ผ้าพระบฏที่สร้างขึ้นใหม่นอกจากจะใช้แขวนประดับสถานที่แล้ว บางงานยังใช้ร่วมในขบวนแห่อีกด้วย และโดยส่วนใหญ่พบเห็นเป็นผ้าพื้นสีแดง เขียนภาพด้วยสีทอง

ตามแบบจีนในภายหลัง นอกจากนี้ผ้าผืนในบางท้องถิ่นได้แทรกความเชื่อดั้งเดิมไปพร้อมกับคำอุทิศถวาย โดยมุ่งหวังอันิสงส์ที่จะพาตนเองและครอบครัวให้พ้นจากทุกข์และได้เกิดในศาสนาพระศรีอริย์ ปัจจุบันรูปแบบของผ้าผืนที่พบเห็นทั่วไปมักเป็นผืนผ้าเรียบๆ มีการตกแต่งด้วยระบายผ้าต่างๆ ใ้ห้งดงาม ผ้าที่ใช้ส่วนใหญ่ก็ซื้อมาจากท้องตลาดทั่วไปมากกว่าที่จะเป็นผ้าทอแบบดั้งเดิม

๕) **ธง (ธง)** คือ สิ่งทอชนิดหนึ่งที่นิยมใช้ประดับประดาตามศาสนสถานในงานประเพณีสำคัญต่างๆ เช่น งานกฐิน งานบุญมหาชาติ งานฉลองเสนาสนะ เป็นต้น รูปแบบของธงมีทั้งที่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดยาว ใช้แขวนบนปลายไม้ประดับไว้หน้าวัดหรือทางเข้าวัดในช่วงมีงาน และธงรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดที่เกิดจากการพันเส้นด้ายรอบแกนไม้รูปกากบาทใช้ประดับธรรมมาสน์หรือบริเวณศาลา ลักษณะของธงและลวดลายที่ปรากฏบนผืนธงนั้นบางครั้งก็เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น ปัจจุบันการใช้ธงที่มีรูปแบบพื้นถิ่นในภาคกลางไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก เนื่องด้วยความนิยมในการใช้ธงชาติหรือการใช้ธงเสมาธรรมจักรแทน

๖) **ผ้าปูอาสนะ** หมายถึงผ้าปูรองนั่งของพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังหมายถึงผ้าปูอาสนะของพระพุทธรูป ที่เรียกว่า “ผ้าทิพย์” อีกด้วย สำหรับผ้าปูอาสนะสำหรับพระสงฆ์นิยมทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดพองนั่งสำหรับพระภิกษุ ๑ รูป ชาวพุทธนิยมสร้างไว้เพื่อใช้ในการทำบุญทั้งที่บ้านและที่วัด รูปแบบของอาสนะก็แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น บางแห่งทอผ้าเป็นผืนเดียวกลายเปลี่ยนรูปเรขาคณิต รูปสัตว์ บางแห่งใช้ผ้าหลายผืนซ้อนกัน บางครั้งยัดหนุนหรือฝ้ายให้กลายเป็นเบาะรองนั่ง ปัจจุบันมีอาสนะสำเร็จรูปขาย คนส่วนใหญ่จึงนิยมซื้อมามากกว่าทอขึ้นเอง

๗) **ผ้าคลุมพระธาตุ** เนื่องจากพระธาตุเจดีย์เป็นเสมือนสิ่งแทนองค์พระพุทธรเจ้า ชาวพุทธจึงนิยมสร้างผ้าคลุมองค์พระธาตุเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชา ผ้าคลุมพระธาตุในประเทศไทยมักทำด้วยผ้าสีเหลืองแบบสีจิวร หรือเป็นผ้าสีแดง โดยจะคลุมองค์พระธาตุในช่วงวันสำคัญทางศาสนาหรือในช่วงที่วัดมีงานเป็นต้น ประเพณีถวายผ้าคลุมองค์พระธาตุที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้แก่ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จัดในช่วงเดือนสามของทุกปี ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

๘) **ผ้าทรงพระพุทธรูป** คือ ผ้าสำหรับคลุมพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในโบสถ์หรือวิหารตามวัดต่างๆ โดยทั่วไปผ้าทรงพระพุทธรูปมักเป็นผ้าสีเดียวกับจิวร ตัดเย็บเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวแบบสไบ ใช้ห่มองค์พระพุทธรูปในลักษณะเฉียงบ่า บางครั้งก็ใช้ผ้าจิวรมาห่มแบบห่มคลุม สำหรับผ้าทรงพระพุทธรูปในประเทศไทยพบทั้งที่เป็นผ้าทอแบบพื้นเมืองและเป็นผ้าอย่างดีที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะหากเป็นผ้าที่เจ้านายสร้างถวาย ก็จะมีคามพิเศษกว่า

ปกติ คือ มีการปักไหม เดินด้น ส่วนชายก็มีการถักลายด้วยเส้นทอง ตัวผ้าก็มีการทอายเป็นลายต่างๆ เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นต้น

๒.๓.๓ สรุป

ผ้าและสิ่งทอที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีอยู่หลายประเภท โดยอาจจะแยกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือในส่วนที่เป็นสมณบริวาร หรือเครื่องใช้สอยของพระภิกษุ ก็มีเช่น ไตรจีวร ย่าม ผ้ากราบ ตาลปัตร พัดรอง ผ้ากรองน้ำ กลด ผ้าเช็ดปาก ผ้าเช็ดตัว พูกและหมอน เป็นต้น โดยบริวารทั้งหลายเหล่านี้มีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย แต่โครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยยังคงยึดตามหลักพุทธบัญญัติ อีกส่วนหนึ่งคือผ้าที่ใช้ถวายเป็นเครื่องบูชาของพุทธศาสนิกชน มีเช่น ผ้าพระบฏ ผ้าพระเวส ผ้ามาน ผ้าคลุมพระพุทธรูป ผ้าทรงพระธาตุ ผ้าห่อคัมภีร์ หมอนอิง ธงหรือตุ่ง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะตรัสสอนเรื่องความสันโดษและให้ละเว้นสิ่งพุ่มเฟิย โดยให้คำนึงถึงสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของมนุษย์ ๔ ประการ คือ ปัจจัยทั้ง ๔ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ทั้งยังได้ทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ผู้มีเครื่องนุ่งห่มอันจำกัดเพียงพอแก่การรักษาร่างกายเท่านั้น แต่สำหรับชาวบ้านทั่วไปแล้ว ความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้านั้น ได้เหนี่ยวนำให้เกิดพลังแห่งการสร้างสรรคและจินตนาการอันไม่รู้จบ จนทำให้เกิดเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เกิดเป็นถาวรวัตถุและงานศิลปะประณีตต่างๆ มากมาย ดังเช่น ผ้าทอและสิ่งทอในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนคนไทยได้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา ดังที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในพุทธสถานทั่วประเทศไทยนั่นเอง

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ผ้าบางอย่างได้เสื่อมความนิยมลงไปแล้ว เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ แต่ก็มีผ้าบางอย่างก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น ผ้าพระบฏ และบางอย่างก็ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น พวงมาลัยและบายศรีทำด้วยผ้าต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าผ้าและสิ่งทอเหล่านี้ต่างก็เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย มีการพัฒนาและมีวิวัฒนาการไปตามเทคโนโลยีสิ่งทอแบบสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน แต่ทว่ายังรักษาคุณค่าดั้งเดิมและดำรงไว้ซึ่งอุดมคติของพุทธศาสนิกชนคนไทยสืบไป

บทที่ ๓

รูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อเชียงคำ

เป็นที่ทราบกันในหมู่นักศึกษาด้านคติชนวิทยาว่า ชาวไทลื้อมีถิ่นฐานบ้านเมืองเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองพันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน และได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมในรอบ ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา แต่ด้วยหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีน้อยมาก จึงเป็นการยากยิ่งที่จะรู้ประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อได้อย่างแม่นยำ^๑ แต่อย่างไรก็ตามมีบทความของ นริศ ศรีสว่าง^๒ นักวิชาการชาวไทลื้อเชียงคำที่ได้ค้นคว้าประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อเชียงคำอย่างละเอียดทั้งภาคเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้สืบทอดเชื้อสายของหัวหน้าผู้ปกครองเมืองเชียงคำในอดีต ได้ให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อในประเทศไทยกล่าวว่า

ชาวไทลื้อจากสิบสองพันนาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคเหนือของไทยด้วยสาเหตุหลายประการ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวถึงการเข้ามาของชาวไทลื้อครั้งสำคัญในช่วงต้นยุคกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเป็นช่วงฟื้นฟูบ้านเมืองของหัวเมืองต่างๆ ในดินแดนล้านนา เรียกกันว่ายุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เช่นในสมัยพระเจ้ากาวิละแห่งนครเชียงใหม่ ได้ให้เจ้าอุปราชยกทัพไปตีหัวเมืองทางตอนเหนือ ซึ่งเป็นหัวเมืองไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ เพื่อกวาดต้อนผู้คนเข้ามาเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินและใช้เป็นแรงงานสำคัญในการฟื้นฟูบ้านเมืองใน พ.ศ. ๒๓๔๓ นอกจากจะใช้กำลังในการกวาดต้อนแล้วยังใช้วิธีการเกลี้ยกล่อมให้ยินยอมอพยพมาแต่โดยดี เช่น กรณีไทลื้อเมืองยอง (คนยอง) ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเมืองลำพูน ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘

นอกจากนี้ยังมีการกวาดต้อนผู้คนจากตอนเหนือให้อพยพลงมาในล้านนาอีกหลายครั้ง เช่นในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ เจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้านครน่านยกทัพไปตีหัวเมืองสิบสองพันนาได้กวาดต้อนทหารไทลื้อกลุ่มหนึ่งมาไว้ที่เมืองเชียงม่วนใกล้ลำน้ำปิง และต่อมาในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่านองค์ต่อมาได้ยกทัพไปตีหัวเมืองลื้อ เช่น เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองลำ กวาดต้อนทหารชาวไทลื้อลงมาไว้ที่ท่าวังผาและที่เมืองเชียงม่วน และยังคงมีการอพยพย้ายถิ่นของ

^๑ รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และคณะ, ไทลื้อ, (กรุงเทพฯ : มติชน, ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

^๒ ปัจจุบันนริศ ศรีสว่าง เป็นนักวิชาการประจำโครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (ไต) มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา.

ชาวไทลื้อตามญาติพี่น้องที่เข้ามาก่อนหน้านี้เรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการปฏิวัติยึดอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ พร้อมกับการปฏิวัติวัฒนธรรมในสาธารณรัฐประชาชนจีน ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ชาวไทลื้อก็ได้อพยพหนีภัยทางการเมืองเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย

๓.๑.๑ ประวัติการอพยพและการตั้งถิ่นฐานใหม่ของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ^๓

ข้อมูลของชาวไทลื้อที่เผยแพร่อยู่โดยทั่วไปพบว่าส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อโดยรวมที่อยู่ในประเทศไทยเพื่อให้เข้าใจและเห็นภาพรวมของที่มาดั้งเดิมเท่านั้น แต่ในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะนำเสนอข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อเชียงคำอีกส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ แต่เป็นข้อมูลที่มีการค้นคว้าที่น่าเชื่อถือ ทั้งจากภาคเอกสารและจากการสัมภาษณ์โดยนักวิชาการท้องถิ่น ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลโดยแยกรายละเอียดให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทลื้อแต่ละกลุ่มในอำเภอเชียงคำดังนี้

ชาวไทลื้อบ้านหย่วน อพยพมาจากเมืองหย่วน พันนาเมืองพง แคว้นสิบสองพันนา จากประวัติวัดหย่วนได้กล่าวว่า แต่แรกนั้นได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงม่วนก่อน แล้วจึงย้ายมาที่เมืองเชียงคำในปี พ.ศ. ๒๒๒๕ และได้สร้างวัดหย่วนในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ชาวไทลื้อบ้านหย่วนน่าจะเข้ามาในสมัยที่พม่ายังคงมีอำนาจเหนือบริเวณแถบนี้อยู่ ดังปรากฏว่าในช่วงระหว่างปี จ.ศ.๑๐๒๓ – ๑๐๔๕ (พ.ศ. ๒๒๐๘ – ๒๒๓๐) พระยาขอมใจได้กินเมืองน่านโดยการแต่งตั้งจากกษัตริย์พม่าซึ่งขณะนั้นเมืองเชียงคำอยู่ในเขตการปกครองของเมืองน่าน

ชาวไทลื้อบ้านมาง อพยพมาจากเมืองมาง พันนาเมืองพง แคว้นสิบสองพันนา จากประวัติวัดแสนเมืองมา (วัดมาง) กล่าวถึงการสร้างวัดในปี พ.ศ. ๒๓๓๐ ดังนั้นจึงน่าจะมีการอพยพเข้ามาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนั้นแล้วยังมีการอพยพของกลุ่มไทลื้อเชื้อสายเมืองมางเข้ามาสมทบอีก คือในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่าน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ – ๒๔๖๑ ผู้นำชาวไทลื้อเชื้อสายเมืองมางซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงม่วนได้ขออนุญาตย้ายที่ทำกิน โดยบางส่วนย้ายไปอยู่ที่ท่าวังผา และบางส่วนนำโดยพญารชนะย้ายเข้ามาสมทบกับชาวไทลื้อบ้านมางที่เมืองเชียงคำ จากคำบอกเล่าของแม่เต่าเอ๋ย วงศ์ใหญ่ ลูกสะใภ้ของพญารชนะ ให้ข้อมูลว่า พญารชนะได้อพยพผู้คนมาสมทบกับพญาหลวงจัน^๔ และชาวไทยลื้อที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนในเมืองเชียงคำ และต่อมาในสมัย

^๓ นริศ ศรีสว่าง, “ประวัติความเป็นมาไทลื้อเชียงคำ”, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑-๑๔. (อัคราเนนา)

^๔ ข้อมูลประวัติพญาหลวงจันและพญารชนะมีอยู่ในบทความของ นริศ ศรีสว่าง, “เล่าเรื่องไทลื้อเชียงคำ ตอนที่ ๑ : พญาหลวงจันเจ้าราชอาญา พญารชนะขัติยะมงคล”, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), (อัคราเนนา), จำนวน ๕ หน้า.

รัชกาลที่ ๖ พญาชนะได้เป็นผู้ตั้งนามสกุล “วงศ์ใหญ่” ซึ่งชาวไทลื้อบ้านมางทั้งหมดก็ร่วมใช้นามสกุลนี้ด้วย

ชาวไทลื้อบ้านหนอง ตำบลฝายกวาง อพยพมาจากเมืองพง แคว้นสิบสองพันนา เท่าที่พบหลักฐานจากประวัติวัดหนอง กล่าวถึงการอพยพเข้ามาจากบ้านหนอง (เดิม) ในอำเภอเชียงม่วน เข้ามาอยู่ในอำเภอเชียงคำในปี พ.ศ. ๒๓๑๖ จำนวน ๑๐ หลังคา ๑๖ ครอบครัว ต่อมาได้สร้างวัดหนองในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ นำโดยพ่อพญาวงศ์ราษฎร์ และเมื่อบ้านเมืองเริ่มเจริญขึ้นจึงได้จัดการปกครองโดยตั้งแสนหลวงปัญญา วงษ์ราษฎร์เป็นผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน)

ชาวไทลื้อบ้านลำ ตำบลเวียง อพยพมาจาก เมืองลำ พันนาเมืองลำ แคว้นสิบสองพันนา จากประวัติการสร้างวัดลำในปี พ.ศ. ๒๔๐๔ โดยปรากฏว่า ใน จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) เจ้าสุมนเทวราช เจ้านครน่าน ได้ขึ้นไปตีเมืองลำ เมืองพง และใน จ.ศ. ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕) ก็ได้ไปตีเมืองลำ เมืองพง เชียงแข เมืองหลวงภูคา กวาดต้อนผู้คนลงมายังเมืองน่านถึง ๖,๐๐๐ คน ครั้งนั้นชาวไทลื้อเมืองลำได้เข้ามาขอพึ่งเมืองน่านให้ช่วยเหลือเจ้าหม่อมน้อยรบกับเจ้ามหาวังแต่ฝ่ายแพ้ เจ้าราชบุตรเมืองน่านและเจ้าเมืองลำพร้อมด้วยราษฎรไทลื้อถอยร่นลงมายังเมืองน่าน ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านหนองบัว และแผ่เครือญาติออกไปยังบ้านต้นฮาง ตำบลป่าคา บ้านคอนมูล ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และขยายมายังบ้านแวนพัฒนา ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ

ชาวไทลื้อบ้านแวน ตำบลน้ำแวน อพยพมาจากพันนาเมืองลำ แคว้นสิบสองพันนา ดังปรากฏหลักฐานจากการสร้างวัดศรีชุม (วัดบ้านแวน) ใน พ.ศ. ๒๔๐๗ และจากข้อมูลการย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อจากเมืองบัว จังหวัดน่าน มายังอำเภอเชียงคำโดยเลือกเอาบริเวณห้วยแม่ตำบรรับกับแม่น้ำแวนเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน จากนั้นก็มีการขยายชุมชนออกไปอีก การขยายตัวครั้งสุดท้ายเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐ คือ ตั้งบ้านแวนพัฒนา หมู่ ๕ ตำบลเชียงบาน และในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มีชาวไทลื้ออพยพมาจากบ้านหนองบัว จังหวัดน่าน เข้ามาสมทบอีกประมาณ ๒๐ ครอบครัว

ชาวไทลื้อบ้านแคนเมือง ตำบลห่วน อพยพมาจากพันนาเมืองพง แคว้นสิบสองพันนา เข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บ้านแจ่ม เมืองเชียงม่วน ต่อมาได้อพยพเคลื่อนย้ายขึ้นเหนือทำสงครามกับชนกลุ่มต่างๆ เรื่อยไปจนถึงเมืองเชียงของ แล้วกลับมาตั้งหลักแหล่งทำกินบริเวณชายเขตแดนเมืองเชียงคำ (หลักแสดงเขตเมืองเชียงคำเคยปักอยู่ทางทิศใต้ใกล้วัดแคนเมืองปัจจุบัน) จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านแคนเมือง และยังคงเรียกชื่อ บ้านห่ม ซึ่งเป็นชื่อเดิมควบคู่กันไปด้วย ผู้นำในการย้ายถิ่นฐานคือ พ่อเผ่าฮ้อยปัญญา เนื่องจากเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดและมีช้างซึ่งเป็นกำลังในการรบอยู่หลายเชือก พ่อเผ่าฮ้อยปัญญา เป็นต้นสกุล “มาไกล” เนื่องจากกว่าจะตั้งถิ่นฐานที่นี่ได้ต้องเดินทางมาไกลมากและมีการสร้างวัดแคนเมืองต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๑

๓.๑.๒ วิถีชีวิต สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม^๕

ชาวไทลื้อในประเทศไทยตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำ ที่ตั้งบ้านเรือนจะแยกจากที่นาไร่เป็นสัดส่วน แต่บ้านทุกหลังจะมีสวนครัวปลูกผักไว้กินเอง และเลี้ยงวัว ควายไว้ใช้เทียมเกวียนและไถนา เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ไว้กินเป็นอาหาร ชาวไทลื้อมีอาหารที่เป็นเอกลักษณ์หลายอย่าง และทุกครอบครัวจะขุดบ่อน้ำดินไว้ดื่มใช้และรองน้ำฝนไว้ดื่มกิน

ครอบครัวไทลื้อเป็นครอบครัวใหญ่ เคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ผู้หญิงจะเคารพยกย่องผู้ชายมาก ด้วยความเชื่อว่าผู้ชายเป็นเพศพระ ผู้หญิงไทลื้อสุภาพเรียบร้อย ขยันทำงานบ้านและต้องทำนา ทำไร่เคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายด้วย เนื่องจากชาวไทลื้ออยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ จึงต้องสร้างบ้านหลังใหญ่ “เฮิน” หรือ เรือนที่สร้างตามสถาปัตยกรรมไทลื้อดั้งเดิมนั้นมีหลังคาสูงมุงด้วยหญ้าคา ใต้ถุนสูง เข้าไม้ด้วยวิธีเจาะรูแล้วใช้ลิ่มประกอบเป็นโครงสร้าง “เฮินไทลื้อ” แบบดั้งเดิมในปัจจุบันมีอยู่น้อยมาก ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีเหลืออยู่เพียงหลังเดียว คือ บ้านป่าแสงดา พ่อใหม่ พรหม สมฤทธิ์ บ้านธาตุสบแวน สร้างด้วยไม้มุงด้วยแป้นเกล็ดแม้จะดูภายนอกมีหลังคา ๒ หลัง แต่ในตัวบ้านจะเป็นโถงใหญ่ห้องเดียว มีครัวไฟหรือห้องครัวอยู่ด้วยกับที่นอน ซึ่งจะกางมุ้งสีดำเรียงกันไป ใต้ถุนบ้านไทลื้อใช้ประโยชน์หลายอย่าง เช่น ใช้แขวนเป็ดเด็ก ตั้งที่ทอดผ้า (หูก) ช่องว่างระหว่างเสาบ้านใช้เป็นที่เก็บฟืน และได้ถุนยังข้าวยังใช้เป็นคอกวัวคอกควาย เล้าเป็ดเล้าไก่ อีกด้วย

ชาวไทลื้อมีอาชีพทำนาเป็นหลักจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่นามากมายเป็นต้นว่า “การลี้ยงเหมือง” (ขุดลอกคลอง) เพื่อจะทำให้หน้าที่ไหลเข้าสู่ไร่นาไหลได้สะดวก มีการแบ่งสรรน้ำกันในการทำนาแต่ละครั้งแล้วแต่จะตกลงกัน “การเลี้ยงผีฝ่าย” เพื่อความเป็นสิริมงคล “การเรียกขวัญข้าว” จะทำในปีที่เห็นว่าข้าวเจริญเติบโตไม่เต็มที่ “การสู่ขวัญข้าวใหม่” ทำในฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเนื่องจากได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ

นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังมีประเพณีสำคัญที่น่าสนใจอีกมากมาย เช่น “การเรียกขวัญ” ซึ่งมีลักษณะคล้ายประเพณีเรียกขวัญของชาวล้านนาโดยทั่วไป “การส่งเคราะห์” เพื่อให้ชีวิตได้อยู่สุขสบาย “การสืบชะตา” เพื่อให้เป็นสิริมงคลขับไล่สิ่งชั่วร้าย มีทั้งสืบชะตาคนและสืบชะตาหมู่บ้าน “ประเพณีการตาย” ซึ่งเดิมจะใช้การฝังต่อมาใช้การเผา และในช่วงเดือนเมษายนก็มี “ประเพณีปีใหม่” (สงกรานต์) ชาวบ้านต่างไปถวายตุ๊กที่วัด และจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สนุกสนาน ส่วนการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทลื้อ คือ การขับลื้อ การฟ้อนเจิง การเล่นมะกอน การเล่นโก่งกาง และการเล่นก๊อปแก๊ป เป็นต้น

^๕ ดูรายละเอียดใน รุจยา อากาการ, ม.ร.ว. และคณะ, ไทลื้อ, หน้า ๑๘-๔๕.

๓.๑.๓ ความเชื่อดั้งเดิมและการนับถือพระพุทธศาสนา

ชาวไทลื้อดั้งเดิมในสิบสองพันน่านับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทควบคู่ไปกับการนับถือผีหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้รับมาจากล้านนาผ่านทางเมืองเชียงตุง ดังมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรของสิบสองพันนากล่าวว่า ในปี พ.ศ. ๑๕๕๘ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจากสำนักวัดป่าแดง เมืองเชียงตุง ได้เผยแพร่เข้าไปในสิบสองพันนา แต่ความเป็นจริงสิบสองพันนาได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายมหายานมาจากจีนก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งจีนได้รับมาจากอินเดียโดยตรงจากเส้นทางการค้าสายไหม^๖

แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงอยู่ในความศรัทธาของชาวไทลื้ออย่างมั่นคง แต่มีการปรับเปลี่ยนจากการเรียกชื่อ “ผี” มาเป็น “เทวดาอารักษ์” แทน ความเชื่อเรื่องผีในสิบสองพันนามี ๓ ระดับ คือ (๑) ผีเมือง (เทวดาเมือง หรือ ผีเจ้าหลวงประจำเมือง) (๒) ผีบ้าน (เทวดาเลื้อบ้าน หรือ ผีประจำหมู่บ้าน) และ (๓) ผีเรือน (เทวดาอารักษ์ หรือ ผีประจำตระกูล) แม้จะมีการอพยพย้ายถิ่นฐานใหม่แต่ชาวไทลื้อก็นิยมตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อเดิมหรือเมืองเดิมและมีการไหว้ผีประจำเมืองนั้นๆ ความทรงจำที่ปรากฏในพิธีกรรมเหล่านี้ได้ช่วยเน้นย้ำความเป็นเครือญาติและการนับถือผีบรรพบุรุษร่วมกันมา ผีบรรพบุรุษจะมีความเฉพาะกลุ่มแต่พระพุทธศาสนานั้นเป็นสถาบันความเชื่อร่วมกันทั้งหมดของชาวไทลื้อ^๗

ชาวไทลื้อสร้างวัดเพื่อประกอบศาสนกิจประจำอยู่ทุกหมู่บ้าน พระวิหารวัดไทลื้อเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อซึ่งมีลักษณะใหญ่โตกว้างขวาง และสง่างาม มีระเบียบด้านหน้ามีมุขหรือประตูด้านข้างสองด้าน หลังคามุงแป้นเกล็ดทรงปั้นหยาลดหล่น ๒-๓ ชั้น บนสันหลังคาและมุมชายคาประดับด้วยไม้แกะสลักรูปสัตว์ป่าหิมพานต์ ภายในพระวิหารนอกจากจะมีพระประธานที่ประดิษฐานเป็นสง่าแล้ว ยังมีพระพุทธรูปไม้ซ้อแกะสลักองค์เล็กๆ ซึ่งเรียกว่า “พระเจ้าไม้ซ้อ” ประดิษฐานเรียงรายอยู่หลายองค์ ๒ ข้างพระประธานประดับด้วยเครื่องสูงและมีดุง (ธง) แขนงอยู่หลายต้นซึ่งชาวไทลื้อนิยมนำบุญถวายดุงด้วยความเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตแล้วจะได้เกาะชายดุงขึ้นสู่สรวงสวรรค์ วัดที่ยังคงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทลื้อไว้ให้เห็นในปัจจุบันมีหลายแห่ง เช่น วัดแสนเมืองมา วัดห้วยน อำเภอยางคำ วัดท่าฟ้าใต้ อำเภอยางม่วง จังหวัดพะเยา วัดหนองแดง อำเภอยางกลาง วัดดอนมูล อำเภอยางงัว จังหวัดน่าน เป็นต้น

^๖ “พุทธศิลป์ไทลื้อ”, ไทลื้อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.ethnicthai.com> [๑ มิถุนายน ๒๕๕๔].

^๗ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

ชาวไทลื้อนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อคล้ายคลึงกับชาวไท-ขวนในล้านนา^๔ ชาวไทลื้อยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหญิงและชายไปทำบุญถือศีลภาวนาและไปนอนวัดทุกวันพระ ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดประเพณีที่สำคัญของชาวไทลื้อ เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีตานธรรม (ฟังเทศน์มหาชาติ) ประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์) ประเพณีขึ้นธาตุ เป็นต้น

๓.๒ ชาวไทลื้อกับวัฒนธรรมการทอผ้า

วิถีชีวิตของผู้หญิงชาวไทลื้อไม่ได้แตกต่างไปจากผู้หญิงในสังคมชนชาติไทกลุ่มอื่นๆ นับตั้งแต่แรกเกิด ผ่านวัยเด็ก สู่วัยรุ่นก่อนแต่งงานในช่วงวัยเหล่านี้ผู้หญิงจะได้รับการเลี้ยงดู เรียนรู้ และฝึกหัดการทอผ้าจากสถาบันครอบครัวที่มีแม่ ยาย และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงซึ่งคอยสั่งสอนหน้าที่ของกุลสตรี งานบ้านงานเรือน และการทอผ้า เด็กผู้หญิงจะเริ่มหัดทอถุงย่ามหรือผ้าเช็ดหน้าจากเทคนิคขดสานผ้าพื้นธรรมดาที่เรียกว่า “ผ้าฮ่า” ไปสู่เทคนิคการทอขดดอก มุก จิด จก เกาะ ที่ยากขึ้นโดยลำดับ ผ้าฮ่า คือ ผ้าฝ้ายสีขาว หรือย้อมสีหม้อฮ่อมเข้มจนดำ เป็นผืนผ้าที่ผู้หญิงไทลื้อจะทอเก็บไว้เพื่อใช้งานยามจำเป็น เช่น ใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า เครื่องใช้สอยในครัวเรือน ใช้ต่อเป็นส่วนหัวผ้าจีนหรือตีนจีน ใช้เป็นผ้ามัดทาร์กไว้กับลำตัวของผู้อยู่มดตลอดจนนำผ้าฮ่าขาวไปย้อมสีเหลืองเพื่อทำเป็นผ้าจีวรสำหรับให้ลูกชายได้สวมใส่ยามบวชลูกแก้ว (บวชเณร) ผ้าจึงเป็นสื่อสายใยระหว่างแม่กับลูก เป็นสื่อแห่งการสร้างและสะสมบุญในทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ในอดีตผ้าทอเป็นสิ่งแสดงคุณค่าของแม่เรือน ผู้หญิงที่มีความสามารถในการทอผ้าย่อมเป็นที่หมายปองของชายหนุ่ม ผู้หญิงชาวไทลื้อจะทอผ้าเป็นของสื่อรักให้กับฝ่ายชาย เช่น “ผ้าตุ้ม” (ผ้าห่ม) “ผ้าเช็ด” (ผ้าผาดบ่า) เป็นต้น เมื่อถึงเวลามีคู่ครอง ผู้หญิงไทลื้อจะต้องเตรียมผ้าทอต่างๆ เป็นต้นว่า “สะลิ” (ตีนอน) หมอน มุ้ง “ผ้าหลบ” (ผ้าปูที่นอน) “ผ้ากั้ง” (ผ้าม่าน) เพื่อใช้ในครอบครัวใหม่ ตลอดจนใช้เป็นของไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย วัฒนธรรมการทอผ้าในอดีตจึงเป็นสิ่งวัดคุณค่าของผู้หญิงที่เหมาะสมแก่การเลือกคู่ครอง แต่ในปัจจุบันความหมายของผ้าทอมิได้เป็นสิ่งสำคัญอีกต่อไป เพราะมีทุกสิ่งขายสำเร็จรูป หาซื้อได้จากตลาด สะดวกสบาย และที่สำคัญผู้ชายก็มีได้สนใจคุณค่าของการทอผ้าของผู้หญิงเฒ่าเช่นอดีตที่ผ่านมาอีกต่อไป^๕

^๔ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “ไทลื้อในสิบสองพันนาและล้านนา”, ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง มรดกลึงทอไทลื้อกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในล้านนา, (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕) : ๓.

^๕ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๓-๑๔.

๓.๒.๑ การศึกษาวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในประเทศไทย^{๑๑}

จากการศึกษาค้นคว้าเป็นระยะเวลากว่า ๒ ทศวรรษ (พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๕๐) ของทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล นักวิชาการด้านผ้าทอ โดยการลงพื้นที่สัมผัสวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ มีการสัมภาษณ์พูดคุยกับช่างทอผ้าผู้สั่งสมและสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน อีกทั้งยังได้บันทึกหลักฐานสำคัญ คือข้อมูลและรูปถ่ายผ้าทอที่เป็นผลงานศิลปหัตถกรรมอันล้ำค่าที่แต่ละชุมชนได้เก็บรักษาไว้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวสามารถบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทลื้อในแต่ละแห่งได้เป็นอย่างดี

เมื่อก้าวเฉพาะชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งมีพื้นที่อยู่ในเขตดินแดนล้านนาหรือบริเวณ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน เราอาจจะจำแนกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อตามแหล่งที่อยู่อาศัยในประเทศไทย ได้เป็น ๔ กลุ่มคือ

๑) วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในจังหวัดน่าน - กลุ่มไทลื้อในอำเภอท่าวังผา อำเภอปัว และอำเภอเชียงกลางจะมีลักษณะผ้าทอที่ผสมผสานกับชาวไทยวนในจังหวัดน่าน ลักษณะเด่นคือเทคนิคการมัดหมี่เส้นพุ่ง ที่เรียกว่า “มัดก่าน” และกลุ่มไทลื้อในอำเภอทุ่งช้างและอำเภอเฉลิมพระเกียรติมีลักษณะของผ้าทอไทลื้อแบบเมืองเงิน แขวงไชยบุรี ประเทศลาว

๒) วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในจังหวัดพะเยา - ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาอาศัยอยู่ใน ๒ อำเภอคือ อำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน^{๑๒} แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะกล่าวถึงการอพยพของชาวไทลื้อกลุ่มนี้ว่า มาพร้อมกับชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่าน แต่ลักษณะผ้าทอของชาวไทลื้อในเขตนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากไทลื้อในจังหวัดน่าน ผ้าชิ้นไทลื้อของเชียงคำและเชียงม่วนมีโครงสร้างตามมาตรฐานของ “ซิ่นตา”^{๑๓} และมีผ้าชิ้นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นคือ ซิ่นที่มีลายตกแต่งขนาดเล็กตรงกลางตัวซิ่นซึ่งทอด้วยเทคนิคเกาะ ลักษณะลายคล้ายสายน้ำแต่เรียกกัน

^{๑๑} ผู้ศึกษาที่สนใจเรื่องวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในสิบสองปันนา ประเทศจีน ประเทศพม่า ประเทศลาว สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**, หน้า ๒๕-๓๒.

^{๑๒} ในปัจจุบันนับเป็น ๓ อำเภอ เนื่องจากเขตพื้นที่อำเภอเชียงคำส่วนหนึ่งได้ถูกแบ่งออกเป็นอำเภอภูซาง โดยมีพื้นที่กลุ่มทอผ้าไทลื้อที่น่าสนใจ คือ กลุ่มทอผ้าบ้านสถาน (ห้วยไฟ) ซึ่งมีการฟื้นฟูการทอผ้าไทลื้อขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ และกลุ่มทอผ้าบ้านสวกซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจติดต่อกับประเทศลาว

^{๑๓} ซิ่นตา คือ ชื่อเรียกผ้าชิ้นไทลื้อแบบดั้งเดิมในสิบสองปันนา มีลักษณะเป็นผ้าชิ้นลายขวาง ทอด้วยเทคนิคกรรมตาเย็บแบบสองตะเจ็บ ต่อส่วนเอวหรือหัวซิ่นและส่วนตีนซิ่นด้วยผ้าสีคราม อังใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, **ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว**, (เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕.

ว่า “ลายผักแว่น” ซึ่งแต่เดิมใช้ไหมลาว (ซื้อมาจากประเทศลาว) เป็นเส้นพุ่งทอสลับลี มีสีที่นิยมคือ สีเขียว และสีชมพูสด

๓) **วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในจังหวัดเชียงราย** - ในอำเภอเชียงของที่บ้านศรีดอนไชยเด่นที่เทคนิคเกาะเป็นลวดลายขนาดใหญ่ ส่วนที่บ้านหาดบ้ายจะเด่นด้วยลวดลายเทคนิคจกหลากสี ในอำเภอเวียงแก่นลักษณะคล้ายกันแต่ต่างกันตรงที่สีสันทัน และนิยมทอเป็นลายสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ด้วยเทคนิคจกหรือผสมลายจกกับเกาะ ส่วนชาวไทลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงแสนและแม่สายนั้นอพยพเข้ามาจากฝั่งพม่าในภายหลังราวปี พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๔๙๘ วัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทลื้อกลุ่มนี้ไม่เด่นชัด ผ้าที่ใช้สอยส่วนใหญ่เป็นผ้าทอลำเรีจรูปจากโรงงาน

๔) **วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่** - วัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อแบบดั้งเดิมในกลุ่มจังหวัดเหล่านี้ไม่ได้ถูกสืบทอดมาแม้ว่าชุมชนเหล่านี้จะเคยมีวัฒนธรรมการทอผ้ามาแต่อดีต แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ได้เลิกทอผ้าเพื่อการใช้สอยไปแล้ว คงเหลือแต่หลักฐานผ้าโบราณที่สืบทอดต่อกันมาอยู่บ้าง เช่น ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าห่ม ผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น แม้ว่าจะมีการฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นมาใหม่แต่รูปแบบผ้าทอก็เป็นการทอเพื่อจำหน่ายหรือประยุกต์ใช้มิใช่เป็นรูปแบบวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิม

๓.๒.๒ เทคนิคการทอผ้าและวิธีการสร้างลวดลายบนผ้าทอไทลื้อ^{๓๓}

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าการทำความเข้าใจในชื่อเรียกเทคนิควิธีการทอผ้าแบบต่างๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นในการศึกษาค้นคว้าด้านผ้าทอ และมักจะพบว่าคำรณาด้านผ้าทอส่วนใหญ่จะปรากฏชื่อเรียกเทคนิคการทอผ้าประกอบการอธิบายเรื่องราวของผ้าไว้ด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า การเลือกใช้สีสันทันและการใช้ลวดลายตลอดจนถึงเทคนิคของการทอผ้า ยังสามารถบ่งบอกถึงเรื่องราวความเป็นมาและทำให้ผู้ศึกษาสามารถแยกแยะเอกลักษณ์ของผ้าทอในแต่ละพื้นที่ได้ กล่าวเฉพาะเทคนิคการทอผ้าในกลุ่มคนตระกูลไทก็เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปว่าผู้หญิงชาวไทลื้อมีความสามารถในการทอผ้าด้วยเทคนิคที่หลากหลาย ทำให้ผ้าทอของชาวไทลื้องดงามด้วยการผสมผสานลวดลายและสีสันทันต่างๆ ซึ่งเทคนิคที่ชาวไทลื้อใช้ในการทอผ้าโดยสังเขปมีดังต่อไปนี้

๑) **เกาะ หรือ ล้วง** - เทคนิคเกาะคือการใช้เส้นด้ายพุ่งธรรมดาหลายสีพุ่งย้อนกลับไปมาเป็นช่วงๆ ทอด้วยเทคนิคการขัดสานธรรมดา แต่มีการเกาะเกี่ยวและผูกเป็นห่วง รอบด้ายเส้นขึ้นเพื่อยึดเส้นพุ่งแต่ละช่วงไว้โดยไม่ใช้เส้นพุ่งพิเศษเพิ่มเข้าไป เป็นเทคนิคการทอผ้าที่รู้จักกันน้อย

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**, หน้า ๑๕-๑๘.

ในกลุ่มคนตระกูลไท และถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชาวไทลื้อ เทคนิคนี้เป็นที่นิยมในการทอ ลวดลายบนผ้าชิ้นของชาวไทลื้อในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนของประเทศลาว และพบในกลุ่มชาว ไทลื้อในจังหวัดน่าน เชียงราย และพะเยา สำหรับชาวไทลื้อในจังหวัดน่านได้มีการส่งเสริมให้ทอ ผ้าด้วยเทคนิคนี้จนเป็นผลผลิตที่รู้จักกันเป็นอย่างดีว่า “ผ้าทอลายน้ำไหล”^{๙๔} แต่เป็นที่น่าประหลาด ใจว่าไม่พบหลักฐานการทอด้วยเทคนิคนี้ในสิบสองพันนา จึงอาจเป็นไปได้ว่าองค์ความรู้เรื่องการ ทอด้วยเทคนิคนี้ได้สูญหายไปหรืออาจไม่เป็นที่รู้จักเลยในสิบสองพันนาก็ได้

๒) จิต – คือการเพิ่มเส้นด้ายเส้นพุ่งพิเศษ^{๙๕} เข้าไป ทำให้เกิดเป็นลวดลายตลอด ช่วงหน้ากว้างของผืนผ้า ชาวไทลื้อเรียกเทคนิคนี้ว่า “เก็บดอก” หรือ “เก็บมุก”

๓) จก – เป็นการทอที่เพิ่มเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปโดยการใช้นิ้วมือ ไม้ หรือขนเม่น สอดนับด้ายเส้นยืนแล้วยกขึ้น จากนั้นก็สอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไป ทำให้เกิดเป็นลวดลายเฉพาะจุด หรือเป็นช่วงๆ

๔) มัดหมี่ หรือ มัดก่าน – เทคนิคการมัดเส้นด้ายให้เกิดลวดลายก่อนนำไปย้อมสี เทคนิคนี้ในภาษาไทลาวเรียกว่า “มัดหมี่” ส่วนภาษาไทลื้อเรียกว่า “มัดก่าน” หรือ “คาดก่าน” เป็น เทคนิคที่รู้จักกันดีในอินโดนีเซีย ซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า “Ikat” ส่วนชาวไทลื้อจะใช้เทคนิคมัดหมี่ บนด้ายเส้นพุ่ง ไม่ปรากฏการมัดด้ายเส้นยืน

๕) ยกดอก – เป็นเทคนิคที่เกิดจากวิธีการยกเขาแยกเส้นยืนขึ้นลง แต่ไม่ได้เพิ่ม เส้นด้ายพิเศษเข้าไปในผืนผ้าเช่นการจกหรือจิต ในบางครั้งจะมีการเพิ่มเส้นด้ายเส้นพุ่งจำนวนสอง เส้นหรือมากกว่านั้น หรือเพิ่มเส้นโลหะสีเงินสีทองเข้าไปซึ่งจะทำให้เกิดลวดลายที่เหมือนกันมาก กับเทคนิคการจกหรือจิต เราสามารถบอกความแตกต่างได้ก็ต่อเมื่อมีการตรวจสอบอย่างใกล้ชิด เท่านั้น ในลวดลายที่เกิดจากเทคนิคจกและจิต เส้นพุ่งพิเศษที่เพิ่มเข้าไปสามารถดึงออกได้โดยไม่ทำ ให้เนื้อผ้าเสียหาย แต่ในกรณีของการยกดอกจะทำให้เกิดผลตรงกันข้าม ชาวไทลื้อใช้เทคนิคการ ทอยยกดอกในการทอผ้าห่มโดยใช้เขา ๔ เขา^{๙๖} ใช้เส้นฝ้ายสีขาวล้วน หรือสีดำ แดง ขาวสลับกันทำ

^{๙๔} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทริเซีย ซีสแมน, ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว, หน้า ๓๗.

^{๙๕} เส้นยืน คือเส้นด้ายที่ขึงยืนไว้กับกี่ทอผ้า เส้นพุ่ง คือเส้นด้ายที่อยู่ในหลอดหรือกระสวยพุ่งซึ่งข่าง ทอพุ่งไปกลับขณะทอผ้า เส้นพุ่งพิเศษ คือเส้นด้ายที่เพิ่มพิเศษเข้าไป ในการทอเทคนิคจิตและจก อ้างใน เรื่อง เดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๙๖} เขา หรือ ตะกอก คือส่วนประกอบที่สำคัญของหูกทอผ้า มีหน้าที่ดึงแยกด้ายเส้นยืนให้ขึ้นและลง เพื่อเปิดให้มีช่อง สามารถสอดด้ายเส้นพุ่งให้ขัดกันเกิดเป็นเนื้อผ้าขึ้น อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

ให้เกิดเป็นลายตารางสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ เทคนิคการยกดอกเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มคนตระกูลไท ซึ่งนิยมใช้ในการทอผ้าไหมเพราะทำให้เนื้อผ้าหนาขึ้น เหมาะสมแก่การใช้งาน

๖) **ปั่นไก** – เทคนิคการปั่นไกคือการปั่นหรือตีเกลียวเส้นด้าย ๒ สีที่ต่างกันเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดสีเหลือบเหมือนตะไคร่น้ำที่ชาวไทลื้อเรียกว่า “ไค” (ออกเสียง “ไก”) เช่นสีเหลืองกับเขียว สีแดงกับสีดำ เป็นต้น เทคนิคนี้พบในการตกแต่งลายริ้วของผ้าชิ้นไทลื้อแทบทุกกลุ่ม ชาวไทลาวเรียกเทคนิคปั่นไกว่า “เจิ่น” ส่วนชาวไทยทั่วไปเรียกว่า “หางกระรอก”

๗) **ปัก** – เป็นเทคนิคการใช้เข็มและด้ายปักลงบนผืนผ้าให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ วิธีการปักของชาวไทลื้อเท่าที่พบมี ๔ รูปแบบได้แก่ (๑) **การปักเดินเส้น** โดยใช้ด้ายเส้นเล็กเย็บเดินมือทำให้เกิดลายเป็นเส้นขนาดเล็ก เช่น เส้นโค้ง เส้นหยัก เป็นต้น (๒) **การปักทึบ** คือ การใช้ด้ายเส้นใหญ่ปักแบบแน่นลายจะนูนและหนาจึงสามารถปักเป็นลายดอกไม้ ลายเรขาคณิต (๓) **การปักลูกโซ่** คือการปักแบบซ้อนเส้นด้ายเป็นห่วงลูกโซ่ และ (๔) **การปักแบบครอสติช** คือการปักไขว้รูปกากบาทลงบนผืนผ้า ซึ่งน่าจะได้รับมาจากกลุ่มชาวจีนและชาวเขาเช่นเผ่าม้ง เป็นต้น

๘) **การเย็บปักเส้นเงินเส้นทอง** – ใช้เส้น โลหะสีเงินและสีทองวางทาบลงบนผ้าให้เกิดลวดลายแล้วเย็บตรึงเป็นจุดๆ เทคนิคนี้ปรากฏบนลายหน้าหมอนที่ใช้ถวายวัด หรือใช้ในโอกาสพิเศษ

๙) **การปักเลื่อม** – คือการปักเลื่อมเงินเพื่อตกแต่งบนผืนผ้าให้เกิดความแวววาว ซึ่งนิยมใช้ตกแต่งเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ในโอกาสพิเศษ ตกแต่งหน้าหมอน ผ้าจิวร (ผ้าบุญจนะ) และผ้าก๊ง

๑๐) **ถัก** – คือการเก็บชายครุยด้ายเส้นยืนโดยการมัดและถักเป็นลวดลายต่างๆ ชาวไทลื้อนิยมเทคนิคนี้ในการตกแต่งชายครุยของผ้าหอบ (ผ้าปูที่นอน) และชายของตุ่งผ้า^{๑๖}

๓.๒.๓ ความหมายและลวดลายบนผ้าทอไทลื้อ

ลวดลายบนผืนผ้าเกิดขึ้นจากเทคนิคการถักทอ การจัดสานของเส้นใยและสีส้น จากลวดลายพื้นฐานที่อาจไม่มีความหมายใดๆ พัฒนาไปสู่ลวดลายที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ อันสืบเนื่องมาจากธรรมชาติ จินตนาการ ความเชื่อ อุดมคติและความศรัทธา แต่อย่างไรก็ตามการระบุชี้ชัดว่าลวดลายบนผืนผ้า นั้นหมายถึงสิ่งใด ก็เป็นเพียงข้อสันนิษฐาน เนื่องจากผ้าโบราณมีอายุไม่มาก

^{๑๖} ข้อมูลเพิ่มเติมอย่างละเอียดเรื่องเทคนิคการทอผ้าได้ใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว, หน้า ๒๑-๔๗.

ขาดหลักฐานที่จะเชื่อมโยงไปถึงต้นตอได้^{๘๘} แต่อย่างน้อยที่สุดลวดลายบนผืนผ้าก็เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเชื่อของผู้หญิงผู้ทอผ้าได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งในอดีต

จากการศึกษาวิจัยด้านวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อของทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล ได้กล่าวถึงลวดลายบนผ้าชิ้นของชาวไทลื้อว่ามีที่มาจากนิทานพื้นบ้านที่เล่าสืบต่อกันมา ปรากฏอยู่ใน “ตำนานพื้นเมืองสิบสองพม่านา” ลวดลายบน “ซิ่นตา”^{๘๙} ที่มีสีแดงและเน้นลวดลายตรงสะโพกเป็นลักษณะเด่นนั้นเป็นสีของเลือดหมาที่นำมาป้ายบนผ้าชิ้นตามเรื่องในนิทาน ซึ่งนิทานเรื่องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามอธิบายความหมายและที่มาของลวดลายบนผ้าชิ้นของผู้หญิงไทลื้อในอดีตหมาในตำนานคือสัญลักษณ์เก่าแก่ที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณบรรพบุรุษ และเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกสามัญกับโลกศักดิ์สิทธิ์ เป็นการชี้ให้เห็นว่าลวดลายและสีบนผืนผ้าชิ้น มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงชาวไทลื้อได้สืบทอดต่อกันมา^{๙๐}

จากการศึกษาวิจัยแม้ว่าในชุมชนชาวไทลื้อเชิงคำจะไม่มีนิทานเกี่ยวกับผ้าทอแบบเดียวกันนั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าไม่เคยมีตำนานดังกล่าวในกลุ่มชาวไทลื้อเชิงคำมาตั้งแต่ก่อนอพยพ หรืออาจจะเป็นเพราะไม่ได้รับสืบทอดต่อกันมา ซึ่งจะเป็นด้วยสาเหตุใดนั้นก็เกินวิสัยที่ผู้ศึกษาวิจัยจะตรวจสอบได้ แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า รูปแบบลักษณะของผ้าชิ้นดังกล่าวยังปรากฏหลักฐานแสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็น “ไทลื้อ” ให้สามารถพบเห็นได้ในอำเภอเชิงคำหรือในท้องถิ่นไทลื้ออื่นๆ แม้กระทั่งในปัจจุบัน

ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอไทลื้อที่พบโดยทั่วไปอาจแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑) **ลายเรขาคณิต** - ลวดลายเรขาคณิตคือลวดลายพื้นฐานของผืนผ้า จากลายจุดเล็กๆ จุดไข่ปลา เส้นทแยง กากบาท สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ลายพื้นฐานเหล่านี้ได้พัฒนาไปสู่รูปสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น “ลายกาบ” คือ ลายสามเหลี่ยมขนาดเล็ก “ลายหน่วย” คือ ลายสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก “ลายขอ” คือ ลายรูปขอ มีทั้งที่เป็นลายขนาดเล็กและใหญ่ จนถึงลายขอที่ทอดต่อเนื่องกันไปเป็นแถวยาว “ลายขอกูด” คือ ลายเก่าแก่ที่พบในลายเขียนสีภาชนะเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ “ลายซิกแซก” หรือลายเส้นทแยงต่อเนื่องที่ชาวไทลื้อเรียกว่า “ลายงูลอย”

^{๘๘} สัมภาษณ์ อาจารย์ยวีดี พานิชพันธ์, ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ปรธาน โครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (ไต) มหาวิทยาลัยพะเยา, วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๓.

^{๘๙} ซิ่นตา คือ ผ้าชิ้นไทลื้อแบบดั้งเดิมในสิบสองพม่านา เป็นผ้าชิ้นลายขวางกับลำตัวทอด้วยเทคนิคธรรมดา อ่างใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, *ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว*, หน้า ๕๕.

^{๙๐} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๑๕.

๒) **ลายพรรณพฤษา** – ลายพรรณพฤษา “ลายเครือเถา” ตลอดจน ลายดอกไม้ ลายต้นไม้ ต่างๆ สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และสื่อถึงความงามในอุดมคติ ลายดอกไม้ เช่น ลายดอกแก้ว และ ลายดอกจัน พัฒนามาจากการผสมระหว่างลายรูปสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยม เป็นลายสำคัญเก่าแก่ที่พบในผ้าทอของหลายชนชาติ มีความหมายถึงดอกไม้ที่มีคุณค่างดงามในอุดมคติ ลวดลายนี้ยังคล้ายคลึงกับรูปเฉลว (ตาเหลว) ซึ่งเป็นเครื่องจักสานที่ใช้บ่งบอกถึงเขต หรือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมต่างๆ อีกด้วย

๓) **ลายรูปสัตว์** - มีทั้งที่เป็นสัตว์จริงจากธรรมชาติและสัตว์ในป่าหิมพานต์อันสืบเนื่องมาจากจินตนาการและคติความเชื่อดั้งเดิม ลวดลายรูปสัตว์เด่นๆ ที่มักพบเสมอในผ้าทอไทลื้อ ได้แก่ “ลายช้าง” สื่อถึงความยิ่งใหญ่ความเจริญรุ่งเรือง “ลายม้า” สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ บางทีก็พบรูปคนขี่ม้า หรือนกเกาะอยู่บนหลังม้า สื่อถึงการเป็นพาหนะและความอดทน “ลายนก” หรือ ลายไก่อ้อย สื่อถึงธรรมชาติและ ความอุดมสมบูรณ์มักพบคู่กับลายม้า “ลายหงส์” สื่อถึงสวรรค์ ความสูงส่ง ความศักดิ์สิทธิ์ “ลายนาคร” เป็นลายสำคัญของกลุ่มชนชาติไท สื่อถึงคตินี้ดั้งเดิมในการนับถือธรรมชาติผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง นาคเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ได้ทั้งบนผืนดิน ท้องน้ำ และแผ่นดิน หมายถึงผู้สร้างความสมดุลแห่งระบบนิเวศ และเกี่ยวข้องถึงการนับถือผีบรรพบุรุษผู้นำความอุดมสมบูรณ์มาให้แก่โลกมนุษย์ “ลายมอม หรือ ลายสิงห์” สื่อถึงอำนาจและสื่อถึงป่าหิมพานต์อันเป็นส่วนหนึ่งของสวรรค์ “ลายนกกหัสติลิ่งค์” เป็นสัตว์ผสมระหว่างนกกับช้าง ชาวไทลื้อเรียกว่า “นกงวงงา” เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงสวรรค์ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายในพุทธศาสนา เชื่อว่านกกหัสติลิ่งค์จะนำวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ “ลายคชสีห์” เป็นสัตว์ผสมระหว่างช้างกับสิงห์ สื่อถึงการก่อกำเนิดชีวิตและความมีอำนาจ “ลายกบ และ ลายครึ่งคนครึ่งกบ” เป็นลายเก่าแก่ที่พบในกลองมโหระทึก เกี่ยวข้องกับพิธีขอฝน น้ำ และความอุดมสมบูรณ์

๔) **ลวดลายผ้าในพิธีกรรม** - ลวดลายที่ปรากฏในผ้าทอที่ทำขึ้นถวายเป็นพุทธบูชา มักจะเก็บเอาภาพสิ่งของเครื่องใช้และพิธีกรรมเก่าแก่ไว้ เช่น ในผ้าเช็ดหลวง ผ้าจีวร และตุ้มของชาวไทลื้อ มักจะมีรูป “เรือวิญญาณ” ซึ่งแสดงถึงการเดินทางไปสู่โลกหลังความตาย และพิธีกรรมอุทิศข้าวของให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปโดยการบรรทุกไปใน “เรือสำเภา” ที่เรียกว่า “ทานสำเภา” (ออกเสียง “ตานสะเปา”) เป็นต้น ลวดลายบนผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรมมักพบเช่น “ลายรูปปราสาท” เป็นรูปปราสาทบรรจุอยู่บนเรือ ซึ่งมีที่มาจากประเพณีการถวายทานปราสาทแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้ได้อาศัยบนสวรรค์ “ลายต้นดอก หมายเบ้ง ปราสาทผึ้ง ขันดอก” ล้วนแต่สื่อถึงสิ่งของเครื่องปัจจัยไทยทานต่างๆ ที่ทำถวายพระสงฆ์ “ลายรูปช้าง ม้า วัว ควาย คน” ในผ้าเช็ดหลวงและตุ้ม สื่อถึง

ความอุดมสมบูรณ์ทั้งสัตว์ สิ่งของ ข้าทาสบริวาร สำหรับอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้วได้ใช้สอยสุขในโลกหลังความตาย และ “ลายรูปสัตว์ ๑๒ ราศี” คือ รูปสัตว์ประจำปีเกิดตามความเชื่อเก่าแก่^{๒๑}

๓.๓ รูปแบบผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้อาวุโสชาวไทลื้อที่มีอายุ ๘๐ ปีขึ้นไปที่เคยบวชเรียนเป็นพระภิกษุสามเณรต่างให้ข้อมูลเช่นเดียวกันว่า ในสมัยอดีตคือประมาณก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ผ้าทอที่มีใช้ในวัดเป็นสิ่งหาได้ยากมาก จะมีใช้เฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น แม้กระทั่งผ้าที่จะใช้นุ่งห่มของพระสงฆ์จะมีกันแค่คนละ ๑ ชุด ซึ่งล้วนเป็นผ้าทอมือที่ได้มาจากพ่อแม่ตั้งแต่ตอนบวช และบางส่วนได้มาจากผ้าบังสุกุลที่เป็น “ผ้าอำขาว” แต่ในปัจจุบันเราอาจจะพบเห็นผ้าสบงจีวรที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จำนวนมากภายในวัด ซึ่งเป็นเพราะความเจริญและค่านิยมในการถวายเป็นงานพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในงานศพ ซึ่งพบว่ามีทั้งที่ซื้อของใหม่มาถวายและเช่าบูชาต่อจากของเก่าที่วัด

นอกจากนี้การใช้ผ้าทอมือในพิธีกรรมต่างๆ จะต้องสั่งทอล่วงหน้าเป็นเวลานาน ซึ่งไม่ทันต่อการใช้งาน และผ้าทอมือยังมีราคาที่แพงกว่าการซื้อผ้าทอสำเร็จรูป ยิ่งเป็นผ้าทอมือที่ใช้ฝ้ายแบบพื้นเมืองยิ่งมีราคาสูงมากเมื่อเทียบกับผ้าทอจากโรงงานทั่วไป ในปัจจุบันจึงมีความนิยมที่จะใช้ผ้าทอสำเร็จรูปที่ซื้อจากร้านค้าทั่วไปเพื่อใช้งานในวัดและในพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา แม้ผ้าบางอย่างที่ยังคงใช้รูปแบบผ้าทอแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ตุกรูปปราสาท แต่วัสดุอุปกรณ์เช่นด้ายที่ใช้ทอผ้าก็ล้วนเป็นแบบสำเร็จรูปจากโรงงานที่เรียกว่า “ด้ายไทเร” โดยช่างทอผ้าหาซื้อจากร้านค้าในตลาดอำเภอเชียงคำและบางส่วนสั่งมาจากจังหวัดเชียงใหม่แทบทั้งสิ้น

แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่ารูปแบบของผ้าที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำจะเปลี่ยนรูปแบบไป แต่ก็มีผ้าบางอย่างที่คงเอกลักษณ์รูปแบบดั้งเดิมไว้ และผ้าบางอย่างได้ส่งเสริมให้กลับมาใช้วัสดุธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบกระบวนการ จากการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลผ้าทอที่พบในวัดของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาตามรูปแบบการใช้งานของผ้าทอแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยจะขอแบ่งประเภทของผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนาออกเป็น ๕ ประเภท คือ (๑) ผ้าทอสำหรับพระพุทธ (๒) ผ้าทอสำหรับพระธรรม (๓) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ (๔) ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการบูชา และ (๕) ผ้าทออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (ภาพประกอบจะแสดงไว้ในส่วนภาคผนวก)

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๒๐-๒๔.

๓.๓.๑ ผ้าทอสำหรับพระพุทธรูป

ผู้ศึกษาวิจัยพบว่าผ้าทอไทลื้อที่ใช้สำหรับพระพุทธรูปโดยเฉพาะ อาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ (๑) ผ้าห่มพระเจ้า (ผ้าทรงพระพุทธรูป) (๒) ผ้าเพดานสีแจ่ม (ผ้ามุงบน) และ (๓) ผ้าห่มพระธาตุ รายละเอียดรูปแบบของผ้าเป็นดังนี้

๑) ผ้าห่มพระเจ้า (ผ้าทรงพระพุทธรูป)

ชาวไทลื้อและชาวล้านนาโดยทั่วไปเรียกพระพุทธรูปว่า “พระเจ้า” ซึ่งก็มาจากคำว่า “พระพุทธรเจ้า” ฉะนั้น ผ้าห่มพระเจ้า ก็คือ ผ้าห่มพระพุทธรูป หรือ ผ้าทรงพระพุทธรูป ซึ่งการห่มผ้าให้พระพุทธรูปนี้ มีคติความเชื่อว่าพระพุทธรูปมีชีวิต มีความรู้สึกร้อนหนาว ศาสดาจารย์มณีพยอมยงค์ กล่าวว่า การห่มผ้าให้พระเจ้านี้ก็กระทำการเหมือนการเปลี่ยนเครื่องทรงในฤดูต่างๆ ของพระแก้วมรกตนั่นเอง^{๒๒} ซึ่งพระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปมหายานนิรันดร์นปฎิมากร (พระแก้วมรกต) ก็ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ ๑ ในราชวงศ์จักรีจนถึงปัจจุบัน^{๒๓}

รูปแบบผ้าห่มพระเจ้าในอำเภอเชียงคำเป็นลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปในล้านนา โดยส่วนใหญ่ใช้ผ้าจิ้วรสำเร็จรูปสี่เหลี่ยมแบบที่นิยมในหมู่พระสงฆ์มหานิกาย ไม่พบการใช้ผ้าจิ้วรสีพระราชนิยม และนอกจากนี้ยังพบการใช้ผ้าคาดทองหรือผ้าโรงงานประเภทอื่นๆ ที่มีสีทองอีกด้วย^{๒๔} วิธีการห่มมี ๒ แบบ คือ แบบห่มคลุมและแบบห่มเฉียงแบบสไบ โดยการห่มคลุมจะใช้ผ้าจิ้วรห่มคลุมตั้งแต่พระศอกลงมา และหากพระประธานองค์เล็กก็จะใช้วิธีพับครึ่งจิ้วรตามยาวก่อน

๒) ผ้ามุงบน (ผ้าเพดานสีแจ่ม)

ผ้ามุงบนเป็นผ้าที่จึงกางอยู่เหนือพระเศียรพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในพระวิหาร โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาวประมาณ ๒ x ๒ เมตร ริมทั้งสี่ด้าน

^{๒๒} มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาสนะ, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๕.

^{๒๓} “พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปมหายานนิรันดร์นปฎิมากร (พระแก้วมรกต)”, จดหมายข่าวสำนักราชเลขาธิการ, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม ๒๕๔๕ - มกราคม ๒๕๕๐) : ๖๘.

^{๒๔} ที่วัดพระธาตุดอยสุพรรณและวัดดอนไชย ตำบลห้วยวัน ยังพบการคลุมทับด้วยดาบข่าหน้าข้างที่ร้อยจากกระดาดตะกั่วสีทองและส่วนชายตกแต่งด้วยดอกจำปีที่ทำด้วยริบบิ้น แต่ในปัจจุบันนิยมใช้แบบที่ทำจากหลอดกาแฟพลาสติกในการตกแต่งตุ้มผ้า ซึ่งนิยมในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมาจากการเข้ามาส่งเสริมอาชีพของ กศน.เชียงคำ ดอกจำปีชนิดนี้จึงเป็นตัวแทนดอกของตุ้มผ้าทอรุ่นใหม่ได้ สัมภาษณ์กลุ่มผู้อาวุโสชมรมผู้สูงอายุบ้านทุ่งมอก ตำบลเชียงบาน, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

เย็บตกแต่งด้วยผ้าระบายหรือพู่ห้อย ในอดีตน่าจะเป็นผ้าทอด้วยเทคนิคจิดเป็นลวดลายต่างๆ แต่ในปัจจุบันนิยมใช้ผ้าทอสำเร็จรูปจากโรงงานสีแดง ชมพู เหลือง มีการปักตกแต่งเป็นลวดลายต่างๆ หรือใช้กระดาษสีทองฉลุลายประดับ^{๒๕}

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้อาวุโสชาวไทลื้อเชียงคำโดยส่วนใหญ่เรียกชื่อผ้าที่มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสว่า “ผ้าสี่แฉ่ง” และเรียก “ผ้ามุงบน” ว่า “ผ้าเพดานสี่แฉ่ง” โดยในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนืออธิบายว่า “ผ้าสี่แฉ่ง” เป็นคำเรียก “ผ้าเช็ดหน้า” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการใช้ผ้าเช็ดหน้าแบบตะวันตกที่เข้ามาในภายหลัง^{๒๖}

ในปัจจุบันพบว่าความนิยมในการใช้ผ้าเพดานสี่แฉ่งได้ลดน้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัด โดยส่วนใหญ่ได้ปรับเปลี่ยนมาใช้ฉัตรโลหะซึ่งทำจากทองเหลืองหรือสังกะสีพ่นสีทองที่มีจำนวนชั้นตั้งแต่ ๓ ถึง ๕ ชั้นโดยใช้ฉัตรแขวนลงมาจากเพดานพระวิหารแทนการใช้ผ้าเพดาน และจากการศึกษาวิจัยพบว่ามีเพียง ๒ วัดจากจำนวน ๒๐ วัดที่ยังคงใช้ผ้าเพดานสี่แฉ่งอยู่ คือ วัดแสนเมืองมา ตำบลห้วยวน และวัดหนอง ตำบลฝายกวาง

ลักษณะผ้าเพดานของวัดแสนเมืองมา ทำจากผ้าไทเรสีขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ ๒.๕๐ x ๓ เมตร และทำระบายด้วยผ้าไทเรสีแดงยาวลงมาประมาณ ๕๐ เซนติเมตร และประดับด้วยผ้าไทเรสีขาวที่ “ต้องลาย” (ฉลุลายด้วยสิ่ว) เป็นรูปดอกไม้โดยรอบทั้งภายในและภายนอกของระบายผ้า ชั้นนอกสุดตกแต่งด้วย “ใบไฮ” (ใบไทร) ที่ทำจากกระดาษตะกั่วหลากสีแบบเดียวกันกับที่ใช้ตกแต่งตุ้มผ้า ส่วนตรงกลางผ้าเพดานสีขาวมีรูปเสมาธรรมจักร ดอกบัว ดอกไม้ และลายไทย ซึ่งพ่นด้วยสีสเปรย์สีชมพู เขียว ฟ้า แดง และน้ำเงิน และตกแต่งตรงกลางรูปภาพเหล่านั้นด้วยการแขวนพวงมาลัยดอกไม้ประดิษฐ์และลูกบอลพลาสติกมีสีมันวาวหลากสี (แบบเดียวกับที่ใช้ตกแต่งต้นคริสต์มาส) อายุการใช้งานของผ้าเพดานอยู่ประมาณ ๕ – ๑๕ ปีแล้วแต่สภาพความสมบูรณ์ของหลังคาพระวิหาร หากมีการรั่วซึมของฝนมากก็มีอายุการใช้งานที่สั้นลง

อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสังเกตว่ารูปแบบผ้าเพดานลักษณะนี้ มีรายละเอียดคล้ายกับรูปแบบของผ้าเพดานที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์จุททกนิคาย พุทธาปทาน ซึ่งกล่าวถึงปราสาทที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่า “มีเพดานผ้าติดดวงดาวทองมีแสงแวววาว มีพวงมาลัยห้อยอยู่ทั่ววงดามตระการตา”^{๒๗} และในคัมภีร์อุปทานที่กล่าวถึงการปรินิพพานของพระมหาปชาบดีเถรี

^{๒๕} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๒๒.

^{๒๖} “ผ้าสี่แฉ่ง”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, เล่มที่ ๘ (๒๕๔๒) : ๔๐๕๔.

^{๒๗} จุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๓-๓๘/๖-๗.

ที่ว่ามีเพดานที่ประดับด้วยทองคำซึ่งทำเป็นรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาว^{๒๘} ตลอดจนถึงเรื่องพระกนิษฐาจารย์ได้ทำเพดานดอกไม้บูชาพระอัครทาสีพุทธเจ้า^{๒๙} เป็นต้น

ผ้าเพดานวัดแสนเมืองมาชิ้นนี้เป็นฝีมือของพ่อมอ สมฤทธิ์ (อายุ ๖๔ ปี) ชาวไทลื้อบ้านดอนไชย ตำบลห้วยน ผู้สืบทอดการทำผ้าเพดานมาจากบิดาคือ พ่อครูบุญย์ สมฤทธิ์ (เสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เมื่ออายุได้ ๙๖ ปี) ซึ่งพ่อมอกล่าวว่าตนได้ช่วยบิดาทำผ้าเพดานมาเกือบ ๔๐ ปีแล้ว ผ้าที่ใช้ส่วนใหญ่ซื้อจากร้านค้าในอำเภอเชียงคำ แต่ไม่ทราบความหมายที่แฝงอยู่ในรูปแบบผ้าเพดานดังกล่าว เพียงแต่ตนเองได้รักษารูปแบบที่พ่อครูบุญย์เคยทำมาโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงเพราะถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของตน นอกจากนี้ยังเคยช่วยพ่อครูบุญย์ทำและติดตั้งผ้าเพดานลักษณะนี้เกือบทุกวัดในอำเภอเชียงคำและอำเภอใกล้เคียงในอดีต^{๓๐} แต่ในปัจจุบันได้รับความนิยมน้อยลงไปมาก^{๓๑}

ส่วนผ้าเพดานที่วัดหนอง ตำบลฝายกวาง มีจำนวน ๒ ผืน อยู่ในพระวิหาร ๑ ผืน และอยู่ที่ศาลาบาตรอีก ๑ ผืน ขนาดของผ้าเพดานมีขนาดประมาณเท่ากับแท่นแก้ว (ฐานชุกชี) ซึ่งผ้าเพดานในพระวิหารทำมาจากผ้าดาวน์สีเหลือง มีชายผ้าสีเหลืองยาวลงมาประมาณ ๒๐ เซนติเมตรประดับชายผ้าด้วยพุไหมพรมสำเร็จรูป ส่วนอีกผืนหนึ่งทำด้วยผ้าดาวน์สีขาว มีชายผ้าสีเหลืองโดยผ้าเพดานทั้งสองผืนสร้างขึ้นจากฝีมือชาวบ้านในชุมชน

๓) ผ้าห่มพระธาตุ

พระธาตุหรือพระสถูปเป็นพุทธสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งเสมือนหนึ่งสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้าที่สำคัญยิ่ง มหาธาตุในที่ต่างๆ จึงเปรียบได้กับศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน^{๓๒} ซึ่งเชื่อกันว่าการได้นมัสการพระธาตุก็เท่ากับได้นมัสการ

^{๒๘} บ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๒๖๕/๔๒๒.

^{๒๙} บ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๒๔/๓๓๒.

^{๓๐} ผู้ศึกษาวิจัยพบรูปถ่ายผ้าเพดานลักษณะเดียวกันทั้งรูปแบบและสีสันในวิหารวัดท่าฟ้าใต้ซึ่งเป็นวันของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ซึ่งน่าจะถ่ายในช่วงประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ อาจเป็นไปได้ว่ารูปแบบผ้าเพดานลักษณะนี้อาจจะเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทลื้อโดยทั่วไป อ้างใน รุจยา อากาศ, ม.ร.ว. และคณะ, ไทลื้อ, หน้า ๓๓.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พ่อมอ สมฤทธิ์, ช่างทำผ้าเพดาน และดุงแบบต่างๆ, วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๓๒} กรมศิลปากร, *มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖.

ต่อพระพักตร์พระพุทธองค์ จึงปรากฏการสร้างและบูชาพระสถูปมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก อปทาน เป็นจำนวนมาก ดังเช่นพระอุปัชฌาย์เถระได้บูชาพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระปทุมุตระพุทธเจ้าโดยได้อาผ้าห่มของตนคล้องปลายไม้แล้วยกขึ้นเป็นธงถวายบูชาเป็นคัน^{๓๓}

จากการศึกษาวิจัยพบว่าโดยทั่วไปใช้ผ้าสำเร็จรูปจากโรงงาน ลักษณะเป็นผ้าพื้นสีเหลืองหรือผ้าตาดสีทอง หน้ากว้างตามขนาดหน้าผ้า ส่วนความยาวแล้วแต่ขนาดขององค์พระธาตุ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ไม่มีการประดับตกแต่งด้วยวัสดุอื่น พบเพียงการใช้ผ้าห่มรอบองค์พระธาตุเท่านั้น ลักษณะของผ้าห่มพระธาตุนี้ไม่มีความแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่นๆ และไม่ได้แสดงเอกลักษณ์ของผ้าทอไทลื้อแต่ประการใด

๓.๓.๒ ผ้าทอสำหรับพระธรรม

ผู้ศึกษาวิจัยพบว่าผ้าทอไทลื้อที่ใช้สำหรับพระธรรมโดยเฉพาะ อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ผ้าห่อคัมภีร์ (๒) ผ้าที่ใช้ปิดธรรมมาสน์ รายละเอียดรูปแบบของผ้าเป็นดังนี้

๑) ผ้าห่อคัมภีร์

ชาวไทลื้อในอดีตมีประเพณี “การสร้างธรรม” ถวายวัดซึ่งถือว่าได้อานิสงส์มาก การสร้างธรรมก็คือการเขียนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น คำสอน ชาดก ตำนาน ประวัติด ฯลฯ ลงบนใบลาน ซึ่งคัมภีร์ใบลานเหล่านี้จะจัดทำอย่างประณีต จารด้วยอักษรธรรม มีไม้แกะสลักปิดทองงดงามที่เรียกว่า “ไม้ประทับ” ประกบใบลานไว้ไม่ให้หิ้งอ มีการห่อผ้าห่อคัมภีร์และมัดด้วยด้ายพัน^{๓๔}

จากการศึกษาวิจัยพบผ้าห่อคัมภีร์ของชาวไทลื้อเชียงคำใน ๔ ลักษณะ คือ

๑. ผ้าห่อคัมภีร์ที่ใช้เส้นฝ้ายสีดำ แดง ขาว และน้ำเงิน พันรอบดอไม้ไผ่ แล้วนำไปสอดคั่นบนผืนผ้าสีขาวและแดง ถักเรียงลำดับให้เกิดเป็นลวดลายเรขาคณิตคล้ายลายเกาะ ผักแว่นในผ้าชิ้นไทลื้อเชียงคำ แล้วเย็บขอบด้วยผ้าสีขาวและแดง มีขนาดกว้างยาวประมาณ ๕๕ x ๓๐ เซนติเมตร ผ้าห่อคัมภีร์ลักษณะนี้พบเพียง ๑ ผืนที่วัดหย่วน และยังคงอยู่ในสภาพสมบูรณ์

^{๓๓} คุราชะเอียนดใน ข.อป. (ไทย) ๓๒/๕๒-๑๐๕/๑๒๕-๑๓๕.

^{๓๔} คุราชะเอียนดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๒๓-๑๒๕.

๒. ผ้าห่อคัมภีร์ที่ใช้เทคนิคการทอสอดสลับไม้ไผ่กับฝ้ายพื้นเมืองหลากสี มีสีแดง สีขาว และสีน้ำเงิน (คราม) ลักษณะคล้ายการทอถุงโย แต่สอดดอกลไม้ไผ่เรียงชิดติดกันต่อเนื่องจนเป็นผืนคั่นด้วยการทอเทคนิคธรรมดา ผ้าห่อคัมภีร์ลักษณะนี้พบที่วัดห้วยวน วัดพระธาตุสบแวน ตำบลห้วยวน และที่วัดศรีชุม ตำบลน้ำแวน ซึ่งแต่ละวัดมีจำนวนเพียง ๑-๒ ผืนเก็บอยู่ในตู้คัมภีร์และมีสภาพที่เก่าและชำรุดทรุดโทรมมาก

๓. ผ้าห่อคัมภีร์ที่ใช้ผ้าฝ้ายพิมพ์ลายดอกไม้สีแดงเย็บติดกับผ้าฝ้ายทอมือโดยสอดดอกลไม้ไผ่คั่นไว้ระหว่างผ้าทั้งสองเป็นระยะๆ ตลอดผืน และเย็บขอบด้วยผ้าสีแดงและมีเชือกผูก บางผืนใช้ผ้าลาลีสีแดงลายดอกไม้เย็บทั้งสองด้านและตกแต่งโดยรอบด้วยเศษผ้าลูกไม้สีเหลือง ผ้าห่อคัมภีร์ลักษณะนี้พบเพียง ๓ ผืน พบที่วัดห้วยวน ๑ ผืน (สภาพชำรุด) และที่วัดแสนเมืองมา ๒ ผืน (สภาพสมบูรณ์)

๔. ผ้าห่อคัมภีร์ที่ใช้ผ้าฝ้ายสีขาว (ผ้าดิบ) เย็บเป็นถุงใส่และมีเชือกสำหรับรัดปิด ผ้าห่อคัมภีร์ลักษณะนี้พบได้โดยทั่วไป แต่ส่วนใหญ่ในตู้คัมภีร์ที่สำรวจได้จะพบคัมภีร์กระดาดแบบที่พิมพ์ขายในท้องตลาดโดยทั่วไปซึ่งมีความแข็งแรงไม่จำเป็นต้องห่อด้วยผ้า ในส่วนคัมภีร์โบราณนั้น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เข้ามาทำการสำรวจเก็บข้อมูลและได้เก็บรวบรวมไปเพื่อการศึกษาเป็นจำนวนมาก^{๓๕} จึงเหลือแต่คัมภีร์แบบกระดาดซึ่งก็เป็นที่นิยมใช้มากกว่าในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามมักมีผู้มองข้ามคุณค่าของผ้าห่อคัมภีร์โดยการนำไปทิ้งโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งหากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ผ้าห่อคัมภีร์สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับชนิดของผ้าที่แต่ละท้องถิ่นผลิตขึ้นและผ้าที่มีจำหน่ายในท้องตลาดในแต่ละยุคสมัยได้ เช่นจากหลักฐานที่กล่าวถึงผ้าฝ้ายพิมพ์ลายรูปดอกไม้ซึ่งนำเข้ามาจากอินเดีย ว่าเป็นผ้าฝ้ายคุณภาพดี และมีการใช้เทคนิคย้อมสีโดยใช้สารช่วยติด (Mordant) ทำให้ผ้ามีลวดลายสวยงาม สีไม่ตก จึงเป็นที่นิยมอย่างมากในสยาม และก็นิยมนำมาทำเป็นผ้าห่อคัมภีร์ด้วย^{๓๖} ดังนั้นผ้าห่อคัมภีร์ของชาวไทลื้อเชียงคำที่ทำจากผ้าฝ้ายพิมพ์ลายนี้ อาจจะแสดงถึงอิทธิพลผ้าห่อคัมภีร์ที่นิยมอยู่ในประเทศไทยในอดีต ซึ่งอาจจะมีเจ้าภาพนำมาจากที่อื่นแล้วนำมาถวายไว้ หรืออาจจะเป็นสิ่งที่หาซื้อได้ในท้องถิ่นเชียงคำ ในยุคที่ยังมีความนิยมถวายผ้าห่อคัมภีร์ก็เป็นได้ ข้อมูลเหล่านี้จึงอาจบอกถึงความสัมพันธ์ของผ้าระหว่างท้องถิ่นและเส้นทางค้าผ้าในสมัยโบราณได้นั่นเอง

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรพรหมคุณ, เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ เจ้าอาวาสวัดห้วยวน, วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, *มรดกสิ่งทอในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๒๐-๒๔.

๒) ผ้าทอที่ใช้ปิดห่อหุ้ม (ธรรมมาสน์)

รูปทรงห่อหุ้มหรือธรรมมาสน์แบบดั้งเดิมของชาวไทลื้อมี ๒ แบบ คือ แบบเปิดโค้งไม่มียอดและแบบยอดปราสาท โดยมีลักษณะปิดทึบสามด้านเหลือช่องเปิดไว้เป็นทางขึ้นเพียงด้านเดียวแล้วใช้ผ้าจึงปิดไว้^{๓๖}

จากการศึกษาวิจัยพบว่าธรรมมาสน์ไทลื้อแบบดั้งเดิมคงเหลืออยู่เพียง ๒ หลังอยู่ที่วัดลำ ตำบลเวียง ๑ หลัง แต่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมไม่สามารถใช้การได้และไม่พบผ้าทอที่ใช้ปิดห่อหุ้มแต่ประการใด ส่วนอีกหลังหนึ่งอยู่ที่วัดแสนเมืองมา ตำบลห้วยน ซึ่งเป็นธรรมมาสน์แบบไม่มียอดและพบผ้าทอที่จึงปิดด้วยเทคนิคจิตร^{๓๗} เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าเป็นการนำตุ้งผ้ามาพับทบครึ่งเพื่อใช้เป็นผ้าปิดธรรมมาสน์ ลักษณะเป็นตุ้งผ้าทอด้วยเทคนิคจิตรมีลวดลายเป็นรูปปราสาทโดยใช้สีเขียวสลับแดง และมีลวดลายรูปคน ช้าง ม้า นก และต้นครุฑทวน จากการสังเกตเส้นด้ายเส้นพุ่งพบว่าใช้เส้นด้ายโทเรแบบเส้นเล็ก ทำให้ลวดลายดูไม่แน่น สันนิษฐานว่าเป็นตุ้งผ้าที่นำมาจากบ้านฮวก ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จากการสอบถามร้านค้าขายตุ้งในบ้านแดนเมือง ตำบลห้วยนพบว่ารับซื้อจากประเทศลาวอีกต่อหนึ่ง เพราะมีราคาที่ถูกกว่าตุ้งปราสาทที่ทอจากบ้านเชียงบาน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ

๓.๓.๓ ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์

ผู้ศึกษาวิจัยพบว่าผ้าทอไทลื้อที่ใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะมีหลายชนิด โดยอาจแบ่งจากที่มาของผ้าได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ผ้าทอที่มาจากถวายเป็นประเพณี (๒) ผ้าที่มาจากครุฑทวน (ไทยทวน) ที่อุทิศถวายให้ผู้ล่วงลับ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ผ้าทอที่มาจากถวายเป็นประเพณี

ผ้าทอสำหรับถวายเป็นพระภิกษุสงฆ์ตามประเพณีมีหลายชนิด ในปัจจุบันพบว่าชาวไทลื้อที่รวมเป็นกลุ่มทอผ้าจะร่วมกันทอ “ย่าม” และ “ผ้ารัดอก” ถวายให้เป็นผ้าบริวารแก่พระภิกษุ โดยทอจากด้ายโทเรสีเดียวกับจีวรของพระ กลุ่มทอผ้าไทลื้อบ้านธาตุสบแวนกล่าวว่า นอกจากจะ

^{๓๖} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๒.

^{๓๗} จากรูปภาพผ้าปิดธรรมมาสน์ในวิหารวัดท่าฟ้าใต้ วัดของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงม่วน พบว่ามีรูปแบบการทอเป็นแบบผ้าเช็ดหลวงซึ่งทอด้วยเทคนิคจิตรหลากสี และมีลายรูปนกยูงซึ่งเป็นลวดลายเฉพาะที่ยังคงทออยู่บนตุ้งรูปปราสาท แบบอำเภอเชียงม่วน และไม่พบลวดลายนกยูงลักษณะนี้ในตุ้งปราสาทแบบเชียงคำในปัจจุบัน อ้างใน รุจยา อากาศกร, ม.ร.ว. และคณะ, ไทลื้อ, หน้า ๓๓.

รวมกลุ่มกันทอดถวายแล้ว ยังมีพระภิกษุมาสั่งให้ทอเพื่อใช้ส่วนตัวอีกด้วย สำหรับผ้ารัดอกมีการทอด้วยลวดลายจิตรูปดอกไม้ ลายขอ ลายกาบ ประกอบในส่วนปลายผ้าทั้งสองข้าง และมีขนาดหน้าผากกว้างประมาณ ๑๕-๒๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๒๐๐-๒๕๐ เซนติเมตร จากการศึกษาวิจัยพบว่าในกลุ่มทอผ้าอื่นๆ ก็มีการทอผ้ารัดอกและย้อมเพื่อถวายพระเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ผู้อาวุโสที่เคยบวชเรียนให้ข้อมูลลักษณะเดียวกันว่าในอดีตยังใช้ผ้าทอมือในประเพณีการอุปสมบท คือ ผ้าไตรจีวร ผ้านั่ง (อาสนา) และหมอนผ้า โดยผู้ที่เป็นแม่และเป็นญาติฝ่ายหญิงได้เตรียมไว้ให้ นอกจากนี้ยังเคยใช้ผ้าบังสุกุลที่ได้จากงานศพซึ่งเป็น “ผ้าอาขาว” นำมาเย็บต่อกันเป็นจีวรและได้ย้อมสีด้วยตนเอง จากการสัมภาษณ์พ่อหนานเริ่ม วงศ์ใหญ่ มรรคทายกคนปัจจุบันของวัดสถาน (ห้วยไฟ) ตำบลภูซาง กล่าวว่าตนบวชเรียนในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งได้ใช้ผ้าจีวรที่ซื้อจากร้านค้าในตลาดเชียงคำ ซึ่งขณะนั้นก็หาซื้อได้โดยสะดวกแล้ว^{๓๘} จึงอาจกล่าวได้ว่าหลังจากประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ชาวไทลื้อที่ต้องการความสะดวกสบายก็ใช้ผ้าที่หาซื้อได้จากร้านค้าเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ในอดีตพระภิกษุจะมี “ผ้านั่ง” ซึ่งก็คือ ผ้าอาสนะที่ปูให้พระภิกษุนั่งเฉพาะรูปเดียว มีลักษณะคล้ายกับเสื่อหรือพูกขนาดเล็ก กว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑๐๐ – ๑๕๐ เซนติเมตร เย็บจากผ้าสีแดง ส่วนด้านขอบจะเย็บด้วยผ้าด่างสี ส่วนใหญ่จะเป็นสีขาว ด้านในจะยัดด้วยฟางหรือยอดข้าวกล่ำที่ตัดมาผึ่งแดดให้แห้ง ปกติผ้านั่งนี้มักจะปูวางอยู่บนแท่นสังฆ์โดยมีหมอนอิงวางอยู่ข้างบนด้วย^{๓๙} โดยชาวไทลื้อถือว่า ผ้านั่ง (อาสนา) และหมอนผา (หมอนผ้ารูปสามเหลี่ยม) ถือเป็นเครื่องไทยทานที่ใช้เป็นเครื่องประกอบในการอุปสมบทและจะไม่ใช่ในการบวชเณร^{๔๐} จากการศึกษาวิจัยไม่พบตัวอย่างผ้านั่งและหมอนผ้าแบบไทลื้อในวัดใดๆ พบ

^{๓๘} สัมภาษณ์ พ่อเผ่าหนานกอง ปีนศักดิ์ (๘๔ ปี), อดีตมรรคทายกวัดสถาน (ห้วยไฟ), พ่อหนานเล็ก เชื้อสะอาด (๘๐ ปี) มรรคทายกวัดพระธาตุสบแวน, พ่อหนานเริ่ม วงศ์ใหญ่ (๖๐ ปี) มรรคทายกบ้านสถาน (ห้วยไฟ), วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๓๙} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**, หน้า ๑๒๒.

^{๔๐} ในการบวชลูกแก้ว (บวชเณร) และการอุปสมบทของชาวไทลื้อในอดีต ผู้สูงอายุที่เคยบวชเรียนได้ให้ข้อมูลคล้ายกันว่า เคยเห็นการใช้ “กระโจมหัวนาค” สามไม้ตอนเป็นนาคก่อนเข้าพิธี โดยกระโจมหัวนาคนี้ไม่ได้ทำจากผ้าทอโดยตรง แต่มี ๒ ลักษณะคือ (๑) ทำเป็นรูปคล้ายชฎาด้วยกระดาษสีต่างๆ (๒) สานขึ้นรูปด้วยไม้ไผ่ลักษณะคล้าย “หมงกูป” หรือ “รังงอบ” คือส่วนที่ใช้สวมหัวผูกติดกับโครงงอบของชวานา กระโจมนี้มีการสานขึ้นรูปเป็นลักษณะคล้ายหัวพญานาคหรืออาจใช้ไม้เนื้ออ่อนแคะสลักให้พอเห็นเป็นรูปหัวพญานาคอย่างง่ายแล้วใช้ผ้าอำสบบนศีรษะก่อนแล้วจึงสวมกระโจมทับที่ตกแต่งด้วยเหรียญเงิน แผ่นเงิน ดอกไม้ และผ้าสีต่างๆ (ผู้ศึกษาวิจัยได้แสดงภาพ “ลูกแก้ว” (ผู้บวชเณร) ในประเพณีปอยส่างลองให้ผู้รู้ได้รับคำตอบว่ามีลักษณะคล้ายกัน)

แต่เพียงคำบอกเล่าว่าผ้านั่งมีลักษณะเป็นฟูกใช้นั่ง โดยพระภิกษุผู้บวชใหม่จะใช้นั่งเพื่อให้พระแก่ผู้มาร่วมงานหลังเสร็จพิธีอุปสมบท ผู้ศึกษาวิจัยจึงไม่อาจจะระบุแบบที่ชัดเจนทั้งผ้านั่งและหมอนผ้าได้ แต่อาจเป็นไปได้ว่าคงมีลักษณะไม่ต่างไปจากฟูกผ้าที่เก็บรักษาไว้ในอาคารศูนย์วัฒนธรรมไทยลื้อที่วัดห้วยวน

ในส่วนผ้าทอที่ใช้สำหรับหมี่สงฆ์ เรียกว่า “ผ้ามุงสังฆะ” ซึ่งเป็นผ้าที่จึงกางอยู่เหนือแท่นสังฆ์ (แท่นสงฆ์) อยู่สูงจากพื้นขึ้นไปประมาณ ๒ เมตร มีลักษณะคล้ายกับผ้ามุงบน แต่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว และมีขนาดกว้างยาวเท่ากับขนาดของแท่นสังฆ์ที่อยู่ด้านล่าง โดยทั่วไปนิยมใช้ผ้าสีชมพู มักมีการตกแต่งประดับรอบๆ ชายผ้าที่ห้อยลงมาด้วยตาข่ายหรือพู่ห้อยอย่างสวยงาม^{๔๒}

จากการศึกษาวิจัยพบผ้ามุงสังฆะของชาวไทลื้อเชียงคำอยู่ ๒ ลักษณะดังนี้

๑. ผ้ามุงสังฆะแบบทั่วไป – เป็นผ้าที่เย็บจากผ้าพื้นที่ทำจากโรงงานมีทั้งสีเหลืองและสีขาว มีระบายผ้าทำด้วยผ้าลูกไม้สีเหลืองหรือแดง พบในวัดลำ ค่ำบดเวียง และวัดหนอง ค่ำบดฝายกวาง และอีกลักษณะหนึ่งเป็นแบบถักโครเชต์ด้วยด้ายญี่ปุ่น ซึ่งถักเป็นรูปดอกไม้ตลอดทั้งผืน ทั้งส่วนตัวผ้าที่จึงกางและผ้าที่ทำเป็นระบายโดยรอบ ผ้ามุงสังฆะแบบนี้พบในวัดเชียงบานและวัดแวนวัฒนา ค่ำบดเชียงบาน ซึ่งเป็นไปตามความนิยมและความสะดวกในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาสร้างถวาย โดยส่วนใหญ่ทำขึ้นโดยฝีมือของชาวบ้านในชุมชน

๒. ผ้ามุงสังฆะที่เป็นแบบเดียวกับผ้าเพดานสีเข้ม (ผ้ามุงบน) ^{๔๓} – โดยส่วนใหญ่ผ้าลักษณะนี้มาจากการว่าจ้างช่างผู้ชำนาญให้ทำตามขนาดแล้วจึงนำมาติดตั้ง โดยผู้ศึกษาวิจัยพบผ้ามุงสังฆะแบบผ้าเพดานสีเข้มที่วัดบุญนาคนซึ่งไม่ใช่วัดของชาวไทลื้อ และจากการสอบถามพบว่าผ้ามุงสังฆะที่วัดบุญนาคนผืนนี้เป็นฝีมือของพ่อมอร์ สมฤทธิ์ ช่างทำโคมผ้าและผ้าเพดาน ชาวไทลื้อบ้านคอนไชย ค่ำบดห้วยวน

นอกจากนี้ยังพบผ้ามุงสังฆะที่มีลักษณะคล้ายกันแต่มีลวดลายที่แตกต่างกันเล็กน้อย คือพบลายดวงดาว ลายดอกบัว และลายธรรมจักร ส่วนภายนอกตกแต่งด้วยตาข่ายที่ร้อยจากกระดาษตะกั่วสีเงินประดับด้วยดอกจำปาที่ทำจากริบบิ้น หากไม่สังเกตอย่างละเอียดอาจจะไม่สามารถแยกความแตกต่างได้ ซึ่งในแบบหลังนี้พบว่าไม่มีการประดับด้วยพวงมาลัยดอกไม้ ซึ่งพบได้ในวัดพระธาตุสบแวน ค่ำบดห้วยวน และ วัดทุ่งมอก ค่ำบดเชียงบาน ซึ่งชาวบ้านธาตุให้ข้อมูลว่าเป็นฝีมือของ

^{๔๒} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๒๒.

^{๔๓} ดูรายละเอียดรูปแบบผ้ามุงสังฆะลักษณะนี้ได้ที่หัวข้อเรื่อง ผ้าเพดานสีเข้ม (ผ้ามุงบน)

ช่างในชุมชนบ้านธาตุที่เพิ่งเริ่มอาชีพนี้ ส่วนผ้าถุงสังฆะที่วัดห้วยนปรากฏรูปแบบและสีสันคล้ายกันแต่มีการประดับด้วยผ้าลูกไม้สีแดงแทนผ้าโทเรลุลาย ซึ่งชาวไทลื้อบ้านห้วยนต่างให้ข้อมูลว่าเป็นฝีมือของพ่อมอร์ สมฤทธิ์ บ้านคอนไชย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าผ้าถุงสังฆะที่พบในวัดของชาวไทลื้อจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ถือได้ว่ามีเอกลักษณ์ที่สามารถแยกออกจากรูปแบบผ้าเพดานในพื้นที่อื่นๆ ได้ กล่าวคือ มีลวดลายดวงดาว ดอกไม้ ดอกบัว และประดับด้วยพวงมาลัยดอกไม้หรือตาข่ายดอกจำปี ซึ่งตรงกับข้อมูลในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงผ้าเพดานที่ใช้มุงบังเหนือบัลลังก์ของพระพุทธเจ้า ในคัมภีร์ขุททกนิกาย พุทธาปทาน ซึ่งกล่าวว่า “มีเพดานผ้าติดดวงดาวทองมีแสงแวววาว มีพวงมาลัยห้อยอยู่ทั่ววงมตรการตา”^{๔๔} และในการปรินิพพานของพระมหาปชาบดีเถรี ที่กล่าวว่า “มีเพดานที่ประดับด้วยทองคำซึ่งทำเป็นรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาว”^{๔๕} แม้ว่าช่างผู้สร้างและชาวบ้านจะไม่สามารถให้คำอธิบายในลวดลายต่างๆ ได้ก็ตาม แต่จากการศึกษาวิจัยก็พบว่าชาวบ้านได้สืบทอดผ้าถุงสังฆะลักษณะนี้มาอย่างน้อยก็มากกว่า ๔๐ ปีในอำเภอเชียงคำ ซึ่งจะเป็นข้อมูลให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่อาจจะมีต่อผ้าเหล่านี้ต่อไปในอนาคต

๒) ผ้าที่มาจากครัวทาน (ไทยทาน) ที่อุทิศถวายให้ผู้ล่วงลับ

ชาวไทลื้อมีประเพณีทำบุญอุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้วในหลายโอกาส เช่น ในประเพณีตานก๋วยสลากและประเพณีตานธรรม (ตั้งธรรม – เทศน์มหาชาติ) เป็นต้น โดย “ครัวทาน” หรือ “ไทยทาน” ที่จะนำมาถวายพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ซึ่งก็มักจะมีผ้าเป็นส่วนประกอบด้วย ผ้าทอไทลื้อที่พบในไทยทานโดยส่วนใหญ่คือ ผ้าซิ่น ผ้าตุง และผ้าเช็ดน้อย และคงมีเฉพาะผ้าเช็ดน้อยที่พระสงฆ์นำมาใช้ประโยชน์ โดยการนำมาใช้เป็นผ้าเช็ดหน้าบ้าง ผ้าเช็ดมือขณะฉันภัตตาหารบ้าง ผ้ารับพระเคนบ้าง หรือแม้กระทั่งแจกจ่ายให้เป็นของที่ระลึกแก่คณะภิกษุผ้าป่าที่มาจากต่างจังหวัด

ลักษณะของ “ผ้าเช็ดน้อย” เป็นผืนผ้าฝ้ายสีขาวขนาดเล็ก กว้างยาวประมาณ ๑๕ x ๒๕ ซม. ผ้าเช็ดน้อยของชาวไทลื้อเชียงคำเป็นผ้าที่ทอด้วยเทคนิคจิดประกอบลายริ้วทั้งสองข้าง ปัจจุบันพบผ้าเช็ดที่ทอด้วยสีสันทันที่หลากหลาย เช่น ฟา เหลือง ส้ม เป็นต้น นอกจากนี้ชาวไทลื้อเชียงคำหลายหมู่บ้านยังใช้ผ้าเช็ดน้อยพับเป็นรูปกรวยเพื่อใช้ใส่ดอกไม้ธูปเทียนเป็นเครื่องสักการะถวาย

^{๔๔} บ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๓๓-๓๘/๖-๗.

^{๔๕} บ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๒๖๕/๔๒๒.

แต่พระสงฆ์ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพ งานทำบุญต่างอีกด้วย^{๔๖} ซึ่งคงเกิดจากการประยุกต์ใช้ผ้าเช็ดเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในช่วงที่ผ่านมา

๓.๓.๔ ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะ

ผู้ศึกษาวิจัยพบว่าผ้าทอไทลื้อที่ใช้สำหรับถวายเป็นเครื่องสักการะโดยเฉพาะ อาจแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ (๑) ตุ้ง (๒) ผ้าจีวร (ผ้ามูญณะ) (๓) ผ้าเช็ดหลวง (๔) ผ้าพระบฏ ผ้าทอเหล่านี้ไม่ได้นำไปใช้สอยแต่ส่วนใหญ่จะใช้แขวนประดับตกแต่งศาสนสถาน โดยรายละเอียดรูปแบบของผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะส่วนนี้ ผู้ศึกษาวิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่อาจารย์ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล สรุปไว้ในหนังสือมรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษา^{๔๗} แล้วจะเสนอข้อมูลให้ผู้ศึกษาวิจัยสำรวจได้ในวัดของชาวไทลื้อสอดแทรกในกรอบข้อมูลดังกล่าวควบคู่กันไปโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ตุ้ง

“ตุ้ง” หรือ “ทุง” ก็คือ “ธง” ใช้ห้อยแขวนลงมาจากส่วนบนของพระวิหารเบื้องหน้าพระประธาน ซึ่งตุ้งทำด้วยวัสดุต่างๆ มีขนาดและรูปทรงตลอดจนการตกแต่งที่แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อความศรัทธาและฐานะของผู้ถวาย โดยทั่วไปมีขนาดกว้างตั้งแต่ ๑๐-๕๐ เซนติเมตร มีความยาวตั้งแต่ ๑-๖ เมตร โครงสร้างของตุ้งประกอบด้วยส่วนหัว ตัว และหาง โดยมีไม้ไผ่สอดคันเป็นระยะๆ และนิยมตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่น เศษผ้า กระดาษ ไหมพรม เมล็ดผักเพกา ทำเป็นพู่ห้อยประดับตลอดทั้งผืน ส่วนตกแต่งนี้เรียกว่า “ใบไฮ” (ใบไทร) “ใบสะหลี” (ใบโพธิ์) “สวय” (กรวย) ส่วนหัวตุ้งมักทำเป็นรูปโครงปราสาทโดยใช้ไม้แผ่นใหญ่ แม้ว่าจะมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่อาจจะจำแนกลักษณะตุ้งผ้าของชาวไทลื้อเชิงคำออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

ก) ตุ้งผ้าทอลวดลาย - ชาวไทลื้อมักเรียกว่า “ตุ้งดอก” โดยทั่วไปจะทอด้วยเส้นฝ้ายสีขาว ส่วนลวดลายนั้นจะทอด้วยเทคนิคจิดหรือจกโดยสีที่นิยมในสิบสองปันนาแบบดั้งเดิมคือ สีดำสลับแดง ซึ่งชาวไทลื้อเชิงคำก็ยังทอตุ้งด้วยสีสันแบบนี้ แต่พบเห็นได้น้อยลงและในปัจจุบันมีความนิยมใช้ด้ายหลากสีในการทอ

โดยส่วนใหญ่นิยมทอรูปปราสาทซึ่งชาวไทลื้อเชิงคำเรียกว่า “ตุ้งปราสาท” โดยมีโครงสร้างที่สำคัญ คือ ส่วนล่างสุดนิยมทอด้วยเทคนิคจิดเป็นรูปปราสาท รายล้อมด้วยรูป

^{๔๖} สัมภาษณ์ พ่อหนานสิง ใจวังโลก (๗๗ ปี), มรรคนายกวัดหย่วน, วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๔๗} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๑๐-๑๑๗.

ดอกไม้ นก คน ช้าง ม้า ฯลฯ และรูปร่างของเครื่องใช้บางอย่างเช่น น้ำดัน จันดอก เป็นต้น ปราสาทนี้มักจะบรรจุอยู่บนเรือ ที่เรียกว่า “แม่นอนทราย” อันเป็นพาหนะที่จะนำปราสาท และสิ่งของเครื่องใช้ไปยังโลกแห่งวิญญาน ส่วนล่างของลายรูปปราสาทส่วนใหญ่พบเป็นลาย ช้าง ม้า ส่วนช่วงบนเป็นการทอลดลายขนาดเล็กคั่นด้วยไม้ไผ่เป็นช่วงๆ สลับกับช่วงที่มีเพียงด้ายเส้นยืน ลักษณะแบบนี้เรียกว่า “ตุ้งโย”

กลุ่มชาวไทลื้อเชียงคำในอดีตคงจะทอตุ้งปราสาทในทุกหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันพบว่าคงเหลือผู้ทอตุ้งปราสาทไทลื้อลดน้อยลงไป จากการศึกษพบว่ามีการทอตุ้งปราสาทเพื่อจำหน่าย ที่บ้านเชียงบาน ตำบลเชียงบาน บ้านแคนเมือง ตำบลห้วยน และบ้านสถาน (ห้วยไฟ)^{๔๔} โดยลักษณะตุ้งปราสาทในปัจจุบันนี้มีทั้งที่เป็นสีล้วนและแบบหลากสี หากเป็นแบบสีล้วนจะนิยมลายจิตรูปปราสาทสีแดง ซึ่งลายจิตรสีแดงจะพบมากที่สุดเพราะเป็นสีที่นิยมในอดีต บางพื้นยังคงใช้สีแดงและดำที่เคยนิยมในสิบสองพันนาในอดีตด้วย นอกจากนี้ยังมีลายปราสาทสีล้วนอื่นๆ เช่น สีน้ำเงิน เขียว ฟ้า เหลือง ชมพู ฯลฯ ส่วนสีขาวและดำ พบเพียงอย่างละผืนที่วัดเชียงบานเท่านั้น และส่วนตัวผ้าพื้นของตุ้ง โดยส่วนใหญ่พบว่าเป็นสีขาว นอกจากนี้ยังพบว่านิยมทอส่วนบนสุดของตุ้งปราสาทเป็นรูปธงชาติไทย บางพื้นใช้เทคนิคจกหรือปักรูปธงชาติไทยในส่วนยอดของลายปราสาทอีกด้วย ในปัจจุบันนี้ตุ้งปราสาทที่ขายดีที่สุดคือตุ้งปราสาทที่ใช้ด้ายหลากสี

เมื่อพิจารณารายละเอียดบนผืนตุ้งพบว่ามีความเฉพาะของช่างทอแต่ละคน แต่ไม่อาจแยกได้ด้วยกรมองอย่างผิวเผิน แม่อำเพ็ญ หอมมาน กล่าวว่าหากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่าช่างทอแต่ละคนจะมีการนับเส้นฝ้ายที่แตกต่างกัน การเก็บลายไม่เหมือนกัน บางครั้งช่างผู้ทอก็เพิ่มลดรายละเอียดปลีกย่อยไปตามอารมณ์ของผู้ทอด้วย แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตุ้งปราสาทยังคงอยู่ กล่าวคือ มีรูปปราสาท ๕ ชั้น ต่างอยู่บนแม่นอนทราย (เรือ) หรือต่างบนหลังช้างหรือหลังม้า หรืออาจจะมีทั้งคู่ ส่วนขอบหลังคาปราสาทแต่ละชั้นจะมี นกเกาะ มีกระดิ่ง มีลาย “หมากระดิ่ง”^{๔๕} (ลายรูปสัตว์ประดับที่ประดับบนยอดปราสาท) มีธงทิว ดอกไม้ ดอกบัว ผีเสื้อ แมลงปอ คน สัตว์เลี้ยง ลายครวทาน (ไทยทาน) ที่มีในผืนตุ้งก็เปลี่ยนลักษณะได้ เช่นบางครั้งมี

^{๔๔} จากการศึกษาวิจัยพบช่างทอตุ้งปราสาทที่ยังคงทอเพื่อจำหน่ายเหลืออยู่เพียงไม่กี่คน เช่น แม่เฒ่าแก้ว หอมมาน (๘๐ ปี) นางอำเพ็ญ หอมมาน (๕๒ ปี) และนางอริย์ ห้วนา จากบ้านเชียงบาน นางบัวเรียว มาไกล (๖๔ ปี) จากบ้านแคนเมือง ส่วนที่เริ่มฟื้นฟูการทอขึ้นใหม่ที่บ้านสถาน (ห้วยไฟ) คือ แม่แก้ว วงศ์ใหญ่ (๖๕ ปี) และแม่เฒ่าอ่อน วงศ์ใหญ่ (๗๒ ปี) และที่ทออยู่แต่ทำตามกำลังไม่สามารถสั่งจำนวนมากได้ คือ แม่เฒ่าทองดี แสงศรีจันทร์ (๗๕ ปี) จากบ้านแพด ตำบลเชียงบาน เป็นต้น

^{๔๕} เป็นลวดลายที่เลียนแบบมาจากส่วนประกอบของปราสาทผ้าขาวที่ใช้อยู่ทอให้ผู้งลับ

“กัณฑ์สตางค์” (ต้นหญ้าคาที่ปักยอดด้วยเงิน) บางครั้งก็เปลี่ยนเป็น น้ำดัน (คนโทใส่น้ำ) ที่ปักยอดด้วยเงิน หรือบางครั้งก็ทำเป็นช่อเงินที่ปักบนลูกมะพร้าวซึ่งเป็นลายแบบเก่าที่สืบทอดมาจากมารดา และตุ่งปราสาทลักษณะนี้สามารถพบเห็นได้แทบทุกวัดของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ โดยเฉพาะวัดที่มีช่างทอตุ่งปราสาท คือ วัดเชียงบาน วัดทุ่งมอก และวัดพระธาตุสบแวนซึ่งมีและมีประเพณีทานตุ่ง นอกจากนี้ก็พบที่วัดหย่วน วัดแวนวัฒนา วัดศรีมงคล วัดศรีชุม วัดสถาน วัดดอนตัน และวัดสบบง เป็นต้น นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยยังพบอีกว่า ตุ่งปราสาทจากบ้านเชียงบาน กลายเป็นต้นแบบสำคัญของการทอตุ่งปราสาทในกลุ่มอื่นๆ ในปัจจุบัน จึงแสดงให้เห็นว่าช่างทอตุ่งปราสาทบ้านเชียงบานในอดีตคงจะมีฝีมือในการทอตุ่งปราสาทที่สวยงามอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีตุ่งดอกกลดหลายอื่นๆ อีกด้วย เป็นต้นว่าตุ่งผ้ารูปสัตว์ในตำนานต่างๆ เช่น นาค สิงห์ มอม นกหัสติลิงค์ หรือรูปสัตว์ ๑๒ ราศี จากการศึกษาวิจัยพบตุ่งเหล่านี้เป็นจำนวนน้อย และสันนิษฐานว่าไม่ได้ทอในอำเภอเชียงคำ แม่อำเภิณ หอมมาน กล่าวไว้ที่ผ่านมา ชาวบ้านซื้อตุ่ง ๑๒ ราศีก็มาจากท้องถิ่นอื่น แต่ในปัจจุบันนี้ตนเองสามารถทอเลียนแบบได้แล้ว โดยใช้แบบตุ่ง ๑๒ ราศีจากจังหวัดเชียงใหม่แล้วประยุกต์ขึ้นเป็นแบบของตนเอง ซึ่งสามารถพบตุ่งฝีมือแม่อำเภิณได้โดยทั่วไปในอำเภอเชียงคำ เนื่องจากยังไม่มีช่างทอตุ่งทำอื่นทอได้ในขณะนี้

ข) ตุ่งผ้าสี - ตุ่งผ้าสีจะไม่มีลวดลาย อาจทำขึ้นจากผ้าทอมือที่เรียกว่า “ผ้าฮ่า” หรือ ผ้าจากโรงงาน มีสีต่างๆ เช่น ขาว ดำ แดง ม่วง เหลือง เขียว เป็นต้น ตุ่งที่ทำจากผ้าสีนั้นจะมีหลายชนิดด้วยกัน ได้แก่

(๑) **ตุ่งไชย** (ออกเสียง “ตุ่งใจ”) เป็นตุ่งผืนผ้ายาว มีไม้ไผ่คันเป็นช่วงๆ ส่วนหางตุ่งบางผืนปลายจะเรียวเล็กลง หรือทั้งชายผ้าแล้วถักอย่างสวยงาม ใช้แขวนไว้ในพระวิหาร และแขวนประดับในบริเวณประกอบพิธีมงคลอื่นๆ เช่น ในพิธีทำบุญบ่อน้ำ กุฎิ ศาลา เป็นต้น

(๒) **ตุ่งขาววา** คำว่า คือ “ตุ่ง ๒๐ วา” (ชาวแปลว่ายี่สิบ) รูปแบบเหมือนตุ่งไชยเพียงแต่มีความยาวมากกว่า โดยทั่วไปจะมีสีขาวและยาวประมาณ ๖-๗ เมตร ใช้ห้อยแขวนอยู่บนเสาไม้ที่ปักอยู่หน้าวัด เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้ตนเองหรือญาติมิตรโดยเฉพาะเมื่อเวลาเจ็บป่วย

(๓) **ตุ่งวงช้าง** เป็นตุ่งผ้าสีขาวที่มีลักษณะคล้ายกับวงของช้าง ทำขึ้นโดยนำเอาผ้ามาหุ้มรอบโครงไม้ไผ่ที่ขดเป็นวงกลม ส่วนหางตุ่งจะคล้ายกับปลายของวงช้าง โดยยัดหนุนไว้ข้างในเพื่อให้คงรูปอยู่แล้วประดับปลายสุดด้วยอุบะเป็นพู่ห้อยลงมา

จากการศึกษาวิจัยไม่พบตุ่งวงช้างในอำเภอเชียงคำ ส่วนตุ่งไชยพบมากในวัดดอนตันซึ่งพบเป็นตุ่งผ้าสีเหลืองสดมีเครื่องประดับตุ่งครบถ้วน และตุ่งไชยที่ทำมาจากผ้าโปร่ง

หลากลีสลายผ้าลูกไม้ซึ่งหาซื้อได้โดยทั่วไปในท้องตลาด สำหรับตุ้่งชาววาพน้อยมาก ส่วนใหญ่พบว่าป็นตุ้่งผ้าสีขาวหรือแดง ไม่ได้ใช้แขวนหน้าวัดแต่ใช้แขวนพาดไปมาระหว่างคานของพระวิหาร ตุ้่งผ้าสีเหล่านี้ไม่ได้เป็นที่นิยมเท่ากับตุ้่งปราสาท ซึ่งถ้าป็นวัดไทลื้อแล้วจะพบตุ้่งปราสาทแทบทั้งสิ้น

ค) ตุ้่งใย - กือตุ้่งผ้าทอที่มีเฉพาะลายช่วงล่าง ส่วนช่วงบนป็นใยจากด้ายเส้นยืน นอกจากนี้ยังหมายถึงตุ้่งที่ใช้เส้นฝ้ายสีต่างๆ ถักหรือมัดป็นตาข่ายโดยมีไม้ไผ่สอดคั่นป็นช่วง แล้วตกแต่งด้วยพู่ห้อยตลอดทั้งผืน นอกจากนี้ยังมี “ตุ้่งใยแมงมุม” กือมีลักษณะคล้ายกับการชักใยของแมงมุมโดยใช้เส้นด้ายสลัสีหลายสีไขว้ไปมากับโครงไม้ไผ่ป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส จากการศีกษาวิจัยพบตุ้่งใยป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับตุ้่งประเภทอื่น โดยมากพบที่วัดศรีมงคล วัดศรีชุม ตำบลน้ำแวน และพบตุ้่งใยแมงมุมหลากสีเพียงแห่งเดียวกือที่วัดศรีชุม

นอกจากนี้ยังพบตุ้่งใยอีกประเภทหนึ่งกือ “ตุ้่งผ้าเช็ดเครือ” มีลักษณะป็นผ้าเช็ดน้อยที่ทอต่อกันโดยทั้งช่วงป็นระยะ ให้เหลือด้ายเส้นยืนป็นใยขาวประมาณ ๑๐ เซนติเมตร และม่มีการสอดแทรกไม้ไผ่ บางผืนทอด้วยเทคนิคจิตป็นรูปต่างๆ เช่นรูป นกยูง นาค ช้าง ม้า ดอกไม้ ลายกาบ ลายขอ ลายเครือ ฯลฯ โดยทอป็นแถวละรูปเรียงต่อกันไปในส่วนล่างสุดอีกด้วย ซึ่งตุ้่งผ้าเช็ดเครือป็นผ้าประกอบในพิธีกรรมทานปราสาทโดยใช้โยงจากยอดปราสาทลงมา เมื่อเสร็จพิธีการถวายก็จะนำไปแขวนไว้ในพระวิหารแบบเดียวกับตุ้่ง จากการศีกษาวิจัยพบตุ้่งผ้าเช็ดเครือป็นจำนวนมากรองลงมาจากตุ้่งปราสาทและสามารถพบได้โดยทั่วไปในแทบทุกวัดของชาวไทลื้อเชียงคำ

ง) ตุ้่งอื่นๆ - จากการศีกษาวิจัยพบตุ้่งผ้าที่ไม่ได้เกิดจากการทอแต่ป็นการสร้างด้วยเทคนิคอื่นๆ เช่น “ตุ้่งผ้าปักโครตติข” ตุ้่งประเภทนี้โดยส่วนใหญ่ป็นลายปราสาทแบบเดียวกันกับตุ้่งปราสาท ซึ่งลวดลายปราสาทมีลักษณะคล้ายกัน แต่ลายประกอบ เช่น ลายดอกไม้ ลายนก จะปักได้รายละเอียดที่มากกว่าซึ่งป็นผลมาจากวิธีการปัก ป็นที่น่าสังเกตว่าพบตุ้่งประเภทนี้เป็นจำนวนมากร่วมกันซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากป็นตุ้่งที่ไม่ต้องใช้กั้ทอผ้าและสามารถช่วยกันปักได้ในครอบครัว โดยจะมีขนาดกว้างกว่าตุ้่งปราสาททั่วไปประมาณ ๒ เท่าแต่มีความยาวพอๆ กัน อีกประเภทหนึ่งกือ “ตุ้่งผ้าถักโครเซต” ซึ่งนิยมถักลายดอกไม้ ลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และถักเลียนแบบป็นลายรูปปราสาท ป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบ “ตุ้่งเทวดา” มีลักษณะรูปคล้ายเทวดาประนมมือ ซึ่งเป็นตุ้่งแบบประยุกต์ขึ้นใหม่โดยการใช้กระดาษสีตึกเกอร์สีเงินหรือทองปะติดลงผ้าทั้งสองด้านแล้วใช้ลวด

ดอกเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายเครือ ลาย ๑๒ ราศี เป็นต้น ซึ่งพบว่าเป็นฝีมือของพ่อคำ ปินะดวง^{๕๐} และนิยมใช้แขวนกับโครงไม้วางอยู่บนฐานชุกชี หรือวางบนบสองข้างด้านหน้าพระประธาน และประเภทสุดท้ายคือตุ้ดที่ซื้อมาจากที่อื่นที่เรียกกันว่า “ตุ้ดเชียงแสน” คือตุ้ดที่ถักด้วยไหมพรมคันด้วยดอกไม้วัดห่มด้วยกระดาษตะกั่วสีเงินหรือทอง โดยทำเป็นลวดลายรูปปราสาท ลายช้างต่างจักรลายพระราชตุ้ด หรือลาย ๑๒ ราศี ซึ่งพบเพียงเล็กน้อยในวัดไทลื้อทั่วไป

๒) ผ้าจิวร (ผ้ามูญนะ)

“ผ้าจิวร” (ออกเสียง “ผ้าชีวอน”) ชาวไทลื้อในพม่าเรียกว่า “ผ้ามูญนะ” คำว่า “มูญนะ” เป็นภาษาบาลี หมายถึง การให้ทานหรือการสละออกไปโดยไม่เสียดาย โดยในการทำพิธีถวายทานชาวไทลื้อจะใช้มือจับผ้ามูญนะส่วนมืออีกข้างก็จะกวัดน้ำไปพร้อมๆ กัน พร้อมทั้งกล่าวคำอุทิศส่วนกุศลให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์

ผ้าชนิดนี้มีลักษณะคล้ายตุ้ดขนาดเล็ก เป็นผืนผ้าสี่เหลี่ยมหลากหลายรูปแบบ ส่วนบนของผ้าจะจึงติดอยู่กับแท่งไม้รูปตัวที หรือบนโครงไม้รูปสามเหลี่ยมซึ่งตรงกลางจะมีแท่งไม้ พาดเย็บติดยาวลงมา ประมาณ ๕๐ ซม. เป็นสัญลักษณ์ด้ามไม้สำหรับใช้ถืองะทำพิธี ผ้าชนิดนี้มักจะพบตั้งเสียบอยู่บนฐานไม้แกะสลักเป็นรูปช้าง ม้า หรือ ฐานทรงกลมตั้งไว้บนพื้นวิหารหน้าพระประธาน โอกาสในการถวายผ้าชนิดนี้คือในช่วงเทศกาลออกพรรษา^{๕๑} และในงานเทศน์มหาชาติ

รูปแบบของผ้าจิวรหรือผ้ามูญนะนี้มีหลากหลาย อาจเป็นผ้าทอสีขาวหรือหลากสี มีทั้งที่ทำด้วยผ้าทอลายจิดหรือจอก มีลวดลายคล้ายคลึงกับตุ้ด หรืออาจใช้ผ้าสำเร็จรูปทอจากโรงงานก็ได้ โดยมีการประดับตกแต่งบนผืนผ้าด้านหน้าอย่างสวยงาม เช่น ปักเลื่อมเงิน ระบายเงิน ลูกบิด เศษผ้า กระดาษสีต่างๆ มีอุบะ ด้ายหรือพู่ห้อยหลากสี ตัวอย่างผ้ามูญนะที่พบในประเทศพม่า นิยมปักด้วยไหมเป็นรูปช้าง ม้า ซึ่งสัมพันธ์กับฐานไม้แกะสลัก เราจึงมักจะพบรูปช้าง ม้า วัวควายแกะสลักด้วยไม้อยู่ในวิหารของชาวไทลื้อเป็นจำนวนมาก

จากการศึกษาวิจัยพบว่าผ้าจิวรที่พบในวัดของชาวไทลื้อเชียงคำ ใช้ผ้าทอลายจิดรูปปราสาทที่เป็นส่วนของหางตุ้ดปราสาท ซึ่งมีขนาดประมาณ ๒๕ x ๑๐๐ ซม. มาทำเป็นผ้าจิวร

^{๕๐} พ่อคำ ปินะดวง ชาวบ้านคอนตัน อำเภอกงช้าง จังหวัดพะเยา เป็นโยมบิดาของพระเดชพระคุณพระราชปริยัติ (สายัน อริณฺทโม) รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยารูปปัจจุบัน

^{๕๑} แต่ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือกล่าวว่าผ้าที่ใช้ในช่วงเข้าพรรษา อ้างใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, เล่มที่ ๘ (๒๕๔๒) : ๔๐๔๔-๔๐๔๕.

โดยจึงติดกับแท่งไม้ตั้งไว้บนฐานชุกชี หรือตั้งใช้หน้าพระประธานทั้งสองข้าง วัดที่พบผ้าจีวรมากที่สุดคือ วัดเชียงบาน จำนวน ๘ ผืน วัดพระธาตุสบแวน ๒ ผืน วัดสถาน ๒ ผืน วัดแดนเมือง ๔ ผืน เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าวัดดังกล่าวนี้ล้วนเป็นวัดที่ยังมีช่างทอตุ่งรูปปราสาททั้งสิ้น ส่วนวัดสบบงพบว่าเหลืออยู่ ๑ ผืนวางอยู่ด้านล่างฐานชุกชี และที่วัดทุ่งมอกพบผ้าจีวรที่มีลักษณะแบบตุ่งผ้าสีทองทั่วไปแต่ตั้งบนแท่งไม้รูปตัวทิวางอยู่ทั้งสองข้างพระประธาน ส่วนที่วัดเวนวัดนาพบผ้าจีวรที่ทำมาจากผ้าเช็ดหลวงตัดแบ่งครึ่งจำนวน ๒ คู่

จากการสอบถามความเป็นมาของผ้าจีวรพบว่า พระสงฆ์และชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ไม่ทราบรายละเอียดและไม่ทราบว่าผ้าดังกล่าวมีที่มาอย่างไรซึ่งส่วนมากเข้าใจว่าเป็น “ตุ่ง” แต่เมื่อสอบถามผู้อาวุโสที่เป็นช่างทอผ้าต่างก็ตอบเช่นเดียวกันว่าเป็น “ผ้าจีวร” ที่สร้างทำขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สิ่งที่น่าสนใจคือการสำรวจพบผ้าจีวรที่ถูกทิ้งไว้ในอาคารเก็บของที่ปิดไว้ไม่ได้ใช้งานภายในวัดพระธาตุสบแวน เมื่อตรวจสอบรายละเอียดพบว่า เป็นผ้าจีวรฝีมือแม่เฒ่าแอน ศรีจันทร์ (เสียชีวิต) เขียนไว้บนผ้าว่าสร้างถวายในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ผ้าผืนนี้จึงน่าจะมียุไม่ต่ำกว่า ๒๔ ปี และปัจจุบันมีลูกสาวของท่านยังคงสืบทอดการทอผ้าอยู่ คือ แม่บัวเรียว มาไกล อายุ ๖๔ ปี ซึ่งได้ย้ายไปอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งคือที่บ้านแดนเมือง

รูปลักษณะผ้าจีวรผืนนี้กว้างยาวประมาณ ๔๐ x ๘๐ เซนติเมตร ทอด้วยด้ายโทเร หลากสีแต่เน้นสีชมพู และมีลวดลายปราสาทที่ต่างบนหลังมาที่หันหน้าเข้าหากัน รูปทรงของม้ามี่ลักษณะสวยงามมากและผู้ศึกษาวิจัยไม่พบเห็นรูปทรงม้ามี่ลักษณะนี้ในผ้าจีวรหรือตุ่งปราสาทอื่นๆ มาก่อน เนื่องจากว่าผู้ทอใช้สัดส่วนรูปม้ามี่แบบสมจริงแต่โดยทั่วไปพบว่ารูปสัตว์ต่างๆ จะใช้ส่วนของเส้นตรงหรือรูปเหลี่ยมต่างๆ ซึ่งน่าจะทอได้ง่ายกว่า และหลังจากที่ชาวบ้านทราบข้อมูลเรื่องนี้ต่างก็ร่วมกันสั่งให้แม่บัวเรียว มาไกล ทอผ้าจีวรเลียนแบบของเก่าขึ้นใหม่อีก ๘ ผืน เพื่อจะใช้ถวายในประเพณีทานตุ่งประจำปีของวัดพระธาตุสบแวน^{๕๒} งานวิจัยนี้จึงได้มีส่วนในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำอย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย

๓) ผ้าเช็ดหลวง

ผ้าเช็ดหลวงมีรูปแบบคล้าย “ตุ่ง” เป็นผ้าผืนขนาดยาวประมาณ ๒-๓ เมตร กว้างประมาณ ๑๕-๓๐ ซม. ซึ่งชาวไทลื้อทอขึ้นเพื่อถวายวัดโดยใช้แขวนไว้ในพระวิหาร สิ่งที่เป็นข้อ

^{๕๒} สัมภาษณ์ แม่บัวเรียว มาไกล (๖๔ ปี) , ช่างทอผ้าบ้านแดนเมือง, วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

แตกต่างระหว่างผ้าเช็ดหลวงกับผ้าตุง คือบนผ้าเช็ดหลวงจะไม่มีไม้ไผ่คั่นและไม่มีลวดลายปราสาทแบบตุง ผืนผ้าเช็ดหลวงจะเป็นผ้าฝ้ายสีขาว ส่วนลวดลายที่เกิดจากเส้นพุ่งจะมีหลากหลาย สีที่เด่นก็คือสีดำและแดง ลวดลายในแต่ละช่วงจะเป็นรูปคน สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ และลายเรขาคณิต สันนิษฐานว่าโครงสร้างและลวดลายของผ้าเช็ดหลวงนี้จะสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยลื้อก่อนที่จะหันมานับถือพุทธศาสนา และได้นำมาปรับใช้ในพิธีกรรมการถวายทานเป็นพุทธบูชาเพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษ

ลวดลายบนผ้าเช็ดหลวงจะใช้เทคนิควิธีการเก็บขีดด้วยไม้ดอก^{๕๓}เป็นช่วงๆ ไปจนกระทั่งถึงครึ่งหนึ่งของความยาวของผืนผ้าที่ต้องการก็จะยกดอกช่วงหนึ่ง แล้วย้อนกลับทอด้วยลวดลายเดิมด้วยวิธีการดึงไม้ดอกออก แล้วทอมาจนสุดความยาวของปลายผ้าอีกข้างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ลวดลายจึงถูกกำหนดด้วยเทคนิคการทอให้ซ้ำกันจากปลายผ้าทั้งสองข้างไล่ลำดับช่วงมาสู่ตรงกลางผืนผ้าที่เป็นลายยกดอก

จากการศึกษาวิจัยพบผ้าเช็ดหลวงที่แขวนอยู่ในวัดเพียงผืนเดียวคือที่วัดดอนตัน ลวดลายมีสีแดงและน้ำเงิน แต่ลักษณะลวดลายคล้ายลายหน้าผ้าที่ใช้ทอเป็น “ผ้าหลบ” (ผ้าปูที่นอน) มากกว่าจะเป็นลายที่นิยมบนผ้าเช็ดหลวงโดยทั่วไป^{๕๔} นอกจากนี้ยังพบผ้าเช็ดหลวงได้ในกลุ่มทอผ้าบ้านหย่วน บ้านเชียงบานและบ้านสถาน (ห้วยไฟ) ซึ่งชาวบ้านยังคงทออยู่และมีการปรับขนาดให้เล็กลงเพื่อใช้เป็น “ผ้าเช็ด” ที่ใช้สำหรับผ้าพาดบ่า

๔) ผ้าพระบฏ

ผ้าพระบฏเป็นหนึ่งในเครื่องบูชาพระพุทธเจ้าของชาวพุทธทั่วโลก ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในประเทศอินเดียที่มีตำนานการเขียนภาพว่า พระเจ้าอชาตศัตรูขโมยพระพุทธรูปจากพระพุทธเจ้าเพื่อสักการบูชาแทนพระองค์ และพระพุทธองค์ได้ประทานพระพุทธรูปประทับบนผืนผ้าผืนหนึ่งพร้อมการระบายด้วยสีต่างๆ ให้ จนสืบต่อการทำภาพบนผืนผ้าอย่างกว้างขวางถึงประเทศทิเบต จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ที่ยังนิยมการเขียนภาพพระพุทธเจ้าและอื่นๆ บนผืนผ้า เฉพาะผ้าพระบฏที่เรียกว่า “ถังกา” (Thangka) ในทิเบตทุกวันนี้ได้แพร่หลายไปทั่วทั้งโลกโดยเฉพาะ “ภาพกาลจักร หรือ Wheel of Life” (ปฏิจจสมุปบาท) ที่แสดงถึงพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และทรงสั่งสอน

^{๕๓} ไม้ดอก คือ ไม้ที่ใช้เก็บลวดลายบนเส้นยืนแล้วเสียบค้างไว้เพื่อใช้ในการทอซ้ำได้อีกครั้งหนึ่ง

^{๕๔} สัมภาษณ์ พ่อสาโรจน์ วงศ์ใหญ่ (๗๐ ปี), ช่างทอผ้าบ้านหย่วน, วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

ผ้าพระบฏในแต่ละท้องถิ่นพบหลักฐานการทำและบูชาผ้าพระบฏอยู่ทั่วไปในหลากหลายรูปแบบ ชื่อเรียกรวมถึงประเพณีพิธีที่เกี่ยวข้องได้แก่ ผ้าพระบฏในงานบุญเทศน์มหาชาติ ที่นิยมทำเป็นผ้าพระบฏแสดงภาพในพระเวสสันดรชาดก ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ “ผ้าพะเหวด” ในงานบุญพะเหวดหรือการเทศน์มหาชาติของภาคอีสาน และ “ตุงพระบฏล้านนา” ที่มีความหลากหลายมากที่สุด ซึ่งโดยรวมแล้วถือเป็นเครื่องพุทธบูชา สร้างกุศลให้ตนเอง ตลอดจนอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้อื่น รวมทั้งประกอบในการสื่อสารธรรมะ การเฉลิมฉลองและพิธีกรรมต่างๆ จนสื่อถึงขั้นสูงสุดคือความมุ่งหมายได้บรรลุดังซึ่งพระนิพพาน^{๕๕}

พระบฏที่เก่าแก่ที่สุดที่พบ คือ พระบฏที่พบได้จากกรุพระเจดีย์ วัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ขนาดสูง ๓.๔๐ เมตร และกว้าง ๑.๘๐ เมตร เป็นฝีมือสกุลช่างล้านนา อายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ คือ สมัยอยุธยาตอนกลาง เป็นภาพพระพุทธเจ้าปางลีลาขนาดใหญ่ กึ่งกลางผ้า ด้านข้างเป็นแถวของเทพชุมนุม ด้านบนเป็นพระเจดีย์ทอง ส่วนด้านล่างเป็นแถวของภิกษุ ภคิณีและชาวเมือง ซึ่งเป็นเรื่องราวในพระพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๖}

แม้ว่าผ้าพระบฏจะไม่ใช่ผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทยแต่ดั้งเดิม แต่จากการศึกษาวิจัยพบว่า พบผ้าพระบฏแขวนในพระวิหารของวัดพระธาตุสบแวน ๑ ผืน ขนาดประมาณ ๑ x ๓ เมตร เขียนเป็นรูปพระพุทธรูปปางลีลาบนผ้าพื้นสีขาวประดับด้วยกระดาดะกั่วสีเงินและทองตัดเป็นรูปดอกไม้ต่างๆ ส่วนล่างของผ้าระบุไว้ว่า “ธรรฐ์ ตูลาพงษ์พิพัฒน์ และ แม่แสงดา สมฤทธิ์ อุทิศแด่ พ่อพรหม สมฤทธิ์” ซึ่งได้ถวายไว้แล้วประมาณเกือบ ๑๐ ปีที่ผ่านมา^{๕๗} และพบผ้าพระบฏที่วัดเชียงบานอีก ๑ ผืน เป็นผ้าพื้นสีแดงซึ่งเขียนเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับยืนพร้อมพระสาวกยืนขนาน ๒ ด้าน มีรูปเทวดาและหม้อบุรณคตะประดับทั้งสองด้านในส่วนบนของผ้า วาดด้วยศิลปะแบบล้านนามีฝีมือที่ประณีตมากกว่าที่วัดพระธาตุสบแวน ขนาดประมาณ ๑.๒๐ x ๒.๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนโครงไม้ลักษณะแบบเดียวกันกับโครงไม้ที่ใช้แขวนผ้าจิวร แสดงให้เห็นถึงค่านิยมใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากการใช้ผ้าพระบฏล้านนาในปัจจุบัน

^{๕๕} “แห่ผ้าขึ้นธาตุ”, คม ชัด ลึก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.komchadluek.net [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน จารุณี อินเจดฉาย, “พระบฏ ภูมิปัญญาไทยในงานจิตรกรรมไทยประเพณี”, ศิลปากร, (กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕-๔๕.

^{๕๗} สัมภาษณ์ แม่แสงดา สมฤทธิ์ (๘๔ ปี), ผู้อาวุโสบ้านธาตุสบแวน, วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๕.

๓.๓.๕ ผ้าอื่นๆ

จากการศึกษาวิจัยพบผ้าทอไทลื้ออีกประเภทหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา นั่นคือ “ผ้าปกหน้าพระเจ้า” ผ้าชนิดนี้มีลักษณะเป็นผ้าอำสีขาวยาว ขนาดประมาณ ๓๐ x ๓๐ เซนติเมตร หรืออาจเป็นลักษณะเดียวกับ “ผ้าเช็ดน้อย” ที่มีสีขาว หรืออาจจะเป็นผ้าขนหนูสีขาวที่หาซื้อได้โดยทั่วไป จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงจะมีเตรียมไว้สำหรับตนเองและสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพื่อใช้สำหรับปิดหน้าตนเองเมื่อเสียชีวิตลง โดยจะต้องนำผ้าทอชนิดนี้ไปเข้าร่วมในพิธี “อบรมพระเจ้า” ซึ่งบางแห่งเรียกว่า “การบวชพระเจ้า” หรือ “ไต่ตาพระเจ้า” คือการทำพิธีพุทธาภิเษกหรือเบิกพระเนตรพระพุทธรูปใหม่ ก็จะเป็นการอบรมสมโภชเมื่อพระพุทธรูปสร้างเสร็จแล้ว^{๔๔} ในปัจจุบันชาวไทลื้อไม่ได้ให้ความสำคัญกับผ้าปกหน้าพระเจ้าเช่นอดีตที่ผ่านมา

๓.๔ สรุปท้ายบท

รูปแบบผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชิงคำที่สำรวจพบในวัดของชาวไทลื้อในปัจจุบัน พบว่ามีมากมายหลายประเภท โดยอาจแบ่งเป็น ๕ ประเภทตามการใช้งาน ดังนี้

- (๑) ผ้าทอสำหรับพระพุทธ คือ ผ้าห่มพระเจ้า ผ้ามุงบน และผ้าห่มพระธาตุ
- (๒) ผ้าทอสำหรับพระธรรม คือ ผ้าห่อคัมภีร์และผ้าปิดห่อธรรม (ธรรมมาสน์)
- (๓) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ คือ ผ้าบริขารมีไว้ใช้สอยของพระสงฆ์ โดยมีที่มา ๒ ทางคือ
 - ผ้าที่ได้มาจากการถวายทั่วไปตามประเพณี คือ ย่อม ผ้ารัดอก ผ้านั่ง ผ้ามุงสังฆะ
 - ผ้าที่ได้มาจากครัวทาน (ไทยทาน) ส่วนใหญ่พบเป็น ผ้าเช็ดน้อย (ผ้าเช็ดหน้า)
- (๔) ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะ กล่าวคือ เป็นผ้าที่ไม่ได้มีหน้าที่เพื่อใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่จะนำไปประดับตกแต่งในพระวิหาร มี ๔ ชนิด คือ ดุง ผ้าจีวร (ผ้ามุลญนะ) ผ้าเช็ดหลวง และผ้าพระบฏ
- (๕) ผ้าอื่นๆ คือ ผ้าปกหน้าพระเจ้า

ผ้าทอในพระพุทธศาสนาเหล่านี้เป็นผ้าที่สำรวจพบได้ในวัดของชาวไทลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงคำในปัจจุบัน ซึ่งพบว่ามีทั้งที่เป็นผ้าทอมือและเป็นผ้าที่ตัดเย็บโดยใช้ผ้าทอจากโรงงาน

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน “อบรมพระเจ้า”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, เล่มที่ ๑๕ (๒๕๔๒) :

จากการศึกษาวิจัยพบว่า เมื่อสอบถามถึงความเป็นมาของผ้าทอต่างๆ โดยส่วนใหญ่ พระสงฆ์และชาวบ้านไม่อาจให้คำอธิบายได้ทั้งหมด จะให้รายละเอียดได้เพียงแต่ว่า ผ้าทอเหล่านี้มาจากไหน ใครนำมาถวาย และใช้งานอย่างไร อีกทั้งยังบอกถึงความเปลี่ยนแปลงของการใช้งานผ้าทอต่างๆ เท่าที่จะมีความทรงจำ ส่วนรายละเอียดรูปแบบผ้าและเทคนิควิธีการทอผ้านั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้สอบถามจากช่างผู้ทอผ้าแล้วนำข้อมูลมาประกอบกับตำราที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อ แล้วจึงเขียนบรรยายพรรณนาในรูปแบบลักษณะผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชิงคำดังที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น

หากจะกล่าวสรุปโดยย่อ อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบลักษณะของผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชิงคำ ยังคงมีเอกลักษณ์อยู่หลายอย่าง แม้ว่าผ้าทอบางอย่างจะเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ไปตามยุคสมัย แต่ก็ยังคงรูปแบบและลักษณะแบบดั้งเดิม เช่น ผ้าตุง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ และผ้าเช็ดน้อย เป็นต้น ส่วนที่ยังคงรูปแบบและลักษณะดั้งเดิมมากที่สุดและยังคงสร้างงานด้วยการทอมือโดยใช้กี่พื้นบ้านอยู่ คือ ตุงปราสาทและผ้าเช็ดน้อย ผ้าเช็ดน้อยทอได้ไม่ยากราคาไม่แพงจึงยังคงเป็นที่นิยมอยู่โดยทั่วไป แต่ตุงผ้ารูปปราสาทนั้น มีราคาแพงและทอได้ยาก ทั้งยังมีช่างทอตุงปราสาทเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย จากการศึกษารายงานช่างทอที่ยังสืบทอดอาชีพอยู่เพียงไม่ถึง ๑๐ คน โดยมีแหล่งทอตุงอยู่มากที่สุดใน บ้านเชียงบาน ตำบลเชียงบาน ส่วนผ้าทอในพระพุทธศาสนาที่แม้ว่าจะพบหลักฐานหลงเหลืออยู่แต่ปรากฏว่าไม่มีการสร้างถวายมานานแล้วอย่างน้อยก็มากกว่า ๔๐ ปี นั้นคือผ้าห่อคัมภีร์แบบไทลื้อ ซึ่งคาดว่าคตินิยมนี้จะหายไปพร้อมกับการใช้คัมภีร์แบบกระดาส แทนคัมภีร์ใบลานแบบเดิม

บทที่ ๔

ความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

๔.๑ การถวายเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

อาจารย์วิถี พานิชพันธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีล้านนาได้ค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งถักทอและผ้าไท กล่าวว่า “นอกเหนือไปจากการนำผ้ามาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว มนุษย์โดยทั่วไปยังจำเป็นต้องใช้ผ้าประกอบเพื่อการต่างๆ อีกมากมาย เช่น ใช้ในเทศกาลต่างๆ ใช้ต้อนรับแขกคนดูกะ ใช้ในการเดินทาง และโดยเฉพาะงานพิธีกรรมทางความเชื่อและศาสนา แม้ว่าชุมชนหลายแห่งจะเลิกการใช้ผ้าทอดั้งเดิมไปแล้วตามกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ก็ยังพบว่ามีอีกหลายพื้นที่ในภาคเหนือและภาคอีสานของประเทศไทยที่ยังคงดำรงชีวิตด้วยผ้าทอตามแบบโบราณอยู่” และชาวไทลื้อก็เป็นกลุ่มทอผ้าที่ยังคงดำเนินวิถีแห่งการทอผ้าไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์กลุ่มหนึ่งในดินแดนภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

นอกจากนี้แล้ว อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว นักวิชาการด้านล้านนาคดี กล่าวไว้ว่า “ชาวไทลื้อนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อคล้ายคลึงกับชาวไท-ยวนในล้านนา^๒ ชาวไทลื้อจะมีประเพณีการทำบุญถวายทานในแต่ละเดือนที่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในกลุ่มอื่นๆ สิ่งของในเครื่องไทยทานเหล่านั้นก็มักจะมี “ผ้าทอ” เป็นส่วนประกอบเสมอ เช่นในช่วงวันสงกรานต์มีการทอ “ตุ่ง” ไปถวายวัด ในช่วงก่อนออกพรรษามีประเพณีทอ “ผ้าพันใจ” หลังออกพรรษาไปแล้วก็มีประเพณีการทำบุญที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ เรียกว่า “ประเพณีทานสลาก” โดยมีเครื่องไทยทานที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงามเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ ส่วนในพิธีการบวชก็มีการประดับตกแต่งร่างกายให้ผู้บวชด้วยผ้าทอแบบพิเศษอีกด้วย” จึงอาจกล่าวได้ว่านอกเหนือไปจากการใช้ผ้าในครัวเรือนเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว วัฒนธรรมการทอผ้าของผู้หญิงไทลื้อส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

^๑ วิถี พานิชพันธ์, *ผ้าและสิ่งถักทอไท*, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^๒ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “ไทลื้อในสิบสองพันนาและล้านนา”, ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง *มรดกสิ่งทอไทลื้อกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในล้านนา*, (เชียงราย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕) : ๗.

^๓ ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๑๐๗-๑๒๖.

และเนื่องด้วยความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรมในหมู่คนชาติพันธุ์ไท กอปรกับชาวไทยลื้อได้อพยพเข้ามาอยู่ร่วมกันกับเจ้าของพื้นที่เดิมซึ่งเป็นแหล่งของวัฒนธรรมล้านนามานานกว่า ๒๐๐ ปีแล้ว ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของชาวไทยลื้อได้ถูกผสมผสานกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมและประเพณีในล้านนา จนอาจกล่าวได้ว่าประเพณีพิธีกรรมโดยส่วนใหญ่แทบจะไม่แตกต่างกัน^๔ และจากการศึกษาวิจัยพบว่า “ประเพณีทางพระพุทธศาสนา” ที่ชาวไทยลื้อเชียงใหม่จะต้องถวายผ้าเป็นเรื่องสำคัญขาดไม่ได้มี ๓ ประเพณีสำคัญ คือ ประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีตานก๋วยสลาก และประเพณีตานธรรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๑ การถวายตุงในประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์)

สงกรานต์เป็นประเพณีในเดือน ๕ ของประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่า ชนกลุ่มน้อยชาวไทแถบเวียดนามและมณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกา และทางตะวันออกของประเทศอินเดีย ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สำคัญในเอเชีย การประกาศวันสงกรานต์อย่างเป็นทางการจะคำนวณตามหลักเกณฑ์ในคัมภีร์สุริยยาตร์^๕ ซึ่งแต่โบราณมากำหนดให้วันแรกของเทศกาล เป็นวันที่พระอาทิตย์ย้ายออกจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ เรียกว่า “วันมหาสงกรานต์” วันถัดมาเรียกว่า “วันเนา” และวันสุดท้าย เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชและเริ่มใช้กาลโยคประจำปีใหม่ เรียกว่า “วันเถลิงศก”

สงกรานต์ในล้านนาหรือที่เรียกว่า “ประเพณีปีใหม่เมือง” จะเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า “วันสังขารล่อง” จะมีการทำความสะอาดบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล ต่อมาคือ “วันเนา” หรือ “วันเนา” เป็นวันที่ห้ามใครด่าทอว่าร้ายเพราะจะทำให้โชคร้ายไปตลอดทั้งปี และวันเถลิงศก คือ “วันพญาวัน” ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้าทำบุญตักบาตรเข้าวัดฟังธรรม ก่อนจะไปรดน้ำดำหัวขอมาญาติผู้ใหญ่ในช่วงบ่าย ส่วนในวันรุ่งขึ้นจะเรียกว่า “วันปากปี” ชาวบ้านจะพากันไปรดน้ำเจ้าอาวาส

^๔ “ผ้าและสิ่งถักทอไทลื้อในล้านนา”, เอกสารรวมบทความ ไทลื้อ, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๘. อ้างใน [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.ethnicthai.com> [๑ มิถุนายน ๒๕๕๔].

^๕ ตำราสุริยยาตร์ เป็นดาราศาสตร์แผนไทยแต่ครั้งอดีตตั้งแต่สุโขทัยลงมาโดยมีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดีย เป็นตำราใช้ทำปฏิทินดวงดาวหรือปฏิทินโหราในปี และสำหรับในการทำกราฟแผนที่ดาว ผูกดวง (ดาว) และเป็นหลักในการเทียบทำปฏิทินจันทรคติไทยมาแต่อดีต แต่ตำรานี้ตกทอดมาเป็นเพียงแต่สูตร บวก ลบ คูณ หารเท่านั้น ผู้ที่ศึกษาดำรานี้จะเรียนรู้แต่วิธีคำนวณไปตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้เท่านั้น จนต่อมามีการถอดรหัสตำราสุริยยาตร์ได้จึงทำให้ทราบถึง กลไก เหตุผล และทำให้พบตารางโชนและโคโชนที่ปรากฏในตำรานี้ด้วย จึงเป็นหลักฐานชี้ชัดว่าประเทศไทยได้รับศาสตร์แห่งตรีโกณมิติมาเป็นเวลากว่า ๗๐๐ ปีขึ้นไป อ้างใน “สุริยยาตร์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/> [๑ มีนาคม ๒๕๕๕].

ตามวัดต่างๆ เพื่อขอขมาการวระ และวันสุดท้ายคือ “วันปากเดือน” เป็นวันที่ชาวบ้านไปทำพิธีส่งเคราะห์ต่างๆ ที่วัด และในบางท้องถิ่นยังนับวันที่ ๑๘ เมษายนเพิ่มไปอีกหนึ่งวันซึ่งเรียกว่า “วันปากวัน” ถือเป็นวันสิ้นสุดเทศกาลสงกรานต์^๖

ชาวไทลื้อเชียงคำจะถวายเป็นประเพณีในวัน “พญาวัน” ซึ่งในตอนเช้าผู้ใหญ่ก็จะพาลูกหลานไปทำบุญ “दानขันข้าว” ที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ตอนสายเริ่มพิธีคำหัว โดยเริ่มจากผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัวก่อนได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ จากนั้นก็จะไปคำหัวญาติผู้ใหญ่และบุคคลที่เคารพนับถือในละแวกใกล้เคียง ส่วนบุคคลที่อยู่ห่างไกลอาจเดินทางไปในวันอื่นหลังจากวันพญาวันไปแล้ว ส่วนตอนบ่ายผู้เฒ่าผู้แก่จะไปฟังเทศน์อานิสงส์ปีใหม่ที่วัด และในช่วงบ่ายนี้ก็มีพิธี “ตานตุง” คือการนำตุงผ้าต่างๆ เช่น ตุงปราสาท ตุง ๑๒ ราศี ตุงโย ตุงผ้าเช็ด ฯลฯ ไปถวายที่วัด

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในแต่ละปีชาวไทลื้อเชียงคำไม่ได้ทานตุงผ้าทุกครอบครัว ส่วนใหญ่จะทานตุงกระดาษรูปปีนักษัตรหรือตุง ๑๒ ราศีเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ในล้านนา และในอดีตที่ผ่านมาชาวไทลื้อเชียงคำต่างทอดตุงมาถวายด้วยตนเอง ไม่ได้ซื้อมาถวายเช่นในปัจจุบัน ตุงผ้าที่นำมาถวายโดยส่วนใหญ่เป็นตุงปราสาทแบบไทลื้อ แต่ในปัจจุบันตุงผ้าที่นำมาถวายมีหลายชนิดแล้วแต่ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถวาย โดยส่วนใหญ่ตุงปราสาทซื้อได้จากบ้านเชียงบานและบ้านแดนเมือง อำเภอเชียงคำ นอกจากนี้ยังมีการสั่งทอที่บ้านแวนและบ้านแพด ได้เพียงเล็กน้อย ทั้งยังสามารถซื้อได้จากร้านค้าที่รับตุงปราสาทมาจาก บ้านฮวก อำเภอภูซางอีกด้วย และหากเป็นตุงผ้าเช็ดหรือตุงโยก็สามารถหาซื้อได้ที่กลุ่มทอผ้าแทบทุกกลุ่มในอำเภอเชียงคำ

นอกจากการถวายตุงในประเพณีปีใหม่แล้ว ยังมีการถวายตุงในโอกาสพิเศษเพื่อสาธิตประเพณีวัฒนธรรมไทลื้อ และส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเชียงคำอีกด้วย เช่นการจัดงาน “สืบสานตำนานไทลื้อ” เป็นประจำทุก ๒ ปี ดังเช่นในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่ผ่านมาได้จัดงาน “สืบสานร้อยใจไทลื้อ น้อมเกล้าเจ้ามิ่งเมือง ครั้งที่ ๑๑” โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุ ๘๓ พรรษา ในงานนี้ได้เชิญชาวไทลื้อจาก ๖ จังหวัดภาคเหนือเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก และได้จัดขบวนแห่ต่างๆ ถึง ๒๑ ขบวน หนึ่งในนั้นก็มิขบวน “แห่ตุง” และมีกิจกรรมทานตุงที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะในงานดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่าการทานตุงนอกจากจะจัดทำขึ้นด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ในปัจจุบันนี้ยังถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

^๖ “สงกรานต์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/> [๑ มีนาคม ๒๕๕๕].

๔.๑.๒ การถวายเป็นประเพณีตานก๋วยสลาก

ประเพณีถวายเป็นทานสลากภัตในล้านนาไทย มีเรียกชื่อตามท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป ชาวไทลื้ออำเภอเชียงคำ เรียกว่า “ตานก๋วยสลาก” หรือ “ตานสลาก” ซึ่งเป็นประเพณีที่มีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ถือเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อเวทีของบรรดาอุทฺทหฺลนที่มีต่อดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ เพื่อให้ท่านได้รับผลานิสงส์ไปสู่สุคติที่ดี และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูโดยไม่เลือกว่าผู้ที่มีบุญคุณนั้นจะเป็นคนหรือสัตว์ กล่าวคือมีการอุทิศส่วนกุศลเพื่อตอบแทนบุญคุณของบรรดาสัตว์ที่ตนเองได้ใช้งานด้วย รายละเอียดของประเพณีตานก๋วยสลากก็มีความคล้ายคลึงกันโดยทั่วไปในล้านนา ผู้ศึกษาวิจัยจะไม่ขอนำเสนอรายละเอียดพิธีกรรมในที่นี้ซึ่งผู้ศึกษาสามารถค้นคว้าได้โดยทั่วไป^๖

ประเพณีตานก๋วยสลากในปัจจุบัน กลุ่มผู้ชายผู้อาวุโสชาวไทลื้อบ้านธาตุสบแวน จะตาน “ก๋วยสลาก” หรือชะลอมไม้ไผ่ เพื่อจำหน่ายให้ชาวบ้านนำไปใช้เป็นไทยทานแทนถังพลาสติก ซึ่งพบว่าปัจจุบันร้านค้าส่งมณฑลต่างๆ นิยมนำถังพลาสติกมาใช้ แม้ว่าจะสร้างความสะดวกสบาย แต่ถังพลาสติกจำนวนมากที่ถวายเป็นทานแล้วกลับไม่ได้ใช้ประโยชน์และถูกทิ้งไว้ภายในห้องเก็บของของวัด ดังนั้นก๋วยสลากไม้ไผ่สานจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการอนุรักษ์ของเก่า ทั้งยังช่วยส่งเสริมความสามัคคีของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนบ้านธาตุสบแวนอีกด้วย

ภายในก๋วยสลากจะบรรจุเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เป็นต้นว่า ข้าวสารอาหารแห้ง กระเทียม หอมแดง เกลือ ปลาแร่ ปลาแห้ง ปลากระป๋อง พริกแห้ง น้ำปลา หมากพลู บุหรี่ ผลไม้ ปูนแดง ปูนขาว ข้าวปลาอาหารของคาวหวาน ฯลฯ และมักจะปัก “ยอด” หรือ ธนบัตรเป็นเงินปัจจัยที่เสียบบนไม้ไผ่ พร้อมทั้งใส่ “ผ้าเช็ดน้อย” ปักเสียบลงบนก๋วยสลากด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าในบางครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีอาจจะเตรียมเครื่องไทยทานที่จัดเป็นพุ่มตามแนวคิดเรื่องต้นกัลปพฤกษ์ที่เรียกว่า “สลากโชค” ซึ่งเป็นไทยทานที่ทำอย่างวิจิตรและมีขนาดใหญ่ แขนงด้วยของกินของใช้ต่างๆ แบบเดียวกับก๋วยสลาก แต่จะมี เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ผ้าชิ้น เสื้อ กางเกง ผ้าห่ม หรือ กระทั่งตุ้ม ไม้ ตุ้มเสื้อผ้า และมักจะมีเสาไม้ไผ่แขวน “ตุ้มปราสาท” หรือ “ตุ้มผ้าเช็ดมือ” ประดับบนต้นสลากโชคอีกด้วย ไทยทานเหล่านี้ล้วนแต่ถวายเป็นอุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติพี่น้องที่ล่วงลับเพื่อให้ได้กินได้ใช้เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เหล่านั้น

^๖ ดูรายละเอียด “ตานก๋วยสลาก” ใน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ตำราประเพณีพิธีกรรมเมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : เชียงใหม่พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗-๖๓.

๔.๑.๓ การถวายเป็นปราชญ์ในประเพณีตานธรรม (ตั้งธรรม)

จากการสัมภาษณ์พระครูสุภัทรพรหมคุณ เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ และกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนบ้านหยวนและบ้านธาตุสบแวน ต่างให้ข้อมูลเช่นเดียวกันว่า “ตานธรรม” หรือ “ตั้งธรรม” เป็นประเพณีฟังเทศน์มหาชาติแบบไทลื้อ โดยจัดขึ้นในช่วงเดือน ๖ เหนือหรือประมาณเดือนมีนาคมของแต่ละปี^๔ ชาวไทลื้อเชื่อกันว่า คนที่ตายไปแล้วยังมีความต้องการในปัจจัยสี่เหมือนขณะมีชีวิตอยู่ แต่การจะได้มาซึ่งปัจจัยสี่เหล่านั้น นอกจากจะได้โดยอาศัยบุญของผู้ตายที่เคยทำไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่แล้ว ยังอาจได้รับจากการที่ญาติพี่น้องลูกหลานอุทิศไปให้ โดยเฉพาะหากได้ถวายไปพร้อมกับกัณฑ์ธรรม (กัณฑ์เทศน์) และ “หอผ้า” หรือที่เรียกว่า “มณฑก” (อ่านออกเสียง มน-ดก) หรือในอดีตที่สร้างเป็น “ปราสาทผ้าขาว”

“ปราสาทผ้าขาว” ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าอย่างยิ่ง ด้วยความวิจิตรสวยงามของรูปทรง โครงสร้าง และการตกแต่งประดับประดา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่พบว่าในเขตอำเภอเชียงคำในปัจจุบัน การทานปราสาทผ้าขาวได้สูญหายไปแล้ว โดยหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา ประเพณีตานธรรมของชาวไทลื้อบ้านธาตุสบแวนไม่เคยปรากฏมีการทำปราสาทผ้าขาวอีก แต่ในหมู่บ้านเชียงบานยังมีการสร้างปราสาทผ้าขาวต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ เพียงแต่ในส่วนประเพณีกรรมได้เปลี่ยนมาอุทิศในงานศพแทนที่จะทำในประเพณีตานธรรมเช่นอดีต และนับตั้งแต่บัดนั้นมาก็ไม่ปรากฏมีพิธีทานปราสาทผ้าขาวอีกเลย จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ปรากฏว่ามีการสร้างปราสาทผ้าขาว ๑ หลังโดยครอบครัวของอาจารย์นริศ ศรีสว่าง เป็นเจ้าภาพจัดสร้าง เพื่อใช้ในประเพณีการตานธรรมของชาวไทลื้อบ้านธาตุสบแวน ด้วยฝีมือของช่างคนสุดท้ายที่เหลืออยู่และชราภาพมากแล้วมาจัดสร้าง คือ พ่อเผ่าขัน หอมมาน อายุ ๘๕ ปี ชาวไทลื้อบ้านเชียงบาน^๕

ลักษณะ “ปราสาทผ้าขาว” คล้ายรูปปราสาทที่ปรากฏเป็นลวดลายบนตุงปราสาท ซึ่งตั้งปลูกสร้างชั่วคราวเหล่านี้ถือเป็นเรือนสมมุติที่สร้างเป็นปราสาทไม้ไผ่ วัสดุ “ผ้าอาขาว” แต่ปัจจุบันใช้ผ้าโรงงานที่เรียกว่า “ผ้าริมเขียว” หรือ “ผ้าเจียนป้าย” ภายในจะบรรจุด้วยข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับคนตาย และธนบัตรเงินปัจจัยจะเสียบบนไม้ บ้างก็พับธนบัตรเป็นดอกไม้

^๔ ชาวล้านนาทั่วไปถือว่าตั้งธรรมหลวงเป็นงานประเพณี คืองานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ซึ่งนิยมจัดขึ้นในวันขึ้นเพ็ญหรือวันเพ็ญเดือนยี่ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสองของภาคกลางหรือเดือนพฤศจิกายน อ่างใน “ตั้งธรรมหลวง”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, เล่มที่ ๘ (๒๕๔๒) : ๒๓๔๐.

^๕ นริศ ศรีสว่าง, “ปราสาทผ้าขาวไทลื้อเชียงคำ”, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๗.

หรือเป็นรูปผีเสื้อ แล้วปักบนลูกมะพร้าวที่ตกแต่งรูปทรงสวยงาม ภาพไทยทานเหล่านี้ล้วนปรากฏเป็นลวดลายบนพื้นตุงปราสาทแบบไทลื้อเชียงคำแทบทั้งสิ้น และผ้าทอที่ใส่ประดับในปราสาทผ้าขาวหรือในปัจจุบันใช้มณฑกแทนนั้น จะมี “ผ้าเช็ดน้อย” และ “ถุงผ้าเช็ดมือ” และมีการเพิ่มปัจจัยสี่ตามความจำเป็นในสังคม เช่น ตู้เย็น ทีวี เสื้อผ้า ตามฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ตายหรือตามแต่ที่ญาติพี่น้องจะหามาได้

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ในปัจจุบันไม่มีการถวายปราสาทผ้าขาวในอำเภอเชียงคำอีกต่อไป แต่จะพบการใช้ “หอผ้า” หรือ “มณฑก” ทดแทน ซึ่งสามารถพบเห็นได้ในประเพณีตานธรรมของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน โดยจะจัดในช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี หรืออาจพบเห็นได้ในงานศพของชาวไทลื้อ ซึ่งญาติของผู้ตายได้สร้างเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายในช่วงวันสุดท้ายก่อนจะทำพิธีฌาปนกิจศพ นอกจากนี้ที่วัดพระธาตุสบแวนยังได้สร้างมณฑกไว้ให้นักท่องเที่ยวสามารถมาเยี่ยมชมได้ โดยตั้งมณฑกไว้ในพระวิหาร ลักษณะมณฑกก็คล้ายกับ “เฮือนตาน” (เรือนทาน) ของคนเมือง (ชาวไทย-ขวน) ซึ่งเป็นคติความเชื่อแบบเดียวกัน ลักษณะเป็นบ้านหลังเล็กสร้างด้วยโครงไม้ไผ่หุ้มด้วยผ้า ภายในมณฑกก็บรรจุข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับส่วนมากจะปักถุง “ผ้าเช็ดมือ” และประดับด้วย “ผ้าเช็ดน้อย” ซึ่งพับเป็นรูปดอกไม้ รูปพัด รูปใบพัดตกแต่งไว้โดยรอบ

“ประเพณีตานธรรมของชาวไทลื้อเชียงคำ” นิยมจัดติดต่อกัน ๓ วัน ๓ คืน โดยมีการแสดงธรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งถือเป็นหลักแล้ว ในคืนแรกหลังจากที่ชาวบ้านได้แห่ “ครัวทาน” (ไทยทาน) เข้าวัดในตอนเย็นก็จะมีการแสดงธรรมที่สำคัญอีก ๔ กัณฑ์ คือ พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก พระอภิธรรมปิฎก (ปิทะกะทั้งสาม) และอานิสงค์พระไตรปิฎก อีกด้วย

ในวันที่ ๒ หลังการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ก็จะแสดงธรรมชาดกหรือธรรมนิยายเรื่องต่างๆ เช่น “ธรรมนิพนพานสูตร” ซึ่งเป็นธรรมอุทิศให้คนตาย “ธรรมชาดา” เพื่อให้เจ้าภาพได้บูชาพระประจำวันเกิดของแต่ละวัน ในตอนกลางคืนก็จะแสดงธรรม “ปฐมมัลล” ตอนพระมัลลโปรตสัตถ์นรก “ทุติยมัลล” ตอนพระมัลลโปรตโลกสวรรค์ และอานิสงค์มหาเวสสันดรตามลำดับ

ในวันที่ ๓ ตอนเช้าจะมีการบูชาข้าวทั้งสี่ (ข้าวจุโลกบาลทั้ง ๔) แล้วก็จะแสดงธรรมมหาเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ เริ่มจาก กัณฑ์ที่ ๑ “ทศพร” ในกัณฑ์แรกนี้สำคัญมาก เมื่อพระสงฆ์ตั้ง “นะโม” ชาวไทลื้อจะขอข้าว ที่เรียกว่า “ข้าวพันก้อน” เป็นการอธิษฐานจิต พอถึงคำว่า “ตัสสะ” ชาวบ้านก็จะวางข้าวลงในภาชนะหรือบาตรที่ตั้งไว้หน้าพระประธาน และด้วยเหตุที่การตานธรรมใช้เวลานานถึง ๓ วัน ๓ คืน จึงต้องใช้ความมานะและอดทนอย่างสูงในการฟังธรรม บ้างก็นั่งฟัง

บ้างก็นอนฟัง ก็เลยเกิดศุภายิตขึ้นว่า “ดักจิ้งกิ้ง เหมือนลือฟังธรรม” ซึ่งแปลว่า คนที่อยู่นิ่งเงียบ เหมือนคนไปลือขณะฟังธรรมอย่างตั้งใจ^{๑๐}

และเนื่องจากประเพณีदानธรรมเป็นพิธีใหญ่คู่กับประเพณีदानกัวยสลาก ดังนั้นจึงมีคตินิยมว่าในวัดหนึ่งนั้น ปีใดที่จัดงานदानกัวยสลากก็ไม่จัดงานदानธรรม และปีใดที่จัดงานदानธรรม ก็จะไม่จัดงานदानกัวยสลาก แต่วัดชาวไทลื้อเชียงคำบางวัดไม่ได้ถือคตินี้ เช่นที่วัดหย่วน วัดแสนเมืองมา วัดพระธาตุสบแวน ต่างจัดงานदानธรรมเป็นประจำทุกปี โดยจัดต่อเนื่องมามากกว่า ๔๐ ปีไม่ได้ขาดแม้ว่าปีนั้นๆ จะจัดงานदानกัวยสลากแล้วก็ตาม

๔.๒ คติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

๔.๒.๑ คติความเชื่อเรื่องตุ้ง

คติความเชื่อเรื่องตุ้งมีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาและปรากฏในคำขับของชาวไทลื้อเรื่อง “แม่กาเผือก” หรือ “ตำนานพระเจ้าห้าตน”^{๑๑} (พระพุทธเจ้าห้าพระองค์) อันได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระอาริยมตไตรย ซึ่งเนื้อเรื่องดังกล่าวได้เน้นคติธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีที่มีต่อพระคุณของพ่อแม่ โดยการทำตุ้งเป็นสัญลักษณ์ของการอุทิศส่วนกุศลไปถึงผู้ให้กำเนิด ตลอดจนผู้รับเลี้ยงดูเลามาแม้จะมีไม่ใช่เป็นผู้ให้กำเนิดโดยตรงก็ตาม

เนื้อเรื่องมีลักษณะเป็นตำนาน เป็นการอธิบายที่มาของพิธีกรรมการจุดผางประทีปเป็นพุทธบูชาในเทศกาลยี่เป็งว่าเป็นสัญลักษณ์ของดินแม่กาเผือก และการอธิบายความหมายของตุ้งให้

^{๑๐} “สืบสานรอยใจไทลื้อ น้อมเกล้าเจ้ามิ่งเมือง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.moohin.com/trips/phayao/thail/> [๕ มีนาคม ๒๕๕๕].

^{๑๑} “ตำนานแม่กาเผือก” มีเนื้อเรื่องโดยย่อกล่าวว่า เมื่อพระสัพพัญญูพระเจ้าห้าตนลงมาเกิดในท้องแม่กาเผือกเพื่อสร้างบุญกุศลสืบไปนั้น ยังมีกาเผือกตัวหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นไม้ ไข่ออกมา ๕ ฟอง ขณะออกไปหากินได้เกิดพายุพัดจัด ฝนตกลงมา ทำให้ไข่ทั้งห้าไหลไปตามกระแสน้ำ ไข่ทั้ง ๕ ฟอง มีผู้พบและนำเอาไปเลี้ยง ส่วนแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ก็เสียใจจนสิ้นใจไปอยู่เมืองสวรรค์ อยู่ต่อมาไข่ทั้งห้าเกิดเป็นชายเติบโตขึ้นมาเป็นหนุ่มได้ออกบวชจนสำเร็จโพธิญาณ ทั้งหมดได้มาพบกันต่างก็คิดจะทำบุญอุทิศให้กับผู้ให้กำเนิดของตนต่างคนจึงทำตุ้งขึ้นตามรูปสัญลักษณ์ของผู้ที่เลี้ยงดูตนมา คือ พระกกุสันธะทำเป็นรูปไข่ พระโกนาคมะทำเป็นรูปนาค พระกัสสปะทำเป็นรูปเต่า พระโคตมะทำเป็นรูปดาว และพระอาริยมตไตรย ทำเป็นรูปค้อนสำหรับทุบผ้า อันเป็นสัญลักษณ์หมายถึงคนซักผ้าหรือแม่ซักไหม แล้วเอาไปถวายเป็นพุทธบูชา แต่ไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง แม่กาเผือกจึงบินมาบอกให้จุดประทีปทำไข่เป็นรูปดินกา จึงอุทิศส่วนกุศลไปถึงไข่ อั้งใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๑๑๐.

สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ ซึ่งคติความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าห้าพระองค์นี้มีอิทธิพลต่อความศรัทธาของชาวไทลื้อเป็นอย่างมาก ดังเราจะพบภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดไทลื้อที่นิยมนวดเล่าเรื่องแม่กาเผือก ตลอดจนภาพพระอดีตพุทธ จำนวน ๕ องค์ปรากฏอยู่เสมอ^{๑๒}

แต่จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความรับรู้ในตำนานเรื่องแม่กาเผือกซึ่งเป็นตำนานที่นิยมในสิบสองปันนานั้นไม่ได้มีอยู่ในชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน และจากการสัมภาษณ์พระภิกษุชาวไทลื้อในชุมชนไทลื้อต่างกล่าวว่า ในระยะเวลากว่า ๕๐ ปีที่ผ่านมา ไม่เคยได้ยินการเทศน์แบบไทลื้อหากจะมีก็เป็นแบบขับลื้อ และในส่วนตัวของท่านก็เป็นแค่เพียงการใช้ภาษาลื้อแสดงธรรมแบบปาฐกถาเท่านั้น และโดยส่วนใหญ่ใช้การเทศน์แบบพื้นเมืองล้านนา ซึ่งมีคัมภีร์แบบกระดาศที่พิมพ์เผยแพร่และจำหน่ายอยู่โดยทั่วไป ซึ่งก็มาจากสำนวนฉบับแบบ “คำเมือง” ของ “คนเมือง” หรือชาวไทยวนในล้านนา^{๑๓}

จึงอาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากการไม่มีการสืบทอดเล่าขานตำนานดังกล่าว กอปรกับอิทธิพลพระพุทธศาสนาแบบล้านนาในปัจจุบัน ทำให้ไม่มีการรับรู้เรื่องคติเรื่องตุงหรือตำนานแม่กาเผือกดังกล่าวในสังคมชาวไทลื้อเชียงคำ เว้นแต่เฉพาะผู้สนใจศึกษาเท่านั้น ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยคาดว่าในปัจจุบันนี้การรับรู้เรื่องตำนานแม่กาเผือก^{๑๔} ในกลุ่ม “คนเมือง” (ไทยวน) ในล้านนา ก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกันกับชาวไทลื้อเชียงคำ ส่วนคติในการถวายนั่นคงมีอยู่โดยทั่วไปในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ไทอยู่แล้ว และยังสามารถดำรงคงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันนี้

๔.๒.๒ คติความเชื่อในการถวายนั่นไว้ในพระพุทธศาสนา

ชาวไทลื้อเชียงคำจะถวายนั่นกันตลอดปีตามความศรัทธาของผู้ถวาย ลักษณะของตุงก็ขึ้นอยู่กับสภาพฐานะทางเศรษฐกิจด้วย โดยอาจจะถวายในช่วงโอกาสทำบุญตามประเพณีทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดผ้าป่า หรือทำบุญอุทิศส่วนกุศล เป็นต้น และส่วนใหญ่จะถวายในประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์)

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์จาก พระครูสุภัทรพรหมคุณ (เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ เจ้าอาวาสวัดห้วยน), พระครูสิริปริยัติยานุกูล (เจ้าคณะอำเภอภูซาง เจ้าอาวาสวัดคอนไชย), พระครูสุนทรวิจิตร (เจ้าคณะตำบลห้วยนเขต ๑ เจ้าอาวาสวัดแสนเมืองมา), พระกฤตชัย กนตสีโล (เจ้าอาวาสวัดพระธาตุสบแวน)

^{๑๔} ดูรายละเอียดตำนานแม่กาเผือกแบบล้านนาได้ใน “กาเผือก”, *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*, เล่ม ๑ (๒๕๔๒) : ๒๒๕-๒๓๒.

โดยทั่วไปในการนำตุ้มฝามาถวายที่วัด ผู้เป็นเจ้าของตุ้มจะเขียนคำอุทิศถวายไว้ด้วย โดยเขียนข้อความลงบนฝืนตุ้มส่วนบนติดกับหัวตุ้ม หรือส่วนหางตุ้มด้านล่าง บางครั้งก็จะเขียนข้อความนั้นบนกระดาษแล้วนำไปปะติดบนฝืนตุ้ม จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในปัจจุบันช่างทองฝ้ามักจะเว้นช่องว่างบนฝืนตุ้มส่วนหาง มีความยาวประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตรโดยไม่ใส่ลวดลายใดใด เพื่อให้ผู้ที่ซื้อไปถวาย สามารถนำไปปักชื่อได้จากร้านรับปักชื่อที่มีอยู่โดยทั่วไป การปักชื่อดด้วยจักรสมัยใหม่นอกจากจะมีความสวยงามแล้วยังมีความคงทนถาวรอีกด้วย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ข้อความโดยส่วนใหญ่จะกล่าวถึงชื่อผู้ถวายตุ้มและชื่อผู้ที่ล่องลับไปแล้วที่ผู้ถวายตุ้มต้องการจะอุทิศกุศลให้ พร้อมคำอธิษฐานขอให้ผลบุญที่ได้จากการถวายตุ้มเป็นไปเพื่อตนเองในโลกหน้า โดยมักจะเขียนคำว่า “ตานไว้ภาน้ำ” ซึ่งผู้สูงอายุชาวไทลื้อต่างให้ข้อมูลว่า เมื่อตนเองได้เสียชีวิตจากโลกนี้ไป หากได้ไปสู่อายมินทร์เป็นต้น ก็จะได้พ้นจากการตกนรกนั้น โดยอาศัยเกาะชายตุ้มขึ้นไปสู่สวรรค์

ส่วนข้อมูลที่กล่าวว่า ชาวไทลื้อมีคติในการถวายตุ้มเพื่อจะทำให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรยและได้ถึงซึ่งพระนิพพานนั้น^{๑๕} คงไม่ใช่เป้าหมายสำคัญของชาวไทลื้อเชิงคำอีกต่อไป เพราะผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่กล่าวว่า “ขอแค่ให้มีความสุขในชีวิตนี้ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย และขอให้ร่ำรวยมีเงินมีทองใช้ในโลกลูกก็พอแล้ว และตายไปก็ขอแค่ไปสู่สุคติ ไม่ได้นึกสวรรค์วิมานหรือนึกถึงพระนิพพานเลย”

๔.๒.๓ คติความเชื่อในการถวายปราสาทฝ้าขาว (มณฑก)

เนื่องจากปราสาทฝ้าขาวเป็นสิ่งสมมุติที่เกิดจากความเชื่อของชาวไทลื้อที่เกี่ยวข้องกับภพภูมิโลกหน้าหลังความตาย อันเป็นสิ่งที่ยากจะคาดเดาได้ จึงก่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่จะนำพาชีวิตไปสู่ภพภูมิที่พึงพอใจ และพร้อมด้วยที่อยู่อาศัยตลอดจนถึงข้าวกองสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อให้การดำรงอยู่ในภพภูมิโลกหน้ามีความบริบูรณ์มากที่สุด แนวทางการปฏิบัตินี้ได้มีการกระทำที่สืบทอดกันมาจนกระทั่งเกิดเป็นความเชื่อเป็นธรรมเนียมแบบแผนของชาวไทลื้อในการถวายปราสาทฝ้าขาวให้กับผู้ที่ล่องลับนั่นเอง

อาจารย์นริศ ศรีสว่าง กล่าวว่า ปราสาทฝ้าขาวที่เคยใช้ทานไปแล้วนำกลับมาใช้ทานใหม่นั้น ชาวไทลื้อเชิงคำเชื่อว่าผู้ล่องลับอาจจะไม่ได้รับ หรืออาจจะได้รับแต่เหมือนการเข้าบ้านผู้อื่นอยู่ ผู้ที่จะสามารถอาศัยหรือใช้สอยปราสาทฝ้าขาวได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีบุญบารมีมากพอ และผู้

^{๑๕} “ตุ้ม”, เอกสารรวมบทความ ไทลื้อ, หน้า ๑๓๔-๑๓๕. [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

ที่ไม่มีบุญบารมีมากพอจะอยู่ปราสาทผ้าขาวไม่ได้ ดังนั้นปราสาทผ้าขาวแต่ละหลังที่เกิดขึ้นต้องเป็นปราสาทที่สร้างขึ้นใหม่เป็นคราวๆ ไป นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับปราสาทผ้าขาวในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ในภพภูมิโลกหน้า เป็นต้นว่านิทานเรื่อง “วอกตะไคร้หิน” ได้กล่าวถึงสิ่งที่มีฤทธิ์เดชมาก สามารถเอาชนะบรรดาเทวดาทั้งหลายได้ จนพระอินทร์ต้องตั้งให้เป็นเทวบุตร โดยได้มอบดอกไม้คำ (ทองคำ) หกดอก เครื่องเทวบุตร และเนรมิตปราสาทให้เป็นที่พำนัก จากนั้นเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การจะเป็นเทวดาได้ต้องมีปราสาทเป็นที่อยู่ ดังนั้นปราสาทที่ชาวไทลื้อทำอุทิศให้ผู้ล่วงลับหรือทานไปไว้ภายภาคหน้า ก็เพื่อที่จะได้ใช้สอยข้าวข้องเครื่องใช้ที่บริบูรณ์เหล่านั้นในชีวิตหลังความตาย แล้วยังหวังผลอานิสงส์ให้ได้ไปเกิดเป็นเทวดาสมดังที่ปรารถนานั่นเอง^{๑๖}

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันไม่พบคติการถวายปราสาทผ้าขาวในอำเภอเชียงคำอีกต่อไป คงมีแต่มีการปรับเปลี่ยนการสร้างปราสาทผ้าขาวมาเป็นการสร้างหอผ้าใช้แทน ซึ่งเรียกกันว่า “มณฑก” ส่วนผ้าสำที่เคยทอเพื่อประกอบการสร้างปราสาทก็เปลี่ยนไปเป็นผ้าโรงงานที่มีราคาถูก การอุทิศให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับก็นิยมอุทิศถวายกันในช่วงวันสุดท้ายของการจัดงานศพ จะมีส่วนน้อยเท่านั้นที่จะทานมณฑกในประเพณีตานธรรมเหมือนในอดีต เช่นในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ก็มีการจัดสร้างมณฑกที่ทานในประเพณีตานธรรมของวัดห้วยนเพียง ๓ หลังเท่านั้น พ่อครูก้อนแก้ว ศรีจันทร์ ชาวบ้านธาตุสบแวนกล่าวว่า “ก็ยังดีที่ในปัจจุบัน ยังมีคนรุ่นใหม่สืบทอดการสร้างหอผ้ามณฑกไว้อยู่ คิดว่าไม่สูญหาย แต่ปราสาทผ้าขาวนั้นหาคนทำไม่ได้แล้วในปัจจุบัน”^{๑๗}

๔.๒.๔ คติความเชื่อในการถวายผ้าทอเพื่อเป็นพุทธบูชา

นอกเหนือไปจากการถวายผ้าตามประเพณีดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ชาวไทลื้อยังมีคติการถวายผ้าทอเพื่อเป็นพุทธบูชาตามโอกาสที่สมควรต่างๆ เช่น ผ้าห่มพระเจ้า ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าจีวร (บุญจนะ) ฯลฯ โดย “ผ้าห่มพระเจ้า” จะถวายในช่วงเริ่มต้นของฤดูหนาว ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าก็มีความรู้สึกร้อนหนาวเช่นเดียวกันกับมนุษย์ ส่วนในฤดูกาลอื่นๆ พบว่าไม่มีข้อสรุปอย่างแน่ชัดแต่โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนผ้าห่มพระเจ้าปีละหนึ่งครั้ง ทั้งนี้ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ กล่าวว่า การห่มผ้าให้พระเจ้า (พระพุทธรูป) ก็กระทำเหมือนกับการเปลี่ยนเครื่องทรงในฤดูต่างๆ ของพระแก้วมรกตนั่นเอง^{๑๘} โดยในอดีตพระมหากษัตริย์จะทรงประกอบพระราชพิธี

^{๑๖} นริศ ศรีสว่าง, “ปราสาทผ้าขาวไทลื้อเชียงคำ”, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), (อัสสัมชัญ), หน้า ๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พ่อครูก้อนแก้ว ศรีจันทร์ (๘๔ ปี), ผู้อาวุโสบ้านธาตุสบแวน, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๑๘} มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาสนะ, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ ศ.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๕.

ในแผ่ขยายออกไป แม้ในปัจจุบันนี้จะไม่มีความนิยมในการถวายเป็นผ้าห่อคัมภีร์แล้ว แต่ก็ยังพบว่าชาวไทลื้อเชียงค้ำยังคง “บูชาธรรม” ด้วยการซื้อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไปถวายที่วัดในประเพณีตามธรรมเนียมเป็นประจำทุกปี และเนื่องจาก “คัมภีร์กระดาศ” แบบสมัยใหม่มีความแข็งแรงทนทาน จึงไม่จำเป็นที่จะต้องห่อคัมภีร์เช่นเดียวกับคัมภีร์โบราณในอดีต ด้วยเหตุนี้จึงเป็นผลทำให้มีความนิยมในการสร้างผ้าห่อคัมภีร์ลดน้อยลงไปจนกระทั่งไม่มีการสร้างถวายแล้วในปัจจุบัน

นอกจากนี้การถวายผ้าอื่นๆ เช่น ผ้าพระบฏ ผ้าจีวร (มุลญนะ) ผ้าเช็ดน่อง ผ้าตุง ฯลฯ โดยส่วนใหญ่ก็ถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาและมีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศกุศลไปให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าผ้าทอเหล่านี้จะทำให้ผู้ถวายและผู้ตายได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี พ้นจากอบายภูมิทั้งหลาย ส่วน “ผ้าปกหน้าพระเจ้า” ที่ใช้ปิดหน้าผู้ตายในการทำพิธีศพนั้น ชาวไทลื้อเชื่อว่าจะช่วยให้ผู้ตายได้ไปสู่สุคติด้วยพุทธานุภาพของผ้าที่เคยใช้ในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป อันถือเป็นผ้ามงคลอย่างสูงสุดที่จะใช้ในโอกาสสุดท้ายของชีวิต

๔.๓ คติและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อเชียงค้ำ

๔.๓.๑ บุญ – บาป

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในกระบวนการทอผ้าของชาวไทลื้อเชียงค้ำจะไม่มีการผลิตเส้นไหม และไม่นิยมการทอผ้าไหม หากจะใช้เส้นไหมก็จะซื้อเข้ามาจากประเทศลาวและใช้เป็นส่วนน้อยเท่านั้น ผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงค้ำก็ไม่พบว่าทอมาจากผ้าไหม หรือมีส่วนประกอบของไหมแต่อย่างใด

ในอดีตชาวล้านนาจะทอเฉพาะผ้าฝ้าย แต่ชาวอีสานจะทอทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ที่เป็นเช่นนั้น เพราะชาวล้านนามีความเชื่อว่า เมื่อทอผ้าไหมก็ต้องมีการเลี้ยงหนอนไหม แล้วจึงเอารังไหม ซึ่งเอกสารในสมัยรัชกาลที่ ๕ เรียกว่า “ฝักหลอก” อันมีหนอนไหมที่เจริญวัยเป็นดักแด้อยู่ข้างในมาต้มเพื่อสาวไหมออกมา ชาวล้านนาเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เป็นบาปตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็ตรงกับข้อมูลที่ ชลธิรา สัตยวัฒน์ กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “สายใยความสัมพันธ์ไทยลาวบนผืนผ้า” ในหนังสือมรดกและแหล่งท่องเที่ยวลาวว่า “ชาวหาดเสี้ยวไม่รู้จักรการทอผ้าไหม เคยทอแต่ผ้าฝ้ายกันมาแต่โบราณ มาเริ่มทอผ้าไหมก็เมื่อมีการส่งเสริมศิลปะการทอในช่วงไม่นานมานี้ แต่ชาวหาดเสี้ยวก็ทอจากด้ายไหมได้ไม่นานนัก อาจจะเป็นเพราะเป็นสังคมที่เคร่งครัดในเรื่องบาปบุญคุณโทษมากเป็นพิเศษ” อุดม สมพร ก็ได้กล่าวถึงชาวไทยวน ราชบุรี ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากโยนกเชียงแสน (ล้านนา) ว่า “เกือบทุกบ้านจะมีด้นฝ้ายอยู่ข้าง

วัวควัวเรือน แต่ไม่คุ้นเคยต่อการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไว้ทำเส้นใยสำหรับทอผ้า”^{๒๒} ส่วนชาวไทลื้อเชียงคำก็เป็นผู้เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะไม่นิยมทอผ้าไหมมาตั้งแต่อดีต และจะไม่ผลิตเส้นไหมด้วยเหตุผลเรื่องบาปจากการฆ่าสัตว์ดั่งที่กล่าวไว้แล้ว และจากการศึกษาวิจัยก็ไม่พบว่ามียกลุ่มทอผ้ากลุ่มใดในอำเภอเชียงคำที่จะด้อมไหมและสาวไหมเพื่อการทอผ้า

๔.๓.๒ ศรัทธา

เราไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า ความเชื่อหรือศรัทธาในศาสนาย่อมจะเป็นพลังอันหนึ่งที่จะมีผลต่อการรักษาวัตถุปัจจัยในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวกับศาสนาไว้ได้ ดังที่ “กุสนาดี” ช่างจากเกาะชวามาประชุมสัมมนาเรื่องศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเทพฯ กล่าวว่า แผ่นทองคำเปลวที่ใช้ในงานศิลปหัตถกรรมบางอย่าง เช่น หน้ากากในอินโดนีเซีย ในปัจจุบันนี้ต้องสั่งซื้อเอาไปจากประเทศไทย ช่างชาวนี้นี้เมื่อได้มาเห็นชาวไทยมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาโดยใช้แผ่นทองคำเปลวพนักองค์พระพุทธรูปแล้ว ก็หมดสงสัยว่าเหตุใดชาวไทยจึงยังดีทองเป็นแผ่นทองคำเปลวกันสืบมาจนทุกวันนี้ ในเมื่อชาวอินโดนีเซียเลิกดีทองกันแล้ว”^{๒๓}

เพราะฉะนั้นความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงเป็นภาพสะท้อนถึงการงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านได้ โดยอาจดูได้จากเครื่องใช้หัตถกรรมที่ดีเยี่ยมที่มักจะทำขึ้นในท้องถิ่นหรือในสมัยที่บุคคลมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เครื่องใช้ไม้สอยเหล่านั้นมักจะเป็นสิ่งซึ่งถวายเป็นพุทธบูชาเพื่อตอบสนองต่อจิตใจอันยึดมั่นในศาสนคุณ^{๒๔}

หัตถกรรมไทยหลายชนิดถูกสร้างขึ้นและยังคงดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบันด้วยความศรัทธาของทั้งผู้สร้างและผู้ถวายที่มีต่อพระพุทธศาสนา เช่นงานศิลปหัตถกรรมล้านนาหลายชนิดที่นิยมใช้เป็นเครื่องไทยทาน เช่น น้ำตัน (งานปั้น) ขันดอก (เครื่องเงิน) หรือที่นิยมใช้เป็นเครื่องสักการะเป็นพุทธบูชาอย่าง สัตตภัณฑ์ ธรรมมาสน์ (งานไม้) หรือตุ้งผ้า (งานทอผ้า) ได้ถูกอนุรักษ์สืบสาน และสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ จนอาจกลายเป็นอาชีพหลักของ “สลา” หรือ “ช่าง” โดยไม่ต้องย้ายถิ่นฐานออกไปทำงานอื่น ผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าชาวไทลื้อเชียงคำโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะเลิกทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนไปแล้ว แต่ก็ยังมีการทอผ้าเพื่อพระพุทธศาสนาอยู่ เช่น ตุ้งปราสาท ผ้าจีวร (มูญจนะ) ผ้าเช็ดน้อย ผ้าเช็ดหลวง เป็นต้น จนอาจ

^{๒๒} ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน), **ลักษณะไทย : วัฒนธรรมพื้นบ้าน**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๔.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

กล่าวได้ว่าความศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น นับได้ว่ามีส่วนในการสืบทอดงานทางศิลปหัตถกรรมประเภทผ้าทอพื้นบ้านของชาวไทลื้อให้ดำรงอยู่ได้

ในส่วนตัวของชาวไทลื้อก็มีบุคลิกลักษณะนิสัยที่โอบอ้อมอารี และเป็นผู้ที่มีความศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และชาวบ้านที่วัดหย่วน วัดแสนเมืองมา วัดพระธาตุสบแวน วัดสถาน (ห้วยไฟ) ซึ่งเป็นวัดในชุมชนของกลุ่มทอผ้าไทลื้อเชียงคำ ต่างก็มาทำบุญไหว้พระสวดมนต์และสวดกัมมัฏฐานที่วัดในทุกวันศีล (วันพระ) ตลอดทั้งปี ไม่ใช่เฉพาะแต่ในช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น การประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ย่อมแสดงถึงความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ จึงไม่น่าแปลกใจว่า ผ้าห่มพระเจ้า ของวัดแสนเมืองมา จะมีเจ้าภาพลงชื่อรอถวายผ้าห่มพระเจ้าในอนาคตนับจำนวนได้มากถึง ๒๐ ปีข้างหน้า

๔.๓.๓ การให้ทาน

ประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ ไม่ได้มีสาระสำคัญแตกต่างไปจากประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่นอื่นๆ กล่าวคือ ประเพณีต่างๆ ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อได้ทำบุญครอบงำ ๓ ที่เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ ๓” คือทำบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนา^{๒๕} และโดยเฉพาะเรื่องการให้ทานนี้ ก็พบว่ามีการใช้ผ้าทอเป็นเครื่องวัตถุทานมากมายหลายชนิด

ชาวไทลื้อเชียงคำนิยมการทำบุญทำทานเป็นอย่างมาก ถ้าเป็นผู้ชายจะบวชเรียนตั้งแต่ยังเป็นเด็กเพื่อให้ได้รับการฝึกปฏิบัติตนและอบรมหลักทางพุทธศาสนา ส่วนผู้หญิงไม่สามารถบวชได้ แต่เพราะผู้หญิงไทลื้อทุกคนนิยมการทอผ้าและสามารถทอผ้าเป็นตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ด้วยการสอนจากแม่หรือยายหรือญาติฝ่ายหญิง ดังนั้นผู้หญิงชาวไทลื้อจึงทอผ้าแบบต่างๆ ไปถวายวัด เช่นการทอตุ่งผ้าก็จะทำด้วยความศรัทธา และทอด้วยฝีมือที่ประณีตมีรายละเอียดของลวดลายบนผืนตุ่งอย่างงดงาม เพื่อให้เป็นอันสงฆ์แก่ตัวเอง เป็นการสร้างบุญและสะสมบุญในแบบที่ผู้หญิงจะทำได้^{๒๖}

การถวายผ้าก็เป็นหนึ่งในการถวายทานที่นิยมกันโดยทั่วไป และจากการศึกษาวิจัยพบว่า ไม่มีประเพณีใดใดของชาวไทลื้อเชียงคำที่จะจัดขึ้นเพื่อการถวายทานด้วยผ้าโดยเฉพาะแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อาจจะกล่าวได้ว่ามีบางประเพณีพิธีกรรมของชาวไทลื้อเชียงคำที่มีการถวายทานด้วยผ้าเป็นเรื่องเด่น เช่น การถวายตุ่งปราสาทและตุ่งผ้าแบบต่างๆ ในประเพณีปีใหม่

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^{๒๖} “ตุ่ง”, เอกสารรวมบทความ ไทลื้อ, หน้า ๑๓๔-๑๓๕. [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

สงครามต์ หรือการถวายปราสาทผ้าขาว (หอผ้าหรือมณฑก) ในประเพณีตานธรรมดั่งที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ส่วนผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาแบบอื่นๆ ก็ไม่ได้มีคติความเชื่อเป็นการเฉพาะเป็นแต่เพียงว่าผ้าทอที่ใช้ถวายทานในกลุ่มชาวไทลื้อเชียงค่านั้นมีรูปแบบที่หลากหลายและมีความหมายหลายชนิด ซึ่งล้วนแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อความศรัทธาในการทำบุญให้ทานตามหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

๔.๓.๔ การอุทิศกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ

ชาวไทลื้อเชียงค่านีไม่มีประเพณี ๑๒ เป้ง แบบชาวล้านนาทั่วไป ซึ่งประเพณีดังกล่าวคือประเพณีการทานหาคนตาย ซึ่งถือกันว่าช่วงในวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ เหนือ เป็นช่วงที่พญายมราชได้ปล่อยวิญญาณผู้ตายกลับมาสู่เมืองมนุษย์เพื่อมาขอรับส่วนบุญจากญาติพี่น้อง ลูกหลานจึงมีการทำบุญอุทิศถึงผู้ตายกันมาก^{๒๗} ส่วนการอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับของชาวไทลื้อจะนิยมทำกันในประเพณีตานธรรมซึ่งจัดในช่วงเดือนมีนาคมโดยการถวายทานปราสาทผ้าขาว หอผ้า หรือมณฑกดั่งที่กล่าวไปแล้ว แม้ว่าการถวายทานปราสาทผ้าขาวจะไม่มีปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนี้แล้ว แต่หลักฐานที่แสดงถึงความนิยมในประเพณีทานปราสาทให้แก่ผู้ล่วงลับในอดีต ก็ปรากฏชัดเจนในลวดลายบนตุ่งปราสาทนั่นเอง ซึ่งพบว่าในรูปปราสาทจะมีข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้ถวายต้องการส่งไปให้แก่ผู้ล่วงลับ แม่อำเพ็ญ หอมมาน ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านเชียงบาน ได้นำตุ่งปราสาทที่แม่เต่าแสงคาผู้เป็นแม่ ได้ทอทิ้งไว้ให้เป็นมรดกของท่านมาให้ผู้ศึกษาวิจัยดู พบว่าบนลายปราสาทนั้นมีลวดลายแปลกตาแบบที่ไม่เคยพบเห็นซึ่งแม่อำเพ็ญ กล่าวว่า เป็นของใช้ที่จะอุทิศให้ผู้ตายเอาไปใช้ในโลกลูกหลาน มีเช่น คนรับใช้ ธนบัตร สุนัข (เพื่อเป็นสัตว์เลี้ยง) กาน้ำชา แก้วน้ำ คนโท ขันหมาก เป็นต้น นอกจากนี้ในพิธีกรรมการทานปราสาทก็จะมีทั้งเสื้อผ้า สิ่งทอ ตลอดจนเครื่องประกอบพิธีที่ทำในรูปของสัญลักษณ์ เช่น ใช้ฟางมัดเป็นรูปช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น สิ่งของทั้งหมดนี้จะกระทำพิธีถวายทานโดยมอบให้แก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศไปให้ผู้ล่วงลับ^{๒๘}

^{๒๗} พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “ศึกษาวิเคราะห์ปูพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชฐานฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^{๒๘} ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๑๒.

๔.๔ สรุป

ชาวไทลื้อเชียงคำไม่ได้มีประเพณีในการถวายผ้าเป็นการเฉพาะ แต่จะถวายผ้าในประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่จัดให้มีการทำบุญใหญ่ที่วัด และในบางครั้งก็ถวายผ้าตามความต้องการโดยไม่เฉพาะเจาะจงว่าจะต้องถวายในช่วงประเพณีเท่านั้น การถวายผ้าโดยส่วนใหญ่จะเตรียมผ้าทอดต่างๆ มาถวายร่วมกับไทยทานที่บรรจุพร้อมเครื่องอุปโภคบริโภคอื่นๆ บางโอกาสก็ถวายผ้าทอดแต่เพียงอย่างเดียว และอาจกล่าวได้ว่ามีหลายเทศกาลที่ชาวไทลื้อเชียงคำจะต้องถวายผ้าเป็นเรื่องสำคัญ ขาดไม่ได้ เช่นในช่วงเทศกาลปีใหม่สงกรานต์ ก็จะมีการถวายตุ่งผ้า โดยบางครั้งครอบครัวจะถวายตุ่งปราสาท บางครอบครัวก็ถวายตุ่งผ้าสีหรือตุ่งผ้าเช็ดน้อย ตามแต่ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถวาย ส่วนในช่วงเทศกาลตานก๋วยสลาก ก็จะมีการเตรียมไทยทานที่ประกอบไปด้วยข้าวสารอาหารแห้ง อาหารคาวหวาน ผลไม้ตามฤดูกาล รวมทั้งเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ส่วนที่เป็นผ้าทอดไทลื้อก็มีเช่น ผ้าซิ่น ผ้าเช็ดน้อย ตุ่งผ้าต่างๆ เป็นต้น และประเพณีสำคัญที่จัดเป็นประเพณีเพื่อการอุทิศกุศลโดยเฉพาะ คือประเพณีตานธรรม (ตั้งธรรม) โดยชาวไทลื้อจะมีการถวายหอผ้า ซึ่งในอดีตทำเป็นปราสาทผ้าขาวสูงหลายชั้น แต่ในปัจจุบันพบว่าทำเป็นมณฑกซึ่งมีลักษณะคล้ายเรือนเล็กๆ สำหรับอุทิศกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับ โดยมีคติความเชื่อว่า ผู้ที่ตายไปแล้วจะได้มีที่อยู่อาศัยและได้รับข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ อย่างบริบูรณ์ ไม่อดคัดขาดสน สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขในโลกหลังความตาย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษารูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ (๓) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ โดยเน้นค้นคว้าในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลถ่ายภาพพร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มชาวไทลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ดังจะได้สรุปผลการศึกษาวิจัยและเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ คติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่ารูปแบบของผ้าทอในพระไตรปิฎกปรากฏอยู่ ๕ ลักษณะ คือ (๑) ผ้าที่บอกวัสดุที่ใช้ทอ เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าโกเชาว์ ผ้าโฆมะ ผ้าคากรอง (๒) ผ้าทอที่แสดงแหล่งที่มา เช่น ผ้าทอด้วยฝ้ายเมืองปัตตุมณะ ผ้าทอแคว้นกาสิ ผ้าทอจากแคว้นพาหิสี (๓) ผ้าที่ใช้นุ่งห่มของพระภิกษุ เช่น ผ้าบังสุกุล ไตรจีวร ผ้าสังฆาฏี (๔) ผ้าบริวาร คือ ผ้าเป็นเครื่องใช้สอยของภิกษุ เช่น ผ้าปูนั่ง ผ้าเช็ดปาก ฟูก หมอน และ (๕) ผ้าถวายเป็นเครื่องสักการะ เช่น ผ้าเพดาน และธง โดยมีคำอธิบายรูปแบบและรายละเอียดของผ้าปรากฏอยู่น้อยมาก เท่าที่พบหลักฐานข้อมูลมักแสดงเป็นเชิงอรรถขยายความซึ่งได้อ้างมาจากคัมภีร์ในชั้นอรรถกถาเป็นส่วนใหญ่

ส่วนคติการถวายผ้าแด่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก พบว่าปรากฏเฉพาะในคัมภีร์พระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ซึ่งโดยมากมีมูลเหตุจากความเลื่อมใสที่ผู้นั้นได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนา แล้วจึงได้ทูลถวายผ้าพร้อมของอุปโภคบริโภคร่างกาย ซึ่งมีทั้งผ้าที่ทอเอง หาซื้อมารวมทั้งการสละผ้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่มของตนเพื่อถวายเป็นทาน และเรื่องราวของการถวายผ้าโดยมากจะไม่ได้ระบุอานิสงส์ที่ได้รับ หากแต่กล่าวว่ขอให้รับผ้านั้นเพื่อเป็นการอนุเคราะห์แก่ผู้ถวาย เว้นแต่ใน คัมภีร์จุททกนิคาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ และอปทาน ซึ่งได้กล่าวถึงการถวายผ้าและอานิสงส์ที่ได้รับโดยจำแนกมูลเหตุและผลที่ได้รับออกให้เห็นอย่างละเอียด โดยอานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้าและวัตถุอันประกอบขึ้นด้วยผ้า มีฟูก หมอน อาสนะ และธง เป็นต้นนั้น ทำให้ได้รับอานิสงส์ ๒ ระดับ คือ โลกียสมบัติและโลกุตรสมบัติ ในคัมภีร์วิมานวัตถุส่วนใหญ่ผู้ถวายผ้าจะ

ได้รับอานิสงส์ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่ก็มีบางท่านได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลด้วย เช่น นางสุนันทาเทพธิดาได้บรรลุพระสกิทากามี ส่วนในคัมภีร์อุปทานซึ่งเล่าเรื่องประวัติในอดีตชาติของพระสาวกต่างๆ โดยส่วนใหญ่พบว่าจะได้เสวยทิพยสมบัติในเทวโลกก่อน หลังจากนั้นเมื่อได้กลับมาเกิดในมนุษย์โลกจึงได้เสวยมนุษย์สมบัติอีกจำนวนมาก ได้เกิดในตระกูลที่ดี เป็นผู้มีการศึกษา เป็นคหบดี เป็นพระมหากษัตริย์ เป็นพระเจ้าประเทศราช จนถึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

แต่อย่างไรก็ตามอานิสงส์เหล่านี้มีได้เกิดขึ้นเพียงเพราะการถวายผ้าอย่างเดียวนั้น ดังปรากฏชัดเจนหลายตอนว่า พระอริยบุคคลเหล่านั้นต่างก็ได้ประกอบกุศลกรรมมามากมายนับไม่ถ้วน ไม่ใช่เฉพาะแต่การถวายทาน หากแต่มีการรักษาศีลและเจริญภาวนาอีกด้วย เช่น นางสุนันทาเทพธิดาได้ถวายผ้าห่มพร้อมปัจจัยสี่แก่พระภิกษุผู้ปฏิบัติตรง มีอานิสงส์ได้เกิดเป็นเทพธิดาผู้มีรูปร่างงดงามพร้อมวิมานทิพย์ และได้บรรลุโลกุตระธรรมชั้นพระสกิทากามี นั่นก็ด้วยเพราะเป็นผู้ที่ปฏิบัติศีล ๕ ศีล ๘ บริสุทธบริบูรณ์ประกอบการถวายทานนั้น

หรือแม้แต่เรื่องการถวายผ้าของพระโพธิสัตว์ที่กล่าวว่า “ด้วยการถวายผ้าแด่พระศาสดาองค์ก่อนๆ ทำให้ได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ต่อมา” นี้ก็มีได้เป็นเพราะการถวายผ้าเพียงอย่างเดียวนั้น ดังที่คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงพุทธจริยาของพระองค์ว่า “ใน ๔ อสงไขยแสนกัป ความประพฤติกุศลในระหว่างนี้ ความประพฤตินั้นทั้งหมดเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ” จะเห็นว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีมามากมายนับไม่ถ้วนทั้ง ทาน ศีล และภาวนา เป็นเวลาถึง ๔ อสงไขยแสนกัปว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสมพุทธเจ้านั่นเอง

สำหรับผ้าและสิ่งทอที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอาจจะแยกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือส่วนที่เป็นสมณบริวาร หรือเครื่องใช้สอยของพระภิกษุก็มีเช่น ไตรจีวร ยาม ผ้ากราบ ดาลปัตร พัดรอง ผ้ากรองน้ำ กลด ผ้าเช็ดปาก ผ้าเช็ดตัว ฟูกและหมอน เป็นต้น โดยบริวารเหล่านี้มีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย แต่โครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยยังคงยึดตามหลักพุทธบัญญัติ อีกส่วนหนึ่งคือผ้าที่ใช้ถวายเป็นเครื่องบูชาของพุทธศาสนิกชน มีเช่น ผ้าพระบฏ ผ้าพระเวส ผ้าม่าน ผ้าคลุมพระพุทธรูป ผ้าทรงพระธาตุ ผ้าห่อคัมภีร์ หมอนอิง ธงหรือธง เป็นต้น และแม้ว่าในปัจจุบันนี้ผ้าบางอย่างได้เสื่อมความนิยมลงไปแล้ว เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ แต่ก็มีผ้าบางอย่างก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น ผ้าพระบฏ และบางอย่างก็ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น พวงมาลัยและบายศรีทำด้วยผ้าต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าผ้าและสิ่งทอเหล่านี้ต่างก็เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย มีการพัฒนาและมีวิวัฒนาการไปตามเทคโนโลยีสิ่งทอ

แบบสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน แต่ทว่ายังรักษาคุณค่าดั้งเดิมและดำรงไว้ซึ่งอุดมคติของพุทธศาสนิกชนคนไทยสืบไป

๕.๑.๒ รูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำที่สำรวจพบในวัดของชาวไทลื้อในปัจจุบัน อาจแบ่งเป็น ๕ ประเภทตามการใช้งาน ดังนี้

- (๑) ผ้าทอสำหรับพระพุทธ คือ ผ้าห่มพระเจ้า ผ้ามุงบน และผ้าห่มพระธาตุ
- (๒) ผ้าทอสำหรับพระธรรม คือ ผ้าห่อคัมภีร์และผ้าปิดห่อธรรม (ธรรมมาสน์)
- (๓) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ คือ ผ้าบริขารมีไว้ใช้สอยของพระสงฆ์ โดยมีที่มา ๒ ทางคือ
 - ผ้าที่ได้มาจากการถวายทั่วไปตามประเพณี คือ ขำม ผ้ารัดอก ฟ่านั่ง ผ้ามุงสังฆะ
 - ผ้าที่ได้มาจากครัวทาน (ไทยทาน) ส่วนใหญ่พบเป็น ผ้าเช็ดน้อย (ผ้าเช็ดหน้า)

(๔) ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะ กล่าวคือ เป็นผ้าที่ไม่ได้มีหน้าที่เพื่อใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่จะนำไปประดับตกแต่งในพระวิหาร มี ๔ ชนิด คือ ตุง ผ้าจีวร (ผ้ามุลญนะ) ผ้าเช็ดหลวง และผ้าพระบฏ

- (๕) ผ้าอื่นๆ คือ ผ้าปกหน้าพระเจ้า

ผ้าทอในพระพุทธศาสนาเหล่านี้เป็นผ้าที่สำรวจพบได้ในวัดของชาวไทลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงคำในปัจจุบัน ซึ่งพบว่ามีทั้งที่เป็นผ้าทอมือและเป็นผ้าที่ตัดเย็บโดยใช้ผ้าทอจากโรงงาน และเมื่อสอบถามถึงความเป็นมาของผ้าทอต่างๆ โดยส่วนใหญ่พระสงฆ์และชาวบ้านไม่อาจให้คำอธิบายได้ทั้งหมด จะให้รายละเอียดได้เพียงแต่ว่า ผ้าทอเหล่านี้มาจากไหน ใครนำมาถวาย และใช้งานอย่างไร อีกทั้งยังบอกถึงความเปลี่ยนแปลงของการใช้งานผ้าทอต่างๆ เท่าที่จะมีความทรงจำ ส่วนรายละเอียดรูปแบบผ้าและเทคนิควิธีการทอผ้านั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้สอบถามจากช่างผู้ทอผ้าแล้วนำข้อมูลมาประกอบกับตำราที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อ แล้วจึงเขียนบรรยายพรรณารูปแบบลักษณะผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำดังที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น

หากจะกล่าวสรุปโดยย่อ อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบลักษณะของผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ ยังคงมีเอกลักษณ์อยู่หลายอย่าง แม้ว่าผ้าทอบางอย่างจะเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ไปตามยุคสมัย แต่ก็ยังคงรูปแบบและลักษณะแบบดั้งเดิม เช่น ผ้าตุง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ และผ้าเช็ดน้อย เป็นต้น ส่วนที่ยังคงรูปแบบและลักษณะดั้งเดิมมากที่สุดและยังคงสร้างงานด้วยการทอมือโดยใช้กี่พื้นบ้านอยู่ คือ ตุงปราสาทและผ้าเช็ดน้อย ผ้าเช็ดน้อยทอได้ไม่ยากราคาไม่แพงจึงยังคงเป็น

ที่นิยมอยู่โดยทั่วไป แต่ตุ่งผ้ารูปปราสาทนั้น มีราคาแพงและทอได้ยาก ทั้งยังมีช่างทอตุ่งปราสาทเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย จากการศึกษาวิจัยพบช่างทอที่ยังสืบทอดอาชีพอยู่เพียงไม่ถึง ๑๐ คน โดยมีแหล่งทอตุ่งอยู่มากที่สุดใน บ้านเชียงบาน ตำบลเชียงบาน ส่วนผ้าทอในพระพุทธศาสนาที่แม้ว่าจะพบหลักฐานหลงเหลืออยู่แต่ปรากฏว่าไม่มีการสร้างถวายมานานแล้วอย่างน้อยก็มากกว่า ๔๐ ปี นั้นคือผ้าห่อคัมภีร์แบบไทลื้อ ซึ่งคาดว่าคตินิยมนี้จะหายไปพร้อมกับการใช้คัมภีร์แบบกระดาดแทนคัมภีร์ใบลานแบบเดิม

๕.๑.๓ ความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

ด้วยความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าของชาวไทลื้อเชียงคำ ผนวกเข้ากับคติความเชื่อเรื่องการให้ทานอันถือเป็นการสร้างและสะสมบุญกุศลให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งคติความเชื่อเรื่องการอุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วเหล่านี้ ล้วนเป็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวไทลื้อเชียงคำอย่างมั่นคง ดังจะเห็นได้จากการถวายผ้าในประเพณีต่างๆ จำนวนมากมาย เช่น การตานตุ่งในประเพณีปีใหม่สงกรานต์ การทานห่อผ้าหรือมณฑกในประเพณีตานธรรม การตานผ้าเช็ดน้อยหรือตุ่งผ้าในประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นต้น

นอกจากนี้ความเคารพรักและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ ที่เชื่อว่าพระรัตนตรัยยังคงเป็นที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริง ยังถือเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจ ที่แม้ว่าจะไม่ปรากฏออกมาในคำตอบจากการสัมภาษณ์ แต่ก็สามารถสะท้อนออกมาทางเครื่องสักการะต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ดังปรากฏเป็นผ้าทอในพระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย เป็นต้นว่า ผ้าห่มพระเจ้า ผ้าเปดานสีแจ่ม ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ ผ้าจีวร (มฺญจนะ) และผ้าตุ่งแบบต่างๆ จะเห็นได้ว่าผ้าทอเหล่านี้ยังสามารถพบเห็นได้ในสังคมของชาวไทลื้อเชียงคำโดยทั่วไป และโดยเฉพาะตุ่งปราสาทอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อนั้น ยังพบว่าการถวายเป็นพุทธบูชาและถวายเพื่อเป็นบุญกุศลไว้ถวายภาคหน้า ปรากฏแขวนอยู่เต็มพระวิหารในวัดของชาวไทลื้อเชียงคำ ซึ่งคติความเชื่อที่ว่าตุ่งจะช่วยดึงดูดผู้ถวายให้พ้นจากนรกไปสู่สรวงสวรรค์ที่ดั่งมได้ นั้น ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวไทลื้อเชียงคำอย่างยิ่ง จึงไม่น่าแปลกใจที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า “ผ้าห่มพระเจ้า” ของวัดแสนเมืองมา จะมีเจ้าภาพลงชื่อรอถวายผ้าในอนาคตนับจำนวนได้มากถึง ๒๐ ปีข้างหน้าตนเอง

แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่า ในอดีตที่ผ่านมาผ้าทอไทลื้อเชียงคำได้เปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ไปอย่างมากมาย เอกลักษณ์บางอย่างถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางธุรกิจอันเป็นเรื่องผลประโยชน์ จนภูมิปัญญาหลายอย่างไม่ได้ถูกสืบทอด ด้วยความเห็นที่ว่า “เป็นของยาก ใช้เวลานาน ไม่คุ้มค่ากับรายได้” ทำให้เอกลักษณ์ผ้าทอไทลื้อหลายอย่าง

สูญหายไป ผู้บริโภคก็ไม่ต้องการผ้าทอแบบโบราณเพราะสามารถหาซื้อผ้าที่ดีกว่า สวยงามกว่า และถูกกว่าได้โดยทั่วไปในท้องตลาด เมื่อผู้ทอก็ไม่เห็นคุณค่า ผู้ซื้อก็ไม่นิยม การส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านไทลื้อก็คงเป็นไปได้ยากยิ่ง หรือแม้ว่าผู้นำชุมชนจะมีความพยายามหาทุนมาสนับสนุนสักเท่าไรก็ตาม ก็คงพบว่ามิได้ผลแต่เพียงช่วงเวลาสั้นๆ เท่านั้น

ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าอันที่จริงแล้ว ชาวไทลื้อเชียงคำยังมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงมาก แม้ว่าจะไม่มากเท่ากับในอดีตที่ผ่านมา แต่ก็เชื่อได้ว่าน่าจะมีมากกว่าสังคมเมืองที่เจริญอื่นๆ ดังปรากฏเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่กระทำตลอดทั้งปี ซึ่งสามารถเห็นประจักษ์ได้ด้วยสายตา และหากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าผ้าทอพื้นบ้านจำนวนมากมายังถูกสั่งซื้อเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ ดังนั้นแล้วจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะละเลยโดยไม่พิจารณาเรื่องราวของผ้าทอในมิติทางพระพุทธศาสนาที่แนบแน่นอยู่กับวิถีของผ้าทอแบบพื้นบ้านของชาวไทลื้อเชียงคำ

ผู้ศึกษาวิจัยเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่า トラバใดก็ตามที่ยังมีช่างชาวบ้านที่ทอผ้าเพื่อใช้งานในพระพุทธศาสนา トラバใดก็ตามที่ชาวไทลื้อเชียงคำยังมีความศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธศาสนา และトラバใดก็ตามที่ผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนไม่ละเลยเรื่องราวของผ้าทอไทลื้อในมิติทางพระพุทธศาสนา การฟื้นฟูวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนายังคงทำได้เสมอ เว้นไว้เพียงแต่ว่า ชาวไทลื้อเชียงคำได้ “หมดศรัทธาในพระพุทธศาสนา” แล้วเท่านั้นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. พระสงฆ์และผู้นำชุมชนควรเรียนรู้เรื่องราวผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ และเก็บรักษาผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นมรดกตกทอดแก่คนรุ่นหลังและยังถือเป็นการสืบทอดงานศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นงานศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวที่ฝ่ายหญิงจะคิดสร้างขึ้นให้มีอยู่ในวัดได้ เพราะงานศิลปกรรมอย่างอื่นล้วนแต่เป็นของฝ่ายชายทั้งสิ้น และวัดหลายแห่งก็มีอาคารศูนย์วัฒนธรรม หรืออาคารเก็บรวบรวมของพื้นบ้านอยู่แล้ว จึงควรมีการรวบรวมเก็บรักษาผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมไปจากเดิมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ด้วย

๒. พระสงฆ์ผู้นำชุมชนควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการสร้างและถวายเป็นผ้าทอในพระพุทธศาสนาเพื่อการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อเชียงคำ ที่

นับวันเริ่มจะสูญหายไป ด้วยการแสดงธรรมถึงเรื่องราวการถวายเป็นผ้าและอานิสงส์ต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อันเป็นการปลุกศรัทธาให้มั่นคงยิ่งขึ้น

๓. ควรนำหลักสูตรการทอผ้าอย่างง่าย เช่น การทอที่เอวแบบชาวเขา มาพัฒนาเป็นหลักสูตรการทอผ้าสำหรับนักเรียน เยาวชน โดยใช้รูปแบบเอกลักษณ์ของผ้าทอไทลื้อเชียงคำ นอกจากจะเป็นการสร้างคนรุ่นใหม่ให้สืบทอดสืบต่อเอกลักษณ์ผ้าทอไทลื้อแล้ว อาจจะยังสามารถพัฒนาให้เป็นการฝึกสมาธิจากงานศิลปะ ได้อีกด้วย เช่นเดียวกับการนำวิธีการปักโครดดิท หรือการถักไหมพรมชนิดตั้ง มาใช้ในการฝึกสมาธิซึ่งเป็นที่ยอมรับในต่างประเทศ

๔. ควรจัดทำเอกสารเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำเผยแพร่ และจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติมในเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เยาวชนหรือผู้สนใจมีความรู้เรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนา ที่แต่เดิมเน้นเฉพาะเรื่องผ้าซิ่นหรือผ้าที่ใช้สอยในครัวเรือน เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างความภูมิใจที่ชาวไทลื้อมีศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรือง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าควรที่จะศึกษาในประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ที่สนใจในเรื่องการอนุรักษ์ ควรศึกษาถึงรูปแบบ ลวดลาย และเอกลักษณ์ รวมถึงวิธีการทอตุ่งปราสาทแบบไทลื้อเชียงคำ ในขณะที่ช่างทอตุ่งผ้าผู้อาวุโสยังมีชีวิตอยู่และยังคงดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน

๒. ผู้สนใจในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ควรศึกษาถึงเส้นทางการอพยพของชาวไทลื้อเชียงคำ ที่โยกย้ายไปสู่แหล่งอื่น หรือเครือข่ายของชาวไทลื้อเชียงคำที่อพยพมาพร้อมกัน เพื่อศึกษาความเหมือน แตกต่าง หรือความเปลี่ยนแปลงของผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

๓. ผู้สนใจในเรื่องราวผ้าและสิ่งทอโบราณ ควรศึกษาถึงรูปแบบและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นอื่นๆ ที่เป็นชุมชนทอผ้ามาแต่โบราณ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) :

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. มรดกลึงทอในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

ชนิดา ตั้งถาวรศิริกุล. สืบค้นลักษณะผ้าลาวเวียงจันทน์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๑.

จารุณี อินเฒ่าฉาย. “พระบฏ ภูมิปัญญาไทยในงานจิตรกรรมไทยประเพณี”. ศิลปากร. กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕.

ทบวงมหาวิทยาลัย. ลวดลายบนผืนผ้า สืบสานภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทพรินท์โพร จำกัด, ๒๕๔๑.

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซีสมเมน. ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว. เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐.

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, บรรณาธิการ. ผ้าเอเชีย – มรดกร่วมทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๖.

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล. มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน). ลักษณะไทย : วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๑.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. เงินตราล้านนาและผ้าไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.

บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. ผ้าไทย พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ๓๐ ชาติในเชียงราย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๗.

ประไพ ทองเจริญ. **นั้คือผ้าทอพื้นบ้าน โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาฯ, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนรัชการพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. **พุทธธรรม ฉบับเดิม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระมหานิรุทธ์ ฐิตสวโร. **คู่มือสมณศักดิ์ พดยศ ฉบับสมบูรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑.

แพทรีเซีย ชีสแมน แน่นหนา และ วิถี พานิชพันธุ์ แปลโดย ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล . **สายใยแห่งวัฒนธรรมไทในศิลปะบนผืนผ้า.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และ UNESCO, ๒๕๓๕.

มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาสนะ. **เครื่องสักการะในล้านนาไทย.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม.** เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ, ๒๕๕๒.

รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และคณะ. **ไทลื้อ.** กรุงเทพฯ : มติชน, (ม.ป.ป.).

ลำแพน จอมเมือง และ สุทธิพงษ์ วสุโสภภาพ. **ผ้าทอไทลื้อ : เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง.** กรุงเทพฯ : บริษัท เอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วิถี พานิชพันธุ์. **ผ้าและสิ่งถักทอไท.** กรุงเทพฯ : โอ เอส พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๔๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. **ตำราประเพณีพิธีกรรมเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่ : เชียงใหม่พรีนติ้ง, ๒๕๔๘.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **ไตรภูมิฉบับล้านนา.** เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กอบยศ ชีม่อน. “การศึกษาวิหารไทลื้อในวัฒนธรรมล้านนา (จังหวัดพะเยาและจังหวัดน่าน)”.
สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

ชัยวุฒิ บุญอเนก. “วิหารไทลื้อเมืองน่าน : รูปแบบและคติความเชื่อ”. **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

เดือนนภา ปัญญาวงศ์. “การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษา ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.
 ทรงพล ศิวานนท์. “ลวดลายการทอผ้าขึ้นดินจก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

นพพร พวงสมบัติ. “กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าขึ้นดินจก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมบริโณคณยม”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

นาวัน ปัญญาหาญ. “สุนทรียศาสตร์เชิงพุทธ ในผ้าทอเมืองน่าน”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ปราโมทย์ กักคินรงค์. “การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นดินจกกับกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแม่แจ่ม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ). “ศึกษาวิเคราะห์ปูพเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปิดตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาสมจินต์ สมุมาปัญญา (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระมหาสิงห์คำ รักป่า, “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่น). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์ และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ไพลิน องค์สุพรรณ. “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ภัทริน กุสุพลนนท์. “การทอผ้าไทลื้อ กลุ่มแม่บ้านบ้านธาตุสบแวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

ภัทริพันธุ์ พันธุ์. “สัตภัณฑ์ : กรณีศึกษากลุ่มศิลปะไทลื้อในเขตจังหวัดน่าน”. **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑.

มนตรี ชมชื่น. “คู่มือการทอผืนลายผ้าตีนจกไท-ยวน จังหวัดราชบุรี”. **สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

รมิดา รอดสุข. “การทอผ้าผืนลายแบบดั้งเดิมของไทลื้อ : กรณีศึกษาผืนผ้าห่มดำกาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

วันดี สมรัตน์. “การผลิตผ้าทางวัฒนธรรมของชุมชนไทลื้อ”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

ศรีใจ กันทะวัง. “ความรู้ลึกที่ฝังมโนในลวดลายพุทธศิลป์ล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

ศิริทิพย์ ผูกพันธุ์. “การสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านหัตถกรรมผ้าทอตีนจก”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

ศุภฤกษ์ กุลสุ. “การเปลี่ยนแปลงของลวดลายผ้าทอไทแดง บ้านหนองบัวทอง แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

เสกสรร สรรสรพิสุทธิ์. “อัตลักษณ์ของไทลื้อและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม : กรณีศึกษาบ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัด

เชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา. “สุภายิตไทลื้อ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.

โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ไทลื้อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ethnicthai.com> [๑ มิถุนายน ๒๕๕๔].

(๓) บทความ :

“พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)”. จดหมายข่าว สำนักพระราชพิธี. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม ๒๕๔๕ - มกราคม ๒๕๕๐) : ๖๘.

“สืบสานรอยใจไทลื้อ น้อมเกล้าเจ้ามิ่งเมือง”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.moohin.com/trips/phayao/thail/> [๕ มีนาคม ๒๕๕๕].

“แห่ผ้าขึ้นธาตุ”, คม ชัด ลึก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.komchadluek.net [๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

“สงกรานต์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/> [๑ มีนาคม ๒๕๕๕].

(๔) งานวิจัย :

เกรียงไกร วุฒิกุล. ชีวิต ศรัทธาและผืนผ้า – การสืบทอดความรู้เรื่องการทอผ้า อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : งานวิจัยทุนอุดหนุนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗.

ณัฐกร สุคันธมาลา, ดร. การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะเชิงคณิตศาสตร์ของลายบนผ้าทอในจังหวัดภาคเหนือ. เชียงใหม่ : โครงการวิจัยพื้นฐานสาขาวิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

สุภาพร นาคบัลลังก์, ดร. และ ภัทรา จันทร์ทิตย์. การรวบรวมลวดลายผ้าทอพื้นบ้านจังหวัดน่าน. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

อรไท ผลดี. “ผ้าไทโบราณลวดลายรูปสัตว์กับความเชื่อของชนเผ่าไท”, ใน ผลงานวิจัยโครงการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

_____. “ลวดลายพรรณพฤษภในผ้าไทโบราณ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย”, ใน ผลงานวิจัยโครงการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕.

_____. “ลวดลายรูปสัตว์หิมพานต์ในผ้าไทโบราณ”, ใน ผลงานวิจัยโครงการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๗. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

(๕) สารานุกรม :

“กาเผือก”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. เล่ม ๑ (๒๕๔๒) : ๒๒๕-๒๓๒.

“ผ้าซิ่น”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. เล่มที่ ๘ (๒๕๔๒) : ๔๐๔๔-๔๐๔๕.

“ผ้าสีแจ้”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. เล่มที่ ๘ (๒๕๔๒) : ๔๐๕๔.

“อบรมพระเจ้า”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. เล่มที่ ๑๕ (๒๕๔๒) : ๔๐๕๔.

(๖) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

กฤตพงศ์ แจ่มจันทร์. การศึกษาลวดลายผ้าเช็ดเท้าในประเทศไทยสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตอนเหนือ. งานนิพนธ์ปริญญาศิลปบัณฑิต. เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

ธนากรณ พานิช. ศิลปกรรมดุนไทลื้อในเขตอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. งานนิพนธ์ปริญญาศิลปบัณฑิต. เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

นริศ ศรีสว่าง. “ปราสาทผ้าขาวไทลื้อเชียงคำ”. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (อัดสำเนา).

นริศ ศรีสว่าง. “เล่าเรื่องไทลื้อเชียงคำ ตอนที่ ๑ : พญาหลวงจันเจ้าราชอาชญา พญาชนะจัดยะมงคล”. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (อัดสำเนา)

นุสรา เตียงเกตุ. “การทอผ้าพื้นเมือง”. เชียงใหม่ : โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา, ๒๕๔๔. (อัดสำเนา)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่. “เอกสารประกอบนิทรรศการเรื่อง สีสันลวดลายบนผืนผ้า : สุนทรียะ : ความเชื่อและศรัทธา”, วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๔๗. (อัดสำเนา)

สมเกียรติ ตั้งนโม. “สุนทรีศาสตร์พุทธศาสนา”. เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (ม.ป.ป.). (อัดสำเนา)

สมเจตน์ วิมลเกษม. “ไทลื้อเมืองน่าน”, ใน เอกสารรวมบทความเรื่อง ผ้าทอไทลื้อกับบริบททาง

สังคมและวัฒนธรรมล้านนา. เชียงใหม่ : สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

(ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

สาวตรี สุวรรณสถิตย์, รวบรวม. การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง มรดกสิ่งทอไทลื้อกับบริบททางสังคม

วัฒนธรรมในล้านนา. เชียงราย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนร่วมกับ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

อริคม นามวัฒน์. ผ้าห่อคัมภีร์. งานนิพนธ์ปริญญาศิลปบัณฑิต. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

อริพงศ์ ศิริจันทร์วางษ์. ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แสดงออกมาในงานทัศนศิลป์. งานนิพนธ์

ปริญญาศิลปบัณฑิต. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕. (ถ่าย

เอกสารเย็บเล่ม)

(๗) สัมภาษณ์ :

พระครูสุภัทรพรหมคุณ, เจ้าคณะอำเภอเชียงคำ เจ้าอาวาสวัดห้วยน, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พระครูสิทธิปริยัติยานุกูล, เจ้าคณะอำเภอกู่ช้าง วัดดอนไชย, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พระครูสุนทรวิมลสาร, เจ้าคณะตำบลห้วยนเขต ๑ วัดแสนเมืองมา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พระครูปริยัติธรรมาทร, เจ้าอาวาสวัดนันทาราม, ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕.

พระกฤตชัย กนตสีโล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุสบแวน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

กลุ่มผู้อาวุโสชนมผู้สูงอายุบ้านทุ่งมอก ตำบลเชียงบาน, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

นางบัวเรียว มาไกล (๖๗ ปี), ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านแดนเมือง, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

นางอริย์ ห้วน (๔๕), ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านเชียงบาน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

นางอำเพ็ญ หอมมาน (๕๒ ปี), ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านเชียงบาน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อครูก้อนแก้ว ศรีจันทร์ (๘๔ ปี), ผู้อาวุโสบ้านธาตุสบแวน, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อเผ่าหนานกอง ปิ่นศักดิ์ (๘๔ ปี), อดีตมรรคนายกวัดสถาน (ห้วยไฟ), ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อมอร์ สมฤทธิ์ (๖๔ ปี), ช่างทำผ้าเพดาน และตุ่งแบบต่างๆ, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อสาโรจน์ วงศ์ใหญ่ (๗๐ ปี), ช่างทอผ้าชาวบ้านห้วยน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อหนานเริ่ม วงศ์ใหญ่ (๖๐ ปี), มรรคนายกบ้านสถาน (ห้วยไฟ), ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อหนานเล็ก เชื้อสะอาด (๘๐ ปี) มรรคนายกวัดพระธาตุสบแวน, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พ่อหนานสิง ใจวังโลก (๗๗ ปี), มรรคนายกวัดห้วยน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

แม่แก้ว วงศ์ใหญ่ (๖๕ ปี), ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านสถาน, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

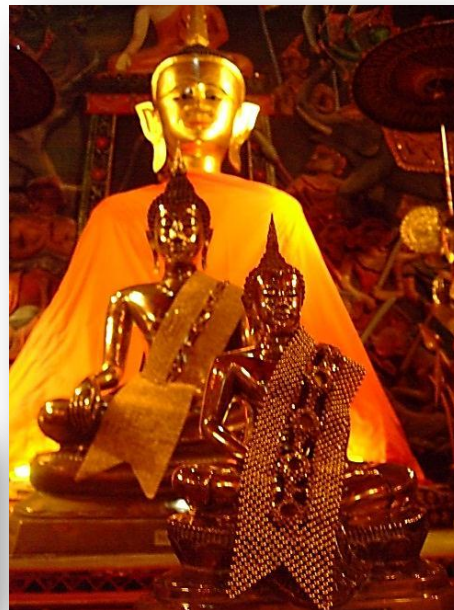
แม่เต่าแก้ว หอมนาน (๘๐ ปี), ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านเชียงบาน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.
 แม่เต่าทองดี แสงศรีจันทร์ (๗๕ ปี) , ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านแพด, ๕ มีนาคม ๒๕๕๕.
 แม่เต่าอ่อน วงศ์ใหญ่ (๗๒ ปี), ช่างทอตุ่งปราสาทบ้านสถาน, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.
 แม่เต่าแสงดา สมฤทธิ์ (๘๔ ปี), ผู้อาวุโสชาวบ้านธาตุสบแวน, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๕.
 อาจารย์วิณี พานิชพันธ์, ผู้เชี่ยวชาญ, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Bunce, Fredrick W. **The Iconography of Design Elements : Buddhist Textiles**. New delhi : D.K. Printworld, 2004.
- Cheesman, Patricia. **Lao – Tai Textiles**. Bangkok : Amarin Press, 2004.
- Cheseman, P. **Lao Textiles Ancient Symbols – Living Art**. Bangkok : White Lotus Co.,Ltd, 1988.
- Conway, Susan. **Thai Textiles**. London : British Museum Press, 1992.
- Conway, Susan. **Thailand : Weaving & The Rice Cycle**. Chiang mai : Chiang mai University Thailand, 1990.
- Gittinger, Mattiebelle and H.Leedom, Lefferts, Jr. **Textiles and the Tai Experience in Southeast Asia**. The Textile Museum, Washington, D.C., 1992.
- John Gillow and Bryan Sentence. **World Textiles a Visual Guide to Tradition Techniques**. London : Thames Hudson Lid., 1999.
- Maxwell, Robyn. **Textiles of Southeast Asia : Tradition Trade and Transformation**. Australia : Oxford University Press, 1990.
- Sylvia, Fraser-Lu. **Hand Woven Textiles of South-east Asia**. Singapore : Oxford University Press Newyork, 1988.
- W. Zwalf. **Buddhism : Art and Faith**. London : British Museum Publication Limited, 1985.

▲ ผ้าห่มพระเจ้า : วัดพระธาตุสบแวนใช้ผ้าจีวรสำเร็จรูปห่มคลุมแล้วประดับด้วยตาข่ายกระดาดตะกั่วสีทอง มีคติว่าพระพุทธเจ้าก็มีความรู้สึกหนาวร้อนเช่นเดียวกันกับมนุษย์ และคาดว่าคงมีที่มาจากพระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้วมรกตที่เริ่มในรัชกาลที่ ๑

▲ ผ้าห่มพระเจ้า : วัดแสนเมืองมาใช้ลูกปิดพลาสติกสีทองร้อยเป็นผืนห่มแบบสไบ แต่องค์พระประธานยังคงใช้ผ้าจีวรห่มคลุม และด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จึงปรากฏมีเจ้าภาพลงชื่อรอถวายผ้าห่มพระเจ้าไว้ล่วงหน้าแล้วถึง ๒๐ ปี (ชาวไทลื้อเรียกพระพุทธรูปว่า “พระเจ้า” มาจากคำว่า “พระพุทธเจ้า”)

วัดพระธาตุสบแวน

วัดเชียงบาน

▲ ผ้าห่มพระธาตุ : ส่วนใหญ่เป็นผ้าสำเร็จรูปจากโรงงาน โดยทั่วไปใช้ผ้าพื้นหรือผ้าท่วนสีเหลืองและผ้าตาดสีทอง

ผ้ามุงบนวัดแสนเมืองมา (วัดมาง)

▲ ผ้ามุงบน (ผ้าเพดานสีแฉ่ง) : ฝีมือพอมอร สมฤทธิ์ (ช่างทำผ้าเพดาน ตุง และโคม) ชาวไทลื้อบ้านดอนไชย มีลักษณะคล้ายกับข้อมูลของผ้าเพดานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงปราสาทที่ประทับว่า “มีเพดานผ้าติดดวงดาวสีทองแวววาว มีพวงมาลัยห้อยอยู่ทั่ว งามตระการตา”

(ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๗-๓๘/๖-๗., ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๖๕/๔๒๒.)

◀ “ต้องลาย” คือ การใช้ตัวดอกลวดลาย
ผ้าที่ต้องลายเป็นรูปดอกไม้จะไม่ใช้ประกอบ
เป็นส่วนระบายด้านข้างของผ้ามุงบน

ผ้ามุงบนแบบทั่วไป : ▼

▲ ผ้ามุงบน ในศาลาบาตรวัดหนองลื้อ

ผ้ามุงบน ในพระวิหารวัดหนองลื้อ ▲

ที่มา : วัดห้วยวน

◀ ผ้าห่อคัมภีร์ไทลื้อ :

ใช้เทคนิคถักเชือกคั่นด้วยตอกไม้ไผ่ที่พันด้วยเส้นฝ้ายหลากสีอย่างแน่น ถักเรียงกันเป็นรูปเรขาคณิตคล้าย “ลายเกาะผักแว่น” ในผ้าจีนไทลื้อแบบเชียงคำ ซึ่งนับวันจะหาดูได้ยากยิ่ง

ผ้าห่อคัมภีร์แบบทั่วไป : ▶

ใช้เทคนิคทอขัดสานแบบปกติ สลับด้วยตอกไม้ไผ่ที่พันเส้นฝ้ายอย่างหลวม โดยทอเรียงชิดติดกันโดยไม่เว้นช่องว่าง ลักษณะคล้ายกันกับผ้าห่อคัมภีร์ที่นิยมใช้ในล้านนาทั่วไป

ที่มา : วัดห้วยวน

ที่มา : วัดแสนเมืองมา (วัดมาง)

◀ ผ้าห่อคัมภีร์ผ้าฝ้ายพิมพ์ลาย :

มีหลักฐานกล่าวถึงความนิยมใช้ผ้าฝ้ายพิมพ์ลายในสยามซึ่งเป็นผ้าคุณภาพดีที่นำเข้ามาจากอินเดีย ผ้าห่อคัมภีร์นี้จึงอาจเป็นหนึ่งในอิทธิพลของความนิยมในการใช้ผ้าดังกล่าวที่มาสู่เมืองเชียงคำในอดีต

ผ้าห่อคัมภีร์ผ้าดำลือ : ▶

ทำจากผ้าดำลือพิมพ์ลาย เย็บติดกันสองชั้น เว้นช่องกลางเพื่อสอดไม้ไผ่ตลอดทั้งผืนตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้พร้อมทำเชือกผูก และเป็นชนิดที่พบมากที่สุด คาดว่าน่าจะหาซื้อได้ง่ายจากร้านค้าในยุคที่ยังมีความนิยมถวายคัมภีร์ไว้ในพระพุทธรศาสนา

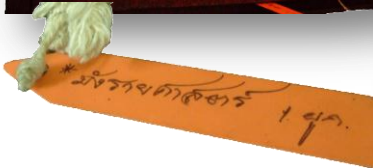

ที่มา : วัดแสนเมืองมา (วัดมาง)

◀ ผ้าห่อคัมภีร์แบบถุง :

ทำจากผ้าฝ้ายโรงงาน (ผ้าดิบ) เย็บเป็นถุงแบบหูรูด และผูกปลายชื่อคัมภีร์กำกับไว้ บางถุงประทับตรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เนื่องจากโครงการสำรวจ คัมภีร์ใบลานล้านนาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คาดว่ามีประโยชน์เพียงแค่แยกประเภทคัมภีร์เท่านั้น ไม่อาจรักษาคัมภีร์ให้คงทนแข็งแรงได้

ห่อเก็บคัมภีร์วัดแสนเมืองมา ▶
สร้างถาวรติดกับพื้นพระวิหาร
ตั้งอยู่ด้านซ้ายของพระประธาน

▲ หีบธรรมของวัดแวนศรีชุม

◀ ผ้าปิดห่อธรรม (ธรรมมาสน์) :

ห่อธรรมวัดแสนเมืองมามีลักษณะปิดทึบสามด้าน เหลือช่องเปิดไว้เป็นทางขึ้นเพียงด้านเดียว แล้วใช้ผ้าถุงทอลายจิตรูปปราสาทปิดไว้ ทั้งนี้เพื่อความก้องกังวานของเสียงขณะเทศน์

วัดท่าฟ้าใต้ ใช้ผ้าปิดห่อธรรมที่เป็นแบบผ้าเช็ดหลวงทอลายจิตรูปปราสาท มีลายรูปนกยูงแบบเฉพาะของผ้าที่ทอจากอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (ที่มารูปภาพ : รุจยา อากาศกร, ม.ร.ว. และคณะ, ไทลื้อ, หน้า ๓๓.)

◀ พัทธใบลานที่เก็บรักษาไว้ในศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ วัดห้วยวน

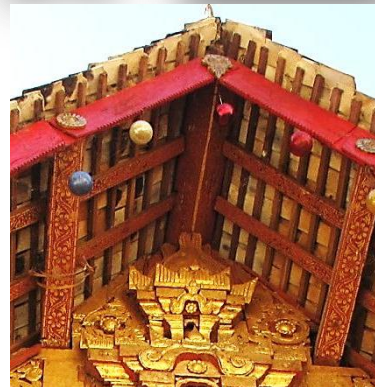

ไม่ประทับใบลาน เพื่อรักษาคัมภีร์ให้แข็งแรง ก่อนที่จะห่อด้วยผ้าห่อคัมภีร์อีกชั้นหนึ่ง

◀ **ผ้ามุงสังฆะ (ผ้าเพดานเหนืออาสน์สงฆ์) :**
 ผ้าที่ขึงกางอยู่เหนือแท่นสังฆ์ (แท่นสงฆ์) ฝีมือพ่อ
 มอญ สมฤทธิ์ ซึ่งสืบทอดวิชามาจากพ่อครูบุญ
 สมฤทธิ์ มานานกว่า ๔๐ ปี โดยไม่เปลี่ยนแปลง
 รูปแบบ ยังคงพบเห็นได้ในอำเภอเชียงคำและ
 อำเภอใกล้เคียง

นอกจากเรื่องผ้าเพดานที่ปรากฏในเรื่องบัลลังก์ที่ประทับของ
 พระพุทธเจ้าแล้ว ในเรื่องการปริณิพพานของพระมหาปชาบดี
 เถรียกเล่าว่า “พื้นนภาศตอวกเพดานบังไว้ทั่ว ที่เพดานนั้นมี
 ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ พร้อมทั้งดวงดาวที่ทำด้วยทองคำ
 ประดับติดไว้ ธงปฏาก (ธงผ้า) ได้ถูกยกขึ้นประดับไว้เป็นอัน
 มาก มีเครื่องคลุมดอกไม้ที่สวยงาม ดอกบัวในอากาศมีปลาย
 ห้อยลง” เรื่องนี้จึงอาจเป็นที่มาของลวดลายผ้ามุงสังฆะใน
 ปัจจุบัน (ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๖๕/๔๒๒.) ▶

▲ **พระวิหารศิลปะล้านนา-ล้านช้าง ที่วัดบ้านแสน เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า พบการประดับด้วยผ้าเพดาน**
 ดาวเพดาน และห้อยลูกบอลสีมันวาวเช่นเดียวกัน และยังอาจพบการประดับตกแต่งแบบดังกล่าวได้ใน
 บางส่วนของประเทศพม่าและประเทศลาวอีกด้วย (ที่มาข้อมูลและรูปภาพ : อาจารย์วิถี พานิชพันธ์)

▲ **ผ้ามุงสังฆะเทคนิคฉักโครเซตรูปดอกไม้ของวัดแวนวัดนาและวัดเชียงบาน**

ผ้ามุงสังฆะวัดลำ ▲

▲ ผ้ามุงสังฆะวัดหนองลือ

▲ ผ้ามุงสังฆะวัดหย่วน

▲ ผ้ามุงสังฆะวัดทุ่งมอก

▲ ผ้ามุงสังฆะวัดคอนตันทำจากผ้าลูกไม้ประดับด้วยพู่ห้อย

▲ ผ้ามุงสังฆะวัดพระธาตุสบแวน

▲ ผ้าเช็ดน้อย : เป็นผ้าทอขนาดเล็กกว้างยาวประมาณ ๑๕ x ๒๕ ซม. ทอด้วยเทคนิค
 จิตประกอบลายริ้วทั้งสองข้าง มักจะใช้ตกแต่งพร้อมไทยทานต่างๆ เพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์
 ซึ่งพระสงฆ์จะนำไปใช้เป็นผ้าเช็ดหน้า หรือผ้าเช็ดมือขณะฉันภัตตาหาร หรือกระทั่งใช้แจก
 เป็นของที่ระลึกแก่คณะภิกษุผ้าป่าที่มาจากต่างจังหวัด

ผ้ารัดดอก และ ย่าม : ▲

ทอจากด้ายโทเรใช้สีตามลัทธิของพระภิกษุ

การประยุกต์ใช้ผ้าเช็ดน้อยทำเป็นกรวยดอกไม้เพื่อถวายพระ ►

◀ ย่ามแบบดั้งเดิมของชาว
 ไทลื้อเชียงคำ

◀ ผ้าจิวร ไทลื้อเชียงคำ :

ผ้าจิวร (ผ้ามูญจนะ) คือ ผ้าทอที่ชาวไทลื้อใช้ถวายเป็นพุทธบูชา ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าทอจิดลายรูปปราสาทแบบเดียวกับหางตุ้ง หรืออาจพบเป็นแบบผ้าเช็ดหลวง โดยจะใช้ผ้าจิ้งติดกับแท่งไม้แล้วตั้งไว้บนฐานชุกชี

ผ้าจิวรรูปแบบต่างๆ เสียบบนฐานไม้แกะสลักรูปช้างม้า ▲

วัดทุ่งมอก

▲ ผ้าจิวรของวัดสถาน

(ที่มา : ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, หน้า ๑๑๘.) (ห้วยไฟ) ทอเป็นลายรูปปราสาท

ผ้าจิวรวัดเชียงบาน ▶

ทอลายจิดรูปปราสาท

◀ ผ้าจิวรของวัดเวณวัฒนา
เป็นรูปแบบผ้าเช็ดหลวง

ผ้าจิวร ของเก่า อายุ ๒๔ ปี : ▶

ฝีมือแม่เผ่าอ่อน ศรีจันทร์ ถวายไว้ที่วัดพระธาตุสบแวน เป็นผ้าจิวรที่สวยงามแปลกตา สังเกตที่ลวดลายม้าจะมีสัดส่วนสมจริง แตกต่างจากลายม้าแบบทั่วไปที่จะใช้ส่วนของเส้นตรงและรูปเหลี่ยมต่างๆ (เขียนบนผืนผ้าว่า : ศรีทษาแม่เผ่าอ่อน ศรีจันทร์ถวาย ๒๘ ก.ค. ๒๕๓๑)

◀ ลายม้าแบบทั่วไป

◀ ผลจากการวิจัยที่ได้สำรวจพบผ้าจิวรของเก่า มีสีสันทันและลวดลายซึ่งไม่พบโดยทั่วไปแล้วในปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัวและได้ร่วมกันสั่งทอเลียนแบบขึ้นใหม่ โดยฝีมือแม่บัวเรียว มาไกล (บุตรสาวของแม่เผ่าอ่อน) ถวายไว้ที่วัดพระธาตุสบแวน วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ตุ่งปราสาทในวัดทุ่งมอก ▲

ตุ่งปราสาท : ►

ตุ่งผ้าทอมือที่ทอเป็นลายรูปปราสาทในช่วงหางตุ่ง ส่วนช่วงบนมีลักษณะเหมือนตุ่งใย หรืออาจทอเป็นแบบผ้าเช็ดน้อย ความยาวตลอดตัวตุ่งประมาณ ๓ เมตร และส่วนบนสุดนิยมทอเป็นลายสีธงชาติไทย ในอดีตนิยมทอวดลายปราสาทสีแดงบนพื้นขาว แต่ในปัจจุบันนิยมทอด้วยฝ้ายหลากสี ตุ่งปราสาทถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อเชียงคำ จึงสามารถพบเห็นเป็นจำนวนมากในวัดของชาวไทลื้อโดยจะนิยมถวายตุ่งผ้าในช่วงประเพณีปีไหมสงกรานต์

๑. ตุ่งปราสาท (แบบเชียงคำ) : ส่วนบนของตุ่งทอเป็นแบบตุ่งใย

๒. ตุ่งปราสาท (แบบบ้านฮวก อำเภอภูซาง) ๓. ตุ่งใย : ส่วนหัวตุ่งทำด้วยวงไม้ไผ่ที่พันด้วยเส้นฝ้าย

๔. ตุ่งผ้าเช็ดมือ : ตุ่งผ้าทอที่มีลักษณะเป็นผ้าเช็ดน้อยต่อกันเป็นเครือ โดยพระสงฆ์อาจจะตัดแบ่งมาใช้งานได้

๕. ตุ่งผ้าเช็ด : ตุ่งผ้าที่ทอต่อเนื่องยาวตลอดช่วง สลับด้วยลายขีดหรือจกเป็นรูปต่างๆ

๖, ๗ ตุ่งผ้าเช็ดหลวง : สังกะสลวดลายที่สมมาตรแบบตรงกันข้ามในส่วนหัวและหางตุ่ง

๘. ตุ่งผ้าเช็ดหลวง : ทอด้วยลาย “หน้าผ้า” แบบที่นิยมใช้ทอผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ส่วนหางตุ่งตกแต่งด้วยผ้าเช็ดน้อย

๙. ตุ่งสิบสองราศี : เป็นตุ่งผ้าทอในอำเภอเชียงคำที่ทอเลียนแบบมาจากตุ่งผ้าสิบสองราศีที่มาจากจังหวัดเชียงใหม่

๑, ๒ ตุ้งไทย : ลักษณะเป็นตุ้งผ้าหลากสี มีทั้งแบบผ้าลูกไม้และผ้าพื้นสีต่างๆ

๓. ตุ้งผ้าลัทธิโครเชต์ : ถักเป็นลายรูปปราสาทแบบเดียวกันกับลายในตุ้งปราสาทที่มาจากอำเภอเชียงม่วน (รูปที่ ๔)

๕, ๖ ตุ้งผ้าลัทธิโครเชต์ : พบทั่วไปในวัดของชาวไทยวนในอำเภอเชียงคำ หากเป็นวัดไทลื้อจะพบตุ้งปราสาทมากกว่า

๗. ตุ้งผ้าปักครอสติช : พบว่าโดยมากปักเป็นลายรูปปราสาท ๘. ตุ้งเชียงแสน : ซื้อมาจากเชียงแสนและแม่สาย

๙. ตุ้งใยแมงมุม : พบที่วัดเวณศรีชุมเพียง ๒ ผืน ๑๐, ๑๑ ผ้าพระบฏ : พบที่วัดพระธาตุสบแวนและวัดเชียงบานซึ่งเป็นอิทธิพลของความนิยมผ้าพระบฏในล้านนาในปัจจุบัน มีใช้คั้งเดิมของชาวไทลื้อเชียงคำ

แบบแขวน

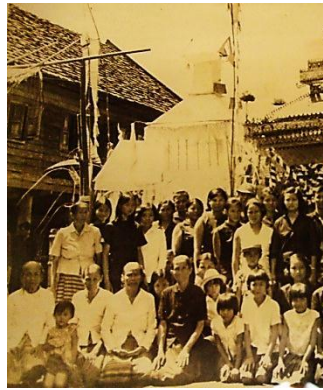
แบบตั้งพื้น

▲ การถวายเป็นพุทธบูชาในประเพณีตานธรรม :

ชาวไทลื้อเชียงคำไม่มีประเพณี ๑๒ เป้งแบบชาวล้านนาทั่วไป แต่จะนิยมทำบุญอุทิศถึงญาติพี่น้องผู้ล่วงลับในช่วงประเพณีตานธรรมซึ่งจัดในช่วงเดือนมีนาคม โดยการถวายเป็นพุทธบูชาด้วยผ้าขาว ห่อผ้า หรือมณฑก ประกอบเครื่องไทยทานต่างๆ เป็นจำนวนมาก

ที่มาภาพ : แม่แสงดา สมฤทธิ์ บ้านธาตุสบแวน ตำบลห้วย่น

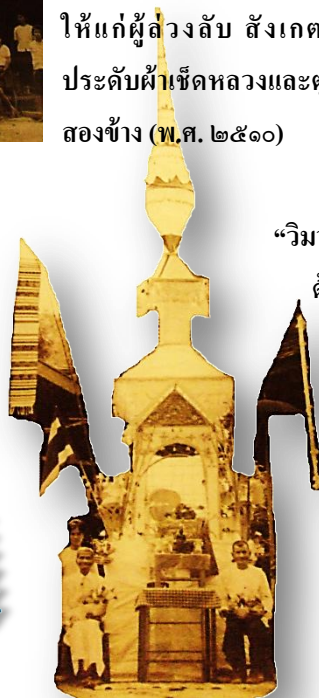
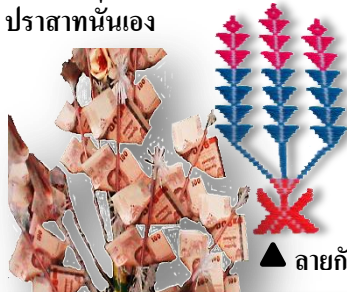
◀ ปราสาทผ้าขาว : ที่ใช้อุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ สังเกตการประดับผ้าเช็ดหลวงและตุ้มทั้งสองข้าง (พ.ศ. ๒๕๑๐)

◀ มณฑก (หอผ้า) ในอดีต

▲ มณฑกที่ถวายในประเพณีตานธรรม วัดแสนเมืองมา พ.ศ. ๒๕๕๕

ลวดลายที่ปรากฏในส่วนหางตุ้งปราสาทที่ใช้อุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับก็สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของปราสาทผ้าขาวที่ช่างทอผ้าได้จดจำและถ่ายทอดออกมาผ่านการสร้างลวดลายบนผืนผ้าตุ้งปราสาทนั่นเอง

“วิมานของเทพบุตรเทพธิดาในเทวโลกจะประดับด้วยธงสีต่างๆ” (ชอุบ. (ไทย) ๓๓/๖๔/๓๔๕.)

▲ ลายก้นขั้วสตางค์ (ต้นเงิน) ลายปราสาทที่ทอจากบ้านธาตุและบ้านสถาน (ห้วยไฟ)

“บนบัลลังก์ที่ประทับปูลาดด้วยผ้าอย่างดี ดาดเพดาน และมีหมอนสีแดงวางไว้ ๒ ใบ” (ที.ลี. (ไทย) ๕/๑๕/๖-๗.)

(อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๑๕๐.)

ผ้ากั๊ (ผ้ามาน) และหอผ้าขนาดเล็ก พบที่วัดโหลิน ลักษณะแตกต่างไปจากหอผ้า (มณฑก) ที่อำเภอเชียงคำ แต่อาจมีคติร่วมกันคืออุทิศไปให้ผู้ล่วงลับ ▼

คติการถวายหมอนผ้าสีแดง พบที่วัดโหลิน (หอศีล) เมืองซอน ประเทศพม่า (ที่มาภาพ : อาจารย์วิดิ พานิชพันธ์ ๑๔ ก.ค. ๒๕๕๔) ▲

ประวัติผู้เชี่ยวชาญ : นายวิธิ พานิชพันธ์

วัน เดือน ปีเกิด : ๕ มีนาคม ๒๕๒๕

คุณวุฒิ : B.A. in Art - University of California U.S.A. (UCLA)
 : M.A. in Environmental Design – University of California U.S.A. (UCLA)
 : ศิลปะชุมชนบัณฑิตศึกษาศิลปะ (ศิลปะไทย) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (๒๕๕๔)

ที่ทำงานปัจจุบัน : โครงการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา (ไถ) มหาวิทยาลัยพะเยา

ประวัติทำงาน

พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๔ : รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 พ.ศ. ๒๕๔๔ : รองคณบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 พ.ศ. ๒๕๔๕ : ผู้อำนวยการสถาบันศึกษาและสืบสานศิลปวัฒนธรรม
 สถาบันวัฒนธรรมล้านนา (ไถ) มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา
 พ.ศ. ๒๕๕๒ : ที่ปรึกษาหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่
 พ.ศ. ๒๕๕๒ - ปัจจุบัน : อนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
 พ.ศ. ๒๕๕๓ - ปัจจุบัน : กรรมการอำนวยการ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 : กรรมการอำนวยการ พิพิธภัณฑ์ผ้า ธนาคารแห่งประเทศไทย (ภาคเหนือ)

หนังสือทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๓๑ : จิตรกรรมเวียงต้า
 พ.ศ. ๒๕๓๑ : พิธีพลล้านนา หนังสืออนุสรณ์คุณย่าแดง พานิชพันธ์
 พ.ศ. ๒๕๔๔ : ศิลปะเครื่องเงินในล้านนา
 พ.ศ. ๒๕๔๕ : เครื่องเงินในเอเชียอาคเนย์ (Lacquer ware in Southeast Asia)
 พ.ศ. ๒๕๔๕ : วิถีล้านนา
 พ.ศ. ๒๕๔๖ : ผ้าและสิ่งถักทอไท
 พ.ศ. ๒๕๕๒ : Through Woven Heritage : The Textiles of Thailand

การบรรยายทางวิชาการ (ด้านพุทธศิลป์ ผ้า และสิ่งทอ)

- พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๓ : “พุทธศิลป์ล้านนา” บรรยายให้พระนิสิตต่างชาติ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสวนดอก
- พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๓ : “ผ้าราชสำนัก ผ้าเขมร ผ้าภูพาน ผ้าไทลื้อ ผ้าล้านนา” พิพิธภัณฑสถานการ
แห่งประเทศไทย (ภาคเหนือ)
- พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๐ : “ศิลปวัฒนธรรมล้านนาและผ้าไทย” พิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้แห่งประเทศ
ไทย (จังหวัดเชียงใหม่ สงขลา และมหาสารคาม)
- พ.ศ. ๒๕๕๐ : “ผ้าและการแต่งกายล้านนา” พิพิธภัณฑสถานลำพูน
- พ.ศ. ๒๕๕๓ : “ศิลปวัฒนธรรมล้านนา” บรรยายให้กลุ่มศิลปินแห่งชาติ ในโครงการ
ศิลปินแห่งชาติสัญจรภาคเหนือ โดย สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๓ : “การใช้ผ้าไทย” พิพิธภัณฑสถานผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก

การจัดนิทรรศการและการบรรยายระดับนานาชาติ (ด้านผ้าและสิ่งทอ)

- 1980 : **Thai Textiles**, West Survey College of Art and Design Survey, England.
- 1981 : **Textiles of Thailand**, Musee de L'impression, Mulhouse, France.
- 1985 : **Faith, Forms and Harmony**, Pacific Heritage Museum, San Francisco, California, U.S.A.
- 1987 : **Textiles of Northern Thailand**, Mendocino Art Gallery, Mendocino, California, U.S.A.
- 1991 : **Textiles of Mekong River Region**, Municipal Auditorium of Fukuoka City, Fukuoka
Prefecture, Japan.
- 1991 : **Textiles Exhibition and Presentation on the prestigious occasion of UNESCO's
Borobudur Gold Medal Award to Her Majesty Queen Sirikit**, Gold Medal, Chiang Mai
University, Thailand
- 2000 : **Art and Culture of Mekong River Region**, Kyoto Seika University, Kyoto, Japan.
- 2001 : **Lanna Textiles**, University of Colorado, Fort Collins, Colorado, U.S.A.
- 2009 : **Through Woven Heritage : The Textiles of Thailand**, Casa Asia, Barcelona, Spain.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระอัยฎากรณ์ กิตติภุโท (ฉัตรนันท์)
เกิด	: วันศุกร์ที่ ๒๓ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕
สถานที่เกิด	: ตำบลแม่ตำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๔๘ สำเร็จการศึกษาปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการธนาคารและการเงิน รุ่นที่ ๖๓ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
รางวัลและทุนการศึกษา	: ได้รับการพิจารณาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้รับทุนการศึกษาต่อเนื่องตลอดหลักสูตร ๔ ปี : พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนเยาวชนไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในงาน “Houston International Festival 2004”, Texas, USA. : พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนเยาวชนไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในงาน “Thai Festival in Rome 2005”, Rome, Italy. : พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับรางวัลเยาวชนผู้มีความประพฤติดีของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี ๒๕๔๘
ประวัติการทำงาน	: พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๔๘ เป็นวิทยากรผู้จัดค่ายวิชาการ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๓๐ โครงการทั่วประเทศ : พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ เป็นเจ้าหน้าที่แผนกการตลาด บริษัทคอนกรีต CPAC ในเครือ SCG (ปูนซิเมนต์ไทย) : พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๒ เป็นวิทยากรพิเศษสอนในวิชา ล.๒๐๐ การฝึกปฏิบัติการภาคสนาม เรื่องการจัดการแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนา สาขาการละคอน คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๓ เป็นวิทยากรพิเศษด้านการจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ประจำศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อุปสมบท	: วันอาทิตย์ที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ณ พัทธสีมา วัดภูมินทร์
สังกัด	: วัดภูมินทร์ ตำบลแม่ตำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ปีที่เข้าศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๓
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๔
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๒๒๒ วัดภูมินทร์ ตำบลแม่ตำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

การศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

พระอภัยภูวนาท กิตติภทฺโท (นัฏฐานันท์)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษารูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ (๓) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ โดยเน้นค้นคว้าในคัมภีร์พระไตรปิฎกและลงพื้นที่เพื่อสำรวจเก็บข้อมูลพร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มชาวไทลื้อที่อยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏข้อมูลเรื่องรูปแบบและรายละเอียดของผ้าอยู่น้อยมาก เท่าที่พบข้อมูลก็มักจะแสดงเป็นเชิงอรรถขยายความ ซึ่งได้อ้างมาจากคัมภีร์ในชั้นนอรรถถาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคติการถวายผ้าแด่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก พบว่าปรากฏเฉพาะในพระวินยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกแต่ไม่พบในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งโดยมากมูลเหตุของการถวายผ้าเกิดจากความเลื่อมใสที่ผู้นั้นได้รับฟังพระธรรมเทศนา โดยผ้าที่ถวายมีทั้งผ้าที่ทอเอง ซื้อมารวมทั้งการสละผ้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่มของตนเพื่อถวายเป็นทาน และอานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายผ้า หรือวัตถุที่ประกอบขึ้นด้วยผ้าอันมี พุก หมอน และธง เป็นต้นนั้น ทำให้ได้รับอานิสงส์ ๒ ระดับ คือ โลกียสมบัติและโลกุตระสมบัติ และไม่ใช่ว่าเฉพาะแต่การถวายทานเท่านั้น หากแต่ต้องมีการรักษาศีลและเจริญภาวนาอีกด้วย จึงจะให้ผลเป็นสมบัติทั้งสองประการ

ส่วนรูปแบบของผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน ยังคงแสดงถึงเอกลักษณ์ดั้งเดิม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนใช้วัสดุอุปกรณ์ไปตามยุคสมัย แต่พบว่าผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาบางอย่างก็ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ผ้าตุ่ง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ และผ้าเช็ดน่อง เป็นต้น เฉพาะตุ่งปราสาทและผ้าเช็ดน่องยังสามารถรักษารูปแบบดั้งเดิมได้มากที่สุด ทั้งยังคงสร้างงานด้วยการทอมือโดยใช้กี่พื้นบ้าน และเนื่องจากผ้าเช็ดน่อง ทอได้ง่าย ราคาไม่แพง ชาวไทลื้อจึงนิยมใช้ถวายพระ ส่วนตุ่งปราสาทแม้จะมีราคาแพงและทอได้ยาก แต่ด้วยความปรารถนาในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าจากการถวายตุ่งของชาวไทลื้อ จึงทำให้ยังมีการทอตุ่งปราสาทเพื่อถวายไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ส่วนผ้าห่อคัมภีร์แบบไทลื้อพบว่าไม่มีการสร้างถวายมานานกว่า ๔๐ ปีแล้ว

นอกจากนี้ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ชาวไทลื้อเชียงคำจึงเชื่อว่าพระรัตนตรัยยังคงเป็นที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริง ยังถือเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมจิตใจ

แม้ว่าจะไม่ปรากฏออกมาในคำตอบจากการสัมภาษณ์ แต่ก็สะท้อนออกมาจากผ้าทอที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ดังปรากฏเป็นผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาอันมีมากมายหลายชนิด ผนวกเข้ากับคติความเชื่อเรื่องการให้ทานอันถือเป็นการสร้างและสะสมบุญกุศลให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งคติความเชื่อเรื่องการอุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ล้วนเป็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวไทลื้อเชียงคำอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการถวายเป็นผ้าในประเพณีต่างๆ ที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทานตุ่งในประเพณีปีใหม่ สงกรานต์ และการทานหอผ้าหรือมณฑกในประเพณีตานธรรม เป็นต้น

ABSTRACT

This thesis has 3 major objectives; 1) to study faith and beliefs toward textiles in Buddhism 2) to study forms and patterns of textiles in Buddhism among Tai-Lue people in Chiangkham and 3) to study religious textiles in Buddhism of Tai-Lue people in Chiangkham. This study has the approach as a documentary research focusing on the study of the Tipitaka and in-depth interviews of Tai-Lue people living in Chiangkham District, Phayao Province, Thailand.

Information regarding types and details of textiles was found in limited amount in the Tipitaka. The informative contents are found in terms of the explanatory records. The practices of donating textiles are found only in Vinaya Pitaka and Sutta Pitaka, but not in Abhidhamma Pitaka. The motive of textile donation originated from personal admiration of the faith and the merits from practicing Buddhism. There are two levels of the merits; namely in this world and other existence. This is not only in merits of donation, but also requires the serious observation of the Buddhist precepts and pursues of dhamma. The offering of religious textiles could be of personally made, purchased, or family heirloom.

Regarding pattern of textiles, there are several distinctive and traditional motifs, even though the weaving material has been changed. Some textiles keep the traditional pattern such as Tung, Pha Mung-Bon, and Pha Sangha. Tung Prasat and Pha Ched Noi are two textiles that are usually home-made and kept in their traditional pattern. Pha Ched Noi is more popular for donation because it is rather simple in making and affordable. On the contrary, Tung Prasat is more costly and difficult to weave. However, with the beliefs in Buddhist cosmology, Tung Prasat remains as

important donation. There seem to be no practice of scripture covering cloths offering among Tai-Lue in the last 40 years.

With strong faith in Buddhism, Tai-Lue seems to take serious respects to the Triple Gem. Although it is not shown in the interviews, the respect can be found from the way they make textiles offerings for the Buddha, the Dhamma, and the Sangha. There are various types of textiles used for offering in Buddhism as a result of beliefs in good merits from donation. The merits also are distributed to the deceased ancestors. All above are the results traditional beliefs in Buddhism which affect Tai-Lue's lifestyle up to now. For example, Tarn-Tung, which is Tung Prasat offering hoping to gain wellness in the next life happen during Songkran festival. Tarn-Horpha which is the small model house offering during Tarn-Dham traditional ceremony in the month of March is another example.

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผ้าเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานสี่อย่างของมนุษย์ นอกจากจะเพื่อใช้สอยในครัวเรือนแล้ว ผ้ายังเป็นงานศิลปะที่สะท้อนถึงความรู้สึกรักใคร่ และยังเป็นเครื่องบันทึกเรื่องราวในอดีตผ่านมุมมองของสตรีผู้ทอผ้าอีกด้วย ผ้าทอจึงบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ทำให้เราเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อ และความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดผ่านเส้นพุ่งเส้นยืนภายใต้การเดินทางที่ยิ่งใหญ่ในท่ามกลางศาสนาและการค้า”^๑

วิที พานิชพันธุ์ กล่าวว่า นอกจากคนไทยจะใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ผ้ายังมีบทบาทในพิธีกรรมความเชื่อตลอดจนถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย และแม้ว่าหลายแห่งจะเลิกใช้ผ้าทอแบบดั้งเดิมไปแล้ว แต่ก็ยังมีอีกหลายพื้นที่ในภาคเหนือและภาคอีสาน ที่ยังคงดำรงชีวิตด้วยผ้าทอตามแบบโบราณอยู่”^๒ ซึ่งในวงวิชาการด้านผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่างยอมรับกันว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าที่โดดเด่นมากกลุ่มหนึ่งนั่นก็คือชาวไทลื้อ” โดยเฉพาะชาวไทลื้อที่อาศัย

^๑ John Gillow and Bryan Sentence, World Textiles a Visual Guide to Tradition Techniques, (London : Thames Hudson Ltd., 1999), อ้างใน ประไพ ทองเจริญ, นีลื้อผ้าทอพื้นบ้าน โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือฯ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘.

^๒ วิที พานิชพันธุ์, ผ้าและสิ่งอภิปทาน, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^๓ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ยังคงรักษาเอกลักษณ์ผ้าทอโดยส่วนใหญ่ไว้ได้ ในขณะที่ชาวไทลื้อบางกลุ่มได้เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทอผ้า ตลอดจนบางกลุ่มก็เลิกกิจกรรมการทอผ้าไปแล้ว^๔

อย่างไรก็ตาม การศึกษาค้นคว้าเรื่องผ้าโบราณ เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง เพราะขาดหลักฐานตัวอย่าง แม้จะมีข้อมูลจากวรรณกรรมแต่ก็ไม่ได้กล่าวไว้อย่างละเอียด นักวิชาการต้องคาดคะเนโดยอาศัย จิตรกรรม ประติมากรรม หรือรูปภาพโบราณในกลุ่มวัฒนธรรมใกล้เคียง^๕ นอกจากนี้ เรื่องผ้าเรื่องเดียวยังเป็นเรื่องกว้างขวาง ซับซ้อน และมีความลึกซึ้งพิสดารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทและชาติพันธุ์ต่างๆ ในอุษาคเนย์อย่างมากมาย”^๖ ยิ่งไปกว่านั้น จากกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ให้ระบบการเรียนรู้วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิมค่อยๆ สูญหายไป แม้ว่าจะมีการปรับตัวให้เข้ากับระบบใหม่ แต่ก็ไม่ใช่เพียงพอที่จะรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิมให้ดำรงอยู่ได้” ทั้งวัสดุที่ใช้ในการทอผ้าก็แปรสภาพได้ง่าย กอปรกับลักษณะดินฟ้าอากาศในภูมิภาคนี้ก็สามารถกัดกร่อนเนื้อผ้าได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ผ้าทอโบราณเกิดการชำรุดเสียหาย คงเหลือหลักฐานผ้าทอต่างๆ น้อยมาก” หากไม่รีบค้นคว้าศึกษาและอนุรักษ์ไว้ ก็อาจจะทำให้ภูมิปัญญาแขนงนี้สูญหายไปได้ในอนาคต

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อโดยเฉพาะผ้าทอในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ศึกษาในกลุ่มชาวไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เนื่องจากเป็นแหล่งทอผ้าไทลื้อแหล่งใหญ่ อีกทั้งยังคงดำเนินกิจกรรมทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน อนึ่ง งานวิจัยเกี่ยวกับผ้าทอไทลื้อส่วนใหญ่เน้นไปที่เรื่อง พัฒนาการ วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ และลักษณะผ้าทอไทลื้อแบบต่างๆ โดยเฉพาะ “ผ้าซิ่น” อันมีเป้าหมายไปในเชิงเศรษฐกิจ ส่วนเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนานั้น มีกล่าวเฉพาะเรื่อง “ตุ่ง” ซึ่งก็กล่าวไว้โดยรวมในล้านนาเท่านั้น ยังไม่มีรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงเรื่องผ้าทอไทลื้อเชียงคำในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นหลักในงานวิจัยชิ้นนี้

^๔ ดูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, หน้า ๒๕-๓๑.

^๕ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, *ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว*, (เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^๖ เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวล้านนาไทย : ภาพรวมภูมิปัญญาไทย, ๒๕๔๔, อ้างใน นพพร พวงสมบัติ, “กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าซิ่นตีนจก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมบริโณคณิคม”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^๗ ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, *ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม*, (เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๑.

^๘ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน, *ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว*, หน้า ๘.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ
- ๒.๓ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) : ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าถึงร่องรอยความเป็นมาของคติเรื่องผ้าทอในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต) โดยมีขอบเขตเนื้อหาใน ๒ ประเด็นหลัก คือ (๑) รูปแบบของผ้า คือ ลักษณะทางกายภาพที่สามารถเห็นประจักษ์ได้ด้วยตา เช่น รูปร่าง รูปทรง ขนาด สี สัน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ ตลอดจนที่ปรากฏ และประเภทการใช้งานของผ้าในพระพุทธศาสนา เป็นต้น และ(๒) คติความเชื่อเกี่ยวกับผ้า คือ ความเชื่อต่างๆ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอไทลื้อที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) : สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ มีการบันทึกข้อมูลด้วยการถ่ายภาพ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอไทลื้อในท้องถิ่น พระภิกษุสามเณร ปู่อาจารย์ (มัคนายก) ผู้อาวุโส ช่างทอผ้า กลุ่มละประมาณ ๕ รูป/ท่าน ตามพื้นที่ที่กำหนด คือ แหล่งทอผ้าไทลื้อที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน อันประกอบไปด้วย ๑๐ หมู่บ้าน ใน ๔ ตำบล ดังนี้

- ตำบลหย่วน ได้แก่ บ้านหย่วน บ้านธาตุ บ้านแคนเมือง บ้านม่วง บ้านคอนไชย
- ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านทุ่งมอก
- ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนอง (ลือ)
- ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านสถาน (ห้วยไฟ)

๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล : โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด จากนั้นจึงประมวลผล สรุปผลแล้วนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่ารูปแบบของผ้าทอในพระไตรปิฎกปรากฏอยู่ ๕ ลักษณะ คือ (๑) ผ้าที่บอกวัสดุที่ใช้ทอ เช่น ผ้าโกเชาว์ ผ้าโฆมะ ผ้าคากรอง (๒) ผ้าทอที่แสดงแหล่งที่มา เช่น ผ้าทอแคว้นกาสิ ผ้าทอจากแคว้นพาหิติ (๓) ผ้าที่ใช้นุ่งห่มของพระภิกษุ เช่น ผ้าบังสุกุล ไตรจีวร (๔) ผ้าบริวารเครื่องใช้สอยของภิกษุ เช่น ผ้าปูนั่ง ผ้าเช็ดปาก และ (๕) ผ้าถวายเป็นเครื่องสักการะ เช่น ผ้าเพดานและธง โดยมีคำอธิบายรูปแบบและรายละเอียดของผ้าปรากฏอยู่น้อยมากและมักแสดงเป็นเชิงอรรถขยายความซึ่งได้อ้างมาจากคัมภีร์ในชั้นอรรถกถาเป็นส่วนใหญ่

ส่วนคติการถวายผ้าแด่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก ปรากฏเฉพาะในคัมภีร์พระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก ซึ่งโดยมากมีมูลเหตุจากความเลื่อมใสที่ผู้นั้นได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนา แล้วจึงได้ทูลถวายผ้าพร้อมของอุปโภคบริโภคต่างๆ ซึ่งมีทั้งผ้าที่ทอเอง หาซื้อมา รวมทั้งการสละผ้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่มของตนเพื่อถวายเป็นทาน และโดยมากไม่ได้ระบุอานิสงส์ที่ได้รับ เว้นแต่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ และอปทาน ซึ่งจำแนกมูลเหตุและผลที่ได้รับออกให้เห็นอย่างละเอียด โดยอานิสงส์มี ๒ ระดับ คือ โลกียสมบัติและโลกุตรสมบัติ ซึ่งในคัมภีร์วิมานวัตถุ ส่วนใหญ่จะได้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บางท่านได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล ส่วนในคัมภีร์อปทานพบว่าจะได้เสวยทิพยสมบัติในเทวโลกก่อน หลังจากนั้นเมื่อได้กลับมาเกิดในมนุษย์โลกจึงได้เสวยมนุษย์สมบัติอีกจำนวนมาก ได้เกิดในตระกูลที่ดี เป็นผู้มีการศึกษา เป็นคหบดี เป็นพระมหากษัตริย์ เป็นพระเจ้าประเทศราช จนถึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามอานิสงส์เหล่านี้มิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะการถวายผ้าอย่างเดียวเท่านั้น ดังปรากฏชัดเจนหลายตอนว่าพระอริยบุคคลเหล่านั้นต่างก็ได้ประกอบกุศลกรรมมามากมาย นับไม่ถ้วน ไม่ใช่เฉพาะแต่การถวายทาน หากแต่มีการรักษาศีลและเจริญภาวนาอีกด้วย

สำหรับผ้าและสิ่งทอที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอาจจะแยกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือส่วนที่เป็นสมณบริวาร หรือเครื่องใช้สอยของพระภิกษุก็มีเช่น ไตรจีวร ย่าม ผ้ากราบ ตาลปัตร พูกและหมอน เป็นต้น โดยบริวารเหล่านี้มีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย แต่โครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยยังคงยึดตามหลักพุทธบัญญัติ อีกส่วนหนึ่งคือผ้าที่ใช้ถวายเป็นเครื่องบูชาของพุทธศาสนิกชน มีเช่น ผ้าพระบฏ ผ้าพระเวส ธงหรือตุ่ง เป็นต้น และแม้ว่าในปัจจุบันนี้ผ้าบางอย่างได้เลื่อมความนิยมลงไปแล้ว เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ แต่ก็มีผ้าบางอย่างก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น ผ้าพระบฏ และบางอย่างก็ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น พวงมาลัยและบายศรีทำด้วยผ้าต่างๆ ผ้าทอเหล่านี้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย มีการ

พัฒนาและมีวิวัฒนาการไปตามเทคโนโลยีสิ่งทอแบบสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

ในส่วนการศึกษาเรื่องรูปแบบผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำในปัจจุบัน พบว่าอาจแบ่งเป็น ๕ ประเภทตามการใช้งาน ได้ดังนี้

(๑) ผ้าทอสำหรับพระพุทธ คือ ผ้าห่มพระเจ้า ผ้ามุงบน และผ้าห่มพระธาตุ

(๒) ผ้าทอสำหรับพระธรรม คือ ผ้าห่อคัมภีร์และผ้าปิดห่อธรรม (ธรรมมาสน์)

(๓) ผ้าทอสำหรับพระสงฆ์ คือ ผ้าบริขารมีไว้ใช้สอยของพระสงฆ์ โดยมีที่มา ๒ ทาง คือ ผ้าที่ได้มาจากการถวายทั่วไปตามประเพณี คือ ย่าม ผ้ารัดอก ผ้านั่ง ผ้ามุงสังฆะ และผ้าที่ได้มาจากครัวทาน (ไทยทาน) ซึ่งส่วนใหญ่พบเป็น ผ้าเช็ดน้อย (ผ้าเช็ดหน้า)

(๔) ผ้าทอที่ถวายเป็นเครื่องสักการะ กล่าวคือ เป็นผ้าที่ไม่ได้มีหน้าที่เพื่อใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่จะนำไปประดับตกแต่งในพระวิหาร มี ๔ ชนิด คือ ดุง ผ้าจีวร (ผ้ามูญจนะ) ผ้าเช็ดหลวง และผ้าพระภุ

(๕) ผ้าอื่นๆ คือ ผ้าปกหน้าพระเจ้า

รูปแบบผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำพบว่ามีทั้งที่เป็นผ้าทอมือและเป็นผ้าที่ตัดเย็บโดยใช้ผ้าทอจากโรงงาน โดยส่วนใหญ่พระสงฆ์และชาวบ้านไม่อาจให้คำอธิบายได้ทั้งหมด จะให้รายละเอียดได้เพียงแต่ที่มาของผ้าและการใช้งาน รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของการใช้งานผ้าทอแบบต่างๆ เท่าที่จะมีความทรงจำ โดยรูปแบบลักษณะของผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ ยังคงมีเอกลักษณ์อยู่หลายอย่าง แม้ว่าผ้าทอบางอย่างจะเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ไปตามยุคสมัย แต่ก็ยังคงรูปแบบและลักษณะแบบดั้งเดิม เช่น ผ้าดุง ผ้ามุงบน ผ้ามุงสังฆะ และผ้าเช็ดน้อย เป็นต้น ส่วนที่ยังคงรูปแบบและลักษณะดั้งเดิมมากที่สุดและยังคงสร้างงานด้วยการทอมือโดยใช้กี่พื้นบ้านอยู่ คือ ดุงปราสาทและผ้าเช็ดน้อย เนื่องจากผ้าเช็ดน้อยทอได้ไม่ยาก ราคาไม่แพง จึงยังคงเป็นที่นิยมอยู่โดยทั่วไป และแม้ว่าดุงผ้าปราสาทจะมีราคาแพงและทอได้ยาก แต่ด้วยความปรารถนาในภพภูมิที่ดีจึงยังมีความนิยมถวายเป็นอยู่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้เนื่องด้วยด้วยศรัทธาและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าของชาวไทลื้อเชียงคำ ผนวกเข้ากับศรัทธาเชื่อเรื่องการให้ทานอันถือเป็นการสร้างและสะสมบุญกุศลให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งศรัทธาเชื่อเรื่องการอุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วเหล่านี้ ล้วนเป็นศรัทธาเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวไทลื้อเชียงคำอย่างมั่นคง ดังจะเห็นได้จากการถวายผ้าในประเพณีต่างๆ จำนวนมากมาย เช่น การตานดุงในประเพณีปีใหม่ สงกรานต์ การทานห่อผ้าหรือมณฑกในประเพณีตานธรรม การตานผ้าเช็ดน้อยหรือดุงผ้าใน

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นต้น และเห็นได้ชัดว่าชาวไทลื้อเชียงค้ายังคงยึดมั่นในพระรัตนตรัย แม้ว่าจะไม่ปรากฏออกมาจากการสัมภาษณ์ แต่ก็สะท้อนออกมาทางเครื่องสักการะต่างๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ดังปรากฏเป็นผ้าทอในพระพุทธรูปศาสนาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะตุ่งปราสาทอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อนั้น ยังพบว่ามีกรถวายเป็นพุทธบูชาและ ถวายเพื่อเป็นบุญกุศลไว้ถวายภาคหน้า ปรากฏแขวนอยู่เต็มพระวิหารในวัดของชาวไทลื้อเชียงค้ำ ซึ่ง คติความเชื่อที่ว่าตุ่งจะช่วยดึงผู้ถวายให้พ้นจากนรกไปสู่สรวงสวรรค์ที่ดั่งมได้้นั้น ก็ยังคงมีอิทธิพล ต่อจิตใจของชาวไทลื้อเชียงค้ำอย่างยิ่ง

แต่อย่างไรก็ตามในอดีตที่ผ่านมาผ้าทอไทลื้อเชียงค้ำได้เปลี่ยนบทบาทหน้าที่ไปอย่าง มากมาย เอกลักษณ์บางอย่างถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางธุรกิจ จนภูมิ ปัญญาหลายอย่างไม่ได้ถูกสืบทอด ด้วยความเห็นว่ “เป็นของยาก ใช้เวลานาน ไม่คุ้มค่ากับรายได้” ทำให้เอกลักษณ์ผ้าทอไทลื้อหลายอย่างสูญหายไป ผู้บริโภคก็ไม่ต้องการผ้าทอแบบโบราณเพราะ สามารถหาซื้อผ้าที่ดีกว่า สวยงามกว่า และถูกกว่าได้โดยทั่วไปในท้องตลาด เมื่อผู้ทอก็ไม่เห็นคุณค่า ผู้ซื้อก็ไม่นิยม การส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านไทลื้อก็คงเป็นไปได้อย่างยากยิ่ง แม้ว่าผู้นำจะมีความ พยายามหาทุนมาสนับสนุนสักเท่าไรก็ตาม ก็จะพบว่ามีผลแต่เพียงช่วงเวลาสั้นๆ เท่านั้น

แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวไทลื้อเชียงค้ำยังมีความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาที่มั่นคง มาก ดังปรากฏเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธรูปศาสนาต่างๆ ที่กระทำตลอดทั้งปี และหากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่า จำนวนผ้าทอพื้นบ้านมากมายยังถูกสั่งซื้อเพื่อใช้ในพิธีกรรม ทางพระพุทธรูปศาสนา ดังนั้นแล้วจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะละเลยโดยไม่พิจารณาเรื่องราวของผ้าทอใน มิติทางพระพุทธรูปศาสนาที่แนบแน่นอยู่กับวิถีของผ้าทอแบบพื้นบ้านของชาวไทลื้อเชียงค้ำ และเชื่อ เป็นอย่างยิ่งว่า トラบใดก็ตามที่ยังมีช่างที่ทอผ้าเพื่อใช้ในพระพุทธรูปศาสนา และผู้นำทางจิตวิญญาณ ของชุมชนไม่ละเลยผ้าทอไทลื้อในมิติทางพระพุทธรูปศาสนา การฟื้นฟูผ้าทอไทลื้อเพื่อรับใช้ พระพุทธรูปศาสนา ยังคงทำได้เสมอ เว้นไว้เพียงแต่ว่า ชาวไทลื้อเชียงค้ำได้ “หมดศรัทธาใน พระพุทธรูปศาสนา” แล้วเท่านั้นเอง

๕. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

วัดและชุมชนหลายแห่งมีอาคารศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่แล้ว จึงควรมีการรวบรวม และเก็บรักษาผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธรูปศาสนาเพิ่มเติมไปจากเดิม เพื่อการศึกษาเรียนรู้และเป็นมรดก ตกทอดแก่คนรุ่นหลัง เพราะอาจกล่าวได้ว่า ผ้าทอเป็นงานศิลปวัตถุทางศาสนาเพียงอย่างเดียวที่ฝ่าย หญิงจะคิดสร้างขึ้นให้มีอยู่ในวัดได้ ส่วนอย่างอื่นล้วนแต่เป็นของฝ่ายชายทั้งสิ้น นอกจากนี้ พระสงฆ์ควรแสดงพระธรรมเทศนาถึงเรื่องราวการถวายเป็นพุทธบูชาและเรื่องอานิสงส์ต่างๆ ที่ปรากฏใน

พระไตรปิฎก อันเป็นการปลูกศรัทธาให้มั่นคงยิ่งขึ้น ส่วนสถาบันการศึกษาควรนำหลักสูตรการทอผ้าไทลื้ออย่างง่าย เช่น การประยุกต์กี่เอวแบบชาวเขมาพัฒนาเป็นหลักสูตรทอผ้าสำหรับเยาวชน เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ และยังสามารถพัฒนาให้เป็นการฝึกสมาธิจากงานศิลปะได้อีกด้วย สำหรับหน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมควรจัดทำเอกสารเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อเชียงคำ เผยแพร่ และจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติมในเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เยาวชนหรือผู้สนใจมีความรู้ความเข้าใจและสร้างความภูมิใจที่ชาวไทลื้อมีศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรือง

๖. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ผู้ที่สนใจในเรื่องการอนุรักษ์ ควรศึกษาถึงรูปแบบ ลวดลาย และเอกลักษณ์ รวมถึงวิธีการทอตุ่งปราสาทแบบไทลื้อเชียงคำ ในขณะที่ช่างทอตุ่งผ้าผู้อาวุโสยังมีชีวิตอยู่และยังคงดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้าอยู่ในปัจจุบัน

๒. ผู้สนใจในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ควรศึกษาถึงเส้นทางการอพยพของชาวไทลื้อเชียงคำ ที่โยกย้ายไปสู่แหล่งอื่น หรือเครือญาติของชาวไทลื้อเชียงคำที่อพยพมาพร้อมกัน เพื่อศึกษาความเหมือน แตกต่าง หรือความเปลี่ยนแปลงของผ้าทอที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

๓. ผู้สนใจในเรื่องราวผ้าและสิ่งทอโบราณ ควรศึกษาถึงรูปแบบและคติเรื่องผ้าทอในพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นอื่นๆ ที่เป็นชุมชนทอผ้ามาแต่โบราณ

บรรณานุกรม

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล และ แพทรีเซีย ชีสแมน. ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว. เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐.

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล. มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

นพพร พวงสมบัติ. “กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าชิ้นดินจก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมบริโณคนิยม”.

วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

ประไพ ทองเชิญ. นี้อผ้าทอพื้นบ้าน โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาฯ, ๒๕๕๘.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ, ๒๕๕๒.

วิณี พานิชพันธุ์. ผ้าและสิ่งทอไท. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๗.